T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLER KESİŞİMİNDEKİ AFGAN KADINLARIN ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇ DENEYİMLERİ

DOKTORA TEZİ

Muhammed Sinan KARABIYIK

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Ankara, 2022

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLER KESİŞİMİNDEKİ AFGAN KADINLARIN ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇ DENEYİMLERİ

DOKTORA TEZİ

Muhammed Sinan KARABIYIK

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ

Danışman

Ankara, 2022

ONAY SAYFASI

Muhammed Sinan Karabıyık tarafından hazırlanan "Toplumsal Eşitsizlikler Kesişimindeki Afgan Kadınların Uluslararası Zorunlu Göç Deneyimleri" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ		KURUMU	İMZA
Prof. Dr. Emrah AKBAŞ			
Kabul ■	Red ☐		
Prof. Dr. Zafer ÇELİK			
Kabul ■	Red ☐		
Prof. Dr. Ramazan YELKEN			
Kabul ■	Red ☐		
Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK			
Kabul ■	Red ☐		
Dr. Öğretim Üyesi Bahar TAYMAZ			
Kabul ■	Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 12/08/2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Yaşar YİĞİT

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

12/08/2022

Muhammed Sinan KARABIYIK

Yaşama tutunmak arzusuyla ömrünü göç yollarına adayan tüm kadınlara…

TEŞEKKÜR

Başarının bireysel çabanın yanı sıra toplumsal koşullarla yakından ilişkili olduğuna inanıyorum. Doktora jürisi tarafından başarılı bulunan bu tezin arkasında önemli bir toplumsal desteğin olduğunu itiraf etmeliyim. Bu desteğin her zaman için yalnızca müspet bir anlam teşkil etmediğinin de altını çizmem gerekiyor. Ancak bu çalışmanın ortaya çıkmasında müspet manada katkısı olan insanlara teşekkürü bir borç bilirim.

AYBÜ sosyolojide lisans eğitimimden buyana tanıştığımız, aynı zamanda yüksek lisanstan tez danışmanım olan kıymetli hocam Prof. Dr. Emrah AKBAŞ'a bana olan inancı, samimiyeti, cesaretlendirici tavrı, çalışmamda bana tanıdığı özgürlük alanı ve akademik katkıları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitesinde bulunarak yapıcı eleştirileri ve önerileriyle tezin olgunlaşmasında önemli katkıları olan Prof. Dr. Zafer ÇELİK ve Dr. Öğr. Üyesi Bahar TAYMAZ hocalarıma teşekkür ederim. Tez savunma jürime katılan Prof. Dr. Ramazan YELKEN ve Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK hocalarıma tezimin geliştirilmesi noktasında yapmış oldukları yorum, eleştiri ve öneriler için teşekkür ederim.

AYBÜ sosyoloji bölümünde uzun süren eğitim hayatımın farklı dönemlerinde kendilerinden çeşitli dersler aldığım ve akademik gelişimimde önemli katkıları olan kıymetli hocalarım; Prof. Dr. Mustafa ORÇAN, Prof. Dr. Cevat ÖZYURT, Prof. Dr. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Yelda ÖZEN ve bölümümüzdeki diğer tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Lisans eğitimimden buyana tanıştığımız, kendisinden aldığım araştırma yöntemleri ve istatistik gibi derslerle akademik gelişimimde önemli bir etkisi olan; ayrıca ders çıkışlarında çay-kahve sohbetlerinde kendisinden gerek akademik gerekse de insani olarak çok şey öğrendiğim kıymetli hocam Öğr. Gör. Murat ÖZTÜRK'e özel olarak teşekkür etmek isterim. Hocalığın ve sosyolog olmanın hakkını verebilmek için onun çizdiği rotayı takip etmekten her zaman mutluluk duyacağım.

Doktora eğitimim süresince fikirlerine ve tecrübelerine başvurduğum, sosyoloji bölümümüzün emektarlarından kıymetli ağabeylerim; Arş. Gör. Dr. Bahattin CİZRELİ, Dr. Öğr. Üyesi Alkan ÜSTÜN ve Arş. Gör. Mesut ARSLAN'a teşekkür ederim.

Doktora sürecinde tanıştığım kıymetli arkadaşlarım; Yılmaz, Hüseyin ve Alperen'e bu süreçte zaman zaman çevrimiçi toplantılarla zihnimizi diri tutmaya çalıştığımız akademik tartışma ortamları sağladıkları için teşekkür ederim. Bu süreçte yanımda olan Mustafa ve Sedat'a dostlukları için teşekkür ederim.

Doktoraya başladıktan kısa bir süre sonra İstanbul'a taşınıp üniversitede ders vermeye başlamam benim için oldukça kıymetli bir deneyim oldu. Bir şeyi öğrenmenin en iyi yolu onu başkalarıyla paylaşmaktır. Bu süreçte vermiş olduğum derslerde tanıştığımız ve kendilerinden pek çok şey öğrendiği sevgili öğrencilerime teşekkür ederim.

Çalıştığım üniversitede tanıştığımız ve akademik süreçlerimizde bir birimize destek olduğumuz; Bahar, Evren ve Elif hocalarıma ve bu süreci paylaştığım diğer çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Araştırma sahasına ulaşmamda bana yardımcı olan kıymetli dostum ve meslektaşım İbrahim'e ve araştırmaya katılarak benimle kıymetli deneyimlerini paylaşan Afgan kadınlara ve erkeklere teşekkürlerimi sunarım.

Varlıklarıyla şükür vesilesi olan annem ve babam bu süreçte dualarıyla hep destekçim oldular; kardeşlerim ise gönülden muhabbetleriyle hep yanımdaydılar. Ailem yaşamın türlü zorluklarını aşmamda beni motive eden yegâne hazinem olmuştur. Eğitim hayatım boyunca yanımda olan ve her zaman beni destekleyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora çalışmama doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sunan ve burada isimlerini zikretmeyi unuttuğum herkese teşekkür ederim. Çalışmada bir güzellik varsa burada isimlerini zikrettiğim insanların katkısıyla olmuştur; ancak bir eksiklik varsa bana aittir.

Muhammed Sinan KARABIYIK

Ankara, Ağustos 2022

ÖZET

Toplumsal Eşitsizlikler Kesişimindeki Afgan Kadınların Uluslararası Zorunlu Göç Deneyimleri

Bu tezde, Türkiye'de uluslararası koruma altında bulunan Afgan kadınların zorunlu göç deneyimlerinin araştırılması hedeflenmiştir. Mülteci kadınların deneyimlerini anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmanın örneklemi, Türkiye'de kalış süresi, yaşanılan son yer, etnik ve mezhepsel özellikleri açısından maksimum çeşitlilik gözetilerek amaca yönelik ve kartopu örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir. Afganların göç deneyimlerini anlamaya yönelik sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Sınır kent Van'da yaşayan yirmi beş Afgan mülteciyle, Covid-19 tedbirleri alınarak, çevirmen eşliğinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin ses kayıtları deşifre edilmiş ve görüşme metinleri ilişkisel bir biçimde analiz edilmiştir.

Kesişimsellik farklı tahakküm sistemlerinin birbirleriyle ilişkisini ve işleyişini anlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Göç deneyimi gibi farklı dinamikleri içeren bir fenomenin kesişimsellik gibi kuşatıcı bir yaklaşımla daha incelikli bir biçimde analiz edileceği düşünülmektedir. Afgan kadınların göç deneyimlerine odaklanılan bu çalışmada kesişimsellik yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma bulgularına göre, Afgan kadınlar eril şiddetin yanı sıra etnik, mezhepsel, sosyo-ekonomik vb. faktörler nedeniyle göç etmişlerdir. Mülteci kadınlar, Afganistan'da Taliban'ın sebep olduğu çatışma ve şiddetin yanı sıra eril şiddetle de mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Sosyal konumların ilişkiselliği ve değişkenliğine vurgu yapan kesişimsel yaklaşım, Taliban'la aynı etnik kökenden ya da inanç dünyasından olan birinin farklı nitelikleri nedeniyle şiddetin hedefi olabileceğini açıklamaktadır. Görüşülen mülteci kadınların sahip oldukları sosyo-ekonomik durumlar ile mezhepsel ve etnik özelliklerin kesişiminde eril şiddete ya da Taliban şiddetine maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Erken yaşta zorla evlendirilme tehdidi altında olan, eşinden ya da Taliban'dan şiddet gören kadınlar bir özne olarak şiddetle mücadele etmek için göç etme kararı almışlardır. Taliban şiddeti ya da erkek şiddetini deneyimleyen Afgan kadınların uluslararası zorunlu göçleri şiddetle mücadelede önemli bir strateji olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, göç deneyimi, kesişimsellik, mülteci kadın, Taliban.

ABSTRACT

International Forced Migration Experiences of Afghan Women in the Intersection of Social Inequalities

In this thesis, it is aimed to investigate the forced migration experiences of Afghan women under international protection in Turkey. Qualitative research method and phenomenological approach were adopted in order to understand the experiences of refugee women. The sample of the research was determined by snowball sampling technique, taking into account the maximum diversity in terms of length of stay in Turkey, last place of residence, ethnic and sectarian characteristics. A semi-structured interview form consisting of questions to understand the migration experiences of Afghans was prepared. Face-to-face interviews were held with twenty-five Afghan refugees living in the border city of Van, in the presence of a translator, by taking Covid-19 precautions. The audio recordings of the interviews were deciphered and the texts of the interviews were analyzed in a relational way.

In this study, which focuses on the migration experiences of women asylum seekers, the intersectionality approach has been adopted. According to the research findings, Afghan women are exposed to ethnic, sectarian, socio-economic, etc., as well as masculine violence. migrated due to factors. Asylum-seeking women had to struggle with masculine violence as well as the conflict and violence caused by the Taliban in Afghanistan.

The intersectional approach, which emphasizes the relationality and variability of social positions, explains that someone from the same ethnic origin or world of belief as the Taliban may be the target of violence because of their different qualities. It was determined that the refugee women interviewed were exposed to masculine violence or Taliban violence at the intersection of their socio-economic status and sectarian and ethnic characteristics. Women who are under the threat of forced marriage at an early age and who have been subjected to violence by their husbands or the Taliban have decided to migrate to combat violence as a subject. International forced migration of Afghan women who have experienced Taliban violence or male violence has been identified as an important strategy in combating violence.

Keywords: Afghanistan, intersectionality, migration experience, refugee woman, Taliban.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... İ

ABSTRACT ..... İİ

İÇİNDEKİLER iii

SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ vi

ŞEKİLLER DİZİNİ vii

TABLOLAR DİZİNİ viii

1. GİRİŞ 1

2. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE 9

2.1. Göçün Tanımlanması, Göç Kategorileri ve Teorileri 9

2.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kimlikler 22

2.2.1. Türkiye'deki Göçmenler, Mülteciler ve Geçici Koruma Altındaki Sığınmacılar 24

2.3. Uluslararası Zorunlu Göçün Tanımlanması ve İşlevsel Bir Yaklaşım Olarak Kesişimsellik 26

2.4. Kesişimsellik Yaklaşımı: Teorik ve Metodolojik İmkânlar 28

2.4.1. Kesişimsellik Yaklaşımının Tarihsel Gelişimi 31

2.4.2. Kesişimsellik Yaklaşımına Dair Tanımlamalar 34

2.4.3. Kesişimsellik Yaklaşımı Bağlamında Eşitsizlik Tartışması 41

2.4.4. Kesişimsellik Yaklaşımının Sunduğu Metodolojik İmkânlar 43

2.4.5. Araştırma Kapsamında Belirlenen Sosyal Kategorilerin Kesişimsel Analizi 48

2.5. Afganistan ve Göç 51

2.5.1. Afganistan: Coğrafi, Politik ve Ekonomik Yapı 53

2.5.2. Afganistan'daki Sosyo-Demografik Yapı: Etnik ve Mezhepsel Farklılıklar 55

2.5.3. Afganistan'da Savaş, Şiddet ve Uluslararası Zorunlu Göç 57

2.5.4. İstikrarlı Mülteciler: Türkiye'deki Afganların Mevcut Durumu 58

2.5.5. Afgan Kadınların Uluslararası Zorunlu Göç Süreçleri 60

3. YÖNTEM ve ARAŞTIRMA SÜRECİ 63
3.1. Göç Çalışmalarında Nitel Araştırma Yönteminin Kullanımı 63
3.1.1. Araştırma Modeli 64
3.1.2. Araştırma Soruları 67
3.1.3. Çalışma Grubunun Belirlenmesi 67
3.1.4. Araştırmada Kullanılan Teknikler 72
3.1.5. Verilerin Toplaması ve Çözümlenmesi 73
3.2. Araştırma Sürecine Dair Bilgiler 75
3.2.1. Araştırma Konusunu Belirleme Süreci 75
3.2.2. Araştırma Sahasına Dair Bilgiler: Sınır Kent Van 77
3.2.3. Bir Erkek Araştırmacı Olarak Mülteci Kadınlarla Çalışmak 77
3.2.4. Covid-19 Sürecinde Araştırma Yapmak: Zorluklar ve Etik Kaygılar 78
4. BULGULAR 80
4.1. Afgan Kadınların Uluslararası Zorunlu Göç Deneyimleri 80
4.2. Toplumsal Eşitsizlikler Kesişiminde Yaşa(yama)mak 82
4.2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Afganistan'da Kadın Olmak 83
4.2.2. Etnisite Temelli Eşitsizlikler: Etnik Ayrımcılığa Maruz Kalmak 88
4.2.3. İnanç Temelli Eşitsizlikler: Hepimiz Müslümanız Şii-Sünni Farkı Yoktur! 89
4.3. Afgan Kadınların Göç Süreçleri 94
4.3.1. Önceki Yaşam ve Yer: Afganistan'da ve İran'da Toplumsal Normlar, Sosyal Baskı ve Dışlanmanın Kesişiminde Yaşam 95
4.3.2. Eşitsizliklerin Kesişiminde Göç Etmeye Karar Vermek: Yaşamak İçin Mecburi Bir Seçim 101
4.3.3. Kaçak Yollardan Zor(un)lu Bir Göç Yolculuğu 107
4.4. Afgan Kadınların Türkiye'deki Yaşamları 113
4.4.1. Van'daki Yaşam ve Toplumsal Kabul 114
4.4.2. Mülteci Bir Kadın Olarak Zorlukların Kesişiminde Yaşamak 123

4.4.3. Yoksulluk ve Mülteciliğin Kesişiminde Yardım Al(ama)mak: Devlet Türklere Yardım Ediyor! 126
4.4.4. Sermayesizliğin Kesişiminde Yaşamak: Burada Ekmek Bulmak Zor Ama Halimize Şükür! 130
4.5. Afgan Kadınların Geleceğe İlişkin Endişeleri 136
4.5.1. Türkiye'de Kalıcı Olma Düşüncesi 136
4.5.2. Avrupa-Amerika'ya Gitmek: Artık Güzel Bir Hayatımız Olsun! 138
4.5.3. Afganistan-İran'a Dönmek: İmkânsız Bir Hayal! 140
4.5.4. Çocuklarımın Geleceği: Annelik Kimliği ile Kadınlık Kimliğinin Kesişiminde Bir Gelecek Hayali 144
5. TARTIŞMA 146
5.1. Afgan Kadınların Yaşadığı Eşitsizlikler 146
5.2. Afgan Kadınların Göç Süreçleri 151
5.3. Afgan Kadınların Türkiye'deki Yaşamları 157
5.4. Afgan Kadınların Geleceğe İlişkin Beklentileri 165
6. SONUÇ ve ÖNERİLER 168
7. KAYNAKLAR 173
8. EKLER 192
EK-1. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU 192
EK-2. AYBÜ ETİK KURULU ARAŞTIRMA ONAY BELGESİ 193
EK-3. ARAŞTIRMA GRUBU BİLGİLERİ ÇİZELGESİ 194

SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ

AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. Göç Deneyimi Oluşturan Kategoriler ve Temalar Kelime Bulutu..... 81

Şekil 4.2. Göç Deneyimini Oluşturan Alt Temalar..... 82

Şekil 4.3. Toplumsal Eşitsizlikler Temasını Oluşturan Kategoriler..... 83

Şekil 4.4. Göç Süreci Temasını Oluşturan Kategoriler..... 94

Şekil 4.5. Türkiye'deki Yaşam Temasını Oluşturan Kategoriler..... 113

Şekil 4.6. Belirsiz Bir Gelecek Temasını Oluşturan Kategoriler..... 136

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Değişkenine Göre Dağılımları 68

Tablo 3.2. Katılımcıların Etnik Köken ve Mezhep Değişkenine Göre Dağılımları 69

Tablo 3.3. Katılımcıların Türkiye'de Kalış Süresi ve Geldikleri Ülkelere Göre Dağılımları 70

Tablo 3.4. Katılımcıların Eğitim Durumu ve Meslek Değişkenine Göre Dağılımları..... 71

Tablo 4.1. Göç Deneyiminin Bileşenleri: Kategoriler ve Temalar 80

1. GİRİŞ

Ataerkillik, kapitalizm, sınıf, ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, toplumsal roller vb. tüm bu kavramların ortak noktası, tarihin farklı dönemlerinde, hemen her toplumda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin kaynağı olmalarıdır. Bir toplumsal sorun olarak eşitsizlik zamana ve mekâna göre değişse de tarih boyunca farklı biçimlerde var olmuştur (Chafetz, 1997, s.104). Dünyamız eşitsizliklerin derinden hissedildiği, eşitsizliklerle dolu bir dünyadır. Kadınları dezavantajlı, erkekleri avantajlı kılan sistematik eşitsizlikler dünyanın her yerinde görülmektedir. Siyasi iktidarlar ve güç ilişkileri, ekonomik kaynakların dağılımı, cinsel ilişkiler, aile ve kültür incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği belirgin bir biçimde varlık göstermektedir. Çoğunlukla erkekliğe ilişkin kültürel anlamlar, erkeklerin benimsediği pratikler ve erkeklerin yaşamlarının ve ilişkilerinin kolektif ve kurumsal organizasyonu bu eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Her şeye rağmen yaşanan bu eşitsizlikler kadınların değişmez kaderi değildir. Kadın hareketleri ve feminizm, kadınların ikincilleştirilmesini eleştirerek önemli başarılar elde etmiş, yerel ve küresel çapta cinsiyet eşitsizliklerine karşı daima mücadele yürütmüşlerdir (Flood, 2015, s.1). Erkek veya kadın olarak kavramaya çalıştığımız nesnenin içinde yer alarak, eril düzenin tarihsel yapılarını algılama ve değerlendirmenin bilinçsiz şemaları biçiminde bünyemize katmış durumdayız. Bundan ötürü eril tahakkümü düşünürken, kendileri de tahakkümün ürünü olan düşünme biçimlerine başvurma riskini taşımaktayız. Bu riski bertaraf etmenin tek koşulu, bilimsel nesneleştirme nesnelleştirmek için pratik bir strateji geliştirmektir (Bourdieu, 2019, s.17).

Üçüncü dalga feminizm içerisinde ortaya çıkan kesişimsellik yaklaşımının temel iddiası ırk, etnisite, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi sosyal kategorileri tarihsel süreçte bir arada ve karşılıklı ilişki içerisinde kavramaktır. Kesişimsellik yaklaşımı, eşitsizlikleri açıklamak için genel bir yaklaşım geliştirmiştir. Farklı eksenlerin kesişiminde yaşayan insanlara dair yapılacak olan araştırmalarla eşitsizliklerin görünmeyen boyutları açığa çıkarılacaktır. Kadınların hangi açıdan ve nasıl ötekileştirildiğinin açığa çıkarılması için ise eşitsizliklerin farklı eksenlerde görünür kılınması önem arz etmektedir. Kesişimsellik kavramı toplumsal hayatın farklı boyutlarının birbirinden ayrılmış bağımsız parçalara bölünemeyeceğini vurgulamaktadır (Brah & Phoenix, 2004, s.76).

Bazı teorisyenlere göre içinde bulunduğumuz çağ göçler çağıdır. Kuzey ve Güney arasındaki artan eşitsizlik büyük bir ihtimalle daha iyi yaşam koşularına erişmek için daha fazla insanı göç etmeye zorlayacaktır. Çeşitli politik, ekolojik ve demografik sorunlar pek çok insanı kendi ülkeleri dışında mülteci olarak yaşamaya zorlayacaktır (Castles & Miller, 2008, s.7). Nitekim ırk, etnik köken, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi kategorilerin kesişiminde hayatını sürdüremeyen insanlar çoğunlukla doğdukları ülkeleri terk ederek göç etmek zorunda kalmaktadırlar. 21. yüzyılın göçmenlerin yüzyılı olacağına dair düşünce genel kabuller arasındadır. Yüzyıl başında daha önce görülmemiş sayıda bölgesel ve uluslararası göçmen kayıtlara geçmiştir. Bugün dünyada 1 milyardan fazla göçmen bulunmaktadır. Her on yılda bir toplam nüfus içindeki göçmen oranı artmakta, gelecek yirmi beş yıl içinde bu oranın son yirmi beş yıldakinden daha yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Çevresel, politik ve iktisadi istikrarsızlıklar nedeniyle insanların göç etmesi daha da zorunlu bir hal almaktadır (Nail, 2022, s.11).

Günümüzdeki göçler, Orta Çağların başlarında yaşayan halkların göç hareketliliğinden farklılaşmaktadır. Göç hareketliliği, modernliğin ve modernizasyonun başlangıcından beri kesintisiz ve ayrılmaz bir parçası olup günümüzde bir yaşam tarzı haline gelmiştir (Bauman, 2015, s.40). Göç, genel olarak kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliği olarak tanımlanır. Ne kadar kısa veya uzun, ne kadar kolay veya ne kadar zor olursa olsun, her göç eylemi bir başlangıç, bir varış noktası ve araya giren bir dizi engel içermektedir (Lee, 1966, s.48). Yaşanılan yerin sürekli ya da geçici olarak, genellikle bir idari sınırın dışına doğru değiştirilmesi olarak tanımlanan göç, kişinin farklı zamanlarda çok defa farklı bölgelerin sınırlarının dışına doğru hareketliliğini ifade etmektedir. Göç süreci sosyal ilişkileri zorlayabilir, koparabilir ya da aksi bir biçimde güçlendirebilir (Faist, 2003, 41-42).

Ortadoğu bölgesindeki politik istikrarsızlık kitlesel mülteci akınlarını da beraberinde getirmiştir. Son yıllarda, İran ve Pakistan başlıca mülteci kabul eden ülkeler olurken, Afganistan dünyanın ana mülteci kaynağı olmuştur (Castles & Miller, 2008, s.11). 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da hükümeti ele geçirmesine kadar, aradan geçen 40 yıllık süreçte Afganlar sürekli olarak hareket halinde olmuşlardır. Afganistan dünyada en fazla göç veren ülkelerin başında gelmektedir. Uzun yıllar boyunca süren savaşın, yoksulluğun ve şiddetin gölgesinde yaşamayı reddeden Afganlar nesiller boyunca sonunu tahmin edemedikleri uzun bir göç yolculuğuna çıkmaktadırlar. Afganistan, yirmiden fazla dil ve pek çok farklı inancın bir arada yaşadığı

etnik açıdan çeşitliliği barındıran zengin bir ülkedir (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.25). Afganistan'da farklı dönemlerde başa gelen iktidarların yaklaşımları ve Afganların sahip olduğu kimliksel farklılıklar onların göç etme gerekçeleri ve göç hareketliliklerini çeşitlendirmektedir. Bazı gruplar ülke içinde kalarak iç göç eğilimi gösterirken bazı gruplar ise uluslararası sınırları aşarak başka ülkelere gitmeyi hedeflemektedirler.

Afganistan'daki ilk büyük göç akını 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden sonra başlamıştır. Pek çok Afgan başta Pakistan ve İran olmak üzere dünyanın farklı ülkelerine göç etmişlerdir. Savaşta erkeklerin mücadele etmesi nedeniyle göç edenler çoğunlukla kadınlar ve çocuklar olmuştur. 1981 itibariyle 3.7 milyon Afgan komşu ülke Pakistan ve İran'a göç etmiştir (Margesson, 2007, s.2). Ayrıca Türkiye'de çıkarılan yasa ile Afganistan'daki Türk soylu göçmenlerin Türkiye'ye kabulü sağlanmıştır (İçduygu, 2015, s.282).

Afganistan'dan ikinci büyük göç akını 1992 yılında mücahitlerin iktidara gelmesiyle başlamıştır. Üçüncü göç akını ise dört yıl sonra iktidarı ele geçiren Taliban'ın sert uygulamaları nedeniyle gerçekleşmiştir. Dördüncü büyük göç akını ise 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle başlamıştır. 15 Ağustos 2021 tarihinde ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte Taliban'ın yeniden iktidarı ele geçirmesi, beşinci büyük göç akınına neden olmuştur.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine göre 2000 yılı sonunda dünya genelinde 12.1 milyon mülteci bulunmaktadır. 4.5 milyon vatandaşının başta İran ve Pakistan olmak üzere farklı ülkelere göç etmek zorunda kalan Afganistan en büyük mülteci kaynağı ülkedir (Castles & Miller, 2008, s.245). Uluslararası Göç Örgütünün 2022 yılı Dünya Göç Raporuna göre Afganistan Suriye'den sonra göç veren ikinci büyük menşe ülke olarak varlık göstermektedir. 2020 yılı sonunda çatışma ve şiddet nedeniyle en fazla yerinden edilmiş ilk on ülke arasında Afganistan beşinci sırada (3.5 milyon kişi) yer almaktadır. Afganistan'da yaşanan son trajik olaylar, 2021'in geri kalanında ve 2022'ye kadar insanlar o ülke içinde ve bu ülkeden yerinden edildikçe, küresel yerinden edilme sayılarının yakın gelecekte daha da yükseldiğini göstermektedir (IOM, 2022, s.45-57).

Göç çalışmalarında uzun yıllar boyunca erkekler göçün ana aktörleri olarak araştırmaların merkezine bulunmuştur. Bu anlayışın gelişmesinde II. Dünya Savaşı sonrası işçi göçüyle Avrupa'ya giden erkek nüfusun yoğun olması neden olmuştur. Bundan ötürü araştırmacılar ve politika yapıcılar uzun bir süre göçü erkeklere özgü bir fenomen olarak

görürken kadınları göz ardı etmişlerdir (Biehl & Danış, 2020, s.8). Göç çalışmalarında çoğunlukla göç eyleminin erkeklere özgü bir deneyim olduğu düşünülmektedir. Oysa savaş ve çatışmalardan en fazla etkilenenler kadınlar ve çocuklardır. Zorunlu göç literatüründe uzunca bir süre kadınlar ve çocuklar birlikte anılmıştır. Dünyadaki mülteci nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan kadınlar ve çocukların dezavantajlı durumları dikkat çekmektedir (Akis, 2021, s.390).

Afganistan 40 yıldır savaş ve iç çatışmaların yaşandığı bir Orta Asya ülkesidir. Afganistan'da özellikle Taliban'ın iktidarı ele geçirdiği süreçlerde kadınlar üzerinde belirgin bir baskı söz konusu olmuştur (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, 283). Afganistan'da savaş/çatışmalar, yoksulluk ve şiddet gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Afgan kadınlar Afganistan'da yaşayan herkesi etkisi altına alan siyasal, ekonomik, toplumsal sorunların yanı sıra toplumsal cinsiyet normlarından kaynaklı olarak kamusal yaşamdan dışlanmakta ve kadın oldukları için başka problemlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Kadınlar, Afganistan'daki genel sorunların yanı sıra eril şiddet, zorla evlendirilme korkusu, aile içi sorunlar, güvenlik vb. nedeniyle ülkelerini terk ederek zorunlu ve uluslararası göç hareketliliğine dâhil olmaktadırlar.

Kesişimsellik baskı ve tahakküm yaratan ilişkiler ile kesişen sosyal kategorileri analiz etmeyi hedeflemektedir (Crenshaw, 1991). Bu çalışmada etnisite, ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf ve inanç gibi sosyal kategorilerin kesişiminde ortaya çıkan baskı ve tahakkümden kaçan Afgan kadınların göç deneyimlerine odaklanılmaktadır. Gündelik yaşamda tek başına ayrımcılık yaratacak etkilere sahip olmayan yaş, eğitim durumu vb. gibi sosyal kategorilerin diğer sistemlerin kesişiminde ne tarz baskı araçları haline geldikleri analiz edilmektedir. Bu çerçevede, araştırma kapsamında incelenen sosyal kategorilerin zaman ve mekâna bağlı olarak kurgulanan, sentetik ve devinim halinde oldukları düşüncesi kabul edilirken; özcü ve statik bir yapıya sahip oldukları fikri reddedilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, sistemlerin ve kategorilerin bireyden bağımsız olmadığı ve bireylerle karşılıklı olarak geliştirilen bir ilişki tarzına sahip olduğu düşüncesi bu araştırmanın temel kabullerindendir. Sosyal inşacı kesişimsellik anlayışının (Prins, 2006) benimsendiği bu çalışmada, toplumsal cinsiyet, sınıf ya da ırk sisteminin aktörlerin eylemlerinden bağımsız olmadığı düşünülmektedir. Bu çalışma, toplumda ve akademik araştırmalarda görünmez kılınan sessiz grupların seslerini duyurmayı hedeflemektedir. Ancak araştırmada odaklanılan bireyler pasif ya da edilgen olmanın ötesinde eylemleriyle sosyal kategorileri tanımlayan, değiştiren ve dönüştüren aktif birer fail ya da özne olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada güç ve baskı sistemlerinin ilişkisel olduğu, güç ilişkilerini tanımlayan toplumsal kimliklerin ve kategorilerin verili, sabit ve değişmez olmadığı kabul edilmektedir (Bourdieu, 2021, s.25). Aksine, toplumsal kimlikler ve kategorilerin aktif, dinamik, ilişkisel ve değişken bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede kesişimsel yaklaşım, toplumsal kategoriler arasındaki ilişkiye odaklanarak, faillerin deneyimlerindeki farklılıkları açığa çıkarmak için önemli bir imkân sunmaktadır.

Afgan göçüne ilişkin literatürdeki, sınırlı sayıdaki, mevcut çalışmalar çoğunlukla metropol kentlerdeki genç erkek Afgan iş gücüne odaklanmaktadır. Buna karşın savaş ve çatışmaların gölgesindeki en kırılgan gruplardan olan Afgan çocuklar ve kadınlar ise göç çalışmalarında çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Afgan kadınlar hem ülkedeki kaotik durumdan hem de erkek şiddetten kaçmaktadırlar. Bir sınır kent olan Van, Afganların ülkeye giriş yaptığı önemli merkezlerden biridir. Türkiye'ye düzensiz göçmen olarak kaçak yollardan gelen ve sınır kent Van'da yaşayan Afgan kadınların göç deneyimleri, yaşadıkları zorluklar ve mücadele stratejileri bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu tezde, Türkiye'deki mülteci gruplardan biri olan Afgan kadın tercih edilmesinin temelde üç nedeni vardır:

Birincisi, Türkiye'deki göç alanında yapılan araştırmalar özellikle son on yıldır geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyelilere odaklanmaktadır. Oysa bir göç güzergâhı olan Türkiye'de Suriyeliler dışında oldukça farklı göçmen gruplar bulunmaktadır. Türkiye'deki nüfus açısından en kalabalık ikinci büyük mülteci grubunu ise Afganlar oluşturmaktadır. Ayrıca, Afganlar kırk yılı aşkın bir süredir düzensiz fakat istikrarlı bir biçimde Türkiye'ye göç etme eğiliminde olan önemli göçmen gruplardan biridir.

İkincisi, literatürde Afgan göçüne ilişkin sınırlı sayıdaki çalışmalar çoğunlukla genç erkek Afgan göçmenlere odaklanmaktadır. Bu durum Afgan göçünün erkeksi karakterini ön plana çıkarırken Afgan kadınların göç deneyimlerini görünmez kılmaktadır (Buz, 2006, s.11). Oysa Afganistan'daki savaş ve çatışmaların yanı sıra eril şiddet ve baskıyla karşı karşıya kalan Afgan kadınların göç deneyimleri ve özne olma arayışları önemli bir fenomen olarak dikkat çekicidir. Bu çalışmada literatürde çoğunlukla ihmal edilen Afgan kadınların göç deneyimlerine odaklanılmaktadır.

Üçüncüsü ise mevcut göç çalışmaları çoğunlukla, ucuz iş gücü ve göçmen emeği bağlamında metropol kentlerdeki göçmenlerin deneyimlerine odaklanırken sınır kentlerde yaşayan aynı göçmen gruptan insanların deneyimleri çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Sınır

kent Van, Afganların Türkiye'ye giriş yaptığı önemli merkezlerden biridir. Bu nedenle tezde sınır kent Van'da yaşayan Afganların göç deneyimlerine odaklanılmaktadır. Bu açıdan çalışmanın literatüre özgün bir katkı sunması amaçlanmaktadır.

Nitel araştırmacılar, öznelerin deneyimlerini nasıl anlamlandırıp yorumladıklarını, anlam dünyalarını nasıl inşa ettiklerini anlamaya çalışırlar. Burada esas olan yaşanan deneyimi içeriden bir bakışla, katılımcının penceresinden görebilmektir (Neuman, 2012). Afgan kadınların göç deneyimlerinin araştırıldığı bu tezde nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma yöntemi bu araştırmanın temel araştırma sorusu olan "Toplumsal cinsiyet, etnisite ve inanç kesişiminde yaşamını sürdüremeyen ve uluslararası sınırları geçerek göç hareketliliğine dâhil olan Afgan kadınlar nasıl bir göç deneyimine sahiptiler?" sorusuna cevap bulabilmek için oldukça uygun bir yöntemdir. Bu araştırmada Afgan kadınların göç deneyimlerini anlamak için onlarla görüşmeler yapılarak onların anlam dünyalarını derinlikli bir şekilde incelenmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan beş temel yaklaşımdan biridir olan fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir (Merriam, 2015). Fenomenolojik yaklaşıma göre kişinin sahip olduğu tecrübeler, deneyimlerini yorumlama biçimleriyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla esas olan insanların deneyimlerine yükledikleri anlamları açığa çıkarmaktır (Patton, 2014). Göç fenomeni kendine özgü birtakım deneyimleri barındırmaktadır. Mültecilerin göç etme nedenleri, yaşadıkları baskılar, zorluklar, göç yolculuğu vb. tüm yaşanılanlar göç deneyimi kavramı etrafında toplanabilir. Göçmenlerin bu fenomeni deneyimleme biçimleri ve bu deneyimi anlamlandırma biçimleri birbirinden farklıdır. Zorunlu göçü deneyimleyen Afgan kadınların bu deneyimi nasıl anlamlandırıp yorumladıkları ve yaşamlarını nasıl inşa ettiklerinin anlaşması için fenomenolojik yaklaşım son derece işlevsel görünmektedir.

Toplumsal cinsiyet, etnisite ve inanç kesişiminde yaşamını sürdüremeyen ve uluslararası sınırları geçerek göç hareketliliğine dâhil olan Afgan kadınlar nasıl bir göç deneyimine sahiptiler? Sorusu bu araştırmanın temel sorusunu ifade etmektedir. Araştırmanın alt soruları ise şöyledir:

- Afgan kadınların göç etme nedenler nelerdir?
- Afgan kadınların göç etmelerinde toplumsal cinsiyet faktörünün nasıl bir etkisi vardır ve başka ne tür faktörler etkili olmuştur?
- Afgan kadınlar hangi yollardan ve nasıl göç etmişlerdir?

- Doğrudan ya da ikincil göçle Türkiye'ye gelen Afgan kadınların göç süreçlerindeki benzerlik ya da farklılıklar nelerdir?
- Afgan kadınlar neden Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmişlerdir?
- Afgan kadınların Türkiye'deki yaşamları nasıldır ve gelecek planları nelerdir?

Araştırmanın temel sorusuna ve alt sorularına yanıt bulmak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma soru formunda yer alan sorular, katılımcıların göç deneyimlerini kendi sözleriyle ifade etmelerine ve bu deneyime atfettikleri anlamı onların kendi bakış açısından hareketle ortaya çıkarmaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

Bu araştırmada çalışma grubu amaca yönelik ve kartopu örnekleme teknikleriyle maksimum çeşitlilik ilkesi gözetilerek oluşturulmuştur. Çalışma grubunu Van'da yaşayan yirmi Afgan kadın ve onlar göç yolculuklarında eşlik eden beş Afgan erkek olmak üzere toplam yirmi beş kişi oluşturmaktadır. Kadınlara dair yürütülen bir araştırmada onlara göç sürecinde eşlik eden babalarının ya da erkek kardeşlerinin dâhil edilmesinin karşılaştırma yapabilmek açısından zenginlik katacağı düşünülmektedir (Buz, 2006, s.3). Araştırma grubuyla farklı zamanlarda yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler deşifre edilerek tematik-ilişkisel bir biçimde analiz edilmiştir.

Bu araştırma, Afgan kadınların yaşadıkları çeşitli zorluklar nedeniyle göç ettikleri varsayımına dayanmaktadır. Her araştırmanın sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu çalışma Van'da yaşayan, ulaşabildiğimiz ve görüşmeyi kabul eden Afganlarla sınırlıdır. Ayrıca araştırmanın yürütüldüğü süreçte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli etkileri bulunan Covid-19 salgını araştırma sürecinde önemli kısıtlara neden olmuştur. Öyle ki, Covid-19 açısından riskli olan yaşlılar ve kronik rahatsızlığı olan Afganlarla görüşmeler yapılamamıştır. Bu durum araştırma açısından önemli bir sınırlılık yaratmıştır.

Covid-19 salgını nedeniyle ülkelerin uygulanan tedbirler neticesinde kafeteryalar kapalı olduğundan dolayı bütün görüşmeler katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu durum araştırmacının salgın kurallarına uygun olarak davranmasını ve bu şartlar altında araştırmayı sürdürmesi açısından çeşitli zorluklara ve sınırlılıklara neden olmuştur.

Bu tez altı bölümden oluşmaktadır:

Tezin birinci bölümü olan giriş bölümünde, araştırmanın problemi, amacı, sınırlılığı ve genel teorik ve metodolojik görünümü hakkında bazı bilgilere yer verilmiştir. Kısaca araştırmanın panoramik bir görünümü sunulmuştur.

İkinci bölümü oluşturan kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde, göç kavramı tanımlanmış, göç kategorileri ve teorilerine dair kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Ardından göçmen, mülteci ve sığınmacı kimliklere dair tartışmalara yer verilmiştir. Uluslararası zorunlu göç kavramı ve işlevsel bir yaklaşım olarak kesişimsellik yaklaşımı açıklanmıştır. Kesişimsellik yaklaşımının sunduğu teorik ve metodolojik imkânlar tartışılmıştır. Son olarak Afganistan ve göç başlığı altında kısaca Afganistan'daki savaş ve çatışmalara değinilerek; istikrarlı mülteciler olan Afganların göç tarihine ve özel olarak Afgan kadınların göç süreçlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümü oluşturan yöntem ve araştırma süreci bölümünde, öncelikle göç araştırmalarında nitel araştırma yöntemlerinin kullanımına dair tartışma yürütülmektedir. Ardından araştırmanın modeli açıklanarak, fenomenolojik yaklaşım ve araştırma sorularına yer verilmiştir. Ayrıca çalışma grubunun belirlenmesi, araştırmada kullanılan teknikler ile verilerin toplanma ve çözümlenme süreci hakkında bilgiler yer almaktadır. Araştırma sürecine dair bilgiler başlığı altında ise araştırma konusunun belirlenmesi süreci, araştırmanın sahası olan sınır kent Van'a dair bazı bilgilere yer verilmiştir. Son olarak, bir erkek araştırmacı olarak mülteci kadınlarla araştırma yapmaya dair araştırmacının özdüşünümsel saha notları ile Covid-19 sürecinde nitel bir saha araştırması yürütmenin zorlukları ve etik kaygıları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde araştırma sahasından toplanan verilerin çözümlenmesiyle elde edilen araştırma bulguları sunulmuştur. Bu bölümde ilk olarak çalışma grubunun tanımlayıcı özelliklerine yer verilmiş, ardından Afgan kadınların uluslararası zorunlu göç deneyimlerine dair çeşitli bulgular detaylı olarak sunulmuştur.

Tezin beşinci bölümünü oluşturan tartışma bölümünde, araştırmada elde edilen bulgular ile literatürde konuyla ilgili yürütülmüş olan diğer araştırma bulguları karşılaştırılmıştır.

Tezin son bölümü olan, altıncı bölümünde ise araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar ile diğer araştırmacılara ve politika yapıcılara yönelik çeşitli önerilere yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Afgan kadınların uluslararası zorunlu göç deneyimlerine odaklanan bu tezin kavramsal ve kuramsal çerçevesini ilk olarak göç kavramı, göç kategorileri ve göç teorileri oluşturmaktadır. Ardından gündelik yaşamda olduğu kadar literatürde de tartışmalı olan göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi kavramlara dair tartışmalara yer verilmiştir. Uluslararası zorunlu göç kavramı ve araştırma kapsamında işlevsel bir yaklaşım olarak benimsenen kesişimsellik yaklaşımı açıklanmıştır. Kesişimsellik yaklaşımının tarihsel gelişimi ve yaklaşımın sunduğu teorik ve metodolojik imkânlar değerlendirilmiştir. Son olarak Afganistan ve göç başlığı altında Afganistan'ın mevcut durumuna, Afgan göçüne, Türkiye'deki Afganlara ve Afgan kadınların göç süreçlerine dair genel bir çerçeve çizilmiştir.

2.1. Göçün Tanımlanması, Göç Kategorileri ve Teorileri

İnsanlar içine doğdukları aileyi ve toplumu seçememektedir. İçinde yaşanılan toplumda sorunlar varsa insanlar isteseler de istemeseler de göç hareketliliğine dâhil olabilmektedirler. Öte yandan küreselleşme insanın hareketliliğini artıran bir faktör olarak etkisini sürdürmektedir. Bugün pek çok insan ya taşınarak ya da evlerinin olmadığı başka yerlere giderek yerini yurdunu değiştirmektedir (Bauman, 2012, s.89). Yirmi birinci yüzyılın göçmenlerin yüzyılı olacağına dair düşünce genel kabuller arasındadır. Yüzyıl başında daha önce görülmemiş sayıda bölgesel ve uluslararası göçmen kayıtlara geçmiştir. Bugün dünyada bir milyardan fazla göçmen bulunmaktadır. Her on yılda bir toplam nüfus içindeki göçmen oranı artmakta, gelecek yirmi beş yıl içinde bu oranın son yirmi beş yıldakinden daha yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Çevresel, politik ve iktisadi istikrarsızlıklar nedeniyle insanların göç etmesi daha da zorunlu bir hal almaktadır (Nail, 2022, s.11). Göç, insanların uzaktaki bir yere, en azından şu anda yaşadıkları şehir veya kasabanın uzağındaki bir yere, yeniden yerleşmesidir. Her şeyden önce coğrafi bir olgu olan göç; aynı zamanda binlerce yıl öncesine uzanan insanlık tarihinin ortak bir olgusu ve yaşanan bir deneyimdir (Bartram & Ark. 2017, s.13).

Günümüzdeki göçler Orta Çağların başlarındaki halkların göç hareketliliğinden farklılaşmaktadır. Göç hareketliliği, modernliğin ve modernizasyonun başlangıcından beri kesintisiz ve ayrılmaz bir parçası olup günümüzde bir yaşam tarzı haline gelmiştir (Bauman, 2015, s.40). Dünyadaki göç hareketliliğinin yapısı incelendiğinde günümüzde göçün

küreselleştiği, hızlandığı, farklılaştığı ve daha fazla kadınsılaştığı görülmektedir. Göçün farklılaşmasıyla birlikte gündelik yaşamımızda göç sürecinin farklı aktörleriyle karşılaşmaktayız. Göç profesyonellerinin ve medyada sunulan içeriklerin yanı sıra gündelik yaşamımızda da konuşmalarımıza dâhil olan göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavramlar göçün farklılaşmasının ne denli yaygınlık kazandığını tespit etmek açısından fikir vericidir (Adıgüzel, 2016, s.22).

Çağımızda yaşanan göçlerin dört temel eğilime sahip olduğunu tespit edilmiştir. Göçün küreselleşmesi bu eğilimlerden ilkidir. Küreselleşmeyle eş zamanlı olarak göç alan ve göç veren ülkelerin sayısı ve etkileşimleri artarken göç eden bireylerin de kültürel çeşitliliği artmaktadır. İkinci eğilim olan göçün hızlanması ise uluslararası göç hareketlerinin dünyadaki hacminin her geçen gün büyüdüğünü ve ülkelerin bunu gözeten bir göç politikası geliştirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü eğilim olan göçün farklılaşması ise salt ekonomik kaygılarla göç eden grubun dışında farklı gerekçelerle ülkelerini terk eden ve buna bağlı olarak mülteci ya da sığınmacı gibi farklı statüler elde eden göçmen gruplarının varlığına işaret etmektedir. Dördüncü eğilim ise göçün kadınsılaşmasıdır. Çağımızdaki göçlerin belirgin eğilimlerinden biri olan göçün feminizasyonu, kadınların geçmişe göre daha fazla göç etme eğiliminde olduğuna ve ulus aşırı alanlarda çalışma yaşamına dâhil olma durumlarının hızlı bir biçimde arttığına dikkat çekmektedir (Castles & Miller, 2008, s.12).

Bauman'a göre modern göçün tarihi üç evreden oluşmaktadır. Altmış milyona yakın insanın modern Avrupa'dan az nüfusa sahip yerli halkın yaşadığı boş topraklara göç etmesi göç hareketinin ilk evresi olarak bilinmektedir. Kitlesel ölümler ve salgınlardan kurtulabilen yerli nüfusun eğitilmesi misyonu Avrupa'dan göç eden beyaz adama yüklenmiştir (Buman, 2015, s.41). Modern göçün ikinci evresi ulus inşasına tekabül etmektedir. Sömürge imparatorluklarının çöküşüyle birlikte farklı kültürlere sahip yerli nüfusun bir kısmı, anavatanlarına geri dönen sömürgecilerin izinden giderek ulus devlet oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bunun için ulus devlet kurmanın erken dönemlerinde dilsel ve kültürel azınlıkları entegre edebilmek amacıyla asimilasyon politikasını kolayca yürütebilecekleri şehirlere doğru göç hareketlerini başlatmışlardır. Asimilasyon politikasına razı olarak modern ulus devletin üyesi olmayı kabul eden, yeni gelen, azınlık gruplar kültürel haçlı seferlerinin, Kulturkampf ve tebliğci misyonlarının hedefi haline gelmişlerdir. Modern göç tarihinin bu ikinci evresi bir yönüyle halen varlığını sürdürmektedir (Buman, 2015, s.41). Modern göç tarihinin üçüncü evresi ise hızlı bir biçimde devam etmekte ve onu durdurmayı hedefleyen çabalara meydan okumaktadır. Bu evre, diasporaların oluşmasının ardından

gelişen içinde yaşadığımız süreçtir. Günümüzde göç birçok muhtemel yolun eşit olması açısından eski dönemlerden farklıdır. Ülkeler aynı anda pek çok farklı göç türüyle karşılaşmaktadır (Buman, 2015, s.42).

Antropolojik, sosyolojik ve psikolojik yönleriyle hem bireyin kişisel yaşantısında hem de toplumsal yaşamda geniş bir etki alanına sahip olan göç, farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından çeşitli biçimlerde tanımlamıştır (Gözübüyük Tamer, 2019, s.23; Erder, 2020, s.22). Hatta bazı araştırmacılar toplumdaki nüfus değişimini ortaya koymak için doğum-ölüm oranlarının yanı sıra göç eylemini de denklemlerle matematiksel olarak izah etmeye çalışmışlardır (Lewis, 1982). Thomas Faist'e göre yaşanılan yerin, sürekli ya da geçici olarak, genellikle bir idari sınırın dışına doğru değiştirilmesi olarak tanımlanan göç, kişinin farklı zamanlarda çok defa farklı bölgelerin sınırlarının dışına doğru hareketliliğini ifade etmektedir. Göç süreci sosyal ilişkileri zorlayabilir, koparabilir ya da aksi bir biçimde güçlendirebilir (Faist, 2003, s.41-42).

Göç, genel olarak kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliği olarak tanımlanır. Ne kadar kısa veya uzun, ne kadar kolay veya ne kadar zor olursa olsun, her göç eylemi bir başlangıç, bir varış noktası ve araya giren bir dizi engel içermektedir (Lee, 1966, s.48). Göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir (Marshall, 2005, s.685). Uluslararası göç geçici ya da kalıcı olarak insanların bir ülkeden başka bir ülkeye giderek yeniden yerleşmesidir; yaygın olarak ulusal kimlikler ve toplumsal üyeliği konu etmektedir (Bartram & Ark. 2017, s.13).

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göç, bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin hareketliliği de bu çerçevede değerlendirilmektedir (İOM, 2014, s.35-36). Göç, ekonomik, siyasal, ekolojik ya da bireysel sebeplerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta ve uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004, s.13). Dolayısıyla göç, yerleşim yerinde yapılan değişiklik dışında başka boyutları da olan kompleks bir olgudur. Bu bağlamda göçün; coğrafi/idari birim değişikliği, göç edilen yerde kalınan süre, bireylerin toplumsal etkileşim

sisteminde ortaya çıkan farklılıklar, istemlilik, bireyin göç kararına sebep olan kıstaslar gibi çeşitli boyutları olan bir olgudur (Ela Özcan, 2017, s.186)

Göç süreci, bir toplumdan diğerine fiziksel bir geçiş süreci olup, göçmenler arasında önemli hayal kırıklıkları ve birçok sosyal soruna yol açabilmektedir. İlk göç, genellikle eski sosyal sistemdeki bazı yetersizlik ve güvensizlik duyguları ve bu güvensizliği yeni sistemde çözme umuduyla gerçekleştirilir. Bununla birlikte, geçişin ilk aşamalarında göçmen, birbirine bağlı iki faktörün neden olduğu ek bir güvensizlik unsuruyla karşılaşmaktadır. Bunlardan birincisi, yeni bir sosyal alanda hareket etme ihtiyacının yarattığı güvensizlik hissidir. İkincisi ise geçiş sürecinde göçmenlerin sosyal yaşamlarında ve katılımlarında meydana gelen daralmadır (Eisenstadt, 1953, s.169).

Göç, göçmenler olarak adlandırılan grubun, bir coğrafi konumdan diğerine, hiyerarşik olarak sıralanmış bir değerler seti veya belirli hedefler temelinde, sürekli bir biçimde yer değiştirmesidir (Mangalam, 1968, s.11). Göçmenler için pratikte geldikleri ülkede bir başka etnik azınlık olmayı kabul etmekten başka çare yoktur; yerliler için ise ömürlerinin geri kalanını diasporalarla kuşatılmış şekilde geçirmeye hazırlanmaktan başka bir şey kalmaz. Her ikisinden de üzerinde kontrol güçlerinin olmadığı bu nahoş gerçekliklerle başa çıkmanın yollarını bulmaları beklenir (Bauman, 2015, s.46-47).

Tarih boyunca insanlar yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla ya da siyasal, ekonomik ve toplumsal nedenlerle geçici ya da sürekli olarak yer değiştirmek istemişlerdir. İnsanlar çoğu zaman kendi istekleri dışında zorla göç etmek durumunda kalmışlardır. Sosyolojik ve psikolojik yönleri ile toplumsal yaşamda ve insanın bireysel yaşamında etkileri olan ve göç olarak adlandırılan yer değiştirme eyleminin başrol oyuncusu, elbette ki duyguları ve uyum sürecini başından sonuna dek hisseden, yaşayan ve göçmen olarak adlandırılan insandır (Erol & Ersever, 2014, s.58).

Göç deneyiminin faili olan insanları bu eylemi gerçekleştirmeye iten birtakım sebepler bulunmaktadır. Ekonomik gerekçeler, siyasal nedenler, sosyal ve kültürel etkenler, dini ya da inançsal faktörler ile doğal afetler gibi sebepler dünyada meydana gelen göçlerin genel sebepleri olarak bilinmektedir.

Göç analizlerinde itici faktörler, çekici faktörlerden gelenekselleşmiş bir biçimde ayrılır. İtici faktörlerin (örneğin, göç edenin kökeninin bağlı olduğu bölgedeki yüksek işsizlik oranları) genellikle tutucu, güvenliği arttırmaya yönelik bir göçe neden olduğu düşünülmektedir. Çekici faktörlerin ise (örneğin gidilen ülke veya bölgedeki iktisadi

büyüme) risk aldırıcı ve geliri arttırmaya yönelik bir göçü özendirdiği görülmektedir. Ayrıca, dış göç (ülkeler arası) ile iç göç (bölgeler arası) arasında da bir ayrım yapılır (Marshall, 2005, s.685).

Bazı göç teorisyenleri, uluslararası göç hareketlerini ülkeler arasındaki ücret farklılığıyla açıklamaktadır. Buna göre nüfusun yoğun olduğu yerlerden, nüfusun seyrek olduğu yerlere; gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerden gelir düzeyinin yüksek olduğu yerlere doğru bir nüfus haraketliliği yaşanmaktadır. Bireyler doğduğu yerde kalma veya farklı hedeflere doğru hareket etmenin yarar ve maliyetlerinin karşılaştırması yapar sonra bu karşılaştırma etrafında, daha yüksek ücret ve yaşam şartları beklentilerine ulaşmak amacıyla göç etmeye karar verirler (İçduygu & Ark. 2014, s.36). Ülkelerin refah düzeyi, istihdam olanakları, işsizlik oranları ve ücret seviyeleri göç üzerinde etkili olmaktadır (Harris & Todaro, 1970). Özellikle, gelir ve istihdam alanlarındaki fırsat farklılıkları, işgücü piyasalarının niteliksiz ve ucuz işgücü gereksinimi ve neoliberal ekonomi politikalarının yükselişi Batı Avrupa'ya yönelik göçü tetikleyen önemli unsurlar olmuştur (Yamanlar, 2020, s.555).

Bir ülkede çeşitli etnik kökenden insanların yaşaması bazen kimlik sorunlarına, ayrımcılığa ve siyasal baskılara neden olabilmektedir. Bu tarz siyasal baskılar nedeniyle baskı altındaki gruplar göç etmek zorunda kalmaktadırlar (Aksoy, 2012, s.294). Ayrıca etnik köken ile inançların kesişimindeki bazı dominant grupların diğer insanları denetim altına almak istemesi çeşitli çatışmalara neden olurken; bu sebeple yapılan göçler de siyasi nedenli göçler çerçevesinde değerlendirilmektedir (Sayın, 2010, s.133). İnsanlar çoğu zaman savaşlar, ihtilaller ve sıkıyönetim uygulamaları gibi çeşitli siyasi sebeplerle yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmaktadırlar (Tümertekin & Özgüç, 2002, s.33).

Geçmişte dini farklılıklardan dolayı pek çok savaşın yaşandığı bilinmektedir. Haçlı Seferleri gibi din kaynaklı savaşlar sayıları azımsanamayacak kadar insanın ölümüne sebep olurken çoğu insanın zorunlu bir biçimde yer değiştirmesine neden olmuştur (Sever, 2009, s.15). Tarihte dinsel ya da inançsal farklılıklar nedeniyle çeşitli inanç gruplarının göç etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Yahudilerin Filistin'den çıkışı, Müslümanların Medine'ye hicreti gibi örnekler dini nedenli göçlerin en çok bilinenleridir (Gezgin, 1994, s.152).

İnsanlar ekonomik, siyasal, inançsal ya da kültürel nedenlerin yanı sıra çeşitli doğa olayları nedeniyle de göç etmektedirler. Depremler, iklim değişiklikleri, enerji kaynakları, volkanik hareketlilikler, kuraklık ve küresel ısınma gibi çeşitli doğa olayları göçe neden

olabilmektedir. Öyle ki, her yıl Afrika'da yaşayan milyonlarca insan çeşitli sosyo-ekonomik nedenlerin yanı sıra doğal afetler ve kuraklık gibi sebeplerle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar (Günay & Ark. 2017, s.41-42).

Emeğin niteliğinin değişimi, ulusal yatırımların uluslararasılaşması ve istihdam olanaklarının çeşitlenmesi gibi nedenler göçün karakteristik yapısını farklılaştırmaktadır. Ayrıca neoliberal politikaların yaygınlaştırılması sonucu piyasaların ulus aşırı bir yapıya bürünmesi ve gelişen uluslararası rekabetle birlikte artan esnek çalışma tarzı, gelişmiş Avrupa ülkelerine yönelik düzensiz göçü arttırırken göç yollarının da çeşitlenmesine neden olmuştur (Yamanlar, 2020, s.578).

Dünyanın farklı yerlerinde doğan insanların önemli bir kısmı çeşitli gerekçelerle doğdukları topraklarda yaşamlarını sürdürememektedir. Günümüzde sayıları azımsanamayacak kadar insan çatışmalar, iklim ya da doğa felaketleri, ekonomik ve toplumsal krizler gibi nedenlerle, kendi vatanlarından zorunlu ya da gönüllü olarak ayrılmaktadırlar (Kümbetoğlu, 2016, s.82). Göç etme kararı alan ve yaşadığı yeri terk eden bireylerin yaşadıkları bu deneyim göç çalışmaları literatüründe farklı biçimlerde tasnif edilmektedir. Göçleri; amacına, gerçekleştiriliş tarzına, nedenlerine, iştirak edenlerin özelliklerine, göç edilen mekânın özelliklerine ve daha birçok faktöre göre sınıflandırmak mümkündür (Adıgüzel, 2016, s.19).

Thomas Faist, göç kategorilerini belirlerken şu beş özelliğe dikkat çekmektedir: Göçün alanı yani ulus içinde ya da uluslararası olması; göçün zamanı yani geçici ya da kalıcı olarak yapılıp yapılmaması durumu; göçün boyutu yani bireysel ya da grup biçiminde kitlesel olarak gerçekleştirilmesi durumudur. Göçün sebebi ise göçün gönüllü ya da zorunlu nedenlerle yapılmış olması durumudur. Son olarak ise göçün yasal durum yani göç eden bireylerin yasal ya da yasadışı yollardan göç etmesi gibi özellikler öne çıkmaktadır (Faist, 2003, s.47).

Göç durağan bir olgu olmayıp, nedenleri ve sonuçları ile birlikte algılanan çok boyutlu bir süreçtir (İçduygu & Sirkeci, 1990, s.249-250). Bu çok boyutlu hareketliliği daha iyi kavramak amacıyla göç hareketliliğine dair çeşitli tasnifler geçekleştirilmiştir. Petersen (1958) göçü ilkel, zorlama, serbest ve kitlesel göç biçiminde tasnif etmiştir. Giddens ise göç hareketlerini klasik göç modeli, sömürgeci göç modeli, misafir işçi modeli ve yasadışı göç modeli olmak üzere dört kategoride tasnif etmiştir (Giddens, 2012, s.569). Yapılan

çalışmalarda göçün *yerleşme esasına, irade esasına, yoğunluğuna ve niteliğine göre* farklı biçimlerde kategorize edildiği tespit edilmiştir.

Yerleşimi esas alan yaklaşıma göre *göçlerin geçici ya da sürekli* olması önem arz etmektedir. Uzun süreli yasal yerleşimciler, vatandaş olmayan sakinler olarak uzun süre hedef ülkelerde ikamet eden göçmenlerdir. Hedef ülkelerin vatandaşlığına geçmemelerine rağmen, bu göçmenler yaşadıkları ülkelerde oldukça önemli haklara sahiptirler. Yasal yerleşimciler vatandaşlık hakkı almamışlardır fakat genel olarak ikamet etme haklarına sahiptir ve kolay olarak sınır dışı edilemezler (Bartram & Ark. 2017, s.95).

Göç deneyiminin merkezinde yer alan faillere yani göç eden kişilere ve bu kişilerin iradelerine odaklanan yaklaşıma göre ise *göçün gönüllü ya da zorunlu* olması önemli bir ayrım olarak görülmektedir. Zorunlu göç doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi olarak tanımlanmaktadır. Mültecilerin ya da yerinden edilmiş kişilerin haraketliliği, doğal, çevresel ya da açlık gibi nedenlerle gerçekleşen haraketlilikleri kapsamaktadır (İOM, 2014, s.103).

Zorunlu göç, şiddet içeren anlaşmazlıklardan büyük ekonomik zorluklara kadar uzanan farklı koşullardan doğan, kişinin hayatta kalması veya mutluluğuna yönelik olan baskı veya tehdit neticesinde meydana gelen hareketliliklerdir. Zorunlu göçün en tipik örneği olarak şiddet içeren ihtilaflardan, zulümden ya da yerinden edilme nedeniyle yaşadığı yeri tek etmek zorunda kalan mülteci akımları gösterilebilir. Bazı durumlarda göçmenler aslında bir silahın veya parça tesirli bombanın eşliğinde göçmen olurlar (Bartram & Ark. 2017, s.151-152).

Gönüllü göçler ise insanların yeni yerler keşfetme, daha iyi bir yaşama sahip olma, içinde bulunduğu çevreyi beğenmeme, ailesinin yaşamını ve ekonomik durumunu iyileştirme, gerek iş gerekse mali bakımlardan daha fazla imkânlara erişmek gibi bireysel istekler nedeniyle gerçekleştirilen göçlerdir (Adıgüzel, 2016, s.20).

Göçle ilgilenen akademisyenlerin önemli bir kısmı göçmen ve mülteci kavramları arasındaki gelenekselleşmiş olan ayrımın etkili bir biçimde varlık gösterdiğine inanmamaktadırlar. Gönüllü göçü tanımlamak için kullanılan ekonomik göç kavramının esasında farklı baskılardan, sosyo-ekonomik yapılardan özellikle de devletlerin, şirketlerin ve başka yerde yaşayanların almış olduğu kararlarından ve hareketlerden kaynaklandığını

söylemek mümkündür. Bu açıdan gönüllü göçlerin de çeşitli zorluklar neticesinde meydana geldiği aşikârdır (Bartram & Ark. 2017, s.151-152).

Göç eden insanların yoğunluğuna dikkat kesilen bazı araştırmacılara göre ise *göçün bireysel ya da kitlesel* olması önemli bir ayrım olarak görülmektedir. Kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlar bireysel göçler kapsamında değerlendirilmektedir. Kitlesel programların aksine, bu gibi hareketler genelde kişinin kendisi tarafından finanse edilir veya bireyler, örgütler ya da devletlerin desteğiyle gerçekleştirilmektedir (İOM, 2014, s.14). Göç bireysel olarak gerçekleştirilebildiği gibi grup halinde kitlesel olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Bireysel olarak yapılan göçler zor ve yüksek riskler barındırmaktadır (Erder, 2006, s.31).

Kitlesel göçler ise yüksek sayılarda ani insan hareketi olarak tanımlanmaktadır (İOM, 2014, s.59). Göç çalışmalarında bütüncül bir bakış açısı geliştirmek önem arz etmektedir. Göçün sadece belli bir sürecine odaklanılıp diğer süreçlerinin göz ardı edilmesi göçe dair temel kavramlar üzerinde bile uzlaşmayı imkânsız hale getirmektedir. Özellikle kitlesel göçler söz konusu olduğunda tanımların muğlaklığı daha da artmaktadır. Çünkü göç eden kitle etnik, kültürel ve sınıfsal açıdan homojen olarak algılanmaktadır. Oysa kitlesel olarak göç eden grup içerisinde farklı nedenlerle, farklı statülerde ve farklı yollardan göç eden düzenli ya da düzensiz göçmenler bulunabilmektedir (Erbaş, 2019, s.897).

Bu tasnifler içerisinde en dikkat çekeni göçün niteliğine göre yapılan kategorizasyondur. Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılara göre *beyin göçü, işçi göçü, mübadele göçü, iç ve dış (uluslararası) göç* gibi ayrımlar göçün niteliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca uluslararası göçü de *düzenli (yasal) göç ve düzensiz (yasadışı) göç* biçiminde detaylı bir biçimde tasnif etmektedirler.

Beyin göçü, eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin menşe ülkelerinden diğer bir ülkeye, menşe ülkenin beceri kaynaklarında azalmayla sonuçlanacak şekilde yaşanan göç haraketliliğidir (İOM, 2014, s.14). Beyin göçü özellikle gelişmekte olan ülkelerden dış göç nedeniyle çok iyi eğitilmiş insanların kaybını tanımlamaktadır. Bu göç akımı temel anlamda bilimde, mühendislikte ve sağlık hizmetleri gibi genişleyen endüstrilere kendi yeteneklerini aktarabilen öğrencileri ve yüksek eğitimli ve çok yetenekli çalışanları kapsamaktadır (Bartram & Ark. 2017, s.55).

İşçi göçü belirli ve sınırlı bir süre için yabancı bir ülkeye giren, ardından menşe ülkelerine geri dönen işçilerin haraketliliğidir (İOM, 2014, s.33). Bu haraketlilik

kapsamındaki insanlar başka bir ülkede istihdam edilme umuduyla motive olmaktadırlar. Geleneksel anlamda işgücü göçü işçilerin, zengin ülkelerdeki yerlilerin istemediği düşük nitelikli, düşük maaşlı işleri yapmak için fakir ülkelerden zengin ülkelere yaptığı hareketi içermektedir (Bartram & Ark. 2017, s.197).

Mübadele göçleri iki ülke arasındaki anlaşmaya dayalı olarak yapılan, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değiştirmesini kapsayan göç hareketi olarak tanımlanmaktadır. Mübadele göçünü yapan insanlara ise mübadil adı verilmektedir. Mübadele göçleri, genellikle savaşlardan sonra alınan kararlara göre yapılan zorunlu göçlerdendir ve çok sık karşılaşılan göç türlerinden değildir. Mübadele göçü ile göç eden insanlar alıştıkları, doğup büyüdükleri yerden devletlerin karşılıklı olarak aldıkları kararlar sonucunda zorunlu olarak göçe mecbur bırakılmaktadırlar (Koçak & Terzi, 2012, s.175). Türkiye'nin göç tarihinde mübadele göçünün özel bir yeri bulunmaktadır. Bu nüfus hareketlerinin en kapsamlısı Türk-Rum mübadelesi sonucunda yaşanmış olan Türkiye ile Yunanistan arasındaki büyük göç hareketliliğidir. Bu göç hareketiyle bir milyon iki yüz bin kişi Yunanistan'a; beş yüz bin kişi ise Türkiye'ye yerleşmek zorunda bırakılarak yaklaşık olarak iki milyona yakın insanın yaşam alanı değişmiştir (Arı, 1999, s.97).

Küresel göç örüntüleri, gerek ülke içindeki yer değişikliği olarak iç göç ile gerekse de ülke dışına çıkıp başka bir ülkeye yerleşmeyi ifade eden dış göç süreciyle birlikte kaynak ülke ile hedef ülkenin birbirine bağlanmasıyla meydana gelmektedir (Giddens, 2012, s.569).

İç göç insanların aynı ülke içerisinde başka bir bölgeye hareket ederek yeni bir ikamet edinmek amacıyla ya da yeni bir ikametle sonuçlanacak biçimde gerçekleştirilen insan hareketliliği olarak tanımlanmaktadır. İç göçmenlerin menşe ülke içinde kalarak geçici ya da daimi hareketliliği genellikle kırsaldan kentlere doğru gerçekleşmektedir (İOM, 2014, s.43). Ülke içerisinde gerçekleşen bu göç hareketliliği çok büyük uyum problemleri ortaya çıkarabilecek bir niteliğe sahip değildir. Ayrıca ülke nüfusunda bir değişiklik olmayıp illerin ya da bölgelerin nüfus oranları değişmektedir (Koçak & Terzi, 2012, s.169).

Herkesin üzerinde anlaştığı ortak bir uluslararası göç tanımından söz etmek mümkün değildir. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre uluslararası göç, bireylerin geçici ya da daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutat olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Bu haraketlilikte uluslararası bir sınırın geçilmesi önem arz etmektedir (İOM, 2014, s.88).

Düzenli göç, insanların kaynak ülkeden çıkışı ve hedef ülkeye seyahati, transit geçişi ve giriş şartlarını belirleyen kanunlara uygun olarak ikamet değişikliği yapmalarını kapsamaktadır. Daha açık bir ifadeyle kanunlara uygun olarak yasal yollardan yapılan göç hareketlerdir (İOM, 2014, s.26). Ancak düzensiz göçün kendisi, dikkatli bir açıklama gerektiren karmaşık ve çetrefilli bir kavramdır. İlk olarak, bir göçmenin düzensiz hale gelmesinin birçok yolu olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Düzensiz göç, örneğin bir sınır kontrolünden geçmeden veya sahte belgelerle girerek, uygun yetki olmadan bir ülkeye giren kişileri kapsar. Aynı zamanda, bir ülkeye tamamen yasal olarak girmiş olabilecek, ancak daha sonra, örneğin vize veya çalışma izninin bitiminden sonra kalarak, sahte evlilikler veya sahte evlat edinme yoluyla, sahte öğrenci olarak veya hileli olarak yetkilerine aykırı olarak orada kalan kişileri de kapsamaktadır. Bu terim aynı zamanda göçmen kaçakçıları veya insan tacirleri tarafından taşınan kişileri ve sığınma sistemini kasten kötüye kullananları da kapsar (Koser, 2007, s.54-55). İOM'a göre düzensiz göç, gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Düzensiz göç, hedef ülkeler açısından, göç yasaları tarafından belirlenmiş izin ya da belgelere sahip olmadan ülkeye giriş yapan, bir ülkede süresi bittiği halde kalmaya devam eden ya da çalışan kişileri kapsamaktadır. Gönderen ülke açısından ise kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi ya da gerekli idari koşullar sağlanmadan ülkenin terk edilmesi anlamına gelmektedir (İOM, 2014, s.26).

Göçün tanımlanmasındaki farklılıklar kadar tasnif edilmesi konusunda da çeşitli tartışmalar ve görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bu görüş farklılıkları göç olgusunu açıklamaya çalışan teorik yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Göç teorileri ise büyük ölçüde göç olgusunun ortaya çıktığı dönemlerde hâkim olan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hayat tarafından şekillendirilmiştir (Güllüpınar, 2012, s.54).

Göç konusu ancak 19. yüzyılda bilimsel tartışmalara konu olmaya başlamıştır. İlk kez 1885 ve 1889'da Londra'da, Royal Statistical Society'ye Göç Yasaları konulu iki tebliğ sunan Ravenstein konuya dikkat çekmiştir. Yasa kavramı ile demografik hareketlerin kesinliğine vurgu yapan Ravenstein, İngiltere'deki incelemelerinden yola çıkarak insanların çoğunlukla kısa mesafelere doğru hareket halinde olduğunu; uzak mesafeli göçlerin ise sanayi ve ticaret merkezlerine yöneldiğini tespit etmiştir. Ona göre maddi koşulları iyileştirmek insanların göç eğilimlerinin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu dönemde sosyal bilimlerinde hâkim olan büyük teori (grand theory) anlayışı göç çalışmalarına da yansımıştır. Nitekim on dokuzuncu yüzyılda yaşanan iç ve dış göç

hareketlerini tek bir kuramla açıklama çabalarının yirminci yüz yılda terk edilmiştir. Bunun yerine göç çalışmalarında toplum bilimlerinin de etkisiyle farklı kavramlar kullanılarak yeni ve çeşitli teorik modeller geliştirilmiştir (Abadan Unat, 2002, s.5).

1960'lı yıllarda ortaya çıkan neo-klasik göç teorileri dönemin iktisadi anlayışından etkilenerek bireysel farklılıkları göç analizine dâhil etmeye çalışmıştır. Bu anlayış bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırabilmek amacıyla iş gücü arz-talebinin dengelenmesi gerektiğini iddia ederken bunun neticesinde bireysel bir girişim olarak göç olgusunun ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Göçe dair ilk sistematik kuram olan neo-klasik ekonomi kuramına göre, göçler emek konusundaki arz-talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Emek fazlasına sahip ülkelerde düşük ücret piyasası, iş gücünün sınırlı emek piyasasına sahip ücret düzeyi yüksek ülkelere doğru göç etmesine sebep olmaktadır (Güllüpınar, 2012, s.57). Bu demografik hareketin sonucu olarak, emek zengini ülkelerde emek piyasası daralmakta, dolayısıyla ücretler yükselmekte, buna karşılık sermaye zengini ülkelerde ücretler düşmektedir ve böylece bir denge oluşmaktadır (Abadan Unat, 2002, s.6). Uluslararası göç, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü piyasası dengesizliğinin ve ücret farklılığının bir sonucudur (Lewis, 1966).

Neo-klasik ekonominin mikro kuramına göre ise göçe neden olan faktör, iş piyasasındaki makro unsurların yanı sıra bireyin kedisidir. Bireyler rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kar analizi yaparak daha iyi bir kazanç elde edecekleri sonucuna varırlarsa buna göre göç etme kararı almaktadırlar. Bu karar insan sermayesine yapılan bir çeşit yatırım olarak görülmektedir. İnsanlar daha yüksek kazanç elde etmek için göç etmek isterler ancak bunun için yolculuk, yeni bir dil öğrenme ve uyum gibi bazı maliyetleri göz önünde bulundurmak zorundadırlar (Abadan Unat, 2002, s.7). Bu açıdan yüksek vasıflı insanlar göç etme konusunda daha fazla şansa sahiptirler, sahip oldukları insan sermayesi nedeniyle yüksek kazanç elde edebileceklerdir (Chiswick, 2000).

Neo-klasik ekonomi modelleri yalnızca bireye odaklı bir analiz çerçevesine sahip olduğu için çokça eleştiri almıştır. Yeni ekonomi kuramına göre, göç etme kararını yalnızca bireysel kararlarla açıklamak mümkün olmayıp; bireyin ailesi, hane halkı ve diğer çevresel etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Azgelişmiş ülkelerde hane halkı ekonomik krizler karşısında çeşitli direnme stratejileri geliştirirken; göç edenler ise anavatanlarına gönderdikleri paralarla hane halkına destek olmaktadırlar (Abadan Unat, 2002, s.8-9).

Stark'a göre göç kararı yalnızca bireyler tarafından değil sosyal gruplar tarafından verilmektedir. Ayrıca aile ve hane halkı göç kararında oldukça etkili olmanın yanı sıra göçün bir aile stratejisi olduğu belirtilmektedir (Stark & Bloom, 1985, s.175).

1970'li yıllarda ikili iş gücü piyasası kuramı ise merkez-çevre kavramlarını iş gücü piyasasına uyarlayarak gelişmiş ülkelerdeki vasıflı ve vasıfsız iş gücü ayrımını ön plana çıkarmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki enformel sektörün güvencesiz ve ucuz iş gücüne yani göçmenlerin emek gücüne ihtiyaç duyduğunu iddia etmiştir.

Uluslararası göçü açıklamak için neo-klasik kuram ile yeni göç ekonomisi kuramı farklı sonuçlar sunsalar bile her ikisi de mikro analiz çerçevesine sahiptirler. İki kuram arasındaki fark göç etme kararını birey ya da ailenin belirlemesi, gelir hesabı, göç kararının toplumsal açıdan nasıl değerlendirildiği gibi noktalarda sıkışıp kalmaktadır. Buna karşın ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı ise uluslararası göç hareketinin modern sanayi toplumlarının sürekli işgücü talebinden kaynaklandığını iddia etmektedir (Abadan Unat, 2002, s.11). İkiye bölünmüş emek piyasası kuramı gelişmiş ülkelerdeki düşük seviyeli iş gücüne duyulan ihtiyacın yerli işçiler tarafından karşılanmaması nedeniyle sürekli olarak dışarıdan gelen işçi göçüne dikkat çekmektedir. Bu kuram modern sanayi toplumlarının yapısal ihtiyaçları temelinde gelişmiş ülkelerin göç profillerine odaklanmaktadır (Toksöz, 2006, s.17).

1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve işgücünün sömürülmesi eşitsizliklerin yapısal olarak analiz edilmesini gündeme getirmiştir. Dünya sistemi teorisi merkez-çevre ilişkilerine odaklanarak dünyadaki göç hareketinin, çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru, gelişmiş ülkelerin çıkarlarına uygun olarak yönlendirildiğine dikkat çekmiştir. Wallerstein'ın kuramsal yaklaşımına göre, kapitalizm ve türevleri ekonomik yapıyı ve göç hareketlerini şekillendiren önemli bir faktördür (Wallerstein, 1995, s.134).

Dünya sistemleri kuramına göre, gelişmiş merkez ve az gelişmiş çevre ülkeler arasında ekonomik temellere dayalı karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır. Bu bağımlılık sistemi içerisinde kapitalist ülkeler ham madde, pazar ve ucuz emek için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Çevre ülkeler ise maddi koşullarını iyileştirmek ve yükseltmek için kapitalist ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar (Yamanlar, 2020, s.560).

Dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal bir sonucudur. Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki ekonomi merkezleri genişleyerek yayıldıkça dünya nüfusunun önemli bir

kısmı dünya pazar ekonomisine dâhil olmaktadır. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç hareketleri meydana gelmekte ve insanların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru göç etmeye yönelmektedir (Abadan Unat, 2002, s.15).

1990'lı yıllardan sonra yaşanan ekonomik küreselleşme, iletişim ve ulaşım kaynaklarının gelişimi uluslararası göç süreçlerini daha da karmaşık bir yapıya büründürürken göç teorileri yapısal faktörlerin yanı sıra aile, etnisite, kültür ve ilişki ağları gibi çeşitli toplumsal değişkenleri göç analizinin bir parçası haline getirmiştir.

1990'lı yıllarda sosyolojide yayın bir biçimde kullanılan ağ kavramı toplumsal bir fenomen olan göç hareketini açıklamak için kullanılmaya başlanmıştır. Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası ilişkilerdir. Bu ilişkiler ağlarının varlığı, uluslararası göçü kolaylaştıran unsurlardır. Bu tür bağlar insanların gereğinde yardım almak, iş bulmak konusunda başvurabilecekleri bir çeşit toplumsal sermayedir (Abadan Unat, 2002, s.18-19). Ağ kuramı, göçmenler arasındaki dayanışma ağlarına odaklanarak göçmenler arasındaki örgütlenmenin dinamiklerini başarılı bir biçimde açıklamaktadır (Akbaş, 2021, s.335).

Birikimli nedensellik kuramı kişinin göç hareketinin ardından içinde yaşadığı toplumsal çevrenin bu değişimden etkilendiği varsayımına dayanmaktadır. Toplumbilimciler göçü kümülatif olarak etkileyen sekiz sosyo-ekonomik neden tespit etmişlerdir: Göç ilişkiler ağının yaygınlık ölçüsü, gelir bölüşümü, toprak bölüşümü, tarımın örgütlenme biçimi, kültür ve insan sermayesinin bölgesel dağılımı, çalışmanın toplumsal anlamı, üretim yapısı. Yüksek sayıda göçmenin bir işkolunda istihdam edilmesi halinde bu işin türü göçmen işi olarak nitelendirilmekte ve söz konusu iş yerliler tarafından benimsenmemektedir. Örneğin otomobil üretimi Avrupa'da göçmen işi, ABD'de ise yerli işi olarak görülmektedir (Abadan Unat, 2002, s.21).

Uluslararası göç sürecinde gelişmiş ülkelere gitmek isteyen göçmenlerle, bu ülkelere girişi sağlayan vize, çalışma izni gibi hukuksal olanaklar arasında büyük bir dengesizlik hali ortaya çıkmaktadır. Bu dengesizlik hali iki yolla düzenlenmektedir. Ya yüksek kazanç sağlayan ve bazı girişimcilerin finanse ettiği özel kurumlar ya kazanç amacı gütmeyen gönüllü kurumlar aracılığıyla bu durum dengelenmektedir. İnsan haklarını savunan gruplar göçmenlerin yasal yollardan kabul edilebilmeleri için göç etmek isteyen insanlara sosyal

hizmet ve hukuki danışmanlık yapmaktadırlar. Yüksek kazanç sağlayan karaborsalar ise bu durumu fırsata çeviren örgütlenmelerdir (Abadan Unat, 2002, s.20-21). Çoğunlukla yasal olmayan bir biçimde insan kaçakçıları, gayrimenkul acenteleri ve bazı ulaşım sağlayıcılar belli bir ücret karşılığında göçmenlerin göç süreçlerini kolaylaştırmak için uluslararası bir örgütlenme kurarak ciddi bir endüstri oluşturmuşlardır (Sert, 2021, s.41).

Göç sistemleri kuramı ise göç olgusuna uluslararası ilişkiler perspektifinden ekonomik ve politik boyutuyla yaklaşmaktadır. Bu kuram iki ya da daha fazla sayıdaki ülkenin karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi inşa ettiklerini iddia etmektedir. Bu ilişkiler yakın olan iki ülke arasında olabileceği iki uzak mesafelerde bulunan ülkeler arasında da gerçekleşebilmektedir (Güllüpınar, 2012, s.76; Adıgüzel, 2016, s.31). Bazı ülkeler birden çok göç sistemine mensup olabilirler. Ancak daha çok gönderen ülkelerin çoğulcu üyeliklere sahip olduğu bilinmektedir. Ülkeler toplumsal değişme, ekonomik ya da siyasal krizler gibi nedenlerle sistemden çıkabilir ya da sisteme dâhil olabilirler. Bu sistemler istikrarlı yapıya sahip değildirler (Abadan Unat, 2002, s.22).

2.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kimlikler

Göç hareketliliği hem politika geliştirme ve uygulama alanı olarak siyasetin hem de bir araştırma alanı olarak akademinin ve farklı disiplinlerinden uzmanların çalışma sahasına karşılık gelmektedir. Sosyoloji, antropoloji, psikoloji, sosyal hizmet, hukuk ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerden uzmanlar göçle ilgili araştırma ve uygulama yapmak için çeşitli görevler üstlenmektedirler.

Disiplinler arası bir çalışma alanı olan göç ve göç eden bireyler politik, toplumsal ve hukuki açıdan çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Bu durum göçmen, mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, geçici koruma ve ikincil koruma gibi birbirinden farklı kavramların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göç eden bireyleri tanımlamak için kullanılan kavramlar arasındaki farklılıkları açığa çıkarmak, kavram karmaşasını ortadan kaldırmak ve göç eden bireylerin hukuki statülerini ve haklarını tanımlamak açısından önem arz etmektedir.

Uluslararası olarak kabul görmüş, evrensel bir göçmen tanımı henüz mümkün görünmemektedir. Ancak göçmen kavramı daha çok kişinin kendi iradesiyle tercih ettiği göç hareketliliğine karşılık gelmektedir. Uluslararası Göç Örgütü göçmen (migrant) kavramını şöyle tanımlamaktadır:

"*Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve 'kişisel uygunluk' sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar."* (İOM, 2014, s.37).

Göçmen kavramı genellikle, bireyin kendi özgür iradesiyle ve kişisel rahatlık nedeniyle aldığı kararlarla hareketliliği ifade etmektedir (Adıgüzel, 2016, s.4). Göçmen kavramı turistleri, iş insanlarını ya da kısa süreli seyahat halindeki insanları kapsamamaktadır. Ancak mevsimlik tarım işçileri gibi kısa süreli bazı göçmen gruplarını kapsamaktadır. Mülteci kavramı ise daha çok kişinin iradesi dışında zorlayıcı nedenlerle yapmış olduğu göç hareketliliğini ifade etmektedir. Uluslararası Göç Örgütünün mülteci (refugee) tanımı şöyledir:

"*Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi*" (İOM, 2014, s.65).

Sığınmacı kavramı ise daha çok uluslararası koruma için başvuru sürecindeki bireyleri nitelemektedir (Karaca & Doğan, 2014, s.8). Korunma başvurusu yapıp başvurusunun sonucunu bekleyen kişilere yönelik olumsuz bir kararın çıkması halinde bu kişilerin ülkeyi terk etmeleri gerekmektedir aksi halde düzensiz göçmenler veya diğer yabancılar gibi deport edilmeleri söz konusu olmaktadır. Uluslararası Göç Örgütüne göre sığınmacı (asylum seeker) kavramı şöyle tanımlanmaktadır:

"*Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi.*" (İOM, 2014, s.74).

Göç eden bireyleri tanımlamaya yönelik geliştirilen kavramların gündelik hayattaki toplumsal kullanımları, hukuki statüleri ve akademik yazındaki eleştirel tanımlamaları

nedeniyle çoğu zaman tartışmalı olmuştur. Örneğin Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü geçici koruma altındaki sığınmacılar olarak tanımlanmasına rağmen toplumsal ve gündelik yaşamda Suriyelileri tanımlamak için mülteci ifadesi kullanılmaktadır. Suriyeli sığınmacılar ise kendilerini göçmen olarak tanımlayabilmektedirler. Dolayısıyla bu tanımlamalar Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüleri açısından hatalı tanımlamalar olsa bile gündelik ve toplumsal yaşamdaki "mülteci" tanımlamasının akademik metinlerde kullanımı kimi araştırmacılar (Körükmez & Ark. 2022, s.203; Dedeoğlu & Gökmen, 2011, s.61) tarafından onaylanmaktadır. Benzer biçimde Afganistan'dan Türkiye'ye gelen kişiler için de akademik yazında gündelik yaşamda kullanıldığı biçimiyle mülteci kavramı kullanılmaktadır[1].

2.2.1. Türkiye'deki Göçmenler, Mülteciler ve Geçici Koruma Altındaki Sığınmacılar

Türkiye'nin hazırlanma aşamasında dâhil olduğu 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi uluslararası mülteci hukukunun kurucu ve esas belgesi olarak kabul görmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi Türkiye'de 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylanmıştır. İlgili kanun şöyledir:

> "*1 Ocak 1951 den evvel Avrupa'da cereyan eden hâdiseler neticesinde ve ırkı, dinî, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemeyen yahut tâbiiyeti yoksa ve bahis konusu hâdiseler neticesinde daha önce mutat olarak ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya mezkûr korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs; Birden fazla tâbiiyeti olan bir şahıs hakkındaki (Vatandaşı olduğu memleket) tâbiri tâbiiyetini haiz olduğu memleketlerden her birini kasteder. Haklı bir korkuya müstenit muteber bir sebep olmaksızın, vatandaşı olduğu memleketlerden birinin himayesinden istifade etmeyen şahıs, vatandaşı olduğu memleketin himayesinden mahrum sayılmaz*" (MHİS, 1961).

Buna göre mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanan Türkiye yalnızca Avrupa'dan gelerek uluslararası koruma talep eden yabancıları sözleşme

[1] Bu araştırma boyunca Afgan kadınları tanımlamak için mülteci kavramı tercih edilmiştir.

kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini beyan ederek mülteciliğe coğrafi kısıt getirmiştir. Cenevre Sözleşmesi'ndeki bu tanım belirli bir tarih ve coğrafi sınır ortaya koyduğu için pek çok kısıtlara ve sorunlara neden olmuştur. Bu sorunu aşmak için 1967 yılında New York Protokolü olarak bilinen Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Ek Protokol hazırlanmıştır. Türkiye coğrafi kısıt şartını sürdürmek kaydıyla 1 Temmuz 1968 tarihinde bu protokolü onaylamıştır (TÜGÖR, 2016, s.69).

2005 yılında hazırlanan İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı'nda mülteci kavramı şöyle tanımlanmaktadır:

> "*Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,*" (İGUEP, 2005).

Avrupa'daki ülkelerden Türkiye'ye gelerek iltica başvurusunda bulunan kişiler mülteci olarak kabul edilmekte ve daimi ikamet hakkı kazanmaktadır. Avrupa dışındaki diğer ülkelerden gelen diğer yabancılar ise yapılan incelemeler neticesinde 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinde mülteci tanımına uyan özelliklere sahipse bu kişiler uluslararası koruma altına alınmakta ve şartlı mülteci statüsü tanınarak üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar geçici ikamet izni verilmektedir. Ancak Suriye'de yaşanan kriz nedeniyle koruma talebinde bulunan ve kitlesel olarak gelen Suriyelilerin bireysel olarak değerlendirilmesi mümkün olmadığından geçici koruma kapsamına alınmışlardır (TÜGÖR, 2016, s.69-70). 23.06.2022 tarihli Göç İdaresi Başkanlığı güncel istatistik bilgilerine göre şuan Türkiye'de 3.684.488 geçici koruma statüsündeki Suriyeli bulunmaktadır. İstanbul (546.588 kişi), Gaziantep (463.968) ve Hatay (406.443) geçici koruma altındaki Suriyelilerin nüfus açısından en yoğun üç şehirdir (GİB, 2022).

2013 yılında ise bölgede ve Türkiye'deki mevcut ihtiyaçlar gözetilerek 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununu (YUKK) yasalaşmıştır. Bununla birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmuştur (Özüçürümez & İçduygu, 2020, s.3). 6458 sayılı Kanununun 61, 62, 63 üncü maddelerine göre Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan yabancıların talepleri olumlu karşılanırsa Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından

ilgili kişilere mülteci, şartlı mülteci ya da ikincil koruma statüsü verilmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından paylaşılan en son verilere göre, 2021 yılının sonunda 29.256 kişi uluslararası korumaya başvurmuştur. 2021 yılında uluslararası koruma başvurusu yapan yabancılar içerisinde sayısal çoğunluk açısından ilk üç şu ülke bulunmaktadır: Afganistan (21.926 kişi), Irak (4.961 kişi) ve İran (1.032 kişi) uyruklular (GİB, 2022).

Mülteci ya da şartlı mülteci statüsünü elde edemeyen; yani uluslararası koruma talebi reddedilen bir kişi için 1951 Cenevre Sözleşmesinin 33. maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 3. maddesi ve İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 3. maddesi ve Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesinin 7. maddesi ile Avrupa Birliği Müktesebatı göz önünde bulundurularak ilgili kişinin insan hakları ihlaline uğramasının önüne geçilmektedir. Buna göre uluslararası koruma başvurusu reddedilen kişinin menşe ülkesine geri gönderilmesi halinde insan hakları ihlali ya da zulme uğrama ihtimali varsa; ölüm, idam ya da işkence görmesi söz konusu ise bu kişilere ikincil koruma statüsü verilerek uluslararası koruma altına alınması sağlanır (TÜGÖR, 2016, s.70). 23.06.2022 tarihli Göç İdaresi Başkanlığı güncel istatistik bilgilerine göre şuana kadar yakalanan düzensiz göçmen sayısı 126.038 olarak tespit edilmiştir. Yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısal çoğunlukları açısından ilk üçte şu ülkeler bulunmaktadır: Afganistan (59.879 kişi), Suriye (17.527 kişi) ve Pakistan (8.316 kişi) uyruklular (GİB, 2022).

Türkiye'deki özel statülü bazı gruplara ilişkin olarak çeşitli yasal düzenlemeler yapılmaktadır. 2510 sayılı İskân Kanununda, belirli bir zorunluluğun olması halinde geçici olacak şekilde Türkiye'de ikamet etmek amacıyla sığınan Türk soylu kişilerin Türkiye'ye göçmen olarak kabul edilmelerinin yolları ve şartları ortaya konmuştur. Söz konusu Kanunun 4. maddesi gereğince Türkiye'ye gelen Türk soylu yabancıların göçmen olarak kabul edilebilmeleri için, Türkiye'de yerleşmek niyetlerinin bulunması koşulu aranmaktadır. Ayrıca Türk kültürüne bağlı olma koşulu talep edilmektedir (İGUEP, 2005).

2.3. Uluslararası Zorunlu Göçün Tanımlanması ve İşlevsel Bir Yaklaşım Olarak Kesişimsellik

Uluslararası göç kavramı, insanların uluslararası sınırları geçerek geçici ya da daimi olarak ikamet ettikleri ülkelerden ayrılmalarını tanımlamaktadır. Zorunlu göç kavramı ise göç alan ya da göç veren ülkeler açısında kişilerin yasa dışı bir biçimde hareketliliğini ifade

etmektedir. Uluslararası göçler yalnızca gönüllülük esasına göre yapılmayıp çoğunlukla zorunlu nedenlerle gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte zorunlu göçler ise yalnızca ülke içindeki hareketliliği ifade etmeyip çoğunlukla uluslararası sınırların geçildiği ulus aşırı hareketliliklerdir (İOM, 2014). Bu açıdan uluslararası göçün zorunlu ya da yasa dışı boyutunu ifade eden uluslararası zorunlu göç kavramı ise insanların zorunlu nedenlerle uluslararası sınırları geçerek yapmış oldukları göç hareketliliğine dikkat çekmektedir.

Göç kategorilerinin tanımlanması ve göç teorileri hakkındaki bölümde göç hareketlerinin tanımlanması kadar göçün tasnifinin de oldukça zor ve tartışmalı olduğuna vurgulanmıştır. Göç eden bireylerin kimliği, menşe ülke ile varmak istekleri hedeflerin mesafesi, göç süresi ve göç etme gerekçeleri bu tasniflerin sınırlarını zorlamaktadır. Bir göçmen uluslararası göç hareketliliği kategorisi içerisinde bulunurken aynı zamanda zorunlu, kitlesel ya da işçi göçü gibi farklı nitelikleri bir arada taşıyabilmektedir.

Ulus-devlet merkezli anlayış açısından uluslararası göç sınır, güvenlik ve düzen açısından tehdit edici bir yapıya sahiptir. Yöntemsel milliyetçilik içeren bu anlayış vatandaşı yerli ve göçmeni ise yabancı olarak tanımlamaktadır. Bunun da ötesinde yabancıyı kendi içinde yasal, kaçak, kâğıtsız gibi çeşitli alt kategorilere ayırmaktadır (Şirin Öner, 2021, s.14). Göç tasniflerine odaklı çalışmalar çoğu zaman göç eden bireyleri ve farklılaşan göç deneyimlerini kuşatıcı bir analiz çerçevesi sunmakta zorlanmaktadır. Yalnızca işçi göçüne, gönüllü göçe ya da kitlesel göçlere odaklanan çalışmalar bireylerin göç hareketliliğinin ardındaki farklı bireysel ya da toplumsal gerekçeleri, göç eden bireylerin cinsiyet, etnisite ya da sınıfsal kimliklerini çoğu zaman göz ardı etmekte eğiliminde olmaktadır. Bu tez kapsamında yürütülen araştırma sahasında keşfedilen, göç eden bireylerin sahip olduğu toplumsa cinsiyet, etnisite, inanç ve sınıfsal farklılıkların hangi teorik çerçeve ile kuşatıcı bir biçimde açıklanabileceği sorgulanırken işlevsel bir yaklaşım olarak kendini sunan kesişimselliğin uygun bir yaklaşım olacağı tespit edilmiştir.

Kesişimsellik yaklaşımı göç çalışmalarındaki hâkim olan tasniflere odaklı çalışmaların ötesinde göç eden bireyleri tüm kategorik ayrımların ötesinde farklılıklarıyla birlikte incelemeye imkân tanımaktadır. Bu açıdan son derece işlevsel olan kesişimsellik yaklaşımının, göç çalışmalarında son yıllarda önemli bir açıklama çerçevesi sunduğu tespit edilmiştir. Kesişimsellik yaklaşımı baskı ve tahakküm yaratan ve kesişen kategorilerin birlikte analiz etmeyi amaçlamaktadır (Crenshaw, 1991). Bu çalışmada etnisite, toplumsal

cinsiyet, sınıf ve inanç gibi sosyal kategorilerin kesişiminde ortaya çıkan baskı ve tahakkümden kaçan Afgan kadınların göç deneyimlerine odaklanılmaktadır.

2.4. Kesişimsellik Yaklaşımı: Teorik ve Metodolojik İmkânlar

Ataerkillik, kapitalizm, sınıf, ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, toplumsal roller vb. tüm bu kavramların ortak noktası, tarihin farklı dönemlerinde, hemen her toplumda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin kaynağı olmalarıdır. Bir toplumsal sorun olarak eşitsizlik zamana ve mekâna göre değişse de tarih boyunca farklı biçimlerde var olmuştur (Chafetz, 1997, s.104). Öyle ki, toplumsal cinsiyet açısından yaşanan eşitsizliğin en açık ifadesi anaerkil toplum yapısının yerini alan ataerkil düzende kadının geri plana itilmesinin de ötesinde kadının tarihinin yok sayılmasıdır (Morgan, 1998, s.84-85; hooks, 2015, s.103).

Sanayi devrimi sonrası yeni toplumsal düzende erkek ile kadın arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırıldığı, koşulların eşitlendiği yeni bir dünya söylemi pek çok feminist düşünür tarafından eleştirilmiştir. Nitekim ataerkillikle birlikte geri plana itilen kadının sanayi devrimi sonrası ağırlıklı olarak hizmet sektöründe yer alması erkek egemenliğini yeniden üretimi olarak değerlendirilmektedir (Sancar, 2009, s.55-56). Toplumlar ne kadar ilerlerse ilerlesin, kadının toplumsal konumunun bu ilerlemelerle paralel gittiğini söylemek mümkün değildir.

Ataerkil sistemde, kadının özel alanı olarak tanımlanan evde bile toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara yüklediği sorumluluklar nedeniyle eşitsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinden gelen bu sorumlulukların paylaşımıyla ilgili olarak klasik yaklaşım ev içi işleri kadının sorumluluğu olarak görüp kadını evde konumlandırırken; dışarıdaki işleri ise erkeğin görevi olarak tanımlamıştır (Mies, 2012, s.241). Modern yaklaşımlar açısından kadın-erkek sorumluluklarının eşitsiz dağılımı ile özel-kamusal alan biçiminde konumlandırılması problemlidir.

İşlevselci yaklaşıma göre toplum birbirlerine bağımlı öğelerden oluşan bir sistemdir (Wallece & Wolf, 2013, s.83). Toplum pek çok alt sistemden oluşmaktadır. Bu alt sistemlerden en dikkat çekeni ise ailedir (Poloma, 2010, s.35). İşlevselcilere göre aile, toplumun işleyişi ve sürekliliği için en önemli kurumlardan biridir (Koyuncu, 2013, s.45). Ailenin toplumsal işlevini yerine getirmesi ise eşlerin paylaştığı çeşitli rollerin icrasını gerekli kılmaktadır. Kadın ev içi rollerini yerine getirirken erkek ise dışarıdaki rollerini icra etmelidir; böylece aile kurumunun dengesi sağlanmış olacaktır. Ancak sanayi devrimiyle

birlikte kadının iş yaşamına dâhil olmasıyla ev içi sorumluluklarının yanı sıra dışarıda edindiği yeni görevler toplumsal rollerin dağılımındaki eşitsizliği daha da belirgin hale getirmiştir. İşlevselciler bu eşitsizlik durumunu sorunsallaştırmasalar da çatışmacı kuramcılar için bu durum yeni bir tartışma alanına işret etmektedir.

Çatışmacı kuramcılardan Marx'a göre tüm toplumların tarihi sınıf mücadelesinin tarihidir. Ezen ile ezilen gruplar tarih boyunca karşı karşıya gelmiş ya açıktan ya da örtük bir biçimde mücadele etmişlerdir (Marx & Engels, 2016, s.116-117). Marksistlere göre erkek ile kadın arasındaki eşitsizlik burjuva ile proletarya arasındaki eşitsizliğe benzemektedir. Onlara göre diğer eşitsizlikler gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de kökeninde ekonomik ve sınıfsal alt yapı bulunmaktadır (Mies, 2012, s.207). Önceki toplumlardan bize miras kalmış olan kadın ile erkek arasındaki eşitsizlik kadının ekonomik baskı altında olmasının nedeni değil, sonucudur (Engels, 1990, s.78). Marksistlere göre cinsler arası eşitsizlik özel mülkiyet ve devletin doğuşuyla eş zamanlı gelişmiştir (Naiman, 1988, s.13). Ancak Marksizm'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği sınıfsal eşitsizlikler kadar dikkat çekmemiştir. Hartmann'a göre (2006, s.6) eşitlik tartışmalarında kadın sorunları söz konusu olduğu vakit Marksizm adeta cinsiyet körüne dönüşmektedir.

Mübadele teorisine göre insanlar mübadelede çoğunlukla eşitlik ilkesine uyma eğilimi gösterirler. Ancak mübadelede bir taraf diğerine göre daha avantajlı bir konumda ise daha az olanağa sahip olan kişi mevcut duruma razı olur ve riayet ederek mübadeleyi sürdürür. O halde, itaat ve riayetin pek çok şeye karşı bir mübadele aracı olabileceği söylenebilir. Mübadele teorisine göre toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan iktidar buradan neşet etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği de bu çerçevede incelenebilir. Kadınlar çalışma yaşamının belli alanlarından sistematik olarak dışlandıkları için erkeklere göre farklı bir ilişki geliştirirler. Bu mübadeledeki dengesizlik daha az avantaja sahip olan kadınların erkeklere riayet ve itaat etmesiyle dengelenir. Çalışma yaşamındaki bu ilişki erkeğe mikro iktidar sağlar. Erkeğin çalışma yaşamındaki avantajları arttıkça iktidar alanı da genişlemektedir (Allan, 2020, s.217).

Tarihsel süreçte özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla kadının ev için işleri yapmaya zorlanması, sanayi devriminin ardından yükselen kapitalizmle birlikte ise kadının ucuz iş gücü olarak görülmesi ve emeğinin sömürülmesi söz konusu olmuştur. Ataerkil sistem içerisinde erkeğin iktidar alanı genişlerken kadının ise daha fazla sömürülmesi ve toplumsal

cinsiyet eşitsizliğinin giderek artması işlevselciler, çatışmacılar ve mübadele teorisyenleri kadar feminist teorisyenler tarafından da eleştirilmektedir.

Feminist teoriler kadın-erkek eşitsizliği tartışmasından doğmuş olsa da kendi gelişim tarihi içerisinde dönemin sorunları ve geliştirilen çözümler açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Nitekim aydınlanmacı karaktere sahip liberal feminizm kadınların ekonomik ve siyasal alandaki haklarının erkeklerle eşitlenmesini amaçlamıştır. Liberal feministler dönemin sosyo-kültürel yapısına dair derin tartışmalara girmeden daha yüzeysel bir biçimde kadının da erkek gibi eğitim, istihdam ve demokratik süreçlere katılımında fırsat eşitliğini talep etmişlerdir (Donovan, 2014, s.52). Ancak toplumsal hayata egemen olan ataerkilliğe ilişkin cesur tartışmalar yürütmedikleri için diğer feminist teorisyenler tarafından eleştirilmişlerdir.

Marksist feminist yaklaşıma göre kapitalizm ve patriyarka birlikte hareket ederek özellikle çalışma yaşamında kadınların baskılanmasını sağlamaktadır (Allan, 2020, s.212). Marksist feministlere göre ataerkillik kapitalizmden önce var olmuştur. Ancak bugün ataerkillik ile kapitalizm karşılıklı olarak birbirlerini destekleyerek iç içe geçmiş ve benzersiz bir hal almıştır (Chafetz, 1997, s.105). Marksist feminist yaklaşımı benimseyen Chafetz'e göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan etkenlerin başında iradecilik gelmektedir. Erkekler gibi kadınlar da kendi iradeleriyle toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını doğrulayacak tercihlerde bulunmayı sürdürürler. İradeci eylemler sosyalizasyon sürecinde öğrenilen toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet ideolojisi, normlar ve kalıp yargılar tarafından yapılandırılmaktadır (Allan, 2020, s.220).

Radikal feminist yakışalım, 1970'lerin başlarında Amerika'da, bir grup eski eylemci kadınlar tarafından geliştirilmiştir. Radikal feministler, kadınların "öznelik" sorunu ile toplumsal adalet ve barış gibi büyük sosyal sorunların birbiriyle ilişkili olduğuna, erkek egemenliğinin ve kadınlara hükmetmenin toplumdaki baskının kökeni olduğuna ve devrimci bir değişime ihtiyaç olduğuna inanmışlardır (Donovan, 2014, s.265-266). Radikal feministler "evlilik kadınları ezmenin temel bir formülüdür" anlayışından hareketle hem teoride hem de pratikte aile kurumu reddetmeye karar vermişlerdir. Anneliğin ataerkilliği yeniden ürettiği düşüncesinden hareketle yeni üreme teknolojilerinin geliştirilmesini önermişlerdir. Radikal feministler kültürün eril yapısının dönüştürülmesini ve kadın-erkek kimliklerinin yeniden düzenlenmesini hedeflemişlerdir (Demir, 2014, s.68). Radikal feministler açısından kadınların yaşadığı eşitsizliğin temel nedeni bir yönüyle cinsel sınıf

sistemidir. Onlara göre tüm kadınlar birleşerek dişil bir devrimle toplumsal sistemi kökten değiştirmelidirler. Radikal feminizmin kadın cinsiyetinin farklılığı vurgusu ve ortak bir kadınlık deneyimi söylemi kadınlar arasındaki farklılıkları göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda işlevselci, çatışmacı, mübadele ve feminist teorilerin eşitsizliğe dair yaklaşımlarına ve onlara yöneltilen eleştirilere kısaca değinilmiştir. İşlevselcilere göre kadın-erkek arasında bir eşitsizlik sorunu yoktur aksine bir rol dağılımı söz konusudur. Çatışmacılar açısından eşitsizlik önemli bir konudur ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için öncelikle sınıfsal eşitsizlikle mücadele etmek gerekmektedir. Feminist yaklaşımlar açısından ise liberal feministlerin kadın-erkek arasındaki ekonomik ve siyasal haklar açısından eşitliğe vurgu yaparken ataerkilliğe meydan okumaması; Marksist feministlerin sınıf tartışmalarını aşamaması ve kadınların sorunlarına yeterince odaklanamaması önemli bir sorundur. Radikal feministlerin ortak kadın deneyimlerine odaklanırken kadınlar arasındaki ırk, etnisite, sınıf vb. farklılıkları göz ardı etmesi ise farklı deneyimlere sahip kadınları da kuşatan yeni teorik yaklaşımlara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu sebeplerden ötürü kadınlar için eşitsizlik yaratan tüm faktörleri birlikte ele alan, kuşatan ve bütüncül bir teori ile metodolojiye duyulan ihtiyaç kesişimsellik yaklaşımını ortaya çıkarmıştır.

2.4.1. Kesişimsellik Yaklaşımının Tarihsel Gelişimi

Kesişimsellik yaklaşımı, üçüncü dalga feminizm içerisinden doğmuş olan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla kesişimsellikten detaylıca söz etmeden önce neden bu yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu anlamak gerekmektedir. Kesişimselliğe duyulan ihtiyacı anlamak ve bu yaklaşımın iddialarını kavramak için öncelikle kısaca feminizm tarihinden ve üç feminist dalgadan söz edilecektir. Ardından üçüncü dalga içerisinden neşet eden kesişimsellik yaklaşımının iddialarına ve yaklaşımla ilgili tartışmalara yer verilecektir.

Feminizmin tek ve sabit bir tanımı olmadığı gibi kendi tarihi içerisinde de farklı tezahürleri söz konusu olmuştur. Feminist hareketlerin farklı dönemlerde ortaya koydukları tezler, tarihsel süreçte kimi teorisyenlere göre iki dalga, kimilerine göre üç dalga iken bazı teorisyenlere göre ise dört farklı feminist dalgadan söz edilmesine neden olmuştur. Birçok feminist araştırmacının da onayladığı üzere; on dokuzuncu yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla kadar, temelde üç feminist dalganın olduğu kabul edilmektedir.

Tarihsel süreçte kadınların farklılaşan deneyimleri, teorik yaklaşımları ve ideolojik ilgileri feminizm değil feminizmler tartışmasına sebep olmuştur. Farklı dönemlerde yaşayan feminist grupların deneyimleri, ataerkilliğe ve kapitalizme dair ortaya koydukları eleştiriler ve taleplerindeki farklılıklar feminizm tarihi içerisinde farklı dönemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın sonu ile yirminci yüzyılın başındaki gelişmelerin etkisiyle Wollstonecraft *"A Vindication of the Rights of Women"* isimli eserinde birinci dalga feminizmin genel çerçevesini ortaya koymuştur. Eserde kadınların oy hakkı, mülkiyet hakkı ve eğitimde fırsat eşitliği gibi temel bazı haklar talep edilmiştir (Donovan, 2014, s.21). Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve İnsan Hakları Bildirgesi gibi temel metinlerde kadınların haklarının yeterince dile getirilmediğini düşünen bazı feminist gruplar, kadınlar için sosyal ve siyasal hak taleplerinde bulunmuşlardır (Taş, 2016, s.167).

İkinci dalga feminizm içerisinde genel olarak iki temel tartışma alanı dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki kadın ve erkeğin aynılığını savunan liberal feminist yaklaşım iken; ikincisi ise kadın ve erkeğin birbirinden farklı olduğu savunan radikal ve sosyalist feminist yaklaşımlardır. Farklılıkları vurgulayan feminist yaklaşımlara göre toplumsal cinsiyet eşitsizliği vardır ve feminizm kadınların özel ya da kamusal alandaki hakları için mücadele etmelidir (Ergas, 1992,s.490). İkinci dalga içerisinde genel kabul gören ve radikal feministlerin sıkça dile getirdiği ilkelerden biri ise kişisel olanın politik olduğu düşüncesidir. Onlara göre kadının baskılanmasına sebep olan esas sistem kapitalizm değil ataerkilliktir (Donovan, 2014, s.268). Ataerkil sistem toplumun her alanında erkeği egemen kılan ve kadını sistematik olarak baskılayan bir sistemdir. Bunun için ataerkil sistem iyileştirilemez ancak kökünden sökülmesi gerekir (Tong, 2008, s.2).

Fireston'a göre kadınların baskı altına alınması doğurganlıklarıyla ilişkilidir. Ona göre cinsel sınıflaşma derinleşmiştir. Derinleşen bu eşitsizlik kadınlara yönelik yapılacak olan birkaç reformla ya da verilecek olan çalışma hakkıyla eşitlenemez (Firestone, 1993, s.12). 1960'lı yıllarda kadınlar demokratik ve kamusal haklar elde etmişlerdir. Ancak patriarkal yapının özel alan olarak tanımladığı aile içi ya da ev içi alanda eşitsiz rol dağılımı cinsiyetler arası eşitsizlik tartışmasını yeniden gündeme getirmiştir. Bu dönemde tartışmaların odağında, ataerkilliğin yeniden üretildiği bir toplumsal kurum olarak aile yer almaktadır. Aynı yıllarda cinsellik ile doğurganlığı birbirinden ayırmak ve kadın bedenini özgürleştirmek için doğum kontrol sistemlerinin yaygınlaştırılması talep edilmiştir (Beauvoir, 1993, s.132). İkinci dalga feminizm, birinci dalgadan farklı olarak kamusal alandaki eşitsizlikler yerine özel alandaki, ev içi, aile içi eşitsizliklere odaklanmaktadır.

Sonuç olarak birinci ve ikinci dalga içerisindeki bütün feminist ekoller kadının erkek egemen ideoloji tarafından sistematik olarak baskılandığını kabul edip, evrensel kız kardeşlik mottosuyla eşitlik, adalet ve özgürlük talep etseler de kadınlar arasındaki ırk, etnisite, sınıf gibi farklılıkları göz ardı etmişlerdir. 1970'li yılların sonundaki kadınlar arasındaki eşitsizlikleri konu edinen tartışmalar ve kuramsal arayışlar üçüncü dalga feminizmin gelişimine önemli katkılar sunmuştur.

Üçüncü dalga feminizm, 1990'lı yılların başında ikinci dalga feministlerin orta sınıf, kentli ve beyaz kadınları merkeze alan düşünce ve pratiklerine karşı bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Üçüncü dalganın eleştirilerinin odağında, ikinci dalga feminizmin kadın sorunlarını yalnızca beyaz kadınların sorunlarına indirgeyen evrenselci ve tek tip kadınlık anlayışı bulunmaktadır. Feminizm siyah kadınları analizlerinin dışında bırakmıştır. Çünkü siyah kadınların insanlık dışılığı ve köleliği onun göz ardı edilmesine neden olmuştur (Joseph, 1981, s.94).

Üçüncü dalga feminizmin önemli isimlerinden biri olan Julia Kristeva feminist hareketi iki kuşak ya da iki dalga olarak incelemeyi önermektedir. Ona göre birinci dalga, siyasal ve ekonomik alanda kadınların erkeklerle eşit haklar elde etmesi için çeşitli mücadeleler içermekteydi. Birinci dalga evrensel kadın yaklaşımıyla farklı ortam, çağ ve medeniyetten kadınların sorunlarını küreselleştiriyordu. Ancak her şeye rağmen kürtaj, doğum kontrolü, eşit işe eşit ücret gibi pek çok kazanım birinci dalganın mücadeleleri neticesinde elde edildiğini unutmamak gerekmekteydi. (Kristeva, 2012, s.12). 1968 sonrası yeni dalgada ise mücadele artık farklılığı ve özgüllüğü talep etmek için yürütülmektedir (Kristeva, 2007, s.232). İkinci dalga feminizmin bir belli bir sürecini ifade eden yeni kuşak ya da üçüncü dalga feminizmde kadın, kadının cinsel kimliğinin yanı sıra ırk, etnisite, sınıf vb. farklı kimlikleriyle mücadeleye kattığı farklılıklarıyla birlikte değerlendirilmektedir. İkinci dalgada kadınlar erkekler karşısında ezilen bir grup olarak görülmekteydi ve sorunlara yönelik total çözüm arayışları söz konusuydu. Oysa üçüncü dalga feminist yaklaşım farklılaşan kadın sorunlarını tek bir potada eritmenin doğru olmadığını savunmaktadır.

Üçüncü dalga içerisindeki öne çıkan teorisyenlerden Judith Butler biyolojik yetiler ile toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaştığına dikkat çekmektedir. Butler'a göre toplumsal cinsiyetin sınırlarını erillik ya da dişillikle çerçeveleyen ve cinsiyetin anlamını pratikte sınırlayan feminist yaklaşımlar dışlayıcı toplumsal cinsiyet normları oluşturmakta ve homofobik sonuçlar doğurmaktadır (Butler, 2014, s.12).

Toplumsal cinsiyet tarihsel ve bağlamsaldır. Yani toplumsal cinsiyetin mutlak ve özcü bir yapısı yoktur. Neticede toplumsal cinsiyetin söylemsel olarak ırk, etnisite, sınıf, inanç ve yerel kimliklerin kesişiminde kurgulandığını söylemek mümkündür. Kadın kimliğinin bağlamsal oluşu kadınlar arasındaki farklılıkların hangi durumlarda ayrımcılık, ötekileştirme ve şiddete sebep olduğunu daha iyi analiz etmek için üçüncü dalga içerisinde gelişen kesişimsellik yaklaşımı son derece kuşatıcı ve işlevsel bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

2.4.2. Kesişimsellik Yaklaşımına Dair Tanımlamalar

Kesişimsellik yaklaşımının temel iddiasını kavramak amacıyla önceki başlıkta kesişimselliğin gelişim süreci, birinci ve ikinci dalga feminist teorisyenlerin iddiaları ile kesişimselliğe neden ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır. Kesişimsellik yaklaşımının temel iddiası ırk, etnisite, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi sosyal kategorileri tarihsel süreçte bir arada ve karşılıklı ilişki içerisinde kavramaktır. Birinci ve ikinci dalga feminist yaklaşımlar kadın sorunlarına ilişkin daha temel konulara odaklanarak sınırlı bir analiz çerçevesi oluşturmuşlardır. Üçüncü dalga feminizm içerisindeki tartışmalar ve kesişimsellik yaklaşımı ise sınırları zorlayarak kuşatıcı bir analiz çerçevesi sunmayı amaçlamışlardır. Kesişimsellik yaklaşımı, Marksist feminizmin kapitalizmle ilişkisi, siyah ya da üçüncü dünya feminizminin Avrupa merkezci evrensel beyaz feminizmle ilişkisi, toplumsal cinsiyet, inanç ve engelliliğin birbiriyle ilişkisine birlikte odaklanarak farklılıkları bir arada kavramayı hedeflemektedir. Esasında kesişimsellik yeni bir yaklaşım olsa bile ilgilendiği konular feminizm tarihi boyunca tartışılan sorunlardan oluşmaktadır. Lutz ve arkadaşlarının (2016, s.2) söylediği gibi kesişimsellik yeni şişede eski şarap gibidir.

Kesişimsellik yaklaşımının ortaya çıkışı ve kaynağı esas itibariyle siyah feminizmin orta sınıf ve beyaz feminizme karşı geliştirdiği eleştirilere dayanmaktadır. Nitekim kesişimsellik yaklaşımını tanımlayan ve feminist metodolojik tartışmalara dâhil eden Kimberle Crenshaw siyah bir feministtir (Yuval-Davis, 2006, s.193).

Crenshaw'ın eksen (axis) ve kesişim (intersectional) biçiminde tanımladığı yaklaşımının metaforik ifadesi şöyledir:

> *"Trafikte genel ve giden toplamda dört yolun kesiştiğini düşünün. Ayrımcılık bir trafikteki gibi kesişime kadar bir yönde ya da başka bir yönde akabilir. Kesişimde bir kaza olduğunu düşünün, bu kaza herhangi bir yönden ya da tüm*

yollardan gelen arabalar nedeniyle olabilir. Benzer biçimde siyah bir kadın kesişimde olduğu için zarar görürse bunun nedeni (toplumsal) cinsiyet ayrımcılığı ya da ırk ayrımcılığı olabilir" (Crenshaw, 1989, s.149).

Crenshaw sorunları kategorileştirmenin ve tek tek bağımsız kategoriler ekseninde düşünmenin farklı kategorilerin kesişimdeki siyah kadınları silikleşmesine neden olduğunu iddia etmektedir. Mesela ırk ayrımcılığı davalarında ayrımcılık, cinsiyet veya sınıf ayrıcalıklı siyahlar açısından görülme eğilimindedir; cinsiyet ayrımcılığı davalarında, odak noktası ırk ve sınıf ayrıcalıklı kadınlardır. Crenshaw siyah kadınların ırkçılık karşıtı politik söylemden ve feminist teoriden dışlandığını iddia etmektedir. Ona göre mevcut yaklaşımlar cinsiyet ve ırk kategorilerinin etkileşimini görmezden gelmektedir. Kesişimsel deneyim, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin toplamından daha büyük olduğu için kesişimselliği hesaba katmayan herhangi bir analiz siyah kadınların sorunlarını yeterince anlayamaz (Crenshaw, 1989, s.140).

Kimberle Crenshaw'ın yanı sıra Patricia Hill Collins ile bell hooks da kesişimsellik yaklaşımının gelişimine önemli katkılar sunmuşlardır. Collins ve hooks toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırka ilişin kesişimsel analizlerini derinleştirerek, yalnızca siyah-beyaz kadın açısından analiz yapmanın da ötesine geçerek siyah kadınlar arasındaki farklılıkları ve hatta üçüncü dünya kadınları arasındaki farklıkları da analizlerinin odağına almışlardır (Collins, 2000, s.234).

Collins'e göre Afrikalı köle kadınların Amerika'da müzayede alanında hayvanlara yakın bir yerde sergilenmesi, hayvansı imajın oluşmasına neden olmuştur. Siyah kadınlar ile hayvanlar arasındaki bu bağlantı on dokuzuncu yüzyılda kadınlar, siyahlar ve hayvanları konu edinen bilimsel yayınlarda da açıkça görülmektedir. AIDS ile siyahi kadınların ilişkilendirilmesi, çağdaş pornografide siyah kadının hayvansı olarak tasvir edilmesi vb. ırkçılığı beslerken siyah kadını medeni olmayan biçiminde etiketleyerek eşitsizliği derinleştirmektedir (Collins, 2000, s.140). Kurumsallaşmış cinsiyetçilik yani ataerkillik ırkçılıkla birlikte Amerikan toplum yapısının temelini oluşturmuştur (hooks, 2015, s.30).

hooks'a göre Amerikan feminizmi ırk ve ırkçılığı tanımasıyla birlikte dönüşüme uğramıştır. Her ne kadar ırkçılık ve kadın hakları adına mücadele yürütseler bile Amerikalı beyaz kadınlar siyah kadınlardan üstün, eğitimli ve imtiyazlı oldukları düşüncesini terk etmemişlerdir (hooks, 2016, s.72-73). Onun Amerika'da feminist hareket içerisindeki beyaz kadınlara ilişkin fikirleri şöyledir:

"Siyah kadınlar, ABD toplumunda kurumsallaşmış olan ırk, cinsiyet ve sınıf temelli toplumsal sistemde, açık biçimde ekonomik hiyerarşinin en alt kısmında yer alıyorlardı. Başlangıçta, işçi sınıfı geçmişine sahip, iyi eğitim görmüş beyaz kadınlar, feminist hareket içinde, her sınıftan siyah kadınlara kıyasla daha görünür idiler. Hareket içinde azınlıktaydılar ama onların sesi, deneyimin sesiydi. Irk, sınıf ve toplumsal cinsiyet tahakkümüne direnç göstermenin bedelini, farklı ırklardan gelen, imtiyazlı sınıf mensubu yoldaşlarından daha iyi biliyorlardı" (hooks, 2016, s.55).

Feminizm siyah kadının hayatta karşılaştığı zorlukları duygusal açıdan ele almakta, yaşanan baskının rasyonel gerekçelerini görmezden gelmektedir. Siyah kadınların ırk ya da toplumsal cinsiyetinden ötürü yaşadığı zorluklar dile getirilirken bununla nasıl başa çıktığından genellikle söz edilmemektedir. Siyah kadına ilişkin güçlü kadın imajı yaratılmıştır. Beyaz kadının doğurganlığı ve çocuk yetiştirmedeki sorumlulukları eleştirilirken siyah kadının anneliği takdir edilerek kutlanmaktadır (hooks, 2015, s.20). Siyah kadınlar hizmetçi, aşçı ya da çocuk bakıcısı gibi işlerle görevlendirilmekteydiler (Davis, 2021, s.11). Beyaz kadınlar, kadınlar adına ve kadın olarak konuşurken yalnızca beyaz olmayan kadınları göz ardı etmekle kalmazlar aynı zamanda dışlanmayı da pekiştirirler (Crenshaw, 1989, s.154).

Collins'e göre yeni küresel yoksulluk bir yandan hayal edilemeyecek kadar varlıklı ve elit bir grup oluştururken; öte yandan lokal bir yaşama sahip sınırlı çalışma alanı içerisinde çoğunlukla işsiz olan ya da ucuz ücret karşılığında emeği sömürülen diğerleri grubunu oluşturmuştur. Diğerleri olarak ifade edilen grubu, yani küresel açıdan dezavantajlıları, batılı ve beyaz olmayan herkes oluşturmaktadır (Collins, 2004, s.33). Siyah kadınlar akademik alanda ve beyaz feminist söylemde çok az yer almış ya da hiç yer alamamış olsalar bile sivil toplum örgütlenmesinde aktif olarak bulunmuşlardır. Ancak siyahların oluşturduğu sivil toplum örgütlerinde ise siyah erkek hegemonyası nedeniyle kadınlar üst düzey pozisyonlar elde edememişlerdir (Collins, 2000, s.7).

Irkçılık tartışmalarında siyahların sorunlarından söz edilirken siyah erkekler siyah kadınların cinsiyete dayalı yaşadığı eşitsizlikleri göz ardı edip siyah erkeğin problemlerine odaklanırken; feminizm tartışmalarında ise kadın problemlerinden söz edilirken beyaz kadınların benzer biçimde siyah kadınlara ve sorunlarını görmezden gelmişlerdir (hooks, 2015, s.25). Beyaz feminist akademisyenler siyah kadın meslektaşlarını kabul etmekte uzun

süre direnmişlerdir. Siyah kadınlar feminizm içinde, bir baskı biçimi olarak, ihmal edilmişlerdir (Collins, 2000, s.5).

Feminist teorideki evrenselci anlayış, beyaz olmayan kadınları ihmal ederken aynı zamanda siyah kadınların kendi aralarındaki farklılıkları açıklamakta da yetersiz kalmıştır. Nitekim Collins kesişimsellik yaklaşımını yalnızca beyaz kadın ile siyah kadın arasındaki eşitsizliği açıklamanın da ötesinde sosyal kategorilerden kaynaklı olarak siyah kadınlar arasındaki farklılaşmaları da açıklamak için bir imkân olarak görmektedir. Feminist teori siyah kadınların tecrübesini tek tipleştirerek, oldukça yüzeysel ve anti ırkçı bir söylem inşa etme eğiliminde olmuştur. Oysa değişen dünyada siyah kadınların ev içi emek süreçleri, eğitim düzeyleri ve iş bulma konusundaki stratejileri değişim göstermiştir. Dolayısıyla siyah kadınların deneyimleri değişirken kendi aralarında farklıkların ortaya çıkması da son derece normaldir (Collins, 2000, s.24).

Sojourner Truth, henüz on dokuzuncu yüz yılda beyaz feminizme karşı itiraz eden ilk aktivistlerden biridir (Brah &Phoenix, 2004, s.76). Truth itirazını şöyle dile getirmiştir: Herhangi bir erkek kadar çalışabilirim, beş çocuk doğurdum ve hepsinin köle olarak satıldığını gördüm ben bir kadın değil miyim? (hook, 2015, s.215). Kadınların deneyimlerini ve arzularını yansıttığını iddia eden feminist teori ve siyaset, siyah kadınları içermediğinde veya onlarla konuşmadığında, siyah kadınlar şunu sormalıdır: "Biz kadın değil miyiz?" (Crenshaw, 1989, s.154). Truth'un konuşması, kesişimsellik üzerine gelecekteki araştırmaların kavramsal ve metodolojik ilerlemesi için paha biçilmez bir ders içermektedir (Bowleg, 2008, s.323).

Sojourner Truth'un kölelik karşıtı bir mitingde siyahi ve dişi bir insan olarak doğmaktan gurur duyduğunu söyleyip dişiliğini kanıtlayan eyleminden bu yana yüz yıllı aşkın bir zaman geçmiştir. Ancak Amerika'da siyah erkeler hayatın her alanında ilerlemeye devam ederken siyah kadınlar ise daha itaatkâr bir rol üstlenmeye teşvik edilmişlerdir (hook, 2015, s.17).

Tarihsel süreçte siyah kadınların yaşadığı ırkçılık, cinsiyetçilik ve sosyal dışlanma deneyimleri, feminizm içindeki görünmez kılınan eşitsizlikleri açığa çıkarırken aynı zamanda kesişimsellik yaklaşımının gelişimine zemin hazırlamıştır. Kesişimsellik yaklaşımı farklı kültür, inanç ve yaşamdan gelen bireylerin deneyimlerini daha iyi anlamak için önemli bir metodolojik imkân sunmaktadır. Kesişimsellik yaklaşımı, eşitsizlikleri açıklamak için genel bir yaklaşım geliştirmiştir. Farklı eksenlerin kesişimindeki hayatlara dair yapılacak

olan araştırmalarla eşitsizliklerin görünmeyen boyutlarının açığa çıkarılması hedeflenmektedir. Kadınların hangi açıdan ve nasıl ötekileştirildiğinin açığa çıkarılması için ise eşitsizliklerin farklı eksenlerde görünür kılınması gündeme getirilmektedir. Kesişimsellik kavramı toplumsal hayatın farklı boyutlarının birbirinden ayrılmış bağımsız parçalara bölünemeyeceğini vurgulamaktadır (Brah & Phoenix, 2004, s.76).

Kesişimsellik yaklaşımı toplumsal kategorileri homojenleştiren özcü kimlik yapılarını düzeltici bir etki yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf gibi toplumsal ayrımlar, uzun yıllardır, kesişimsel bir perspektifle incelenerek feminist teoriye önemli katkılar sağlamıştır. Ancak bu yaklaşım son yıllarda akademik ve politik yaşamda daha merkezi bir yer edinmeye başlamıştır. Öyle ki, kesişimsellik kesişen çoklu eşitsizlikleri tanımaya başlayan politika girişimlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Anthias, 2013, s.3). Kesişimselliğin hızlı yayılan bir kavram olması, onun katılaşmış bağlamsal ve tarihsel anlatıdan sıyrılmış olmasıyla yakından ilişkilidir. Kesişimsellik sadece incelenen şey hakkında söz söyleyen pratik bir formüldür (Knapp, 2005, s.255).

1991 yılında Irak'a karşı savaş başlatıldığında o yıllarda yaygın olan küresel kız kardeşlik mottosu gündeme getirilerek sorgulanmıştır. Savaşla birlikte kadın kategorisi hakkında çeşitli tartışmalar yürütülürken kadınların on dokuzuncu yüz yıldan beri yaşadıkları sorunların yirmi birinci yüz yılda benzer şekilde sürdüğü tespit edilmiştir. Kesişimsellik yaklaşımı tarih dışı veya özcü bir biçimde algılanan kadın kavramlarına meydan okumaktadır. Ekonomik, siyasi, kültürel, öznel ve deneyimsel pek çok farklılaşma ekseninin tarihsel olarak belirli bağlamlarda kesişmesiyle ortaya çıkan kompleks durumlar kesişimsellik yaklaşımıyla daha iyi anlaşılacaktır (Brah & Phoenix, 2004, s.75-76).

Brah, Britanya'daki Asyalı kadınların deneyimlerine odaklandığı araştırmasında Asyalı kadının pratiklerini tarihsel olarak üretilmiş ve cisimleşmiş özneler olarak analiz ederken bile, onu heterojen ve tartışmalı bir kategori olarak teşhir ederek "Asyalı kadın" fikrini sürekli olarak yapı-bozuma uğratmayı hedeflemiştir. Ayrıca İngiltere'de Güney Asyalı Müslüman kadınların iş gücü piyasasıyla karşılaşmasını konu edinen çalışmasında iş gücü piyasasının ırk, cinsiyet ve sınıf kesişiminde bölgesel, ulusal ve küresel düzlemde yeniden yapılandığını ortaya koymuştur (Brah, 1996, s.12-13).

Marjinalleştirilmiş kadınların güçsüzleşmesini analiz etmeyi hedefleyen kesişimsel yaklaşım, iki veya daha fazla sosyal kategori arasındaki etkileşimin sonuçlarını analiz çalışır. Irkçılık, ataerkillik, sınıf baskısı ve diğer ayrımcı sistemlerin kadınların, ırkların, etnik

kökenlerin, sınıfların insanlar arasında ne tür eşitsizlikler yarattığını inceler (Center for Women's Global Leadership, 2001, s.1).

Crenshaw'a göre kesişimsellik, azınlık grubundan bir kadının kentin ana yollarında dolaşmaya başladığında gündeme gelmektedir. Kentin ana yollarında gezinen bu kadın baskının pek çok farklı türüyle mücadele etmesi gerekmektedir. Ana oto yol ırkçılığın yoludur. Ara sokaklardan biri sömürgecilik ya da ataerkillik olabilir. Tabelalar olarak tasvir edilen baskı türleri ise çeşitli yol işaretleriyle birleşerek ikili, üçlü ya da çok katmanlı baskı örüntülerinin oluşmasına benzetilmektedir (Yuval-Davis, 2006, s.196).

Kesişimsellik, ırk, sosyal sınıf, cinsiyet, cinsellik, etnisite, ulus ve yaş sistemlerinin, kadınların deneyimlerini şekillendiren ve sırayla kadınlar tarafından şekillendirilen sosyal organizasyonun karşılıklı olarak inşa edici özelliklerini oluşturduğunu iddia eden bir yaklaşımdır (Collins, 2000, s.299).

Kesişimselliği yeniden düşünmek, aktivistlerin "kadınlar", "siyahlar" ya da "siyah kadınlar" olarak örgütlenmenin hangi şartlar altında anlamlı olduğuna dair sorgulama yapmalarına imkân tanımaktadır (Nash, 2008, s.4). Kesişimsellik kavramı, herkesin aynı anda cinsiyet, sosyal sınıf, cinsellik ve ırk gibi sosyal kategoriler içinde konumlandığını kabul etmek için kavramsal bir dil sağlamıştır. Kesişimsellik ırk, cinsiyet ya da sınıf gibi herhangi bir toplumsal kategoriye odaklanıldığında bile, bu kategoriyi tek başına anlayamayacağımızı hatırlatır. Herhangi bir sosyal kategorinin tam olarak anlaşılması, gruplar içindeki farklılıkların ve ortak noktaların analizini gerektirir (Phoenix, 2006, s.22).

Baukje Prins'e göre kesişimsellik yaklaşımı içerisinde sistematik ve sosyal inşacı olmak üzere iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Amerikalı araştırmacıların temsil ettiği sistematik yaklaşım, sistem veya yapının kimliklerin oluşumu üzerindeki etkisini ön plana çıkarırken; İngiliz akademisyenlerin temsil ettiği sosyal inşacı yaklaşım ise sosyal kimliğin dinamik ve ilişkisel yönlerine odaklanmaktadır (Prins, 2006, s.279).

Crenshaw'a göre beyaz olmayan kadınların ırk ve cinsiyet kesişimindeki konumu, deneyimlerini yapısal ve "beyaz kadınlarınkinden niteliksel olarak farklı" kılmaktadır (Crenshaw, 1991, s.1245). Amerika'da kesişimselliğin kurucusu olarak bilinen Crenshaw yapı merkezli bir yaklaşımla; cinsiyet, ırk ve sınıfı kimlikleri belirleyen veya yapılandıran tahakküm, baskı ve marjinalleştirme sistemleri olarak kavramsallaştırılır.

Mari Matsuda'ya göre kesişimsel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar sürekli olarak "diğer sorusu"nu sormalıdırlar. Irkçılığa dair bir şey gördüklerinde, ataerkilliği sorgulamalı; cinsiyetçi bir şey tespit ettiklerinde heteroseksizmi sorgulamalıdırlar (Matsuda, 1991, s.1189).

İngilizlerin kesişimselliğe yaklaşımı ise daha ilişkisel ve dinamik güç görüşünü benimsemiştir. Kesişimselliğin inşacı bir yorumunu geliştirmiştir. Irk gibi kimlik kategorilerinin ırkçılık gibi bir sistemle birleştirilmesi, hem ırk kategorisinin anlamı hem de ırkçılığın Beyazların Siyahlara egemen olduğu tek bir sistem anlayışa sebep olmaktadır. Bu anlayış, İrlandalılar, Yahudiler ya da Üçüncü Dünya'dan gelen mülteciler gibi çeşitli grupların göz ardı edilmesine ve ırkçılığa uğramasına sebep olduğu için reddedilmiştir (Prins, 2006, s.280).

Prins'e göre sistematik ve inşacı yaklaşım arasındaki fark, birincisinin, insan öznesinin öncelikle tahakküm ve marjinalleştirme sistemlerinden oluştuğu fikrini varsaymasıdır. Özne olmak, kişinin deneyimini şekillendiren aşağı yukarı ayrıcalıklı sosyal konumlarda konumlanmak demektir. Bireyler, sosyal kategorilerin anlamlarının pasif taşıyıcıları olarak alınır. İnşacı bakış açısına göre ise, bireylerin özne haline gelme süreçleri, egemen bir iktidara ya da anonim sisteme tabi olma anlamında yalnızca 'tabi olmayı' içermez. Aynı zamanda, bireyin "özne haline geldiğini", yani kendi düşünme ve eyleminin kaynağı haline geldiğini vurgular. Cinsiyet, sınıf veya etnisite gibi kimlik belirteçleri, yalnızca kategorize etmenin özel ve sınırlayıcı biçimleri değildir, aynı zamanda anlatıya olanak sağlayan kaynaklardır (Prins, 2006, s.280).

İki yaklaşım arasındaki bir diğer farklılık ise sistematik yaklaşımda sosyal kimlik ve özdeşleşme konuları ağırlıklı olarak kategorizasyon ve adlandırma meseleleri olarak değerlendirilmektedir. Sistematik kesişimsel yaklaşımın kurucu ismi Crenshaw'a göre kimlik aynı zamanda önemli bir direniş alanıdır. İnşacı yaklaşıma göre ise kimlik, bir adlandırma meselesi olarak değil, bir anlatı meselesi olarak incelenmelidir. Kendi hayat hikâyemizin hem aktörü hem de ortak yazarıyız, (bireysel ve kolektif) eylemlerimiz canlandırılan anlatılar olarak tanımlanabilir. İnşacı yaklaşıma göre kimlik, bir kişinin "ne olduğu" hakkında bize bilgi veren bir özellikler listesi olarak değerlendirilemez (Prins, 2006, s.281).

2.4.3. Kesişimsellik Yaklaşımı Bağlamında Eşitsizlik Tartışması

Dünyamız eşitsizliklerin derinden hissedildiği eşitsizliklerle dolu bir dünyadır. Kadınları dezavantajlı, erkekleri avantajlı kılan sistematik eşitsizlikler dünyanın her yerinde görülmektedir. Siyasi iktidarlar ve güç ilişkileri, ekonomik kaynakların dağılımı, cinsel ilişkiler, aile ve kültür incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri belirgin bir biçimde varlık göstermektedir. Çoğunlukla erkekliğe ilişkin kültürel anlamlar, erkeklerin benimsediği pratikler ve erkeklerin yaşamlarının ve ilişkilerinin kolektif ve kurumsal organizasyonu bu eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Her şeye rağmen yaşanan bu eşitsizlikler kadınların değişmez kaderi değildir. Kadın hareketleri ve feminizm, kadınların ikincilleştirilmesini eleştirerek önemli başarılar elde etmiş, yerel ve küresel çapta cinsiyet eşitsizliklerine karşı daima mücadele yürütmüşlerdir (Flood, 2015, s.1).

Kesişimsellik kavramı bugün için moda bir kavram haline gelmiş olsa bile tartışma zeminini feminizm tarihi boyunca odaklanılan bazı temel sorunlar oluşturmaktadır (Davis, 2008, s.75). Etnisite, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi eşitsizlik yaratan çeşitli toplumsal kategorileri bir arada incelemesi kesişimsellik yaklaşımını diğer feminist yaklaşımlardan farklılaştırmaktadır. Toplumsal kimlikler arasındaki karşılıklı kurucu ilişkilere dikkat çeken kesişimsellik yaklaşımı feminist düşüncenin merkezi bir ilkesi haline gelmiştir (McCall, 2005, s.1771). Kesişimsellik yaklaşımı, bireyin sosyal kimliklerinin, kişinin cinsiyet hakkındaki inançlarını ve deneyimlerini derinden etkilediğini ortaya koymaktadır (Shields, 2008, s.301). Kimberle Crenshaw'a göre bireysel kimliklerimizi yeniden kavramsallaştırmamız, bizler için "ev" ya da "yuva" olan sosyal gruplara karşı koyma cesaretini gösterirken işimizi kolaylaştıracaktır. Yorucu ve kaygı uyandıran bu durum, grubu oluşturan kişilerin kesişen kimliklerine dikkat kesilerek, grup dışında kalanlar ya da marjinalleştirilenler hakkında konuşmamıza imkân tanımaktadır. Kesişimsellik bilinciyle aramızdaki farklılıkları daha iyi temellendirerek farklılıkları içeren kuşatıcı bir siyasal anlayış geliştirebiliriz (Crenshaw, 1991, s.1299).

Marksistlere göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelini ekonomik ve sınıfsal alt yapı oluşturmaktadır (Mies, 2012, s.207). Kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin nedeni özel mülkiyet sahipliğiyle yakından ilişkilidir (Engels, 1990, s.78). Marksistlere göre cinsler arası eşitsizlik, özel mülkiyet ve devletin ortaya çıkışıyla meydana gelmiştir (Naiman, 1988, s.13). Marksist ve sosyalistlerin önemli bir kısmı kadınların uğradıkları eşitsizliklere ilişkin olarak ortaya çıkıp bağımsız bir örgütlenme içerisine girmesini kapitalizmin bir çelişkisi olarak

değerlendirmektedir. Kadınlar sol harekettin genel talepleri için mücadele etmeyi bırakıp sadece bir grubun (kadınların) çıkarlarını savunduğu için burjuva olarak nitelendirilmiştir (Meulenbelt, 1987, s.80).

Birinci dalga feminizm kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizlikleri temel haklar çerçevesinde uzlaşıyla ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. İkinci dalga feminizm de ise kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizliklerin kaynağı olan yapısal ve ilişkisel olan tüm faktörleri kökünden değiştirecek radikal bir dönüşüm hedeflenmiştir. Nitekim üçüncü dalga içerisinde kendinden çokça söz ettiren radikal feministler cinsiyetler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılması için devrimci bir değişime ihtiyaç olduğunu tespit etmişleridir (Donovan, 2014, s. 266).

Birinci ve ikinci dalga feminizmde kadınların ezildiğini, eşitsizliğe uğradığını ve bütün kadınların sorunlarını tek tipleştiren hakim paradigma üçüncü dalga ile birlikte önemli ölçüde terk edilmiştir. Sosyalist, Marksist ve radikal feminizm kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin kökenini toplumsal cinsiyet ve sınıf kökenli eşitsizliklerle açıklamaya çalışmışlardır. MacKinnon'a göre Marksizm için emek ne ise feminizm içinde cinsellik odur (MacKinnon, 1982, s.527). Kadınlar arasındaki eşitsizliklerin görünür olmaya başlaması zaman içerisinde feminist düşünürler arasında birtakım ayrılıklara sebep olmuştur. bell hooks bu durumu şöyle açıklamaktadır:

> "*Kadınların büyük kısmı kız kardeşliği bir kalemde sildi. Bir zamanlar ataerkiyi eleştiren ve ona meydan okuyan bazı kadınlar cinsiyetçi erkeklerle tekrar müttefik oldular. Kadınlar arasındaki yoğun, çirkin rekabeti görüp ihanete uğradığını hisseden radikal kadınlar çoğu kez kendilerini geri çektiler ve bu noktada, tüm kadınların yaşamını olumlu yönde değiştirme amacında olan feminist hareket içinde ayrışmalar oldu. Pek çok kadın, eskiden beri hareketin şiarı olan kız kardeşlik tasavvurunu artık gereksiz görmeye başladı*" (hooks, 2016, s.30).

Erkeklerle eşitsizlik kadınların küresel bir sorunudur (MacKinnon, 2007, s.7). Dolayısıyla feminist teoriler ve pratikler, küreselleşmeyle birlikte artan yapısal eşitsizlikler ile hızlı bir şekilde değişen etnik, ulusal ve inançsal kimliklerin ortasında kadınların itibarını, çıkarlarını ve refahını korumaya çalışmaktadır (Braidotti, 2009, s.238). Judith Butler ve Joan Scott'ın (1992) belirttiği gibi, feminist teorilerin çeşitli analizler, eleştiriler ve politik müdahaleler üretmesi gerekmektedir. Hatta feminizm için, kendisini kısıtladığı bazı

açmazların ötesine geçerek bir siyasi tahayyül geliştirmesi gerekir. Onlara göre, iyi bir feminist teori kafa karışıklığını kesin bir biçimde sona erdirmeyecektir. Ancak bölünmelerin ve eşitsizliklerin çeşitliliğine dikkat çekerek eleştirel bir şekilde analiz etmemize imkân tanıyacaktır. Feminizm içerisinden neşet eden yeni bir yaklaşım olarak kesişimsellik ise eşitsizlikleri arttıran farklı sosyal kategorileri bir arada ele alıp incelemek için son derece ufuk açıcı bir yaklaşım ve metodolojik araçların geliştirilmesine imkân tanımaktadır.

2.4.4. Kesişimsellik Yaklaşımının Sunduğu Metodolojik İmkânlar

Bu çalışmada sosyal kategorilere yaklaşımımız ve kategorileri seçme biçimimizi daha iyi izah edebilmek amacıyla, bu bölümde kesişimsellik yaklaşımını etrafında yürütülen metodolojik tartışmalara, çeşitli sınıflama biçimlerine ve yaklaşımlara yer verilmiştir.

Feminist araştırmacıların önemli bir çoğunluğu toplumsal kategorilerin karşılıklı olarak birbirlerini ürettiklerini ve toplumsal cinsiyetin diğer kategorilerden bağımsız olamayacağını kabul etmektedirler. Ancak son yıllarda kesişimsellik kavramı feminist çevrelerde büyük bir ilgiyle karşılanmasına rağmen kesişimselliğin nasıl analiz edileceği konusunda bazı anlaşmazlıklar bulunmaktadır (Phoenix, 2006, s.21). Kesişimsellik, kadın araştırmalarında ve başka alanlarda temel bir araştırma paradigması olarak ortaya çıkmasına rağmen, kesişimselliğin nasıl çalışılacağına, yani metodolojisine dair çok az tartışma olmuştur (McCall, 2005, s.1771).

Kesişimsellik, feminist ve ırkçılık karşıtı akademisyenlerin kimlik ve baskıyı kuramsallaştırmak için kullandıkları temel bir analitik araç haline gelmiştir. Ancak kesişimselliğe dair tanımlanmış bir metodolojinin olmaması, siyah kadınların önemli kesişimsel özneler olarak kullanılması, kesişimselliğin belirsiz tanımı ve kesişimselliğin ampirik geçerliliği gibi çeşitli tartışmalar söz konusudur. (Nash, 2008, s.1).

Kesişimsellik yaklaşımına dair analizlerin hangi kategoriler üzerinden yapılacağı, kategoriler arası bir analize ihtiyacın olup olmadığı, kategoriler yerine sosyal kimlikler üzerinden analiz yapmanın işlevsel görülüp görülmemesi, kesişimselliğin bir büyük teori olarak görülüp araştırmaların bu çerçevede dizayn edilmesinin uygun olup olmaması gibi pek çok tartışma yürütülmektedir (Davis, 2008, s.75).

Kimberle Crenshaw, Ange-Marie Hancock, Leslie McCall ve Hae Yeon Choo ve Myra Marx Ferree gibi araştırmacılar kesişimsellik yaklaşımının farklı disiplinler için bir araştırma paradigması olarak ortaya çıkmasına rağmen bir içerik uzmanlığına dönüşmesine

karşı kesişimsellik yaklaşımının metodolojik çerçevesini oluşturmayı hedeflemişlerdir (Hancock, 2007b; McCall, 2005; Choo ve Ferree 2010).

Crenshaw kesişimsellik yaklaşımını ilk kez tanımlayan ve feminist metodolojik tartışmalara dâhil eden teorisyendir (Yuval-Davis, 2006, s.193). Ona göre çağdaş feminist yaklaşımlar ve ırkçılık karşıtı söylemler, beyaz olmayan kadınlar gibi kesişen kimlikleri de göz önünde bulundurmayı başaramamışlardır. Kadına yönelik şiddet ve tecavüz konularında feminist ve ırkçılık karşıtı yaklaşımlar siyah kadınların deneyimlerini göz ardı etmişlerdir (Crenshaw, 1991, s.1242-43). Ona göre sosyal problemleri kategorileştirmek ve bağımsız kategoriler biçiminde düşünmek farklı kategorilerin kesişimdeki siyah kadınların görünmezliğine neden olmaktadır. Mesela ırk ayrımcılığı davalarında ayrımcılık, cinsiyet veya sınıf ayrıcalıklı siyahlar açısından görülme eğilimindedir; cinsiyet ayrımcılığı davalarında, odak noktası ırk ve sınıf ayrıcalıklı kadınlardır.

Crenshaw siyah kadınların ırkçılık karşıtı politik söylemden ve feminist teoriden dışlandığını iddia etmektedir. Ona göre mevcut yaklaşımlar cinsiyet ve ırk kategorilerinin etkileşimini görmezden gelmektedir. Kesişimsel deneyim, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin toplamından daha büyük olduğu için kesişimselliği hesaba katmayan herhangi bir analiz siyah kadınların sorunlarını yeterince anlayamaz (Crenshaw, 1989, s.140). O, ırk ve cinsiyetin kesişim noktalarına odaklanarak, sosyal dünyanın nasıl inşa edildiğini düşünürken birden çok kimlik zeminini hesaba katmanın önemine dikkat çekmektedir. ABD'de sığınma evlerinde yaşayan şiddet mağduru kadınlar üzerine saha araştırması yaparken yapısal kesişimselliğin dinamiklerini keşfetmiştir. Çoğu durumda, kadınları sığınma evlerine yönlendiren fiziksel saldırı, yaşadıkları boyun eğmenin en açık ifadesi iken bu kadıların önemli bir kısmını siyahi, işsiz ve yoksulların oluştuğunu gözlemlemiştir (Crenshaw, 1991, s.1245).

Hancock'a göre ise antropoloji, eleştirel ırk teorisi, ekonomi, edebiyat eleştirisi, sosyoloji ve kadın çalışmaları gibi farklı disiplinler kesişimsellikle temas kursalar bile kesişimsellik yaklaşımı en fazla siyaset bilimi tarafından ve çoğunlukla teorik ilginin odağına girebilmiştir. Ona göre kesişimsellik yaklaşımının geliştirilmesi için kesişen marjinal kimliklere sahip sosyal gruplara dair daha fazla ampirik araştırmaların yürütülmesine ve kesişimsel bir araştırma paradigmasının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Hancock, 2007a, s.64).

Kesişimsellik yaklaşımını benimseyen bir araştırmacı araştırma konusunu incelerken, sosyal hayatın çoklu boyutlarını ve analiz kategorilerini içerecek şekilde genişlettiği zaman araştırma son derece karışık bir hal alabilmektedir. Özetle, araştırma pratiği, benzersiz metodolojik talepler getirerek, sosyal yaşamın karmaşıklığını yansıtır. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, araştırmacılar kompleks araştırma konuları seçer ve zorlu bir metodolojik tercihte bulunurlar. Araştırmacılar basit ya da indirgemeci olarak kabul edilen metodolojileri çoğunlukla reddetme eğilimindedirler. Bu durum kesişimsellik yaklaşımını benimseyen araştırmacılarda çokça görülmekte ve son derece zorlayıcı olmaktadır (McCall, 2005, s.1772).

Hancock kesişimselliğin bir araştırma paradigması olarak nasıl inşa edilebileceğine dair çeşitli araştırmalar yapmıştır. Kesişimselliği konu edinen çalışmaları inceleyerek bir tipoloji oluşturmayı hedeflemiştir. Yaptığı incelemeler sonucunda, birimsel, çoklu ve kesişimsel olmak üzere üç tip yaklaşım tespit etmiştir. Yalnızca tek bir sosyal kategoriyi ele alıp inceleyen ilk yaklaşımı birimsel yaklaşım (unitary approach) olarak isimlendirmiştir. Birden fazla sosyal kategoriyi, eşit önem düzeyine sahip olduğu varsayımıyla inceleyen ikinci yaklaşımı çoklu yaklaşım (multiple approach) olarak tanımlamaktadır. Son olarak ise yine birden fazla sosyal kategoriyi birlikte ve birbiriyle ilişkili olarak ele alıp inceleyen üçüncü tür yaklaşımı ise kesişimsel yaklaşım (intersectional approach) olarak tanımlamaktadır. Sosyal kategorilerin karşılıklı olarak birbirlerini yeniden ürettiğini ve akışkan bir biçimde olduğunu iddia etmesi kesişimsellik yaklaşımını diğerlerinden farklılaştırmaktadır (Hancock, 2007a, s.64).

McCall'a göre farklı metodolojileri bir arada kullanmanın toplumsal yaşamın karmaşıklığını açıklamada yeterli olup olmadığıyla ilgili henüz net bir sonuç bulunmamaktadır. Feminist metodolojiye dair pek çok çalışma vardır. Ancak bu çalışmalar ekseriyetle belirli bir metodolojiye (etnografi, yapı-söküm vb.) odaklanıp kalmışlardır. McCall, çoklu, kesişen ve karmaşık sosyal ilişkilerin incelenmesine yönelik çeşitli metodolojik yaklaşımları ortaya koymak ve en yaygın yaklaşımların belirli özelliklerini açıklığa kavuşturmak için zihin açıcı bir tartışma yaratmaya çalışmıştır (McCall, 2005, s.1772). Hancock'a göre kesişimsellik terimi, normatif bir teorik argüman olmanın yanı sıra farklılık kategorilerinin (ırk, cinsiyet, sınıf ve cinsel yönelim dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere) etkileşimini vurgulayan ampirik araştırma yürütmeye yönelik bir yaklaşımdır (Hancock, 2007a, s.63).

McCall temel kategorilere odaklanıp kalan sınırlı analiz yaklaşımlarına karşı, araştırmacılara sosyal hayatın karmaşıklığını keşfetmek için analitik kesişimsel kategorileri anlayıp ve kullanmaları için şu üç yaklaşımı geliştirmiştir: *Anti-kategori (anticategorical) yaklaşımı*, kategorileri yapı-bozumuna uğratan bir metodoloji benimsemektedir. Bu yaklaşıma göre sosyal kategoriler sabit değildir. Sosyal hayat kategorilere indirgenemeyecek kadar karmaşık ve devingen bir yapıya sahiptir. *Kategoriler-arasılık (intercategorical) yaklaşımı,* araştırmacıların bir strateji olarak sosyal gruplar arasındaki farklılaşan eşitsizlik ilişkileri analiz etmek için mevcut analitik kategorileri geçici olarak kabul etmeyi önermektedir. *Kategori-içi (intracategorical) yaklaşım*ı farklı sosyal kategorilerin kesişiminde gölgede kalan, görünmez kılınan bazı toplumsal grupları araştırmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım sosyal eşitsizliklere neden olan makro problemleri ve toplumsal yapıları göz ardı edip mikro düzeyde inceleme yapması nedeniyle eleştirilmektedir (McCall, 2005: 1773).

Choo ve Ferree, *Sosyolojik Araştırmalarda Kesişimselliği Uygulamak* başlıklı makalelerinde, araştırmacıların kesişimsellik yaklaşımını sosyolojik analizlerinde daha işlevsel bir biçimde kullanabilmeleri için çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır. Bu incelemeler neticesinde grup odaklı kesişimsel model, süreç odaklı kesişimsel model ve sistem odaklı kesişimsel model olmak üzere üç farklı analiz modeli tespit etmişlerdir (Choo & Ferree, 2010, s.129).

Grup odaklı kesişimsel model, çok boyutlu marjinalleşmiş grupları ve deneyimlerini araştırmanın merkezine alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım toplumda görünmez kılınan, dezavantajlı ya da ezilen grupları görünür kılmayı amaçlamaktadır. Beyaz olmayan kadınların hukukta ve siyasette olduğu kadar bilimde de görünür olmak için ortaya koydukları çaba üzerinden analitik bir biçimde görünmez olanın görünür kılmanın önemine dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım marjinalleştirilmiş bireylerin de eleştirel bir biçimde incelemesi gerektiğini vurgulamaktadır. İçermeye yönelik metodolojik vurgu, marjinalleştirilmiş olanların diğer sosyal kategorilerle olan ilişkilerini de incelemeye dâhil etmeyi önermektedir (Choo & Ferree, 2010, s.133).

Süreç odaklı kesişimsel model incelemelerine yalnızca marjinalleştirilmiş grupları eklemekle kalmaz, aynı zamanda değişmez, yapısal olan ana etkilere kesişimsel ilişkileri de ekler. Yaklaşım, birey ile toplumsal yapılar arasındaki karşılıklı ilişkilere odaklanmayı önermektedir. Bu yaklaşım, kesişimsellik çalışması için daha açık bir şekilde karşılaştırmalı

ve bağlamsal bir alan talep eder, ancak belirli analiz düzeylerini veya farklı eşitsizliklere sahip kurumları birbirleriyle ilişkilendirerek, birincil çelişkileri ikincil çelişkilerden ayırma eğilimine sahip olmuştur. Bu, birçok kesişim kuramcısının öncelikli eşitsizlikler listelerindeki ırk, sınıf ve cinsiyet gibi kategorilerin yeterli olup olmadığı veya listenin cinsellik, yaş, milliyet, din gibi diğer sosyal kategorileri de içermesinin gerekliliği konusunda çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Süreç odaklı yaklaşım makro ya da mezzo kategorilerin birbirleriyle ilişkisine dikkat çekerek karşılıklı ve dönüştürücü etkiye odaklanmaktadır (Choo & Ferree, 2010, s.135).

Sistematik kesişimsellik modeli, her şeyi ana etkiler olarak değil, etkileşimler olarak gören bir metodolojik yaklaşıma sahiptir. Kurumlar eşitsizlikler yaratırken iç içe geçişmektedirler ancak bunlar ekstra eşitsizlikler üretmezler. Aile ile eğitim kurumu bir araya gelerek daha büyük bir eşitsizlik üretmezler, ancak iç içe geçerek kesişebilirler. Sistematik kesişimsel yaklaşım, belirli kurumlardaki eşitsizliklere odaklanmak yerine tarihsel süreçte ortaya çıkan karşılıklı, etkileşimli ve karmaşık süreçlere odaklanmaktadır. Bu açıdan toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırk tarihsel olarak birbirini etkileyen ve inşa eden eşitsizliklerdir. Bu modelin zorluğu, her sistemin çeşitli koşullara ve yollara bağımlı olması, yerel ve tarihsel olarak belirli eşitsizlik konfigürasyonlarının kesişiminde ortaya çıkan eşitsizlikleri analiz etmeye çalışmasıdır. Kesişimsel yaklaşımın sahip olduğu metodolojik farkındalığa rağmen böylesi dinamik ve merkezli olmayan etkileri analiz etmesi oldukça zordur. Kurumsal olmayan ve karşılaştırmalı ya da tarihsel yöntemleri kullanmayan çalışmalar bile; içerme, etkileşim ve kurumların analitik olarak nasıl ele alınması gerektiğine dair daha dikkatli olunarak geliştirilebilir. (Choo & Ferree, 2010, s.136). Choo ve Ferree, yakın zamanda yapılmış olan son derece saygın nitel araştırmalardan örnekler sunarak; sosyolojik analizde ırk, sınıf ve cinsiyet gibi kategorilerin bir arada incelendiği araştırmalarda bile gözden kaçabilecek karşılaştırmalı, bağlamsal ve karmaşık boyutlara dikkat çekmektedirler (Choo & Ferree, 2010, s.129).

Crenshaw, Hancock, McCall, Choo ve Ferree gibi araştırmacılar kesişimsellik yaklaşımına dair çeşitli sınıflamalar, analiz birimleri ya da yaklaşımlar geliştirerek kesişimselliğin metodolojik yönünü geliştirmeye çalışmışlardır. Sosyal kategorilerin tanımlanması, kategoriler arasındaki etkileşim ve ilişkinin tarihselliği, kategorilerin kesişiminde eşitsizliğin yeniden üretim biçimleri gibi metodolojik tartışmalar yürütmüşlerdir. Bir araştırmada odaklanılacak kategorilerin belirlenmesi kesişimsellik araştırmacıların araştırma sürecinde karşılaştığı en kritik işlerden biridir. Afgan kadınların

göç deneyimlerine odaklanılan bu çalışmada kategorilerin belirlenmesi ve ilişkilendirilmesi araştırmanın metodolojik çerçevesinin oluşturulması açısından son derece önemlidir.

2.4.5. Araştırma Kapsamında Belirlenen Sosyal Kategorilerin Kesişimsel Analizi

Sosyal ilişkilerin anlaşılmasında kesişimsellik yaklaşımın önemli bir yeri olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Kesişimsellik, toplumsal varoluşun asla tekil olmadığını, herkesin aynı anda tarihsel ve coğrafi olarak konumlanmış ve zamanla değişen birden çok kategoriye ait olduğunu belirleyen ontolojik bir çerçeve sağlar (Phoenix, 2006, s.28). Cinsiyet, etnisite ve sınıf gibi kategoriler birbirini yeniden inşa eder ve bunu sosyal, tarihsel ve sembolik faktörlere bağlı olarak sayısız yolla yaparlar (Prins, 2006, s.279).

Kesişimsellik literatürü incelendiğinde, araştırmacıların çalışmalarında hangi sosyal farklılaşma kategorilerini analize dâhil edileceği konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Siyah ve diğer etnik azınlıklardan bazı araştırmacılar "üçlü baskı modeli" olarak bilinen ırk, cinsiyet ve sınıf kategorilerini analizlerinde kullanmayı tercih etmektedirler. Bazı feminist araştırmacılar ise bunlara ek olarak yaş, engellilik ve cinsellik gibi ayrım kategorilerini eklemişlerdir. Sosyal kategorilerin belirlenmesi konusunda en kapsamlı çerçeve Helma Lutz tarafından çizilmiştir (Yuval-Davis, 2006, s.202).

Kesişimsellik yaklaşımını benimseyen araştırmacılar araştırma kapsamında belirleyecekleri kategorileri bazı stratejiler çerçevesinde belirlemektedirler. Lutz'un önerdiği 14 farklılaşma kategorisi şunlardır: Cinsiyet; cinsellik; ırk/ten rengi; etnik köken; ulus devlet; sınıf; kültür; yetenekler; yaş; yerleşiklik/köken; servet; Kuzey-Güney; din; sosyal gelişim aşaması. Lutz'a göre bu liste eksik olmakla birlikte araştırmacılar başka kategoriler ekleyebilir ya da kategorileri yeniden tanımlayabilirler (Lutz, 2002, s.13).

Sosyal kategorilere ilişkin listenin sınırsız olması kimi araştırmacılar için endişe vericidir. Ancak kategorilerin çeşitliliği tarihsel durumların ve araştırmacının yaratıcılığının bir ürünüdür. Belirli tarihsel durumlarda bazı insanlarla ilgili olarak yapılan konumlandırmaların inşasında diğerlerinden daha önemli olan bazı sosyal bölünmeler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyet, etnik köken ve sınıf gibi unsurlar çoğu insanın yaşamını ve toplumsal konumunu şekillendirmektedir. Kategorilerin inşası son kertede insanın yaratıcı özgürlüğünün ve özerkliğinin bir ürünüdür. Belirli analitik ve politik özellikleri inşa eden ve bunlara işaret eden belirli sosyal failler olmadan, onları ayırt etmek mümkün olamazdı. Gökkuşağı, farklı renklerin tüm spektrumunu içerir, ancak kaç rengi

ayırt ettiğimiz, bizim sahip olduğumuz sosyal ve dilsel yapıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle kategorileri belirlemek her zaman bir inşa unsuru içerir ve konumlandırmalar, kimlikler ve siyasi değerler arasındaki ilişkileri incelemek son derece önemlidir (Yuval-Davis, 2006, s.203).

Araştırmacılar kesişimleri analiz ederken belirli gruplar ya da bireyler için belirli zamanlarda ve belirli konularda en alakalı kesişimlerin hangileri olduğu konusunda stratejik ve yaratıcı kararlar almalıdırlar. Bunun için araştırmacılar "en uygun kesişimler hangileridir?" sorusuna cevap aramalıdırlar. Kesişimsel araştırmalardaki araştırmacılar hangi kategorilerin analiz için en uygun olduğuna kendileri karar vermelidirler. Analiz edilebilecek olan kesişimlerin sayısı tarafından boğulmamak için, araştırmacılar hangi kesişimlerin ne zaman analiz edileceği konusunda mutlaka yaratıcı kararlar vermek zorundadırlar (Phoenix, 2006, s.26).

Araştırmacılar incelemek için belirlediği kategoriyi niçin tercih ettiğini açıkça belirtmelidir. Araştırmacının tercihi belirleyen mantığı ve neden diğer kategorileri tercih etmediğini açıklamalıdır. Araştırmacı, "bir, iki ya da üç tane belirlenmiş olan kimlik kategorilerini neden seçti? Bu üç kimlik kategorisi bir araya gelerek, tek bir kategorinin açıklayamadığı neyi açıklayabiliyor?" gibi soruları yanıtlamalıdır (Warner, 2008, s.456). Yorumlama ve uygulamada bazı farklılıklar olmasına rağmen, kesişimsellik teorisi, ırk, sınıf ve cinsiyet gibi sosyal olarak tanımlanmış çoklu kategoriler boyunca güç hiyerarşilerinin varlığına odaklanmaktadır. Bu kategoriler, yapısal eşitsizlikler ve sosyal etkileşim yoluyla birbirlerini karşılıklı olarak inşa etmektedirler. Ayrıca kazanılmamış ayrıcalıklar, tahakküm ve baskı açısından çoğaltıcı kesişen hiyerarşiler matrisi yaratmaktadır (Erez & Ark., 2009, s.34).

Kesişimsellik baskı ve tahakküm yaratan ve kesişen kategorileri analiz etmeyi hedeflemektedir (Crenshaw, 1991). Bu çalışmada etnisite, ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf ve inanç gibi sosyal kategorilerin kesişiminde ortaya çıkan baskı ve tahakkümden kaçan Afgan kadınların göç deneyimlerine odaklanılmaktadır. Ayrıca, yaş, eğitim ve diğer sosyal kategoriler gündelik yaşamda tek başına ayrımcılık yaratacak etkilere sahip değilken diğer sistemlerin kesişiminde ne tarz baskı araçları haline geldikleri analiz edilecektir. Bu çerçevede, araştırma kapsamında incelenen sosyal kategorilerin zaman ve mekâna bağlı olarak kurgulanan, sentetik ve devinim halinde oldukları kabul edilirken; özcü ve statik bir yapıya sahip olmadıkları kabul edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, sistemlerin ve

kategorilerin bireyden bağımsız olmadığı ve bireylerle karşılıklı olarak geliştirilen bir ilişki tarzına sahip olduğu düşüncesi bu araştırmanın temel kabullerindendir. Sosyal inşacı kesişimsellik anlayışının (Prins, 2006) benimsendiği bu çalışmada, aktörlerin eylemlerinden bağımsız bir toplumsal cinsiyet, sınıf ya da ırk sisteminden söz etmenin mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bu çalışma, toplumda ve akademik araştırmalarda görünmez kılınan sessiz grupların seslerini duyurmayı hedeflemektedir. Ancak araştırmada odaklanılan bireyler pasif ya da edilgen olmanın ötesinde eylemleriyle sosyal kategorileri tanımlayan, değiştiren ve dönüştüren aktif birer fail ya da özne olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırmanın yaklaşımı çerçevesinde makrodan mikroya doğru bir akış olağan karşılanırken bunun tersine olan süreçte mümkün görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle sistemlerden, toplumsal kategorilere ve bireysel kimliklere (makrodan mikroya) doğru bir analizin mümkün olduğu kadar; kişisel deneyimlerden hareketle sosyal kategorilerin işleyiş biçimlerine ve daha büyük güç ya da baskı sistemlerine (mikrodan makroya) doğru bir analiz biçimi de mümkündür. Dolayısıyla güç ve baskı sistemlerinin ilişkisel olduğu, güç ilişkilerini tanımlayan toplumsal kimliklerin ve kategorilerin verili, sabit ve değişmez olmadığı kabul edilmektedir. Aksine, toplumsal kimlikler ve kategoriler aktif, dinamik, ilişkisel ve değişken bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede kesişimsel yaklaşım, toplumsal kategoriler arasındaki ilişkiye odaklanarak, faillerin deneyimlerindeki farklılıkları ortaya koymak için önemli bir imkân sunmaktadır.

Özellikle göç araştırmalarında, ne bireyin ne de ekonomik, kültürel ve toplumsal yapının birbirinden bağımsız düşünülemeyeceği; zamana, ülkeye ve içinde bulunulan duruma göre "bağlam bağımlı" bir analize ihtiyaç duyulduğu kabul edilmektedir. Kategori karşıtı, kategori içi ya da kategoriler arası gibi yaklaşımlardan hangisi araştırmanın amacına uygunsa araştırmacı o yaklaşımı tercih etmelidir. Araştırmanın amacı odaklanılan grubu ve araştırmanın metodolojisini belirlemektedir. Kesişimsellik yaklaşımı sosyolojiye ve göç araştırmalarına önemli katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada araştırılan öznelerin kimlikleri, sosyal kategorileri ve toplumsal konumlarının onlar için ne türden avantaj ve dezavantajlar yarattığı; göç deneyimleri ile yapısal süreçler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde önemli bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Bunun için öncelikle araştırmanın özneleri olan Afgan kadınların kimlikleri, statüleri ve göç süreçlerine literatür çerçevesinde incelenmelidir.

2.5. Afganistan ve Göç

Afgan ismi tarihte ilk kez Avagana veya Abgân olarak milattan sonra 3-6. yüzyıllara ait Hint-İran metinlerinde geçmektedir. Ortaçağ'da Peştun ve Afgan'ın aynı anlama gelen terimlere dönüştüğü düşünülmektedir. Ancak Ortaçağ'da Peştunlar'a karışan ve dillerini benimseyen farklı topluluklar da Afgan olarak tanımlanmıştır. 20. yüzyılda Afgan teriminin yalnızca Peştunları nitelemesi Afganistan liderlerini rahatsız etmeye başlamış ve Afgan terimi Afganistan'da yaşayan tüm toplulukları (Tacik, Özbek, Türkmen, Hazara vb.) kapsayan bir üst kimlik olarak yeniden yorumlanmıştır. 1977 Anayasasında Afganistan sınırları içerisinde yaşayan tüm vatandaşların Afgan[2] olarak tanımlanmasıyla ülkedeki tüm etnik ve dini grupları kapsayan siyasi-hukuki bir terim hüviyeti kazanmıştır (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.21-22).

Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın güneyinde; Doğu Türkistan ve Pakistan'ın batısında; İran'ın doğusunda bulunan Afganistan oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca farklı ülkelerin mücadele sahası haline gelen ülkede İngiliz emperyalizmine karşı üç savaş verildikten sonra Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler geliştirilmiştir (Emini, 1996, s.458). Bu dönemde Lenin'in emriyle bir Sovyet delegasyonu Afganistan'a giderek yeni hükümeti İngilizlere karşı destekleme sözü vermiştir. 1975'ten itibaren Davud Han, kabinedeki komünist bakanları görevden almış ve Sovyetler Birliği'nden bağımsız bir siyasi anlayışı benimsemiştir (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, 223-45). Yaşanan baskılar ve iç çatışmalar neticesinde 1979 yılında SSCB ordusu Afganistan'ı işgal etmiştir. 1 Ocak 1980'de SSCB'nin desteğiyle Babrak Karmal Afganistan cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Afgan halkı SSCB'ye ve desteklediği yönetime karşı mücadele başlatmıştır. Aynı dönem ABD Afganistan'daki büyükelçiliğini kapatmış, SSCB'ye bazı yaptırımlar uygulamış ve yerelde SSCB'ye karşı mücadele eden radikal grupları desteklemiştir. BM kararları ve yapılan anlaşmalarla 10 yıl sonra 15 Şubat 1989 tarihinde SSCB'nin Afganistan işgali sona ermiştir. Afganistan'da SSCB sonrası ortaya çıkan iktidar boşluğunu mücahitler doldurmaya çalışmışlardır. SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından çeşitli yerel grupların birbirleriyle mücadele etmesiyle ülkede iç çatışmalar ortaya çıkmıştır (Salihy, 2014).

[2] Bu çalışmada farklı etnik kökenlere sahip katılımcıları tanımlamak için Afgan terimi tercih edilmiştir.

Şiddet, iktidarın en çok göze batan dışa vurumundan daha fazla bir şey değildir (Arendt, 2018, s.45). 11 Eylül 2011 saldırıları 19 genç Arap'ın eserdir. Bu gençlerin 15'i Suudi'dir ve hepsi de kendi kuşaklarının zenginlerindendirler. Üyeleri yüksek eğitimli insanlardan oluşan El Kaide örgütü, en yetkin adamlarını bu eylemde feda etmiştir. Bin Ladin'in zenginlerinin, o kadar korkulan yoksulların öfkesinin yerini almayıp, hem ideolojik hem de değersel olarak ona eklenen radikalizmi New York'ta yaklaşık olarak üç bin insanın ölümüne yol açmıştır (Bozarslan, 2015, s.299). El kaide sözcüğü ilk kez 1980'li yıllarda Sovyetlere karşı savaşmak için dünyanın farklı bölgelerinden Afganistan'a gelerek yerel direniş gruplarıyla birlikte çatışan uluslararası cihatçılar tarafından kullanılmıştır. Bu dönemde Afganistan'a gelen cihatçıların sayısı çok hızlı bir şekilde artmış ve Usame bin Ladin ve adamları bu fırsatı çok iyi değerlendirmişlerdir. 1982 ile 1992 yılları arasında, Ortadoğu, Kuzey ve Doğu Afrika, Orta Asya ve Uzakdoğu'daki 43 Müslüman ülkeden yaklaşık 35 bin radikal Müslüman Afgan cihadına katılmıştır. Zamanla sayıları 100 bini aşan bu Müslüman radikaller, Ziya-ül Hak'ın askeri yönetiminin Pakistan'da ve Afgan sınırı yakınında kurduğu yüzlerce yeni medresede eğitim almış ve cihada katılmıştır (Türkoğlu, 2014, s.145).

Dış ülkelerin müdahalesi, toplumda yükselen etnik nefret ve bunlara bağlı oluşan kalıcı istikrarsızlık, halkta mücahitlere yönelik oluşan hayal kırıklığı, Kâbil'deki Peştun olmayan yönetimden dolayı Peştunlar arasında oluşan tepki, ülkede radikal bir Peştun hareketinin ve iç savaşın ortaya çıkmasını tetiklemiştir (Çınarlı, 2009, s.201). 1994 yılında Afganistan Sovyet işgali döneminden daha kanlı bir savaş durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Sovyet işgalinde şehir merkezlerinden uzakta çatışmalar sürerken artık şehir merkezlerinde mahalleler halinde iç çatışmalar yaşanmıştır. Otorite boşluğu sebebiyle her türlü suç artmıştır. Halkın yaşadığı bu kriz durumundan faydalanan ve kendilerini Taliban (Öğrenciler) olarak tanıtan bir grup genç ülkenin güney eyaletlerinde adını duyurmaya başlamıştır. Başlangıçta uyuşturucuyla, adi suçlarla vb. mücadele ederek halkın sempatisini kazanan Taliban, apolitik bir tavır içerisinde mevcut mücahit liderlerin yozlaştıklarını ve kendilerinin ise İslam'ın özünü temsil ettiklerine dair çeşitli propagandalar yürütmüşlerdir. Bazı uzmanlara göre Taliban bir Pakistan projesi olarak ortaya çıkmıştır. Peşaver'deki medreselerde okuyan gençler arasından yeni bir cihatçı kadro devşirmek için Pakistan, Suudi Arabistan, Körfez emirlikleri ile Amerika'nın işbirliğiyle çoğunluğunu Afganistan'ı hiç görmemiş binlerce Pakistanlı Peştun medrese öğrencisinden oluşan Taliban hareketi hızla büyümüştür. Pakistan medreselerinden gelen Taliban ne Afgan kültüründen ne de yerel

geleneklerden haberdar olan Vahhabi ideolojisiyle yetişmiş gençlerden oluşmaktaydı. Resim, müzik ve sanata düşmanca bakan Talibanlar Şiileri yok edilmesi gereken mürtetler olarak görecek kadar aşırı derecede mezhepçiydiler. Kadınların evden çıkmalarına bile izin vermiyorlar eğitimlerine karşı çıkıyorlardı. 1998 yılına kadar Taliban'ın yaptığı etnik kıyımlar, kadın haklar ihlalleri ya da uyuşturucu ticareti ABD'yi harekete geçirememiştir. Ancak 1998 yılında Taliban'ın müttefiki olan Usame bin Ladin'e bağlı Afgan militanların Afrika'da ABD Büyükelçiliğini bombalaması Amerika'nın Taliban karşıtı olmasına sebep olmuştur. Ardından 11 Eylül 2001'de yaşanan olayların ardından Amerika Afganistan'ı resmen işgal etmeye başlamıştır (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, 282-96). Barfield'e göre ise 2001 yılında dünya toplumu Taliban'ın düşüşünden sonra Afganistan'a barış ve istikrar getirmeye çalışmıştır. Uluslararası güçlerin varlığı ve dış yardımlar ülkedeki iç savaşı sona erdirmiş ve İran ile Pakistan'daki milyonlarca mülteci hızla ülkelerine geri dönmüşlerdir (Barfield, 2021, s.393).

1919 yılında İngiliz işgalinden kurtulan ve bağımsızlığını ilan eden Afganistan ardından SSCB ile yaşadığı savaş ve iç çatışmalarla kaotik bir ülke haline gelmiştir. SSCB ile savaşın ardından ise Mücahitler, Talibanlar ve diğer gruplar arasında yaşanan çatışmalar neticesinde Taliban'ın hükümeti ele geçirmesi yeni bir süreci başlatmıştır. Bu süreçte toplumsal cinsiyet, etnik ve mezhep farklılıkların Afganistan'da yaşam hakkının kısıtlanması binlerce insanın göç hareketiyle sonuçlanmıştır. 11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle birlikte Taliban'ın etkisi kırılırken, 20 yıl sonra ABD'nin geri çekilmesiyle, 15 Ağustos 2021 tarihinde Taliban Afganistan'da yeniden hükümeti ele geçirmiştir. Bu bölümde özellikle 1980'den itibaren, kırk yılı aşkın bir süredir savaş ve çatışmaların yaşandığı Afganistan'ın coğrafi yapısı, politik ve ekonomik durumu ile demografik yapısı, etnik ve mezhepsel farklılıklarına yer verilmiştir. Bu farklılıklar sonucunda ortaya çıkan savaş, şiddet ve uluslararası zorunlu göç olgusu incelenmiştir. Ardından Türkiye'deki Afganların mevcut durumu ve Afgan kadınların uluslararası göç süreçlerine dair genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

2.5.1. Afganistan: Coğrafi, Politik ve Ekonomik Yapı

Geçmişte Ariyana ve Hurasan olarak adlandırılan Afganistan, 18. Yüzyıldan itibaren Afganistan adıyla bilinmektedir. Batı Asya ile Ortadoğu ve Orta Asya ile Basra Körfezi ve Hint Okyanusu arasında önemli bir merkezdir (Emini, 1996, s.455). Coğrafi konumu nedeniyle oldukça stratejik bir pozisyona sahip olan Afganistan, bölgesindeki ülkelerin yanı

sıra dünyanın uzak bölgelerinde bulunan diğer ülkelerin ilgi odağında bulunmaktadır. Afganistan bölgedeki stratejik konumundan ötürü güvenlik ve ticaretin kesişim noktasını ifade etmektedir. Afganistan tarih boyunca İranlılar, Moğollar, Araplar, İngilizler ve Sovyetlerin işgaliyle karşı karşıya kalmıştır.

Afganistan 650.000 kilometre karelik yüz ölçümüyle Fransa büyüklüğünde bir ülkedir. Kuzeyinde Eski Sovyet cumhuriyetleri, doğusunda ise Çin Halk Cumhuriyeti bulunmaktadır. Coğrafi konumu açısından Afganistan bir Orta Asya ülkesidir; ancak Ortadoğu'da yaşanan sosyo-politik gerilimlerden fazlaca etkilenmesi nedeniyle pek çok strateji uzmanı tarafından Ortadoğu'nun bir parçası olarak görülmektedir (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.23).

1747 yılında Ahmed Şah Dürrani tarafından ilk Afgan devletinin kuruluşuna kadar geçen süreçte başta Türk ve İrani kavimler olmak üzere pek çok kavmin Afganistan'da hüküm sürmesi Afganistan'ın stratejik konumundan kaynaklanmıştır (Erman, 2013). 19 Ağustos 1919 tarihinde bağımsızlığını kazanan Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin başkenti Kabil şehridir (AFÜR, 2020). İslam hukukunun esas olduğu Afganistan'da hukuki yapıyı klasik İslam, dört (Sünni) okul ve Şiilerin yasal teori ve maddi hukuk içinde farklılıklar oluşmaktadır. Ancak Afganistan hukuk sisteminde baskın olarak Hanefi Sünni okulun hüküm sürdüğü bir ülkedir (Akyüz, 2018, 73).

Orta Asya'da önemli bir konuma sahip olan Afganistan'ın stratejik önemi büyük devletlerarasında mücadeleye sebep olmuştur. Bu mücadeleler ülkeyi siyasal ve ekonomik açıdan istikrarsızlığa sürüklemiştir. Afganistan'ın büyük bir bölümünü dağlar, çöller ve kurak arazi kaplamaktadır. Ülkedeki yerleşim alanlarının dağınık olması farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yönelimlerin gelişmesine sebep olmuştur. Afganistan'da farklı etnik kökenlerden insanların olması ve feodal yapının güçlü olması, uzun yıllar boyunca, yönetimsel açıdan istikrarsızlığa sebep olmuştur (Emini, 1996).

Ekonomik açıdan ise diğer sektörlere oranla tarım ve hayvancılığın görece iyi olduğu Afganistan'da özellikle koyun ve keçi yetiştiriciliği önemli bir gelir kaynağıdır. Ancak, hayvan yetiştiriciliğinde modern yöntemlerin kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Küçük çaplı tekstil, mobilya, ayakkabı, gübre, el yapımı halı, doğalgaz, kömür, bakır ve mermer gibi küçük işletmelere dayalı sanayi üretimi yapılmaktadır. Ülkede eğitimli insan sayısının az olması piyasanın kalifiyeli işgücü talebine sebep olmaktadır (AFÜR, 2020).

Topraklarının yalnızca %10'u tarım için uygun olan Afganistan'ın en verimli arazileri Ceyhun Nehri'nin çevresinde bulunmaktadır. Tarih boyunca verilen mücadeleleri önemli bir kısmı bu bölgede gerçekleşmiştir (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.25).

Afganistan'daki ekonomik yapı çoğunlukla yabancı yatırımı ile dış yardıma dayalıdır. Bu kaynaklarla özel sektörün büyümesi ve ekonomik kalkınma hedeflenmektedir. Afganistan hükümetinin ülkeyi yeniden inşa edebileceği bir fon bulunmadığı için bu konuda ABD gibi ülkelerin dış yardımları önemli bir kaynak olarak görülmektedir. 2001 yılından günümüze kadar uluslararası yardımlar ve uzun süren kuraklığın ardından artan yağışlarla tarımdaki artış sayesinde Afgan ekonomisi iyileşmeye başlamıştır. Ancak halen dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir (AFÜR, 2020).

2.5.2. Afganistan'daki Sosyo-Demografik Yapı: Etnik ve Mezhepsel Farklılıklar

Afganistan Türkler, Makedonyalılar, İranlılar gibi farklı milletlerin temsilcilerinin yerli halk haline gelmesiyle ülke kültürel bir zenginliğe sahip olmuştur. Bu unsurların toplumsal bilinçlerine kazınan mezhep farklılıklarına dayanan kavmî aidiyet ve bağımsız hareket etme eğilimleri, ülkendeki siyasi istikrarsızlığın kökenlerini oluşturmaktadır. Bu durum Afganistan'a dair yürütülen tartışmalarda bugün bile ön plana çıkmaktadır (Erman, 2013).

Başkanlık tipi cumhuriyet yönetim tarzına sahip olan Afganistan'da %50 Dari, %35 Peştu ve %11 Türki dilleri konuşmaktadır (AFÜR, 2020). 2021 yılı verilerine göre 39 milyon 835 bin nüfusa sahip olan Afganistan'da ortalama yaşam süresi 65 yıl iken işsizlik oranı ise %13.3'dür (World Bank, 2021). Afganistan bebek ölüm oranlarında çevresindeki diğer ülkelerden daha kötü bir durumdadır. Nesiller boyu süren savaş, iç çatışmalar ve radikal grupların tahribatı sonrasında yok olmaya başlayan temel altyapı düzeltilmeye çalışılsa bile eğitim ve sağlık hizmetleri alanındaki sorunlar bugün etkili bir biçimde varlık göstermektedir (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.25).

Afganistan, yirmiden fazla dil ve pek çok farklı inancın bir arada yaşadığı etnik açıdan çeşitliliği barındıran zengin bir ülkedir. İç ve dış göçle yaşanan sürekli nüfus hareketliliği nedeniyle nüfusun etnik dağılımını tespit etmek zorlu bir hal almıştır (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.25). Nüfus çoğunluğu sıralamasına göre Afganistan, Peştun, Tajik, Hazara, Özbek, Aymak, Türkmen, Baluch ve diğer aşiretlerden oluşmaktadır (AFÜR, 2017).

Bazı bilim insanlarına göre otuz bazılarına göre ise elliden fazla etnodilli toplulukları bünyesinde barındıran Afganistan'da hiçbir zaman kapsamlı bir nüfus sayımı gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle bu toplulukların nüfus büyüklükleri veya oranları ile ilgili büyük görüş farklılıkları söz konusudur (Hamşioğlu, 2006, s.70).

Afganistan'da nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Peştunlar farklı kökenden gelen toplulukların birbiri içinde erimesiyle oluşan kozmopolit bir kimlik yapısına sahiptirler. Mesela Türk kökenli olduğu iddia edilen Halaç (Galcay/Gılzay) aşiretleri günümüzde kendilerini Peştun olarak tanımlamaktadırlar. Peştunlar bazı tarihçilere göre İsraillilerin kayıp on kabilesinden biridir; bazılarına göre ise Arap soyundan oldukları düşünülmektedir. Peştunların büyük bölümü Sünni-Hanefi mezhebine bağlı iken çok az bir kısmı ise Şii mezhebine mensuptur. Peştunların geleneksel kabile aidiyetleri, ulus (Peştunluk) vatandaşlık (Afganlık) kimliklerinden baskın olduğu gibi, bazen dini (Müslümanlık) kimliğinin bile önüne geçebilmektedir. Peştunlar yoğunluklu olarak eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetlerinin zayıf olduğu güney-doğu bölgelerinde yaşamaktadırlar (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.26-27).

Tacikler Afganistan'ın nüfusunun ikinci kalabalık topluluktur (Hamşioğlu, 2006, s.85). Tacik nüfusun olduğundan daha çok görülmesinin nedeni Dari (Afgan Farsçası) dilinin Tacikler dışında diğer etnik gruplar tarafından da yaygın olarak kullanılmasıdır. Tacikler çoğunlukla ülkenin kuzeydoğusunda Tacikistan'a yakın bölgelerde ve batıda Herat şehri etrafında yoğunlaşmaktadırlar. Tacikler, Afganistan'ın en eğitimli ve şehirlileşmiş topluluğudur. Büyük bir bölümü Sünni-Hanefi Müslüman olan Tacikler çoğunlukla ya ticaret ya da bürokrasiyle ilgilenmektedirler. Afganistan'ın üçüncü büyük nüfusuna sahip Hazara etnik kökeninden insanlar çoğunlukla dağlık bölgelerde yaşamaktadırlar. Yaşadıkları baskılar nedeniyle çoğunlukla kimliklerini gizleme eğiliminde oldukları için nüfuslarının tespit edilmesi oldukça zordur. Fiziki olarak Türk/Moğol görünümüne sahip olan Hazaraların kökenlerine ilişkin çeşitli teoriler vardır. Hazaraların büyük bir kısmı Şii Müslümanlardan oluşmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren yaşanan baskılar nedeniyle Hazaralar Afganistan'dan Pakistan ve İran'a kitleler halinde göç etmektedirler. Afganistan'ın dördüncü büyük nüfusunu Türki gruplar oluşturmaktadır. Türkmenistan sınırlarında Türkmenler; Özbekistan sınırlarında Özbekler; Çin sınırına yakın bölgelerde Kırgızlar, Kazaklar ve Herat bölgesinde bozkıra dağılmış olan Aymaklar ve Kâbil'deki Kızılbaşlar Afganistan'daki Türki toplulukların başında gelmektedir. Türki gruplar içerisinde en

kalabalık olanlar Özbeklerdir. Türki gruplar genellikle hayvancılık ve kilim, halı gibi tekstil işleriyle ilgilenmektedirler (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, s.29-31).

Devletten çok ırklar, dinler, diller, kabileler ve aşiretler mozaiği olan Afganistan halkı millet olma bilincine kavuşamamıştır (Emini, 1996, s.460). Farklı etnik kökenden insanların yaşadığı Afganistan'da yoğun olarak Peştunlar (%40), Tacikler (%24), Hazaralar (%15) ve Özbekler (%11) yaşamaktadır. Afganistan'da etnik farklılıkların yanı sıra mezhepsel farklılıklar da dikkat çekmektedir. %99'u Müslüman olan ülkenin %80-85'ini Sünniler ve %15-19'unu ise Şiiler oluşturmaktadır (AFÜR, 2020). Afganistan'da toplumsal yaşamı dizayn eden kurallar çoğunlukla erkekler ile kadınlar arasındaki mesafenin önemine dikkat çekmektedir. Kökenini dini ve aşiret geleneklerinin oluşturduğu sosyal normlara göre kadın-erkek ayrımına dikkat edilmektedir (Akyüz, 2018, s.80).

2.5.3. Afganistan'da Savaş, Şiddet ve Uluslararası Zorunlu Göç

Ortadoğu bölgesindeki politik istikrarsızlık kitlesel mülteci akımlarını da beraberinde getirmiştir. Son yıllarda, İran ve Pakistan başlıca mülteci kabul eden ülkeler olurken, Afganistan dünyanın ana mülteci kaynağı olmuştur (Castles & Miller, 2008, s.11). 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da hükümeti ele geçirmesine kadar, aradan geçen 40 yıllık süreçte Afganlar sürekli olarak hareket halindedirler. Afgan topluluğu dünyada en fazla göç veren ülkelerin başında gelmektedir. Sovyet işgali döneminde Afganistan'ı terk eden Peştun sığınmacıların büyük bir kısmı Pakistan'a, Hazara sığınmacılar ise çoğunlukla da mezhep yakınlıklarından ötürü İran'a doğru göç hareketliliğine başlamışlardır (Çınarlı, 2009, s.9).

Savaşın, yoksulluğun ve şiddetin gölgesinde yaşamayı reddeden Afganlar nesiller boyunca sonunu tahmin edemedikleri uzun bir göç yolculuğuna çıkmaktadırlar. Daha önce açıklandığı üzere Afganistan, yirmiden fazla dil ve pek çok farklı inancın bir arada yaşadığı etnik açıdan çeşitliliği barındıran zengin bir ülkedir. Afganistan'da farklı dönemlerde başa gelen iktidarların yaklaşımları ve Afganların sahip olduğu farklılıklar onların göç etme gerekçeleri ve göç hareketlilikleri üzerinde de etkili olmaktadır. Bazı gruplar ülke içinde kalarak iç göç eğilimi gösterirken bazı gruplar ise uluslararası sınırları aşarak başka ülkelere gitmeyi hedeflemektedirler. SSCB işgalinin ardından uygulamalar nedeniyle Sünni gruplar daha fazla göç ederken; Taliban'ın iktidarı ele geçirdiği dönemlerde ise Şiiler daha yoğun bir biçimde göç hareketliliği içinde bulunmuşlardır. Mücahitlerin iktidarda bulunduğu süreçte seküler gruplar göç ederken; Taliban'ın iktidarında Peştun ve Sünni olmayanların

daha fazla göç ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla her ne sebeple olursa olsun Afganistan'da göç çoğunlukla zorunlu ve uluslararası bir karaktere sahip olmuştur. BMMYK'ne göre 2000 yılı sonunda dünya genelinde 12.1 milyon mülteci bulunmaktadır. 4.5 milyon vatandaşının başta İran ve Pakistan olmak üzere başka ülkelere göç etmek zorunda kalan Afganistan en büyük mülteci kaynağı ülkedir (Castles & Miller, 2008, s.245).

Afganistan'da kadınlar Taliban'ın toplumun geneline doğru yönelen kurumsallaşmış şiddetinin yanı sıra gerek erkeklerden de şiddet görmektedirler. Kadına karşı şiddet yalnızca fiziksel şiddet yani cinayet, dayak, yaralama ve dövme gibi işlemler değil, bütün duygusal, psikolojik, cinsel, ekonomik vb. şiddet türlerini kapsamaktadır. Fiziksel şiddet yanı sıra kadınların zorla veya küçük yaşta evlendirilmesi, kamusal yaşamdan dışlanması, ev dışında çalışmasına izin verilmemesi, ailesi ya da arkadaşlarıyla görüşmesine izin verilmemesi, ona hakaret edilmesi ve gelirine el koyulması da şiddet olarak görülmektedir (Saayı, 2016, s.127).

2022 Dünya Göç Raporuna göre Afganistan Suriye'den sonra ikinci büyük göç veren menşe ülke olarak varlık göstermektedir. 2020 yılı sonunda çatışma ve şiddet nedeniyle en fazla yerinden edilmiş ilk on ülke arasında Afganistan beşinci sırada (3.5 milyon kişi) yer almaktadır. Afganistan'daki son trajik olaylar, 2021'in geri kalanında ve 2022'ye kadar insanlar o ülke içinde ve bu ülkeden yerinden edildikçe, küresel yerinden edilme sayılarının yakın gelecekte daha da yükseldiğini göstermektedir (IOM, 2022, s.45-57).

2.5.4. İstikrarlı Mülteciler: Türkiye'deki Afganların Mevcut Durumu

1970'li yıllardan itibaren, Rusya'nın Afganistan'ı işgali, İran'da yaşanan rejim değişikliği ve Orta Doğu'da Saddam rejiminden kaynaklanan çatışmalar ile SSCB'nin çöküşü Türkiye'yi düzensiz göç hareketleri için önemli bir hedef ülke konumuna getirmiştir (İçduygu &Ark. 2014, 230). Türkiye'de farklı statülere sahip pek çok göçmen grup bulunmaktadır. 2011 yılından itibaren kitlesel olarak göç eden Suriyeliler, nüfus yoğunluğu nedeniyle kamuoyunun ve akademinin ilgi odağında bulunmaktadır. Ancak Türkiye'ye yaklaşık olarak 40 yıldır istikrarlı bir biçimde göç eden Afganlar hakkında oldukça sınırlı bir literatür söz konusudur. Bu nedenle Türkiye'ye göç eden Afganların kim oldukları, yasal statüleri ve mevcut durumları hakkında bilgiler sınırlıdır. Türkiye'deki Afganlara dair oldukça sınırlı olan bilgilerin bazı siyasi partiler ve medya kuruluşları tarafından dezenformasyona uğratılarak siyasetin nesnesi haline getirildiği bilinmektedir. Önceki bölümlerde göçmen, mülteci ve sığınmacı kimlikler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu

bölümde ise özel olarak Türkiye'deki Afganların yasal statüleri ve mevcut durumları hakkında bilgilere yer verilmektedir.

Türkiye'deki Afganlar uluslararası koruma altında bulunan şartlı mülteci statüsüne sahiptirler. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) belirtildiği gibi uluslararası koruma talebinde bulunan kişilere yapılan incelemeler neticesinde, uygun bulunduğu takdirde, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi verilmektedir. Bu belge ile ilgili kişilere ikamet, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkı tanınmaktadır. Şartlı mülteci statüsüne göre kişiler üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de ikamet etme hakkına sahip olurlar. Üçüncü ülkeye yerleştirme işlemi ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) ortak çalışmasıyla gerçekleştirilmektedir (YUKK, 2013). Ancak üçüncü ülkeye yerleştirme bir hak olarak tanımlanmamakta ve her yıl oldukça sınırlı sayıda gerçekleşmektedir. Bu durum Türkiye'deki Afganların üçüncü ülkeye gönderilmek için uzun yıllar beklemesi anlamına gelmektedir. Türkiye'deki Afganların şartlı mültecilik durumu onların geleceğe ilişkin belirsizliğe neden olmaktadır. Yakın tarihlerde Afganlar uzun bekleme süresi ve askıya alınma nedeniyle Ankara'da oturma eylemleri, ağız dikme ve ölüm orucu gibi çeşitli eylemler yapmışlardır (Milliyet, 2014).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün 30.06.2022 tarihli güncel verilerine göre Türkiye'de 62.969 Afgan yakalanmıştır. 55.614 Afgan ikamet izniyle Türkiye'de bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de 44.623 Afgan ise kısa dönem ikamet izniyle bulunurken 4.703 Afgan ise öğrenci ikamet izniyle ikamet etmektedir (GİB, 2022). Afganlara kalıcı ikamet verilmediği sürece belirsizlik sürmeye devam ederek "bilinmeyen istikamet"te göç yolculukları devam edecektir (Mixed Migration Center, 2020).

Türkiye'deki Afganların sayısı özellikle son zamanlarda tartışmalı konulardan biri haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2021 yılının son çeyreğinde Türkiye'de 300 bin Afgan'ın olduğunu açıklamıştır (Cumhuriyet, 2021). 2021 yılında İGAM başkan yardımcısı Murat Erdoğan'ın yaptığı açıklamaya göre Türkiye'de minimum 500 bin Afgan nüfusu bulunmaktadır (Erdoğan, 2021). Bu durum Afganların, istikrarlı mülteciler (Geyik Yıldırım, 2018), görünmeyen emek (Rıttersberger-Tılıç & Bal, 2019), görünmeyen göçmenler (İdiz, 2019) ve şehrin hayaletleri (GAR, 2021) gibi farklı biçimlerde tanımlanmasına neden olmaktadır.

2.5.5. Afgan Kadınların Uluslararası Zorunlu Göç Süreçleri

Kendilerini alçaltma ve yok saymaya eğilimli bir toplumsallaşma uğraşına boyun eğdirilen kadınlar, feragat, teslim ve sessizlik gibi olumsuz erdemle öğrenirken, erkekler de mütehakkim temsilin mahkûmu olmaktadırlar. İtaate yol açan yatkınlıklar gibi, tahakkümde hak iddia etmeye ve onu uygulamaya sevk eden yatkınlıklar da bir tabiatın içinde yazılı olmayıp uzun bir toplumsallaşma sürecinde inşa edilmektedir (Bourdieu, 2019, s.67). Taliban yönetimi öncesinde Afganistan Ulema Konseyi tarafından Devlet Başkanı Hamid Karzai'ye sunulan talepler listesinde kadınların "yaradılışın yan ürünü" olarak tanımlandığı ve bu sebeple hayatın tüm alanlarında erkeğin öncü rolünü direnç göstermeden kabullenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca İslami yükümlülükleri uyarınca kadınların özel ya da mesleki alanda yabancı erkeklerle herhangi bir münasebet halinde olmaması gerektiği savunulmuştur (Akyüz, 2018, s.71). Afganistan'da kadınlar hiçbir dönem ve zamanda istikrarlı bir hak ve özgürlüğe sahip olmamışlardır (Hashimi, 2013, s.124). Taliban döneminde zirve yapan kadın düşmanlığının tarihsel kökenleri Sovyet işgaline karşı direnen mücahitler kuşağına dayandırılmaktadır. Pakistan'da mülteci kamplarında, kadınlardan uzakta yetişen radikal militan erkeklerin Afganistan'da kadın düşmanlığını inşa eden söylem ve eylemler sebep olduğu düşünülmektedir (Cook, 2006, s.3).

Afganistan'daki ilk büyük göç akını 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden sonra başlamıştır. Pek çok Afgan başta Pakistan ve İran olmak üzere dünyanın farklı ülkelerine göç etmişlerdir. Savaşta erkeklerin mücadele etmesi nedeniyle göç edenler çoğunlukla kadınlar ve çocuklar olmuştur. 1981 itibariyle 3.7 milyon Afgan komşu ülke Pakistan ve İran'a göç etmiştir (Margesson, 2007, s.2). Ayrıca Türkiye'de çıkarılan yasa ile Afganistan'daki Türk soylu göçmenlerin Türkiye'ye kabulü sağlanmıştır (İçduygu, 2015, s.282).

Afganistan'dan ikinci büyük göç akını 1992 yılında mücahitlerin iktidara gelmesiyle başlamıştır. Üçüncü göç akını ise dört yıl sonra iktidarı elde eden Taliban'ın sert uygulamaları nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Dördüncü büyük göç akını ise 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan'ı işgaliyle başlamıştır. Son olarak beşinci göç akınının ise 15 Ağustos 2021 tarihinde ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte Taliban'ın yeniden iktidarı ele geçirmesiyle birlikte yeni bir süreç başlamıştır.

1884 yılında Ravenstein'in erkeklere kıyasla kadınların daha fazla göç eğiliminde olduklarını iddia etmesinin ardından, uzun yıllar boyunca, kadınların göç süreçleri ve deneyimleri özel olarak incelenmemiştir. Kadınlar göç sürecinde daha çok bağımlı kişiler olarak kabul edilerek aile kurumu çerçevesinde araştırmalara dâhil edilmişlerdir. Bu durum, kadınların toplumsal hayattaki, ikincil konumları ve görünmezliğinin göç çalışmalarına yansıması şeklinde değerlendirilmektedir (Buz, 2007, 38).

Kadınlar, tüm bölgelerde ve tüm göç biçimlerinde değilse bile çoğunda önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişte, emek göçünün çoğu ve pek çok mülteci hareketi erkek egemenliğindeydi ve kadınlar sıklıkla aile birleşimi kategorisinde bu sürece dâhil oluyordu. 1960'lardan bu yana, kadınlar emek göçünde merkezi bir rol üstlendiler. Cinsiyet farklılığı küresel göç tarihinde daima önemli bir yer tutmuştur ancak çağdaş göçlerde özellikle kadınların görünürlüğü artmıştır (Castles & Miller, 2008, s.12-13).

Göç çalışmalarında uzun yıllar boyunca erkekler göçün ana aktörleri olarak incelemelerin merkezine alınmıştır. Bu anlayışın gelişmesinde II. Dünya Savaşı sonrası işçi göçüyle Avrupa'ya giden erkek nüfusun yoğun olması neden olmuştur. Bundan ötürü araştırmacılar ve politika yapıcılar uzun bir süre göçü erkeklere özgü bir fenomen olarak görürken kadınları göz ardı etmişlerdir (Biehl & Danış, 2020, s.8). Göç çalışmalarında çoğunlukla göç eyleminin erkeklere özgü bir deneyim olduğu düşünülmektedir. Oysa savaş ve çatışmalardan en fazla etkilenenler kadınlar ve çocuklardır. Zorunlu göç literatüründe uzunca bir süre kadınlar ve çocuklar birlikte zikredilmiştir. Kadınlar ve çocukların dünyadaki mülteci nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmakta ve dezavantajlı durumları dikkat çekmektedir (Akis, 2021, s.390).

Afganistan 40 yıldır savaş ve iç çatışmaların yaşandığı bir Orta Asya ülkesidir. Afganistan'da özellikle Taliban'ın iktidarı ele geçirdiği süreçlerde kadınlar üzerinde belirgin bir baskı söz konusu olmuştur (Sivrioğlu & Türkoğlu, 2017, 283). Afganistan'da ailenin erkek üyeleri, özellikle toplum içinde, kadın akrabalarını korumak ve gözetmekle sorumludurlar. Afganistan'da kamusal alan, tehlike ve istikrarsızlığa eğilimli olan erkek egemen bir alan olarak tanımlanmaktadır. Afgan kadınların çoğu için evde kısıtlı kalarak yaşamlarını sürdürmeleri yaygın bir uygulamadır. Kadınların toplum içine çıkması için onlara mutlaka bir erkek akrabası eşlik etmelidir (Akyüz, 2018, s.84). Afganistan'da savaş/çatışmalar, yoksulluk ve şiddet gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Afgan kadınlar Afganistan'da yaşayan herkesi etkisi altına alan siyasal, ekonomik, toplumsal

sorunların yanı sıra toplumsal cinsiyet normlarından kaynaklı olarak kamusal yaşamdan dışlanmaktadırlar. Kadınlar diğer sorunların yanı sıra eril şiddet, zorla evlendirilme korkusu, aile içi sorunlar, güvenlik vb. nedeniyle ülkelerini terk ederek zorunlu olarak uluslararası göç hareketliliğine dâhil olmaktadırlar.

Taliban'ın geçmişte kadınlara yönelik aşağılayıcı ve ayrımcı uygulamaları nedeniyle kadınlar kamusal hayattan dışlanmışladır (Nezami, 2019, 81). Taliban'ın iktidarı ele geçirdiği yeni süreçte geçmişteki bu uygulamaları sürdürmesi halinde; bu uygulamalar Afgan kadınların göçlerini arttıran önemli bir faktör olmaya devam edecektir (Demir, 2022, s.44).

Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonunun yaptığı bir araştırmaya göre geleneksel uygulamalar ile sosyal normların Afganistan'da kadına yönelik şiddetin temelini oluşturduğu tespit edilmiştir (Akyüz, 2018, s.108). Afgan kadınlar 2006 yılından beri uluslararası koruma başvuruculari olarak Türkiye'de bulunmaktadırlar. Savaş, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık şiddet gruplarının varlığı toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, dezavantajlı gruplar ve azınlıklara yönelik ayrımcılık Afganları çöze zorlamaktadır. Çoğunlukla güvenlik gerekçesiyle Pakistan ve İran'a göç eden Afganlar bu ülkelerdeki kısıtlamalar nedeniyle Türkiye'ye gelmeyi tercih etmektedirler. Türkiye'de kayıtlı olan 172 binden fazla Afgan bulunmaktadır. Türkiye'deki Afganların %20'sini kadınlar, %13'ünü kız çocukları ve %19'unu erkek çocuklar oluşturmaktadır. Savaş, istikrarsızlık ve belirsizlik her geçen gün Afganistan'dan zorunlu olarak göç eden insanların sayısını arttırmaktadır (Hekmat, 2022, s.33).

3. YÖNTEM ve ARAŞTIRMA SÜRECİ

3.1. Göç Çalışmalarında Nitel Araştırma Yönteminin Kullanımı

Göç fenomeni yalnızca göçmenlerin hareketlilik halinde oldukları ülkeleri değil, aynı zamanda sosyal bilimleri de büyük ölçüde etkileyip dönüştürmektedir. İnsanların göç eğilimlerindeki artış, özellikle de kitlesel göçlerin artması önemli demografik dönüşümlere sebep olurken ortaya çıkan yeni toplumsal, siyasal ve iktisadi sonuçlar ise teorik ve ampirik ilgileri doğal olarak göç fenomenine yöneltmiştir (Zapata-Barrero & Yalaz, 2019, s.1).

Türkiye'deki göç çalışmaları incelendiğinde göç ile ilgili yürütülen araştırmaların önemli bir kısmının nitel araştırma yöntemlerine dayandığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, araştırmacılar bizzat sahada bulunarak, katılımcılarla belli bir süre geçirmekte ve araştırma öznesi haline gelmektedir (Altunkaynak Vodina, 2020, s.122). Göç çalışmalarında araştırmacının araştırma sahasındaki rolü, cinsiyet, ırk, sınıf kimliği ile iletişimi göç araştırmalarında belirleyici bir unsur haline gelmektedir.

Göçle yakından ilişkili olan sınır/hareketlilik, çeşitlilik/vatandaşlık, entegrasyon, kaynaşma/katılım ve ayrımcılık/yabancı düşmanlığı gibi dikotomiler ve özcü kavrayışların terk edilerek daha ilişkisel ve bağlamsal göç analizlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ise farklı disiplinlerin ortak çalışmasına ve farklı yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir. Antropolojiden siyaset bilimine, coğrafyadan sosyolojiye varıncaya kadar farklı disiplinden araştırmacıların epistemolojik ve metodolojik ortaklığında yapılacak çalışmalarla ilişkisel ve bağlamsal göç analizleri gerçekleştirilebilir (Zapata-Barrero & Yalaz, 2019, s.3). Göç çalışmalarında, sorgulanmayan kavram ve sınıflandırmalar ile göç alan zengin ülkelerin perspektifinin bilimsel alana sızması bir tür yöntemsel yanlılık olarak karşımıza çıkmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2016, s.16). Ayrıca ulus-devleti doğal bir kategori olarak gören yöntemsel milliyetçi anlayışın uluslararası göçü kavramak noktasında engeller yaratmaktadır (Şirin Öner, 2021, s.14). Nitel araştırma yöntemleri tek tip ve değişmez bir yapıya sahip değildirler. Nitel araştırmaların esnek doğası ve sunduğu metodolojik imkânlar, göç çalışmalarındaki teorik ve metodolojik engelleri aşmak için önemli fırsatlar sunarak bu alandaki çalışmaları zenginleştirecektir.

3.1.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırmacılar, öznelerin deneyimlerini nasıl anlamlandırıp yorumladıklarını, anlam dünyalarını nasıl inşa ettiklerini anlamaya çalışırlar. Burada esas olan yaşanan deneyimi içeriden bir bakışla, katılımcının penceresinden görebilmektir (Neuman, 2012). Afgan mülteci kadınların göç deneyimlerinin araştırıldığı bu tezde nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Öyle ki, nitel araştırmacı belirli bir bağlamda kurulan etkileşimlerin bir parçası olarak olayları içeriden bir şekilde anlamlandırmaya çalışır. Bu çaba gelecekte ne olacağına dair tahminler içermez ancak olayın gerçekleştiği bağlamın doğasını anlamayı hedefler. Nitel araştırmalarda anlamın derinliğine ilişkin analizlerin yapılması beklenir (Patton, 2014). Nitel araştırma yöntemi bu araştırmanın temel araştırma sorusu olan "Afgan kadınlar nasıl bir göç deneyimine sahiptirler?" sorusuna cevap bulabilmek için oldukça uygun bir yöntemdir. Araştırmada mültecilerin göç deneyimlerini anlamak için onlarla görüşmeler yapılarak onların anlam dünyalarını derinlikli bir şekilde incelemek gerekmektedir.

Nitel araştırmacılar mevcut teorilerin ilgili olguyu açıklamakta yetersiz kaldığını düşündüklerinden ya da tespit ettikleri teorik boşluğu doldurmak amacıyla araştırmalarını planlarlar (Merriam, 2015). Nitel araştırmacı verileri toplarken eş zamanlı olarak verileri analiz eder ve yorumlar tekrar başa döner. Dolayısıyla nitel araştırmada araştırma süreci döngüsel bir yapıya sahiptir (Neuman, 2012). Bu tez literatürdeki göçün kadınlaşması gibi yaklaşımların Afgan kadınların göç deneyimlerini açıklamakta yetersiz kaldığı düşüncesinden hareketle planlanmıştır. Afgan kadınların göç deneyimlerini yalnızca toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşımla açıklamanın bağlamdan kopuk, oldukça yüzeysel ve tartışmalı olacağı düşünülmektedir. Öyle ki, Afgan kadınların göç deneyimlerinin altında toplumsal cinsiyet olgusunun yanı sıra başka faktörlerin de bulunduğu düşünülmektedir. Mesela feminist teori içerisinden neşet eden kesişimsellik yaklaşımı göç araştırmacılarına kadın göçüne ilişkin yapılacak analizlerde konunun yalnızca toplumsal cinsiyet boyutuyla değil aynı zamanda ırk, etnisite ve inanç boyutuyla da ela alınması gerektiğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla mevcut yaklaşımların Afgan mülteci kadınların göç deneyimlerini anlamak ve açıklamakta yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

Bu araştırmada fenomenolojik araştırma tasarımı tercih edilmiştir. Fenomenolojik araştırma tasarımı nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan beş temel yaklaşımdan biridir (Merriam, 2015). Edmund Husserl ve Alfred Schutz yirminci yüz yılın başında

fenomenolojik yaklaşımı geliştirmişlerdir. Fenomenoloji hem bir felsefi yaklaşım hem de bir araştırma tasarımıdır (Baş ve Akturan, 2013). Husserl fenomenolojiyle, insanların olguları nasıl tanımladığının ve duyuları aracılığıyla onları nasıl algıladıklarının araştırılmasını kast etmektedir. Fenomenoloji insanların yalnızca deneyimler neticesinde öğrenebileceği felsefi varsayımına dayanmaktadır. Fenomenoloji yaklaşımına göre kişinin sahip olduğu tecrübeler, deneyimlerini yorumlama biçimiyle ilişkilidir. Dolayısıyla esas olan insanların deneyimlerine yükledikleri anlamların keşfedilmesidir (Patton, 2014). Göç fenomeni kendine özgü birtakım deneyimleri barındırmaktadır. Mültecilerin göç etme nedenleri, yaşadıkları baskılar, zorluklar, göç yolculuğu vb. tüm yaşanılanlar göç deneyimi kavramı etrafında toplanabilir. Göçmenlerin bu fenomeni deneyimleme biçimleri ve bu deneyimi anlamlandırma biçimleri birbirinden farklıdır. Zorunlu göçü deneyimleyen Afgan kadınların bu deneyimi nasıl anlamlandırıp yorumladıkları ve yaşamlarını nasıl inşa ettiklerinin fenomenolojik yaklaşımla daha iyi analiz edileceği düşünülmektedir. Öyle ki, nitel araştırmacılar fenomenoloji felsefesinden hareketle insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarına, dünyalarını nasıl inşa ettiklerine ve deneyimlerine hangi anlamlar yüklediklerine odaklanmaktadır (Merriam, 2015).

Fenomenoloji ilk kez yirminci yüz yılın başında Edmund Husserl tarafından geliştirilmiş olan bir felsefi yaklaşımdır. Husserl (2012) gerçekliğin, onları tecrübe eden insanlar tarafından algılandıkları şekilde nesnelerden ve olaylardan oluştuğunu iddia etmiştir. Fenomenolojik yaklaşım Husserl'in yaşadığı dönemde hâkim pozitivist anlayışa karşı yeni bir yaklaşım olarak belirmiştir. Pozitivizm, nesnel bir gerçekliğin olduğunu ve bu gerçekliğin yalnızca bilimsel yöntemlerle elde edilen ampirik verilerle ölçülebileceğini iddia etmekteydi. Oysa Husserl'in fenomenolojik yaklaşımı tüm bilgilerin kaynağı olarak deneyime vurgu yaparak bir şeyi anlamak için onun nasıl deneyimlendiğinin anlaşılması gerektiğini iddia etmekteydi (Sart, 2015).

Fenomenoloji "Gerçek nedir? " sorusuna yanıt arayan bir yaklaşımdır. Husserl'e göre araştırmacının görevi fenomenler dünyasına dâhil olarak oradaki gerçekliği anlamaktır. Bunu yapabilmek için araştırmacının kendisini "paranteze alma" becerisini kazanması gerekmektedir (Baş & Akturan, 2013).

Fenomenolojik yaklaşımın benimsendiği bu araştırmada Afgan mültecilerin yaşadıkları göç deneyimlerine odaklanılmaktadır. Göç fenomenini deneyimleyen Afgan mülteci kadınların bu deneyime yükledikleri anlamların açığa çıkarılması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada araştırmacının kimliği ve deneyimleri araştırma grubuyla farklılaştığı için araştırmacının kendini paranteze alması mümkün olabilmiştir.

İnsan anlam yaratan bir varlıktır. Katılımcının deneyimini anlatırken ona çeşitli anlamlar yükleyip öylece anlattıklarını kabul etmek gerekmektedir. Ayrıca fenomenolojik araştırma yürüten araştırmacı katılımcının deneyimini anlatırken gerçeklik ilkesine her zaman sadık kaldığını ve anlatılanları yorumlaması gerektiğini kabul etmelidir (Smith ve arkadaşları, 2009). Fenomenolojik yaklaşıma göre tek bir gerçeklik yoktur. Gerçeklik bireysel tecrübelerin anlaşılmasına dayanır ve zaman içinde değişebilir. Bilginin kaynağı deneyimlerimizdir. Deneyimlerimizi etkileyen içinde bulunduğumuz şartlar, durumlar ve çevreye göre değişir. Dolayısıyla bilgilerin kaynağı olan deneyimdeki değişim zaman içinde bilgilerinde değişimi anlamına gelmektedir (Creswell, 2013).

Gündelik yaşam dünyası, bizim dünyaya gelişimizden önce de var olan ve düzenlenmiş bir dünya olarak bizden önce başkaları tarafından yorumlanmış ve deneyimlenmiş olan özneler-arası bir dünyayı tanımlamaktadır (Schütz, 2020, s.85). Fenomenolojik yaklaşım insanların gündelik yaşamdaki tecrübelerine odaklanır. Parçaları bir araya getirerek anlamlı bir bütünlük kurmaya çalışır. Dolayısıyla fenomenoloji tüme varım yaklaşımıyla hareket etmektedir. Burada amaç bireyin tecrübelerinden hareketle olguya dair bütünlüklü bir analiz gerçekleştirmektir. Fenomenolojik yaklaşımı benimseyen nitel araştırmacı, algılardan somut davranışlara ve sosyal etkileşimlere kadar olayla ilgili deneyimleri bütünlüklü olarak anlamaya çalışmalıdır. Başta bir ifadeyle araştırmacı katılımcıların zaman, mekân ve geçmişleriyle olan ilişkileri çerçevesinde yaşanılan deneyimlerin derinlerindeki anlamları keşfetmelidir (Baş & Akturan, 2013).

Fenomenolojik yaklaşımı benimseyen nitel araştırmacılar ilgili fenomeni deneyimleyen insanlarla derinlemesine görüşmeler yaparlar (Yıldırım & Şimşek, 2011). Ayrıca araştırma sahasında çeşitli gözlemler yaparak gözlem notları oluştururlar. Bu çalışmada göç fenomenini deneyimleyen Afgan mülteci kadınlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında çeşitli gözlem notları tutulmuştur.

Araştırmanın modeli şöyle özetlenebilir: Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve gözlem tekniği birlikte kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler tematik-ilişkisel bir biçimde analiz edilmiştir.

3.1.2. Araştırma Soruları

Araştırmanın temel sorunsalı ve alt sorularını anlamaya yönelik olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma soru formunda yer alan sorular, katılımcıların göç deneyimlerini kendi sözleriyle ifade etmelerine ve bu deneyime atfettikleri anlamı onların kendi bakış açısından hareketle ortaya çıkarmaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

Göç öncesine ilişkin sorular; Afganistan'dan neden göç ettiniz? Afganistan'dan kimlerle ve nasıl göç ettiniz? Afganistan'dan göç ederken ne tür hazırlıklar yaptınız? Türkiye'ye göç etmeye nasıl karar verdiniz? Afganistan'daki Taliban, savaş ve çatışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz? Afganistan'daki mezhepsel farklılıklar hakkında ne düşünüyorsunuz? Afganistan'daki kadınların hayat şartları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Göç sürecine ilişkin sorular; Türkiye'ye gelmeden önce başka bir yere göç ettiniz mi? Türkiye'ye nasıl göç ettiniz?

Göç sonrasına ilişkin sorular; Van'a nasıl geldiniz? Van'da gündelik yaşamınız nasıldır, bir gününüzü anlatır mısınız? Van'da karşılaştınız zorluklar nelerdir, bu zorluklarla nasıl mücadele ediyorsunuz? İş, sağlık, eğitim, toplumsal ilişkiler vb? Türkiye'den beklentileriniz nelerdir? Gelecek için hedef ve planlarınız nelerdir? Türkiye'de size hangi sivil toplum kuruluşları yardımcı oluyor? Afganistan'da tanıdıklarınızla ilişkilerinizi nasıl sürdürüyorsunuz?

Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, meslek ve aylık gelir gibi bazı temel demografik soruların yanı yukarıda belirtilen üç kategoride çeşitli bilgi soruları yer almaktadır.

3.1.3. Çalışma Grubunun Belirlenmesi

Nitel araştırmalarda en uygun örnekleme olasılıksız ve amaca yönelik örneklemedir. Çünkü nitel araştırmaların örneklemden elde edilen verileri evrene genellemek gibi bir amacı yoktur. Amaca yönelik örnekleme araştırmacının keşfetmek istediği, anlamak istediği olguyla ilgili derinlemesine bilgi edinebileceği bir örneklem seçiminin zorunlu olduğu varsayımına dayanmaktadır (Merriam, 2015). Bu araştırmada zorunlu göç deneyimine sahip olan Afgan mülteci kadınların göç deneyimleri araştırılmaktadır. Dolayısıyla konuyla ilgili derinlemesine bilgi elde edebilmek için amaca yönelik örnekleme tekniği tercih edilmiştir

(Kümbetoğlu, 2017). Ayrıca araştırmacı araştırma konusuna ve ilgili ölçütlere uygun katılımcılarla görüşürken bu ölçütlere uyan başka katılımcılarla da görüşmek istediğini belirterek kartopu örnekleme tekniğini de kullanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Bu araştırmada görüşülen Afgan mülteci kadınlardan kendileri gibi mülteci olan başka Afgan kadınlara yönlendirmeleri istenmiştir. Böylece amaca yönelik ve kartopu örnekleme teknikleriyle maksimum çeşitlilik ilkesi gözetilerek örneklemin genel çerçevesi oluşturulmuştur. Bu araştırmanın örneklemini Van'da yaşayan yirmi Afgan mülteci kadın ve onlar eşlik eden beş Afgan mülteci erkek olmak üzere toplam yirmi beş kişi oluşturmaktadır. Afgan kadınların birlikte göç ettikleri erkeklerle de görüşmemiz noktasındaki önerilerine gözetilerek araştırmaya katılmayı kabul eden Afgan erkeklerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu tezde literatürde daha çok erkeklere özgü bir fenomen olarak ön plana çıkan Afgan göçünün toplumsal cinsiyet perspektifinden araştırılması hedeflenmiştir. Bu araştırmada Türkiye'ye kaçak yollardan gelmiş olan, sınır kent Van'da yaşamlarını sürdüren Afgan kadınların göç deneyimlerine odaklanılmıştır. Saha araştırması sırasında Afgan kadınların göç deneyimlerinin bütünlüklü bir şekilde anlaşılması için onlara eşlik eden erkeklerle de görüşülmesi gerektiğine karar verilmiştir. Tablo 3.1'de sunulduğu gibi yirmi kadın ve beş erkek olmak üzere toplam yirmi beş Afgan'la görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	**Kategori**	**Sayı**
Yaş	18-30 Yaş	13
	31-50 Yaş	8
	51 Yaş +	4
Toplam		25
Cinsiyet	Kadın	20
	Erkek	5
Toplam		25

Göç araştırmalarında dikkat çeken unsurlardan biri ise mültecilerin yaşlarıdır. Tablo 3.1'de sunulduğu gibi bu araştırmaya katılanlardan on üç kişi 18-29 yaş aralığında, sekiz kişi 30-49 yaş aralığında, dört kişi ise 50 yaş ve üzerindeki mültecilerden oluşmaktadır.

Orta Asya'da bulunan Afganistan çok farklı etnik kökenden gelen insanların bir arada yaşadıkları çok kültürlü bir ülkedir. Afganistan'da nüfusun yaklaşık olarak %90'ını oluşturan Peştun, Tacik, Hazara ve Özbek etnik gruplarının yanı sıra Türki etnik gruplar bulunmaktadır. Ülkedeki çatışmaların merkezinde bulunan Taliban'ı oluşturan insanların çoğunluğunun Peştunların oluştuğu bilinmektedir. Bu durum bir taraftan Afganistan'daki çatışmaların etnik boyutunu ön plana çıkarırken öte yandan Afgan göçünün etnik köken açısından ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Tablo 3.2. Katılımcıların Etnik Köken ve Mezhep Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	**Kategori**	**Sayı**
Etnik Köken	Tacik	10
	Peştun	5
	Hazara	9
	Özbek	1
Toplam		25
Mezhep	Sünni	13
	Şii	11
	Yok	1
Toplam		25

Bu araştırmaya katılan katılımcılar seçilirken etnik çeşitliliğe olabildiğince dikkat edilmeye çalışılmıştır. Tablo 3.2'de sunulduğu gibi araştırmaya Tacik etnik kökeninden on kişi, Peştun etnik kökeninden beş kişi, Hazare etnik kökeninden dokuz kişi ve Özbek etnik kökeninden ise bir kişi katılmıştır. Afganistan'daki nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan dört etnik kökenden katılımcılar araştırmaya dâhil edilmişlerdir.

Afganistan İslam Cumhuriyeti nüfusunun %99'u Müslüman olan bir ülkedir. Müslüman nüfusun yaklaşık olarak %80'ini Sünni mezhebinden insanlardan oluşurken; %20'lik kısmı ise Şii mezhebine inanan insanlardan oluşmaktadır. Ülkedeki çatışmaların merkezinde bulunan Taliban kendini Sünni olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla mezhepsel farklılık Afganistan'daki çatışmaların ve Afgan göçünün önemli bileşenlerinden biridir. Bu araştırmaya her iki mezhepten Afgan mülteciler katılmıştır. Tablo 3.2'de sunulduğu gibi bu araştırmaya katılan on iç kişi Sünni mezhebinden olduğunu ifade ederken on bir kişi ise Şii mezhebinden olduğunu söylemiştir. Ayrıca bir kişi ise mezhepsel farklılıkların yarattığı çatışmalardan rahatsızlık duyduğunu ifade ederken bir mezhebe mensup olmadığını belirtmiştir.

Türkiye, Pakistan ve İran'dan sonra Afganların en fazla göç ettiği ülkelerden biridir. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve küresel siyasetteki pozisyonu Afgan mültecilere Avrupa'ya geçebilmeleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak sanılanın aksine Türkiye'ye gelen Afganlar yalnızca Afganistan'da gelmemektedirler. Öyle ki, Afgan mültecilerin bir kısmı anavatanlarından gelirken bir kısmı ise daha önce göç ettikleri Pakistan ve İran'dan hareketle Türkiye'ye gelmektedirler. Bu araştırmanın örneklemi belirlenirken hem Afganistan'dan hem de Pakistan ve İran'dan gelen Afganların seçilmesine dikkat edilmiştir. Tablo 3.3'te sunulduğu gibi araştırmaya katılan on katılımcı Afganistan'dan, on iki katılımcı İran'dan ve üç katılımcı ise Pakistan'dan Türkiye'ye gelmişlerdir. Böylece daha önce göç deneyimi olan Afgan mültecilerle ilk kez göç eden mültecilerin deneyimleri arasındaki farklılıklar ve kesişen benzerliklerin karşılıklı analizi mümkün olmuştur.

Tablo 3.3. Katılımcıların Türkiye'de Kalış Süresi ve Geldikleri Ülkelere Göre Dağılımları

Değişken	**Kategori**	**Sayı**
Geldiği Ülke	Afganistan	10
	İran	12
	Pakistan	3
Toplam		25
Türkiye'de Kalış Süresi	1-5 Ay	9
	6-12 Ay	5
	13 Ay +	11
Toplam		25

Afgan mülteci kadınların göç deneyimlerinin araştırıldığı bu çalışmada göç deneyiminde göç edilen zaman ve kalış süreleri arasındaki ilişki açığa çıkartılmıştır. Göç çalışmalarında kalış süresinin uyum süreçleri üzerindeki etkisiyle ilgili oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Dil öğrenme durumları, eğitim ve iş süreçleri açısından mültecilerin göç ettikleri ülkelerdeki kalış süreci göç çalışmalarında önemli bir değişkendir. Bu araştırmanın örneklemi belirlenirken Afganların Türkiye'deki kalış süreleri gözetilerek seçilmiştir. Tablo 3.3'te sunulduğu gibi kalış süresi 1-5 ay arası olan dokuz katılımcı, kalış süresi 6-12 ay arası olan beş katılımcı ve kalış süresi bir yıldan daha fazla olan on bir katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Yaklaşık olarak kırk yıldır savaş ve çatışmaların yaşandığı Afganistan'da eğitim ve diğer kamu hizmetlerin halka sunulmasında çeşitli sorunların olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte son yirmi yıldır Taliban'ın inançsal dayanaklar sunarak oluşturduğu şiddet içeren kültürel hegemonya, başta kadınlar olmak üzere tüm Afganların eğitime erişimlerinin önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır.

Tablo 3.4. Katılımcıların Eğitim Durumu ve Meslek Değişkenine Göre Dağılımları

Değişken	**Kategori**	**Sayı**
Eğitim Durumu	Okula Gitmemiş	9
	Ortaokul Terk	6
	Lise Terk	5
	Lise Mezunu	5
Toplam		25
Mesleki Durum	Mesleği Var	11
	Mesleği Yok	14
Toplam		25

Tablo 3.4'te sunulan katılımcıların eğitim bilgilerinde de görüldüğü gibi lise mezunu olan yalnızca beş kişi tespit edilmiştir. Lise mezunu olan bu beş kişinin ise dördü İran'da biri ise Pakistan'da eğitimlerini almışlardır. Okula gitmemiş ve okulu terk etmiş olan katılımcıların durumu Afganistan'da başta kadınlar olmak üzere Afganların kamusal hayattan ve hizmetlerden mahrumiyetine dair önemli bir göstergedir.

Uzun yıllardır savaş, çatışmalar ve terör eylemlerinin gölgesinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan ya da daha öncesinden bu nedenlerden ötürü başka ülkelere göç etmiş olan Afganların eğitim ve diğer kamu hizmetlerine erişmekte zorluk çekmektedirler. Savaşın ve çatışmaların yarattığı kaos siyasal istikrarı tehdit etmekle birlikte ekonomik hayatı derinden etmektedir. Kırk yıl gibi uzun bir zaman diliminde zorlu şartlar altında yaşayan Afganlar, ekonomik sorunlar ve yoksullukla karşı karşıya kalmışlardır. Böyle bir ortamda eğitim almak, meslek sahibi olmak ve uzmanlaşmak oldukça zor görünmektedir. Tablo 3.4'te katılımcılardan yalnızca on bir kişinin bir mesleği olduğu tespit edilmiştir. Mültecilerin ifade ettikleri meslekler (temizlik işçisi, inşaat işçisi, sekreterlik, temizlik vb.) ise az vasıflı ya da vasıfsız meslekler olarak ön plana çıkmaktadır. Katılımcılardan on dört kişi herhangi bir mesleğinin olmadığını ifade etmiştir.

Nitel araştırmalarda en fazla tartışılan konulardan biri ise örneklem sayısıdır. Lincoln ve Guba (1985, s.350) araştırmacının kaynaklarında tükenme, kategorilerinde doygunluk, verilerinde düzenlilik ve bütünlük hissi kazanmaya başlayınca araştırma sahası sonlandırması gerektiğini ifade etmektedir. Bu araştırmada ulaşılması oldukça zor bir grup olan Afgan mülteci kadınlar ve erkeklerle, Covid-19 şartları altında, yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler analiz edilerek görüşmelere devam edilmiş en nihayetinde konuyla ilgili veri doygunluğu, verilerde düzenliliğin oluşması ve bütünlük hissiyatı ile birlikte araştırma sahası sona erdirilmiştir.

3.1.4. Araştırmada Kullanılan Teknikler

Hangi bilginin araştırma verisi olabileceği araştırmacının ilgisine, araştırılan konuya ve benimsenen yaklaşıma göre değişiklik gösterir (Merriam, 2015). Kelimelerle elde edilen veriler nitel veriler olarak değerlendirilmektedir. Nitel veriler araştırmaya katılan insanlarla yapılan görüşmeler sonucu katılımcının kendi ifadelerinden deneyimleri, düşünceleri, duyguları ve bilgilerinden doğrudan alıntılar veya kayıt edilerek gözlem yapılan insan eylemlerinin, davranışlarının detaylı olarak tanımlanmasından veya çeşitli dokümanlardan elde edilen alıntılardan, pasajlardan oluşan verilerdir (Patton, 2014). Başka bir ifadeyle nitel veri, bireylerin, süreçlerin, deneyimlerin tanımlandığı, değerlerin, düşüncelerin, duyguların, bilgilerin inançların ve kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabildiği bir veridir (Kümbetoğlu, 2017).

Araştırmacılar verileri toplamak için veri toplama araçlarına/tekniklerine ihtiyaç duymaktadırlar. Araştırmacının hangi veri toplama aracını seçeceği çalışmanın sorunsalı, amacı ve odaklanılan araştırma grubunun özelliklerine göre belirlenmelidir (Merriam, 2015). Bu araştırmada "Toplumsal cinsiyet, etnisite ve inanç kesişiminde yaşamını sürdüremeyen ve uluslararası sınırları geçerek göç hareketliliğine dâhil olan Afgan kadınlar nasıl bir göç deneyimine sahiptiler?" sorusuna odaklanılmaktadır. Afgan kadınlar araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla gerek araştırmanın sorusuna yanıt bulabilmek için gerekse de örneklem grubunun özellikleri göz önünde bulundurularak bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gözlem tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Görüşme, araştırmacının ve katılımcının birlikte yer aldığı, araştırma konusuna ilişkin önceden hazırlanan sorular etrafında karşılıklı olarak konuştukları bir süreçtir. Görüşme tekniğiyle katılımcıların gözlemlenemeyen duyguları, düşünceleri ve anlam

dünyaları açığa çıkartılabilmektedir. Görüşme tekniği geçmişte yaşanmış ve tekrar etmeyecek olayları öğrenmek için oldukça kullanışlı bir tekniktir (Merriam, 2015). Görüşme tekniği esneklik, sözel olmayan davranışların takibi, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepkiler, veri kaynağının sorgulanması, derinlemesine bilgi elde edilmesi gibi çeşitli avantajlara sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada görüşmeler çevirmen eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Böylece verilen yanıtlar üzerinden daha derinlemesine sorgulama imkânı elde edilmiştir.

Bu araştırmada görüşme tekniğinin yanı sıra gözlem tekniği de kullanılmıştır. Gündelik hayatta pek çok şeyi gözlemleriz ancak sistematik ve belirli bir sorun etrafında yapılan gözlemler bilimsel veri olarak kullanılabilir (Meriam, 2015). Gözlem tekniği araştırmacının uygun bulduğu her türlü sosyal ortamda bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada görüşmeler katılımcıların evlerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada mültecilerin evlerinde görüşmeler gerçekleştirilirken aynı zamanda yapılandırılmamış gözlemler yapılmış olup ve araştırmacının dikkatini çeken durumlar gözlem defterine not alınmıştır.

3.1.5. Verilerin Toplaması ve Çözümlenmesi

Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda demografik bilgi sorularının yanı sıra katılımcıların kesişimsellik perspektifinden Afgan kadınların göç etme sebepleri, göç süreçleri, Türkiye'yi tercih etme nedenleri, Van'daki yaşamları, beklenti ve hedeflerini anlamaya yönelik çeşitli sorular yer almaktadır.

Sınır kent Van'da araştırmacıya araştırma sahasını açan anahtar kişi beş yıldır Türkiye'de yaşayan, lise eğitimini burada almış olan, Türkçe ve Farsça dillerine hâkim olan bir Afgan kadındır. Araştırma sahasına ulaşma, katılımcıları bulma, onlarla randevulaşma ve özellikle de katılımcılarla güven ilişkisinin tesis edilmesinde anahtar kişinin oldukça önemli bir rolü olmuştur. Anahtar kişinin bir Afgan kadın olması araştırmanın odağındaki Afgan kadınlarla sağlıklı bir iletişim ve güven ilişkisinin geliştirilmesinde son derece önemli bir katkı sunmuştur. Aynı zamanda Türkçe ve Farsça dillerine iyi derecede hâkim olan (zaman zaman Afganların yaşadıkları hukuki problemlerde avukatlara profesyonel olarak çevirmenlik hizmeti vermektedir) Afgan kadından araştırma süresince çeviri desteği alınmıştır.

2021 yılının Şubat-Haziran ayları boyunca sınır kent Van'da yürütülen araştırmada Covid-19 salgını nedeniyle araştırma süreci boyunca tam kapanma ve kademeli serbestlik uygulamaları gözetilmiştir. Covid-19 kurallarına uygun bir şekilde yirmi beş katılımcıyla çevirmen eşliğinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 40-60 dakika sürmüştür.

Nitel araştırmalarda veri toplama ve veri analizi süreci dinamik ve tekrar eden bir süreçtir. Araştırmacı hangi bireylerle görüşme yapması gerektiğine, hangi soruları sorup hangilerini sormayacağına ya da yeni soruların peşinden gidip gitmeyeceğine bu dinamik süreçte karar verir (Merriam, 2015). Bu çalışmada saha araştırması sürecinde ortaya çıkan yeni temalarla ışığında sorularda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Dört ay süren araştırma sahasının ardından Lincoln ve Guba'nın ifade ettiği gibi araştırmacı kaynaklarında tükenme, kategorilerinde doygunluk, verilerinde düzenlilik ve bütünlük hissi kazanmaya başlayınca araştırma sahası sonlandırılmıştır (Licoln ve Guba, 1985, s.350). Afgan kadınların göç deneyimlerinin araştırıldığı bu çalışmada mültecilerle yapılan görüşmelerin ses kayıtları deşifre edilmiştir. Elde edilen görüşme tematik-ilişkisel bir biçimde analiz edilmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların yarı yapılandırılmış araştırma soru formundaki sorulara verdikleri cevaplar tematik-ilişkisel bir biçimde analiz edilmiştir.

Araştırma etiği gereğince araştırmaya katılan Afgan kadınların ve erkeklerin gerçek kimliklerinin ifşa olması ve zarar görme ihtimallerini ortadan kaldırmak amacıyla katılımcıların kimlikleri olabildiğince anonimleştirilmiştir. Katılımcılara çeşitli kod isimler (Ayşe, Fatma, Veli vb.) verilmiştir.

Nitel bir araştırmada kod sıklıkla, dil temelli ya da görsel bir veriyi betimlemek amacıyla sembolik olarak kullanılan özetleyici, çarpıcı, özü yansıtan sözcükleri ifade etmektedir (Saldana, 2019, s.4). Tematik analiz, araştırma sahasından edilen görüşme metininin içeriğini yansıtan kelime ya da kelime gruplarının ilişkisel bir biçimde analiz edilmesidir. Tematik analiz yapılırken metin okuması yapılarak çeşitli kodlar ve kategoriler elde edilmektedir. Tematik analiz süreci döngüsel bir karaktere sahip olup araştırmacının kodlamaları yaparken tüm metine hâkim olması ve kodlama süresinde daima önceki ve sonraki kodlar arası ilişkilere dikkat etmesi gerekmektedir. Açık kodlama işlemi kelime-kelime, satır-satır ya paragraf-paragraf yapılabilmektedir (Cobin & Strauss, 1998: 62-64). Bu çalışmada açık kodlama gerçekleştirilirken satır-satır kodlanma tekniği tercih edilmiştir.

Tematik-ilişkisel analiz gerçekleştirilirken yapılan kodlama işlemi üç aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak satır satır okuma yapılarak açık kodlar oluşturulmuştur.

İkinci aşamada eksen kodlama yapılmaktadır. Açık kodlamayla elde edilen kodlar bir birleriyle ilişkilendirilmesiyle eksen kodlama yapılarak alt kategoriler oluşturulmuştur (Corbin & Strauss, 1998: 13-14). Son olarak seçici kodlama aşamasında ise daha önce oluşturulmuş olan alt kategoriler bir birleriyle ilişkilendirilerek üst düzey soyutlamayla merkezi kategori oluşturulmuştur. Böylece açık kodlar, alt kategorilerle ve alt kategoriler de merkezi kategoriyle ilişkilendirilerek bütünlüklü bir analiz çerçevesi oluşturulmuştur. Yapılan tematik-ilişkisel analizle birlikte elde edilen açık kodlar, alt kategoriler ve merkezi kategori bulgular kısmında tablolar ve şekiller biçiminde açıklayıcı bir biçimde sunulmuştur.

3.2. Araştırma Sürecine Dair Bilgiler

Bu bölümde öncelikle araştırma konusunun belirlenmesi süreci ve araştırma sahası olan sınır kent Van'a dair bazı bilgiler yer almaktadır. Araştırmacının kimliği refleksif (Bourdieu & Wacquant, 2021, s.74) bir biçimde açıklanmış ve son olarak Covid-19 sürecinde araştırma yapmanın zorlukları ve etik kaygılara yer verilmiştir.

3.2.1. Araştırma Konusunu Belirleme Süreci

Sosyal bilimlerdeki zanaatlar da kendilerine özgü sorunları çözmek için birtakım püf noktaları geliştirmişlerdir. İncelikler bildiğimiz ya da bilmek istediğimiz şeylerle ilgili verileri anlamlandırmamıza ve bulduğumuz şeyler temelinde yeni sorular formüle etmemize yardımcı olan düşünme becerileridir. Üzerinde çalıştığımız olgunun hâlihazırda irdelenmiş yönleri dışındaki yönlerini ortaya çıkararak verilerimizden elde edebileceğimizin en iyisini elde etmemizde bize yardımcı olurlar (Becker, 2019, s.28-29). Bir araştırmacının araştırma konusunu belirlemesi oldukça zorlu bir süreçtir. Zira kendi akademik ilgileri ve yatkınlıkları, mevcut sosyolojik yönelimler, akademide seçkin bir yer edinme arzusu vb. pek çok soru(n) her zaman için araştırmacıların karşısında durmaktadır. Bu çalışmanın konusu, daha önceki araştırma deneyimlerimde olduğu gibi popüler olanla mesafeli olma ve toplumun "ötekisi" olarak görülen diğer sosyal gruplara dair ilgi ve merak neticesinde ortaya çıkmıştır. İlk olarak, iki yıldır ikamet ettiğim, İstanbul'un Halep'i olarak bilinen, İstanbul-Esenyurt'ta yaşayan ve yükseköğrenimde eğitimlerine devam eden Suriyeli sığınmacılar üzerine bir tez hazırlamayı planladım. Biraz literatür incelemesi yaptıktan sonra konunun popülerliği ve

alana yenilik katma konusundaki endişelerinden dolayı bu konudan vazgeçtim. Daha sonra Türkiye'deki diğer mülteci grupları merak edip literatürü incelemeye başladım. Bu süreçte Türkiye'deki Afganlarla ilgili iki önemli raporla karşılaştım. İlk olarak Mixed Migration Center tarafından 2020'nin Haziran ayında yayımlanan "Destination Unknown Afghans on the move in Turkey" isimli raporu inceledim. İkinci olarak da Göç Araştırmaları Derneği (GAR) tarafından 2021'in Ocak ayında yayımlanan "Ghosts of İstanbul: Afghans at the Margins of Precarity" isimli raporu okudum. Bu iki rapordan birincisi Türkiye'nin farklı bölgelerindeki Afganlara dair genel bir çerçeve sunmaya çalışıyorken ikinci rapor ise metropol kent İstanbul'daki genç erkek Afganlara odaklanıyordu. Bu iki raporu inceledikten sonra Afganların mültecilerin "ötekisi" olarak ilgilerden uzak olduğunu düşündüm. Afganlar yalnızca yerli halkın ötekisi değildi akademik ilgiler açısından da mültecilerin ötekisi konumundaydı. Daha sonra Afgan mültecilerin göç deneyimleri üzerine çalışmaya karar verip konuyla ilgili ulusal ve uluslararası yazılmış olan makaleler, tezler, kitaplar vb. incelemeye başladım. Göç alanında çalışan STK'lardaki uzman tanıdıklarımla, konuyla ilgilenen ve ulaşabildiğim akademisyenlerle ve göç alanında çalışan benim gibi genç doktoradan arkadaşlarımla uzun bir süre fikir alışverişinde bulundum.

Konuyla ilgili literatürü incelerken şu üç eksikliği fark ettim: Birincisi Türkiye'deki göç alanında yapılan akademik çalışmalar yoğun bir şekilde Suriyeli sığınmacılara odaklanmıştı ve diğer mülteci grupların deneyimleri ve sorunları çoğunlukla göz ardı ediliyordu. İkincisi yapılan çalışmalar çoğunlukla metropol kentler ya da taşradaki bazı uydu kentlerde yaşayan mültecilere odaklanmış durumdaydı. Üçüncü olarak ise Türkiye'deki göç çalışmalarının ekseriyetle erkek mültecilere odaklı ve toplumsal cinsiyet duyarlılığından yoksundu.

Konuyla ilgili incelemelerim neticesinde ulaştığım bu üç tespit araştırmamın genel çerçevesini inşa etmeye başladı. Birincisi, çalışmam literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak Afgan mültecilere odaklanmalıydı. İkincisi, literatürdeki metropol kentlere ya da uydu kentlere odaklanan çalışmalardan farklı olarak bu çalışma, hem bir uydu kent olması hem de sınır kent olması nedeniyle Van'da yapılmalıydı. Üçüncüsü ise bu araştırma toplumsal cinsiyete duyarlı bir araştırma olmalıydı. Uzun süren arayışlarım, araştırma sahasındaki ön ziyaret ve gözlemlerim neticesinde sınır kent Van'da yaşayan Afgan kadınların göç deneyimlerini araştırmaya karar verdim.

Konuya ve araştırma grubuna karar verdikten sonra bazı meslektaşlarım ve çevremdeki diğer insanlar bana bir erkek araştırmacı olarak kadın mültecilerle çalışma yürütmenin zorluklarından söz ettiler. Bende onlara lisans eğitimimden buyana farklı gruplardan insanlarla çok kez araştırma yaptığımı ve Afgan kadınlarla da dil bariyerini aştıktan sonra araştırma yapabileceğimi söyledim.

3.2.2. Araştırma Sahasına Dair Bilgiler: Sınır Kent Van

Araştırma Türkiye'nin doğu sınırında bulunan sınır kent Van'da gerçekleştirdim. Afgan mültecilerin Türkiye'ye giriş yaptıkları önemli bir merkez olan sınır kent Van'ı araştırma sahası olarak özellikle tercih ettim. Nitekim literatürdeki çalışmalar ya metropol kentler ya da uydu kentlerde yaşayan mültecilere odaklanmaktaydı. Oysa Van bir sınır kent olmanın yanı sıra aynı zamanda göç için önemli bir uydu kenttir. Bir sınır kent olan Van'da özellikle sınır ilçelerine bağlı mahallelerde hayvancılığın yanı sıra yasal ya da yasal olmayan sınır ticaretinin ve kaçakçılığın yaygın olduğu bilinmektedir (Bağcı, 2001, s.356). Sınırlar insanların ve eşyaların geçişini engellemek üzere inşa edilmişlerdir ancak sınırlarda bazı insanların geçişine izin verilirken bazıları ise engellenmektedir. Bu açıdan sınır ayrımcılık yaratan, çok yönlü ve çelişkili bir fenomendir (Tekin, 2012, s.217).

Bu çalışmada Van'ın iki merkez ilçesi olan İpekyolu ve Tuşba ilçelerinde yaşayan Afgan kadın ve erkek mültecilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirdim. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde olduğu gibi Van'ın kırsal bölgelerinde de mevsimlik tarım işlerinde ve hayvancılıkta çalışan Afganlar olduğunu tespit ettim. Ancak bu işlerde çalışan Afganların çoğunlukla erkeklerden oluşması nedeniyle kırsal bölgeleri araştırma sahasına dâhil etmedim. Bu nedenle Afgan kadınlar açısından daha güvenli ve ulaşılabilir gerekçesiyle yaşamak için tercih edilen Van'ın iki merkez ilçesini araştırma sahası olarak belirledim.

3.2.3. Bir Erkek Araştırmacı Olarak Mülteci Kadınlarla Çalışmak

2021 yılının ilk haftasında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (o zaman ki adı) bağlı Van il müdürlüğüne bağlı sosyal hizmet merkezinde çalışan sosyolog arkadaşım beni uzun zamandır tanıdığı bir Afgan kadınla tanıştırdı. Şahane (kod adı) isimli Afgan kadın Afganların sorunlarıyla yakinen ilgilenen bir mülteciydi. Araştırma konumdan söz ettiğimde bana memnuniyetle yardımcı olacağını söyledi. Bu sırada AYBÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan araştırmanın onaylanmasını beklerken Afgan kadın Şahane hanımla

birlikte birkaç ev ziyareti gerçekleştirdik. Ev ziyaretlerimizde Şahane hanımın diğer Afganlarla olan ilişkilerini yakından gözlemleme imkânım oldu.

Kadınlara dair yürütülen bir araştırmada tercümanın kadın olması önemli bir avantaj olarak görülmektedir (Buz, 2006, s.53). Araştırma sahasını açan anahtar kişinin bir Afgan kadın olması kadın ya da erkek görüştüğümüz tüm katılımcılarla sağlıklı bir iletişim kurmamızı kolaylaştırdı. Daha da önemlisi anahtar kişinin Afgan bir kadın olması görüşme yaptığımız Afganlarla çok yüksek bir güven ilişkisi kurmamızı sağladı. Öyle ki, Afgan kadınlarla eşleri evde olmasa bile bizi evlerinde ağırlayacak kadar ciddi bir güven ilişkisi tesis edilmiş oldu.

Şahane hanım Türkiye'ye beş yıl önce gelmişti ve liseyi burada okumuştu. Türkçe ve Farsça dillerini oldukça iyi biliyordu. Öyle ki, zaman zaman Van'daki bazı avukatlara göçmenlerin hukuksal problemleriyle ilgili çevirmenlik yapıyor ve il göç idaresine, hastaneye ya da okula kaydolmaya gidecek Afganlara yardımcı olarak gönüllü çevirmenlik yapıyordu. Dört ay süren araştırma sahasında Şahane Hanım görüşme yapacağımız kişileri önceden arayıp randevu alıyor, randevular iptal olunca beni bilgilendiriyor ve görüşmelerde profesyonel bir biçimde çevirmenlik yaparak katılımcılarla sağlıklı bir iletişim kurmamızı sağlıyordu. Bazı kadınların Afganistan'daki kadınlık algısı ve bir kadın olarak yaşadıkları zorlukları anlatırken zaman zaman kullandıkları sözcükleri ifade ederken tedirgin oldukları gözlerinden okunuyordu. Bunun yanı sıra bazı kadınlar ise hiç çekinmeden Afganistan'daki küçük yaşta kızların evlendirilmesini eleştirerek yapılan uygulamaları tüm detaylarıyla açıkça konuşabiliyordu. Görüşmelerde kadınların karşısında bir erkek araştırmacı olarak buluyor olmam görüşmenin başlarında onları çekimser kılabiliyordu fakat araştırma sahasının kapısını açan kişinin bir Afgan kadın olması onları rahat hissettiriyordu. Hatta bazı katılımcılar görüşmenin sonlarına doğru zaman zaman ironi ya da şaka içeren yanıtlarıyla rahatlıklarını ifade ediyorlardı.

3.2.4. Covid-19 Sürecinde Araştırma Yapmak: Zorluklar ve Etik Kaygılar

AYBÜ Etik Kurulu'na başvuru yapıldıktan sonra kuruldan cevap beklerken araştırma sahasını görmek, Afgan mültecilerle yalnızca tanışmak ve ilişkiler geliştirmek amacıyla 2021 yılı ocak ayının ortalarında Şahane hanımla birlikte ilk ev ziyaretlerini gerçekleştirdik. 2021 yılının Şubat ayında etik kuruldan olumlu cevap aldığım zaman araştırmaya başladım. Şubat ayından sonra Türkiye'de koronavirüs vakaları ciddi sayılara çıkmaya başladı. Özellikle mart ayının sonunda yükselmeye başlayan vaka sayıları nisan

ayında pik yaptı ardından mayıs ayında vaka sayıları tekrar düşmeye başladı. Neyse ki, koronavirüs vakaları diğer illere göre Van'da orta ya da az riskli bir seyir izliyordu. Bu süreç içinde yapacağımız görüşmeleri alınan tam kapanma ve kademeli normalleşme kararlarına uygun olarak planladım. Bazen görüşeceğimiz kişilerin hastalanmalarından ötürü görüşmeleri erteledim. Fakat araştırma süresi boyunca Covid-19 olmuş olan tek bir Afgan mülteciyle bile görüşmedim. Ayrıca benim ve Şahane hanımın zaman zaman kış gribine yakalandığımız günlerdeki planladığımız görüşmeleri erteledik. Çünkü araştırma etik ilkeleri gereğince araştırma süresince katılımcılara hiçbir zarar vermemeliydik. Görüşme yapmaya gideceğimiz bir gün sağlıkçı bir arkadaşımla telefonda görüşürken kendine dikkat et onlar göçmen oldukları için koronavirüs olabilirler uyarısında bulundu. Arkadaşımın bu iyi niyetli uyarısına karşın Afganların içe kapalı bir grup oldukları ve diğer insanlarla çok fazla irtibat kurmadıkları için korona açısından en risksiz gruplardan biri olduğunu söyledim. Görüştüğümüz Afgan mülteciler korona salgınına yakalanmadıklarını beyan ettiler. Çünkü kendi içlerinde dar bir etkileşim alanları onları virüse karşı koruyordu. Ayrıca mevcut sağlık sorunları ve sağlık güvencesizliği onları her zaman için daha fazla dikkatli olmaya mecbur kılıyordu.

Çevremdeki insanların endişeleri ve Covid-19'un belirsizliklerine rağmen amaca yönelik ve kartopu örnekleme tekniğiyle belirlediğimiz Afgan mültecilerle ev ortamında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirdik. Görüşmeleri, mevsim şartlarını göz önünde bulundurarak, mümkün olduğunca havadar ve geniş bir ortamda, çoğunlukla evlerin salonlarında, az kişiyle ve fiziksel mesafeye özen göstererek gerçekleştirdik. Vakalarda artış yaşandığı dönemlerde görüşmelere ara verilse de bu zorlu sürece rağmen araştırmaya katılmayı kabul eden yirmi beş Afgan mülteciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirdik.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırma sahasından edilen verilerin analiziyle elde edilen araştırma bulgularına yer verilmektedir. Öncelikle kodlamalar neticesinde elde edilen dört temanın göç deneyimi kavramı etrafında yoğunlaşması ve merkezi kavramın oluşturulması süreci açıklanmıştır. Ardından Afgan kadınların uluslararası zorunlu göç deneyimi genel başlığı altında toplumsal eşitsizlikler, göç süreci, Türkiye'deki yaşam ve geleceğe ilişkin görüşlerini içeren bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Afgan Kadınların Uluslararası Zorunlu Göç Deneyimleri

Afgan kadınlar ve onlara eşlik eden erkeklerle yapılan mülakatlar deşifre edilmiştir. Mülakat metinleri okunarak kodlama prosedürlerine göre açık kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Tablo 4.5'te açık kodların ilişkilendirilmesiyle elde edilen 14 kategori ile seçici kodlamayla elde edilen 4 tema sunulmuştur.

Tablo 4.1. Göç Deneyiminin Bileşenleri: Kategoriler ve Temalar

KATEGORİLER	TEMALAR
1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği	Toplumsal Eşitsizlikler
2. Etnisite Temelli Ayrımcılıklar	
3. İnanç Temelli Ayrımcılıklar	
1. Önceki Yaşam ve Yer	Göç Süreci
2. Göçe Karar Vermek	
3. Zorlu Göç Yolculuğu	
1. Toplumsal Kabul	Türkiye'deki Yaşam
2. Kadın Mülteci Olmak	
3. Yardım Almak	
4. Zorluklar	
1. Türkiye'de Kalıcı Olma Fikri	Belirsiz Bir Gelecek
2. Avrupa-Amerika'ya Gitmek	
3. Afganistan-İran'a Dönmek	
4. Çocuklarımın Geleceği	

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, etnisite ve inanç temelli ayrımcılıklar kategorileri birbirleriyle ilişkilendirilerek yapılan üst soyutlama ile birinci tema olan toplumsal eşitsizlik teması oluşturulmuştur. İlgili kategori ve temaları oluşturan kelime bulutu Şekil 4.1'de sunulmuştur. Önceki yaşam ve yer, göçe karar vermek ve zorunlu göç yolculuğu kategorileri birbirleriyle ilişkilendirilerek yapılan üst soyutlama ile ikinci tema olan göç süreci teması oluşturulmuştur.

Şekil 4.1. Göç Deneyimi Oluşturan Kategoriler ve Temalar Kelime Bulutu

Toplumsal kabul, kadın mülteci olmak, yardım almak ve zorluklar kategorileri birbirleriyle ilişkilendirilerek yapılan üst soyutlama ile üçüncü tema olan Türkiye'deki yaşam teması oluşturulmuştur. Türkiye'de kalıcı olma fikri, Avrupa-Amerika'ya gitmek, Afganistan-İran'a dönmek ve çocuklarımın geleceği kategorileri birbirleriyle ilişkilendirilerek yapılan üst soyutlama ile dördüncü tema olan belirsiz bir gelecek teması oluşturulmuştur.

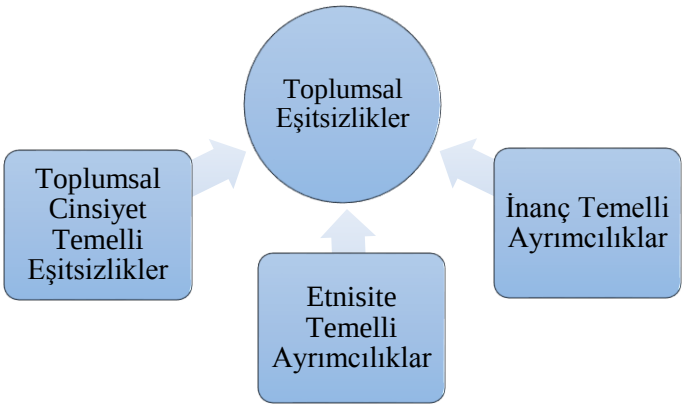

Şekil 4.2. Göç Deneyimini Oluşturan Alt Temalar

Kodlama sürecinin sonunda elde edilen 4 tema birbiriyle ilişkilendirilerek göç deneyimi kavramı etrafında birleşmiştir. Farklı eşitsizliklerin kesişiminde yaşamını sürdürmekte zorlanan Afgan kadınlar göç etmeye karar vererek, ülke içinde ya da doğrudan uluslararası sınırları aşarak göç etme eğilimi göstermektedirler. Zorlu bir göç sürecinin ardından Türkiye'ye gelen Afgan kadılar buradaki yaşama uyum sağlarken bazı zorluklarla mücadele etmektedirler. Türkiye'den üçüncü bir ülkeye gönderilmeyi bekleyen Afganlar, burada kalıcı olup olmamak olmak ile üçüncü ülkeye gönderilmek arasında endişeli ve belirsiz bir gelecek tasavvuruyla hayatlarına devam etmektedirler. Bu çalışmada uygulanan kodlama prosedürleri neticesinde, Şekil 4.2'de sunulduğu gibi, toplumsal eşitsizlikler, göç süreci, Türkiye'deki yaşam ve belirsiz bir gelecek temaları birbiriyle ilişkilendirilerek göç deneyimi kavramına ulaşılmıştır.

4.2. Toplumsal Eşitsizlikler Kesişiminde Yaşa(yama)mak

Toplumsal eşitsizlikler teması toplumsal cinsiyet, etnisite ve inanç temelli eşitsizlikleri kapsayan bir temadır. Afgan kadınların bazıları etnik kökenleri ve mezhepleri nedeniyle eşitsizlikleri deneyimlerken önemli bir kısmı ise toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri derinden yaşamaktadırlar. Ancak bu kimliklerin kesişiminde yaşayan, yani hem Şii hem Hazare hem de kadın olan bir Afgan'ın yaşadığı ayrımcılık, baskı ve eşitsizlik deneyimi diğer Afganların deneyimlerinden farklılaşmaktadır.

Şekil 4.3. Toplumsal Eşitsizlikler Temasını Oluşturan Kategoriler

4.2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Afganistan'da Kadın Olmak

Cinsler arasındaki bölünme "şeylerin düzenine dahil"miş gibi görülür. Tıpkı bazen normal, doğal, hatta kaçınılmaz olan hakkında konuşurken söylediğimiz gibi: Aynı anda hem nesnelleştirilmiş haliyle, şeylerde (mesela baştan aşağı "cinsiyetlendirilmiş" olan evde), tüm toplumsal dünyada, hem de bedene gömülü haliyle bedenlerde eyleyicilerin habitusunda mevcuttur. Bu durum sosyal dünyayı ve keyfi bölünmeleri kavratır,ik önce cinsiyetler arasındaki toplumsal olarak doğalmış, aşikârmışçasına inşa edilen bölünmeyi; böylece meşruiyetin tam anlamıyla tanınmasını ihtiva etmektedir (Bourdieu, 2019, s.21). Bu çalışmada görüşme yapılan katılımcılara Afganistan'da kadınların durumları hakkında bazı sorular sorulmuştur. Katılımcılardan Afganistan'da yaşamış olanlar doğrudan kendi deneyimlerini aktarmışlardır. Afgan kadınlar erkek egemen kültürün yarattığı eşitsizliğin yanı sıra Taliban'ın kadınlara karşı uyguladığı eşitsizlik ve baskı durumunu detaylı bir biçimde açıklamışlardır. İran ve Pakistan'da yaşayan Afganlar ise ebeveynlerinden duydukları ya da medyadan gördükleriyle açıklama yapmaya çalışmışlardır. Ayrıca, Türkiye'ye gelmeden önce İran ve Pakistan'da yaşayan Afgan kadınlar yaşadıkları yer ile Afganistan'ı karşılaştırmışlardır. Görüşme yapılan Afgan kadınların yanı sıra erkekler de Afganistan'daki kadınların yaşadığı eşitsizlikleri açıklıkla ifade etmişlerdir.

Afganistan'da kadınların yaşadığı eşitsizlikleri Afgan kadınların yanı sıra erkekler de dile getirmektedirler. Burada en fazla dikkat çeken konu kadınların şiddete maruz kalması ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle tanımlanan görevleri olmuştur. Afgan erkekler Afganistan'da kadınların yaşadıkları eşitsizlikleri şöyle ifade etmişlerdir:

Zaten Afganistan'da kadınlara bir hak verilmiyor. Diyorlar ki hep şiddet olsun, kadın evde olsun, çocuklarına baksın, erkeklerine hizmet etsin, örtülü olsun diyorlar İslam böyle diyor. Kadınlara öyle davranıyorlar. Bazıları diyor ki kadınları günde yedi defa döveceksin (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Kent ve kır ayrımına dikkat çeken bir Afgan erkek ise kadınlara yönelik eşitsizliklerin büyük kentlere oranla küçük şehirlerde daha yaygın olduğunu kadın hakları bağlamında şöyle ifade etmektedir:

Küçük şehirlerde kadınların hakları hiç yok. Bazı büyük şehirlerde az çok hakları var (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).

Afganistan'da kızını şiddete karşı korumak için göç eden bir Afgan erkek kadınların kimliklerine ve haklarına dikkat çekerken durumu şöyle ifade etmektedir:

Afganistan'da kadınların hiçbir hakkı yoktur. Afganistan'da kadınların bir kimliği bir yok. O kadar hakları yok. Bundan dolayı kızımı alıp kaçtım (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

Afgan kadınlar Afganistan'daki kadınların yaşadığı hak ihlallerini şöyle ifade etmektedirler:

Afganistan'da kadınlara diyorlar yirmi dört saat eşek gibi çalışın. Kadınların hakları yoktur. Kadınlara Afganistan'da bir hak verilseydi böyle olmazdı (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii)

Orada kadınların hiçbir hakkı yok. Afganistan'da kadın olmak zor. Eziyet çekiyorlar (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Afganistan'da kadınlara iyi davranmıyorlar kadın aynı eşek gibidir. Gerçekten öyle. Ben çok sorun yaşadım ama her şeyi açıklamak istemiyorum. Çok sorunlar yaşadık (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Afganistan'da kadınların hakkı azdır her şey erkekler içindir (gülüyorlar). Mesela bir kadının kocası öldüğü zaman çok zorluk çekecektir yaşamını sürdürmekte. Kocası öldükten sonra kadını da öldürebilirler ona da rahat vermezler (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Afgan kültüründe kadına yönelik ayrımcılık kadınları kamusal hayattan dışlanmaktadır. Afgan kadınlar bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

> *Afganistan'da sabahtan akşama kadar evdeydik. Orada kadınlar dışarı çıkmıyorlardı. Dışarı çıkmak için çok mecbur kaldığımız zaman, her tarafımızı kapatan çadır buqre giyip çıkıyoruz. Afganistan'da kadınların hiçbir hakkı yoktur. Benimde annemin de orada hiçbir hakkı yoktur (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).*

> *Taliban hakkında ne diyeceğimi bilmiyorum çünkü biz kadınlar daha çok evdeydik, o kadar izin vermiyorlardı biz dışarıya gidelim, erkekleri görelim ya da onların hayatlarına bakalım, yani Talibanın hayatının nasıl olduğunu bilmiyorum (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).*

Erkek egemen kültürün yaygın olmasının kadınlar üzerinde yarattığı eşitsizlikler ve tahakküm biçimlerini Afgan kadınlar şöyle ifade etmişlerdir:

> *Kadın konusuna ilgiliyim. Çünkü kendim bunun için kaçtım. Arkadaşlarımda benim gibi çünkü bizim Afganistan'da erkekler kadınlara çok şiddet uyguluyor. Bize hak vermiyorlar (Fatma, 18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

> *Afganistan'da kadınlar çadır buqre ile dışarı gidiyorlardı. Kadınların hiçbir hakları yoktur. Kızın babası onay verdiği zaman isterse 20 yaşında olsun fark etmez 40 yaşındaki erkekle evlenmek zorunda kalıyorlar. Yani bizim yaşadığımız yerde öyleydi (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).*

> *Afganistan'da kadınların hiçbir hakkı yok. Kadınlar sadece bulaşık yıkasın, elbise yıkasın böyle sadece evde kalsın. İran'da kimliğin olsa iyidir. En azından okul falan okuyabiliyorsun Afganistan'dan daha iyidir (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).*

"Ferdi ben" bireyin, o anki davranışı içerisindeki toplumsal duruma karşı geliştirdiği eylemidir ve bu ancak eylemi gerçekleştirdikten sonra deneyime girer. Birey ondan sonra bu durumun farkına varır (Mead, 2021, s.197). Afgan kadınlar, yaşadıkları şiddet ve tahakküm durumu karşısında "ferdi ben" olarak içinde bulundukları koşula ilişkin ortaya koydukları bir eylem olarak göç hareketliliğini deneyimlemişlerdir.

Afganistan'da Taliban'ın kadınlara yönelik baskıcı uygulamaları nedeniyle kadınlar ayrımcılık, baskı ve eşitsizliğe maruz kalmaktadırlar. Afgan kadınlar bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

> *Afganistan'da bizim şehrimiz Herat'tı. Ama Batlis'te yaşıyorduk. Batlis aynı Tatvan gibi bir yerdi. Orası şimdi Talibanlarla dolu. Kadınların bir hakkı yok. İslam böyle bir şey demiyor. Ama onlar istediği şeyleri yapıyorlar. Şiddet gösteriyorlar kadınlara. Bir kadın yalnız başına bir yere gidemez. Tam yüzümüzü kapatıyorduk. Kadınlar üzerinde çok baskı var. Afganistan'da bir kadın vardı. Eşine karşı çıktı böyle şeyler için burnu kesildi, kulakları kesildi. Niye çünkü dedi ki istemiyorum böyle bir hayatı. Boşanmayı istediği için oldu. Boşanmak yasak. Asla ölsen olmaz. Ama ayrı yaşayabiliyorlar o da çok zor bir şekilde (Fatma, 18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

> *Taliban hiçbir zaman ülkemizi bırakmaz ve savaş bitmez. Kızların hiçbir zaman hakları olmayacak okul bile okuyamazlar orada. Sıra bana gelmişti beni götüreceklerdi. O yüzden biz oradan kaçmak zorunda kaldık (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).*

> *Babam anneme istediği hiçbir şeyi vermedi. Annem burada İranlı bir adamla evlendi. Ben dedim senin hayatındır karışmayacağım. Yetişkin bir insansın o da iyi bir insandır. Bana iyi davranıyordu. Kendi kızı gibi davranıyordu. Bende hiç karşı çıkmadım. Küçük kız kardeşim üvey babamdan. O gelip gidiyordu. Şimdi İran'a gitti ailevi sıkıntıları var. Orada da evlidir. Çok evlilik kötüdür. Ama bazı durumlarda İslam'ın dediği gibi eşin bir sıkıntısı, hastalığı varsa zor durumdaysa evlenebilir. Üvey babamın eşi de hastaydı. Afganistan'daki öz babamın üç evliliği vardı (Fatma, 18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

Toplumsal bütüne ait genel eylemlerin, bu bütüne dâhil olan bireylerin deneyimsel alanının içine girmesi bireyin benliğinin tam anlamıyla gelişiminin temelini ve önkoşulunu oluşturur. Bireyler içine dâhil oldukları grubun tavırlarını benimsediği sürece tam bir benlik geliştirir (Mead, 2021, s.181). Afgan kadınların Taliban'ın şiddetine karşın sahip oldukları karşı tavır onların toplumun genel eyleminden ayrıksı olduklarını açıklar niteliktedir. Nitekim Afgan kadınları göç etmelerine sebep olan bu durum topluma ait genel eylem ve tavırları benimsemiş olmalarını göstermektedir.

Afgan kültüründe yer edinmiş olan erkek egemen kültür Afganistan'dan İran'a göç eden kadınların deneyimlerinde açığa çıkmaktadır. İran'da yaşayan Afgan kadınlar yaşadıkları eşitsizlikleri, ayrımcılığı ve baskıyı şöyle ifade etmişlerdir:

İran'da kadınların hakları hiç yoktu. İran'da diyorlar ki kadınlar evde kalsın, çalışmasın, çocuklarına baksın. O yüzden ben kendi isteğimle hiçbir yere gidemedim, hiçbir iş yapamadım (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Afganistan'da daha çok erkeğin sözü geçer İran'da da öyledir. Bunu en iyi kadınlar bilir. Hem İran'da hem Afganistan'da kadınların hakları verilmiyor, hep diyorlar erkekler okusun başka bir şey söylemiyorlar (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

İran'daki İranlı kadınların durumu bilemem ama orada yaşayan Afgan kadınların durumu hiç iyi değil. Afganistan'da kadınların asla hakkı yoktur. Belli bir yaştaki kızı okula göndermezler (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

İran'da kadınların bir hakkı yok. Her zaman erkeklerin sözü geçerlidir. O yüzden çok zorlanıyoruz. Onun için Türkiye'yi seçtim kadınların hakları var benimde bir hakkım olsun istedim. İran'da Afganistan'da aynıdır kadınlara hak vermezler (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

İran'da kadınların kocası vefat edince hakları yok oluyor. Çocuğunu elinden alıyorlar. Çocuğumun dedesi, kocamın ailesi emire bakmak istediler. Kocam öldüğü için bizim hakkımız yoktur. Orada kurallar böyledir. Onun için ben dedim emiri vermeyeceğim sonra emirle geldik buraya (Gülsüm, 32, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Pakistan'da yaşayan Afgan kadınlar Afganistan'daki kadın sorunlarını ifade ederken Pakistan'da kadınların daha iyi bir yaşama sahip olduklarını şöyle ifade etmişlerdir:

Afganistan'daki kadınların zor yaşamları var. Ben orada yaşamadım ama duyuyoruz, televizyonda görüyoruz telefondan görüyoruz. Mesela orada kadınlar çadır buqre giyiyorlar. Pakistan'da öyle değil kadınlar başı açık gezebiliyorlar. Aynı Türkiye gibidir (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

Pakistan'da kadınlar Türkiye'deki gibidir. Afganistan gibi hiç değil (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Sembolik olarak feragate ve suskunluğa mahkûm edilmiş kadınların bir parça iktidar uygulayabilmelerinin tek yolu güçlünün gücünü ona karşı döndürmek veya kendilerini silmeyi kabul etmektir (Bourdieu, 2019, s.47). Görüşülen Afgan kadınların erkeklere karşı bir parça iktidar uygulayabilecek imkâna sahip olmamaları ya tahakkümü kabul edip kendilerini silmelerine ya da göç ederek yeni bir yaşam alanı inşa etmekle sonuçlanmıştır.

4.2.2. Etnisite Temelli Eşitsizlikler: Etnik Ayrımcılığa Maruz Kalmak

Bu bölümde Afgan kadınların sahip oldukları etnik kökenleri nedeniyle yaşadıkları ayrımcılık, baskı ve eşitsizliklere odaklanılmaktadır.

Sembolik şiddeti elinde bulunduran her iktidar; yani bir anlamlar dizisini meşru biçimde, temelindeki güç ilişkilerini gizleyerek dayatabilen her iktidar, sembolik nitelikteki kendi gücünü bu güç ilişkilerine ekler (Bourdieu & Passeron, 2021, s.34). Afganistan'da şiddetin kurumsallaşmış biçimi olan Taliban'ın uyguladığı baskı diğer şiddet biçimlerini neredeyse gölgede bırakmıştır. Şiddetin kurumsal tezahürü olan Taliban bünyesinde ağırlıklı olarak Peştun etnik kimliği, Sünni mezhepsel kimliği ve erkeklik toplumsal cinsiyet kimliğini barındırmaktadır. Ancak Taliban kendini çoğunlukla din kaynaklı bir örgütlenme olarak sunduğu için kamusal alanda din kimliğinin daha fazla ön planda olduğu söylenebilir. Bu nedenle Taliban şiddetinin hedefindeki kişiler yaşadıkları şiddet durumunu çoğunlukla mezhepsel farklara odaklanarak açıklama eğilimindedirler. Oysa insanlar aynı zamanda etnik kökenleri ve toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle şiddetin hedefindedirler. Hazare etnik kökeninden insanlar çoğunlukla Şii mezhebine mensup oldukları için şiddetin hedefinde bulunurken konunun yalnızca mezhepsel farkla açıklanamayacağını açıklar niteliktedir.

Afgan bir kadın Taliban'ın uyguladığı eşitsizlik ve şiddeti mezhepsel farklara dayanarak şöyle açıklamaktadır:

> *Böyle bir İslamlık mı olur? Kız okul okumasın, çadır buqreyle dışarı gitsin. Böyle bir İslamlık yok ki kız adet olduğu zaman hemen onu evlendirsin. Böyle bir İslamlık yok. Her yerde iyi kötü insanlar vardır. Talibanlar o kadar kötü insanlardır hepsi de Sünni'dir (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).*

Afgan kadınların çoğunluğu Taliban şiddetini mezhepsel farklılarla açıklarken bazı Afgan kadınlar ise etnik farklılıklara şöyle dikkat çekmektedirler:

Afganistan'da Kabil şehrinde yaşıyorduk. Hazare yiz biz. Afganistan'da daha çok zulüm gören insanlar Hazareler. Afganistan'da yaşam çok zordur. Biz Hazareyiz diye başımızı kesiyorlar. Ne okula gidebiliyoruz. Hiçbir yere gezmek içinde gidemiyoruz. Daiş başka bir yoldan işkence yapıyor. Taliban başka bir yoldan. Çocuk büyük fark etmeden herkesin başını kesiyorlar. Babamın akrabaları başka bir şehire gidecekti. Arabadan indirip başlarını kestiler (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).

Biz Tacik'iz. Allah birse, Kuran birse, her şey birde biz kimiz bunu ayrım konusu yapalım. Bunu eski zamanlarda Müslümanları bir birine düşürmek için yaptılar. Şimdi biz niye aynı şeyi yapalım (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

4.2.3. İnanç Temelli Eşitsizlikler: Hepimiz Müslümanız Şii-Sünni Farkı Yoktur!

Her pedagojik eylem kültürel bir keyfiyetin, keyfi bir iktidar tarafından dayatılmasını içermesinden ötürü objektif olarak sembolik bir şiddettir (Bourdieu & Passeron, 2021, s.35). Afganistan'da kadınlara yönelik ayrımcılığın, eşitsizliğin ve şiddetin temelde iki kaynağı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi kültüre ve eğitim sistemine içkin olan ataerkil eğilimler ve eril şiddettir. İkincisi ise şiddetin kurumsallaşmış biçimi olan Taliban'dır. Daha önce de açıklandığı üzere Taliban kendini çoğunlukla din kaynaklı bir örgütlenme olarak sunduğu için kamusal alanda din kimliği ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla Afgan kadınlar maruz kaldıkları eşitsizlik ve şiddetin kökenlerini çoğunlukla Taliban'ın dini kimliği, dini pedagoji ve mezhepsel farklılıklarla açıklamaktadırlar. Oysa katılımcılar gündelik yaşamlarında mezhepsel farklılıkların önemsiz olduğunu ısrarla vurgulamışlardır.

Afganistan'da gündelik yaşamda mezhepsel farklılıkların ayrım yaratmadığını ve Müslümanlık kimliğinin bütünleştirici olduğuna dikkat çeken Afganlar bu durumu şöyle açıklamaktadırlar:

Şii-sünni farkı yoktur. Hepimiz Müslümanız (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

Biz Sünni'yiz. Afganistan'da Şiilerde var. Taliban Şiileri sevmiyorlar. Şiilerin hakkı yok. Ama insanız böyle dememeliyiz. Afganistan'da bazı gözü tam çekik olanlar var. Onlar genelde Şiilerdir. Onlar yola gidemezler. Yani Talibanlar onları yolda görseler hemen başlarını kesiyorlar. Buradan Ankara'ya giderken

yolda nasıl polis var. Orada da o kadar taliban var. Şiiler gitseler yolda ölürler. Çok şiddet var. Onlar istedikleri şeyleri yapıyorlar. Sonra diyorlar İslam diyor. İslam demiyor ki sen insanlara fark koy. Bu Şiidir onu öldür başını kes. Bu Şiidir onun kızını taciz et. Bu kız on üç yaşına geldi. Kusura bakmayın af edersiniz adet olduğu için bunu evlendir yoksa sana günah gelir. İslam böyle şeyleri demiyor. İslam demiyor ki hemen kızını bilmiyorum elli yaşında biriyle evlendir. İslam böyle bir şey demiyor. Ama onlar istediği şeyleri yapıyorlar (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Afganistan İslam Cumhuriyeti nüfusunun %99'u Müslüman olan bir ülkedir. Müslüman nüfusun yaklaşık olarak %80'ini Sünni mezhebinden insanlardan oluşurken; %20'lik kısmı ise Şii mezhebine inanan insanlardan oluşmaktadır. Sayıca azınlıkla olan Şii mezhebine mensup Afgan kadınlar yaşadıkları eşitsizlik durumunu şöyle ifade etmektedirler:

Şii'yiz diye diyorlar siz kâfirsiniz. Onlar yanlış işler yapıyorlar. Hepimizi Allah yaratmış. Bu yanlış bir şey. Bizim için bir fark yoktur. Onlar için farklar var. Çünkü devlet her şeyi Sünnilere verdiği için Şiilerin hakları yoktur (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).

Biz Şii'yiz sadece Talibanların eline geçmesek bir sıkıntı yok. Orada kadınların hiçbir hakkı yok. Afganistan'da kadın olmak zor. Eziyet çekiyorlar (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Verili bir toplumsal formasyonda, bu formasyonu oluşturan grup ve sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin kültürel keyfiyetler sisteminde hâkim olan konuma taşıdığı keyfiyetler türü, neredeyse her zaman (dolaylı yollarla olsa da) en eksiksiz biçimde egemen grup ve sınıfların nesnel çıkarlarını ifade etmektedir (Bourdieu & Passeron, 2021, s.39). Sünni olduğu halde Taliban'ın şiddetinin hedefinde bulunan bazı katılımcılar yaşanan ayrımcılık, eşitsizlik ve şiddetin kaynağının inançsal farklılıkların ötesinde başka nedenlere açıklanabileceğini göstermektedir. Sünni bir Afgan erkek durumu şöyle açıklamaktadır:

Sünni-Şii çatışması olduğunu düşünmüyorum. Bence Afganistan'ın varlıkları için savaşıyorlar. Çünkü Afganistan'ın varlıkları çok o yüzden diyorlar ki Afganistan'ın güvenliği olmasın biz bu madenleri çıkartalım başka ülkelere götürelim. Afganistan'da gaz var, mermer taşı var, tarihi şeyler var. Çoğunu Pakistan götürmüş zaten. Altını çok fazla var. Dünya'daki en fazla altın olan

yerlerden biridir. Ama insanları bu durumda maalesef. İnsanlar da ne yapacaklarını bilmiyorlar. Yeniden o hayatlarını nasıl kuracaklar bilmiyorlar. Ben Sünni'yim. Sünni-Şii farkı yoktur hepimizi Allah yarattı. Dünya'nın neresinde olursa olsun insanlara iyilik yapmak lazım hangi din mezhep olduğu önemli değil (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Talibanlar bunu İslam adına yapıyorlar ama öyle değil. Kızın okula gitmesi günahtır diyorlar bu onların kendi düşüncesidir. Talibanlar Sünniler o yüzden Talibanlar diyor ki Şiiler kâfirdir. Benim ailem Sünni ve Peştun. Babam öğretmen olduğu için bizim okumamızı istiyordu. Amcalarım hiçbir zaman bizim gibi yaşamadılar. Onlar bizimle hep mesafeli oldular daha çok Talibanların yanında yer aldılar (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Ben Sünni'yim. Hepimizi Allah yaratmış. İran'da çok fark bırakıyorlardı. Bazıları Afganlara küfür ediyorlardı. Bazıları da Afganları seviyorlardı (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Afgan kadınlar içerisinde inanç temelli eşitsizliklerden en fazla etkilenen gruplardan biri ise farklı mezheplere inanan ebeveynlere sahip olan kişilerdir. Babası Sünni ve annesi Şii olan bir Afgan kadın yaşadığı eşitsizlik deneyimini şöyle açıklamaktadır:

Afganistan'da kaldığımızda Mezarşerif şehrinde yaşadık. Orası sakin bir yerdir. Çok çatışma yoktur. Ama oradaki insanlar bizi istemiyorlardı. Çünkü annem Şii diye bizi istemiyorlardı. Babam Sunnidir, annem Şiidir. Bende Şiiyim. Bunun için biz çok zorluk çektik orada. Benim için Sunni-Şii fark etmiyor. İkisini de Allah yaratmış. Zaten çocuğumu bırakacağım kendisi hangisini seçmek istiyorsa onu seçsin. Ama Afganistan'daki insanlar bunu anlamıyorlardı. Namazda ellerini farklı bağlıyorlar o kadar. Hiçbir farkı yok. Başka farklar da var. Ama ikisi de Müslümandır. Ben kendimi Şii olarak tanımlıyorum. Kocam Sunnidir. Kocamla bu konuda bir sorun yaşamıyoruz. Babam Sunniydi Annem Şiiydi. Hep sorun yaşıyorduk. Okula gittiğimizde başka şeyler öğreniyorduk. Evde başka bir şey. Hep diyorlardı ki baban Sunni olduğu için sende Sunni olmak zorundasın. Ama bu gönüllü bir şeydir (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

61 yaşındaki bir Afgan erkek Taliban öncesi Afganistan'da inançsal farklılıkların bu kadar ön planda olmadığını şöyle ifade etmektedir:

> *Talibanlar diyor ki Müslümanız bizde Müslümanız. Ama onlar Müslümanız diyerek insanları öldürüyorlar, Müslümanlara işkence yapıyorlar. Biz Sünniyiz. Bizim için Şii ya da Sünni hiçbir fark yoktur. Ben küçükken öyle ayrımlar yoktu şimdi öyle şeyler var (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).*

40 yaşındaki bir Afgan kadın ise yaşadığı bölgede hiç Şii mezhebinden insanların olmadığını toplumsal yaşamda böylesi bir ayrımın varlığından haberdar olmadığını şöyle ifade etmektedir:

> *Bizim olduğumuz yerde, Batliste hiç Şii yoktu. Onlar daha çok Herat ve Kabilde vardı. Batlis Van gibi küçük bir yer. Orada hepsi Talibandır ve hiç Şii yoktur. Afganistan'da hiç Şii tanıdığım yoktu. Burada da ben bilmiyorum galiba komşularımız öyle. Bizim için fark etmiyor, hepimizi Allah yaratmış (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).*

> *Ben Sünniyim ama Sünni Şii nedir çok bilmiyorum. Bizim olduğumuz yerce Şiiler yoktu. Afganistan'da sabahtan akşama kadar evdeydik. Orada kadınlar dışarı çıkmıyorlardı (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).*

Taliban'ın sahip olduğu Peştun, Sünni ve erkek kimliğine mensup olmasına rağmen mezhepsel farklılıkların yarattığı eşitsizliklerden rahatsız olan bir Afgan Şiilerin yaşadığı eşitsizlikleri şöyle açıklamaktadır:

> *Afganistan-Pakistan sınır yolu hep Taliban'ın kontrolünde Şiileri görünce hemen kafasını kesiyorlar. O yoldan geçerken çok zorluk çektik ya her şeyini vereceksin onlara ya da öleceksin. Bizim yaşadığımız yerde Şii yoktu daha çok Mezar-ı Şerif gibi büyük şehirlerde vardı. Şii-Sünni ayrımını daha çok Talibanlar yapıyordu. Bizim şehrimizde kimse Şii değildi, kimsenin öyle cesareti olamazdı (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).*

Afganistan'da kendini Sünni inancıyla özdeşleştiren ve böyle tanımlayan Taliban'ın şiddetinden kaçan Şii mezhebine mensup Afganlar daha rahat yaşayabilecekleri düşüncesiyle İran'a göç etmektedirler. İran'da ise durum Afganistan'dakinin tam tersidir. İran'a göç eden Sünni mezhebinden Afganlar ise tezat bir biçimde İran'da da ayrımcılık, eşitsizlik ve şiddetle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sünni mezhebinden olan bir Afgan İran'daki eşitsizlik deneyimini şöyle ifade etmektedir:

> *Şii ve Sünni arasında bir fark yok. Şiilere İran daha çok yardım ediyor. Biz Sünni'yiz. Afgan olduğumuz için İran'da bize pekiyi davranmıyorlardı (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).*

> *İran'da Şii-Sünni ayrımı çok var. Ramazan ve Kurban bayramlarında bile bize izin vermiyorlardı ki camiye gidip namazımızı kılalım. Biz Afgan'ız ve Sünni'yiz dediğimizde bize camiye girmemiz için bile hiç izin ermiyorlardı. İran'da komşularımız vardı ama çok fazla konuşmuyorduk. Çok fazla birbirimize gidip gelmezdik sadece selam verirdik geçiyorduk (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).*

İran'da yaşayan Afganlar gündelik yaşamda inançsal farklılıkların ortaya çıkardığı ayrımcılık, eşitsizlik ve şiddet durumuyla sık sık karşıya kalmaktadırlar. Afganlar İran'da gündelik hayatta ibadetlerini yerine getirirken uğradığı ayrımcılıkları şöyle açıklamaktadır:

> *İran'da Şii-Sünni ayrımı çok vardır. Bayramda namaz kılamıyorduk. Hiçbir şey yapamıyorduk, her zaman bir ayrımcılık vardı. Camiilere gidemiyorduk, çünkü Sünni olduğun zaman gidemiyorsun. Çocuklarda okula gittiği zamanlarda aynı Şiiler gibi namaz kılıyorlardı. Bizimle onların namazları çok farklıdır (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).*

Katılımcıların bazıları Afganistan'dan bazıları ise İran ve Pakistan'dan Türkiye'ye göç etmişlerdir. Katılımcılar Afganistan, İran, Pakistan ve Türkiye'yi inançsal farkların yarattığı eşitsizlikler açısından şöyle değerlendirmektedirler:

> *Şiiler için Afganistan tehlikelidir. Taliban cedlerimizi öldürdü. İzim gibi Şii olanlar Afganistan'dan kaçtılar (Naciye, 48, Evli, Hazare, Şii).*

> *İran'da Sünni-Şii farkı çok fazladır. Zaten onlar Hazreti Ömer'den nefret ediyorlar. Biz Sünni'yiz dediğimizde bize siz Hazreti Ömer'i kabul ediyorsunuz deyip küfür ediyorlar (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).*

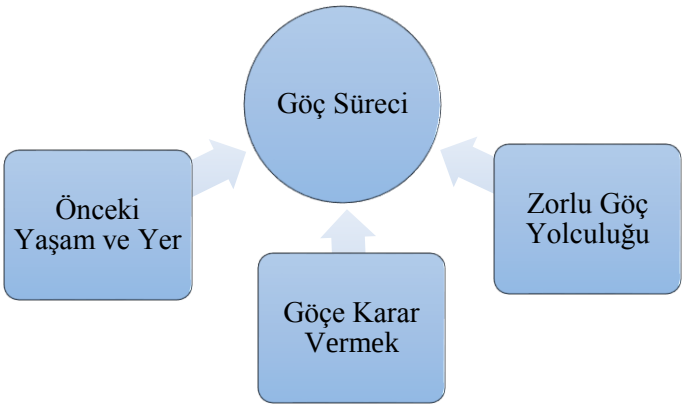
> *Pakistan'da bir yanda Şii Camii var diğer tarafta Sünni Camisi var. Türkiye'de de Şii Camisi olsun isterim. Van'da da bir tane var ama ismini bilmiyorum. Çocuklarımın biri Şii'dir, diğeri Sünni'dir (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

Şii de Sünni de ikisi de bir. Mesela namaz kılıyor rekâtları hepsi bir, süreler bir, Kuran bir, Allah bir. Biz neden ayrım yapalım ki. Annem Şii ama bize hiçbir zaman sen Şii ol ya da Sünni ol falan demedi. Ben Müslümanım. Camiler aynı bazen okulun yanındaki camiye gidiyordum. Kuranda biliyorum (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

Genel olarak Afganistan ve İran'da inançsal farklılıkların ayrımcılık ve eşitsizliklerin kaynağı olduğunu ifade eden katılımcılar Pakistan ve Türkiye'de böylesi bir ayrımla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir.

4.3. Afgan Kadınların Göç Süreçleri

Bu bölümde Afgan kadınların göç süreci temasını oluşturan önceki yaşam ve yer, göçe karar vermek ve zorunlu göç yolculuğu kategorilerine odaklanılmaktadır. Afgan kadınların Türkiye'ye gelmeden önceki yaşamları ve yaşadıkları ülke onların göç sürecinin temel bileşenini oluşturmaktadır. Katılımcılar Afganistan'dan 10 kişi, İran'dan 12 kişi ve Pakistan'dan ise 3 kişi olmak üzere toplamda 25 kişiden oluşmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların Türkiye'ye hangi ülkeden geldikleri onların göç süreci için belirleyici bir unsudur.

Şekil 4.4. Göç Süreci Temasını Oluşturan Kategoriler

Göç etmeye karar vermek ise göç sürecinin bileşenlerinden ikincisidir. Afganların göç etmeye karar vermeleri yaşadıkları ayrımcılık, baskı ve eşitsizliklerle yakından ilişkilidir. Göçe etmeye karar verdikten sonra kimlerle ve hangi yollardan göç edileceği ise göç sürecinin önemli unsurlarından bir diğerdir. Afgan kadınlar Türkiye'ye çoğunlukla kaçaklıkların organizasyonuyla, yüksek ücretler ödeyerek, zorlu yollardan gelmektedirler.

4.3.1. Önceki Yaşam ve Yer: Afganistan'da ve İran'da Toplumsal Normlar, Sosyal Baskı ve Dışlanmanın Kesişiminde Yaşam

Afgan kadınlar daha önce yaşadıkları ülkelerde çoğunlukla maddi olmayan sorunlar nedeniyle göç etme eğiliminde olmuşlardır. Katılımcılar içerisinde Afganistan'dan göç edenler kişilerin çoğunlukla Taliban'ın şiddetinden, ailevi sorunlardan ya da eril şiddetten kaçtıkları görülmektedir. Katılımcılardan İran ve Pakistan'dan göç edenlerin ise eril şiddetten kurtulmak, hukuki haklarını elde etmek ya da ailevi nedenlerle göç ettikleri gözlenmiştir.

Afganistan'daki yaşamın ardından Türkiye'ye gelen bir Afgan kadın önceki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

> *2-3 yaşımdayken annemle babam bazı sorunlar olduğu için ayrı evlerde yaşamaya başladı. Bizim orada boşanma yok sadece farklı evlerde yaşıyorlar. Babam iki tane evlilik yaptı. Toplam üç evlilik yaptı. Abi, abla, kardeşlerim var. Ama şimdi kaç kişiler bilmiyorum. Benim annemin üç çocuğu var abim ben ve kız kardeşim. Abim Afganistan'da. Onunla görüşmüyorum. Beni bulsalar öldürürler. Zaten o hastadır. Annem evlendiği zaman 13 yaşındaymış. Erken evlendiği için çocuk altı aylık doğum yaptı. Bazı yerleri mesela beyninde sıkıntılar var. Tam bizim gibi değil. Yani hasta (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

Afganistan'ın başkenti Kabil'deki yaşamını terk ederek İran'a giden bir Afgan kadın önceki yaşamını şöyle açıklamaktadır:

> *Afganistan'da Kabil şehrinde yaşıyorduk. Biz Hazare'yiz. Afganistan'da daha çok zulüm gören insanlar Hazarelerdir. Afganistan'dan İran'a gittik. Biraz İran'da kaldık. İran'da Afgan olduğumuz için bize kimlik vermiyorlardı, eşimde kimliği olmadığı için çalışamıyordu, bizi deport edeceklerdi (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).*

Afganistan'dan İran'a göç eden ve orada yaşadıkları olaylardan sonra Türkiye'ye gelen bir Afgan erkek önceki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

> *Afganistan'dan kaçınca önce İran'a sonra Türkiye'ye geldik. Paramız olmadığı için Türkiye'ye gelemiyorduk. İran'da yedi-sekiz yıl yaşadık. Herkes Türkiye'nin daha iyi ve rahat olduğunu söylüyordu. Afganistan'da Semengan'da yaşıyorduk.*

İran'da farklı şehirlerde yaşadık. Burası İran'a göre daha iyidir. İran'da kimliğimiz yoktu. Haklarımız yoktu (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

Afganistan'da küçük yaşta zorla evlendirilen bir Afgan kadın önceki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

Ben on beş yaşındayken annem beni teyzemin oğluyla evlendirdi. Eşimden çok şiddet görüyordum. Babamla birlikte Afganistan içinde farklı şehirlere kaçtık. Sonra Afganistan'dan İran'a babam ve çocuğumla birlikte kaçtık. Afganistan'dan İran'a geldiğim zaman hedefim Türkiye değildi (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

10 yaşında iken Afganistan'daki savaş ortamını deneyimleyen Sünni Afgan erkek önceki yaşamını ve Afganistan'a dair düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

Ben on yaşındaydım savaş başladı. Sonrada bir umudum kalmadı ki bir gün Afganistan'da savaş bitecek. Bir gün Taliban bile gitse başkaları gelecek. Savaş hep böyle devam edecek. İran, Pakistan gibi ülkeler Afganistan'dan nefret ediyorlar. İyi olmasını istemiyorlar. Afganistan'da savaşın bitmesini istemiyorlar. Zaten Taliban hiçbir zaman çekilmez bu savaştan. Afganistan'da bulunduğumuz şehirde savaş çoktu, Talibanlar çok fazlaydı. Çocuklarım okula bile gidemiyordu. Kız çocukları olunca daha da zor oluyor. Herat şehrinde ilçede yaşıyorduk orada Taliban çoktu (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Afganistan'dan küçük yaşta ayrılan Afgan kadınlar Afganistan ve İran'daki önceki yaşamlarını şöyle ifade etmektedirler:

Afganistan'dan ben küçükken ayrıldım ama televizyondan takip ediyorum olayları. Zaten gördüğüm zaman üzülüyorum. Bir düğün olduğu zaman bomba bırakıyorlar. Herkes ölüyor. O zamanları pek hatırlamıyorum. On üç yaşındaydım evlendim sonra İran'a gittik. Eşim bana çok işkence yapıyordu. Madde bağımlısıydı madde aldıktan sonra bana şiddet uyguluyordu. İran bizi hiç korumuyordu, kadın ve Afgan olduğumuz için bizimle ilgilenmiyorlardı (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

29 yıl önce Afganistan'dan İran'a gittik. Avşar zamanında Hazarelerin liderini öldürdüler. Şiileri öldürmeye başladılar, bizde Şii'yiz. Eşimle Kabil'den Mezar-

ı şerife gittik oradan da İran'a gittik. O zamanlar 18-19 yaşındaydım (Naciye, 48, Evli, Hazare, Şii).

İran'da doğan Afgan kadının Türkiye'ye göç etmeden önce Afganistan-İran arasındaki gidiş gelişleri ve önceki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

Babam Afganistan'dan İran'a göç etmiş. Orada İranlı olan annemle evlenmiş. Ben İran'da doğdum. Babam Afgan. Annem İranlı. İran'da amcamın oğluyla evlendim. İran'da Gürgan'da yaşadık. Sonra benim kocamı İran'dan deport ettikleri için bir yıl zorunlu olarak Afganistan'da yaşadık. Annem İranlı olsa da gitmek zorunda kaldık. Sonra tekrar İran'a kaçtık. İran'da sekiz ay kaldıktan sonra Türkiye'ye geldik (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Afganistan tarihi içerisinde Mücahitlerin özel bir yeri vardır. SSCB ile mücadeleden sonra kısa bir süreliğine iktidarı ele geçiren Mücahitler Taliban'ın ortaya çıkıp güçlenmesiyle iktidarını kaybetmiştir. Afganistan'daki savaş sürecine dâhil olup gazi olan erki bir Mücahit önceki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

Biz Afganistan'ın mücahitleriydik. Talibanlar bizi yanlarına çekmek istiyordu. Ya Talibana katılırsınız ya da sizi öldüreceğiz diyorlardı. Mücahitler ülkeyi kurtaracak insanlardır. Taliban ortaya çıkmadan önce mücahitler vardı. Mücahitler ülkedeki yabancıları çıkartmak için mücadele ediyordu. Badgis şehrinde yaşıyorduk. Orası Talibanlarla doluydu. Talibanlarla çok çatıştık. Hatta bir gözümü savaşta kaybettim (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).

Afganistan'da çocuklar çoğunlukla ebeveynlerinin yaşadıkları hayatın gölgesinde yaşam sürmektedirler. Ebeveynlerinin yaşadığı sorunlardan dolayı göç eden Afgan kadın Afganistan'daki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

Babamın sıkıntılarından dolayı Afganistan'dan geldik buraya. Babamın düşmanları vardı. Afganistan'da savaş hiçbir zaman bitmeyecek. Babam ve abilerim orada çok şiddet gördüler. Afganistan'da sabahtan akşama kadar evdeydik. Orada kadınlar dışarı çıkmıyorlardı. Dışarı çıkmak için çok mecbur kaldığımız zaman, her tarafımızı kapatan çadır buqre giyip çıkıyoruz. Afganistan'da Türkiye gibi olsun isterdim. Burada kadınlar dışarı çıkıyorlar, saygı görüyorlar, konuşabiliyorlar. Afganistan'la Türkiye'de kadınların durumlarında yerden göre kadar farklılık var (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Ebeveynlerinin yaşadıkları hayatın gölgesinde yaşam süren bir erkek Afgan önceki yaşamını ve sorunları şöyle ifade etmektedir:

> *4 yıl önce Türkiye'ye geldim. Afganistan hiç iyi değildi orada hep Taliban var. Orada okul okumak yasaktır. Camiiye gidersin. İngilizce öğrenmek istiyordum ama öğretmiyorlardı. İngilizce kâfirlerin dili olduğu için Arapça öğreneceksin diyorlardı. Camiide Kuran dersi görüyorduk. Her şey Talibanların kontrolündeydi, evimize bile girip çıkamıyorduk. Önce babama sonra bize saçlarınızı şöyle keseceksiniz, namaz kılacaksınız diyorlardı her şeyi zorla yaptırıyorlardı. Diyorlardı ki bir çocuğun sakalı çıkmaya başlayınca kesmeyecek uzatacak (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).*

İran'daki yaşamın ardından Türkiye'ye gelen Afgan erkek Afganistan'da ve İran'daki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

> *Buraya İran'dan geldik. Afganistan'dan İran'a ise 35 yıl önce gitmiştik. İran'a geldiğimizde 16 yaşındaydım. O zamanlar Ruslar vardı Afganistan'da. O zamanlar Ruslardan kaçtık İran'a kaçak yollardan gittik. O zamanlar kaçakçılık çok yaygın değildi, sınıra gidiyorduk sınırda birkaç gün bekletiyorlardı sonra arabayla ülkeye giriş yapıyorduk. Büyük abimle beraber kaçmıştık. Ruslar bizi orduya alıp bizden kendi Afgan vatandaşlarımızı öldürmemizi istiyorlardı, bizde bunu yapmamak için İran'a kaçtık. O zaman Afganistan'ın Herat şehrinde yaşıyorduk. İran'a gittikten sonra bir aylığına Afganistan'a gidip döndük. Ruslar gittikten sonra mücahitler geldiler onlarda kendi kendilerini vuruyorlardı, güvenli değildi o yüzden Afganistan'a hiç dönmedik. İran'da ise İsfahan kentinde yaşıyorduk. İran devleti bize hiç yardım etmiyordu ancak kendimiz çalışarak geçimimizi sağlıyorduk. İran'da kimlik kartı ve pasaportumuz vardı. 35 yıl önce İran'a gittiğimizde hiçbir şeyimiz yoktu. Allah yardım etti o zamanlar gençtik çalışıp hayatımızı düzene soktuk (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).*

Afganistan'daki savaşın tarihsel sürecine hâkim olan bir Afgan kadın önceki yaşamını açıklarken güncel durum hakkında şöyle tespitler yapmaktadır:

> *Biz Afganistan'dayken ben küçüktüm savaşı az çok hatırlıyorum. O zamanlar hep farklı köylere kaçıp duruyorduk. Çünkü hep gece yarısı gelip bomba*

bırakıyorlardı. O zamanlar Ruslar vardı. Şimdi Taliban DAEŞ falan var. Allahtan ümit ediyoruz ki savaş biter inşallah (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

İran'daki yaşamın ardından Türkiye'ye gelen Afgan kadın 35 yıl önce Afganistan'da yaşadığı hayatı ve İran'daki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

35 yıl önce Afganistan'dan İran'a gittik. Annem babam vefat etmişti abilerimle beraber İran'a gittiğimizde ben 9 yaşımdaydım. Afganistan'da can güvenliğimiz yoktu o yüzden İran'a gittik. Daha sonra bir kez gittik Afganistan'a ziyaret için. Orada bir abim var bazı zamanlarda altı ayda bir falan telefonda konuşuyoruz. Herat'ta yaşıyor. Kızımın sıkıntıları vardı kocası onu tehdit ediyordu. Sekiz yıl kocasına tahammül etti sonra ondan ayrıldı biz İran'da başka şehirlere gittik oraya gelip bizi buldu yine bizi tehdit etti bu yüzden Türkiye'ye gelmek zorunda kaldık (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

Göçmen bir ailenin kızı olarak İran'da doğan Afgan kadın İran'daki yaşamını, eşinden gördüğü şiddeti ve sorunları şöyle açıklamaktadır:

Annem babam Afganistan'dan İran'a gelmişler. Ben İran'da doğdum. Kocam beni ve ailemi rahatsız ettiği için Türkiye'ye geldik. Ben 15 yaşında evlendirildim. Evlenmemi annem istedi ben o zaman çocuktum bir şey anlamıyordum. 14 yıldır evliyim kocam 5 yıldır bağımlı olmaya başladı. Kızım 12 yaşında onun benim gibi küçük yaşta evlendirilmesini istemiyorum bir yolunu bulup kızımı buraya getirmem lazım. Kızımın babası izin vermediği için ara sıra konuşuyoruz. Kızım orada okula gidiyor (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

İran'da doğan ve küçük yaşta evlendirilen bir Afgan kadın, Afganistan'a gidişi ve ardından İran'a dönüşüyle yaşadıkları olaylar sonucunda Türkiye'ye göçünü içeren önceki yaşam hikâyesini şöyle ifade etmektedir:

Ben İran'da doğdum. 14 yaşında İran'da evlendim. Büyük kızım doğdu 40. gününde Afganistan'a gittik. Kocamın ailesi bizi oraya çağırdılar. Kocamın ailesi Afganistan'da Herat şehrinde yaşıyordu, 11 yıl orada yaşadık. 11 yıl sonra İran'a döndük, Bir yıl orada yaşadık. İran bize kimlik falan hiçbir şey vermedi (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).

Afganistan'da babasının Taliban tarafından öldürülmesinin ardından bir süre Afganistan içerisinde farklı şehirlere kaçan Afgan kadın önceki yaşamını şöyle ifade etmektedir:

> *Koronadan önce, yaklaşık olarak on ay önce Talibanlar babamı şehit ettiler. Afganistan'da Badgis şehrinde yaşıyorduk. Babam öğretmendi. Ablam doktordu Talibanlar ablamı çok tehdit ediyorlardı. Ablamın kocasını sekiz yıl önce öldürdüler sonra ablamda Afganistan'ı terk etmek zorunda kaldı. Ablam ve ikiz kız kardeşim birlikte Amerika'ya kaçtılar. Enişteni öldürdüler ablam da ülkeyi terk etti babam bu durumdan çok korktu. Bir yıl kadar hiç tehdit almadık. Bir yıldan sonra tekrar tehditler başladı. Annem oradan kaçmamızı çok istiyordu. Ablam doktordu babamda öğretmendi orada önemli bir insanlardı. Talibanlar da onların işlerini bırakmalarını istiyorlardı. İşini bırakmadığı için babamı şehit ettiler (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).*

Pakistan'dan Türkiye'ye gelen Afgan kadının Afganistan ve Pakistan'daki önceki yaşamına dair anlatımı şöyledir:

> *Türkiye'ye Pakistan'a geldik. Biz 27 yıl önce Afganistan'dan Pakistan'a gittik. Pakistan'a gittiğimizde büyük oğlum iki buçuk yaşındaydı. Ailevi sorunlardan ve savaştan ötürü Pakistan'a kaçmıştık. Eskiden Afganistan'da Kabil'de yaşıyorduk. Çocuklarım ve eşimle birlikte Pakistan'a kaçtık orada İslamabat şehrinde yaşadık (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

İran ve Pakistan'da doğan bir Afgan kadınların kendilerinin ve ebeveynlerinin önceki yaşamlarına dair ifadeleri şöyledir:

> *Afganistan'da savaş var. Biz Şii'yiz. Talibanlar Şiilerden yedi tane öldürünce cennete gideceğini düşünüyorlar. 40 sene önce babam onlardan kaçıp İran'a gelmiş. Babamın bir ayağını da sakatladılar babam da annemi alıp İran'a gelmiş. Ben İran'da doğdum (Gülsüm, 32, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

> *Ben Pakistan'da doğdum. Orada hayat iyiydi ben okuyarak geçiriyordum hayatımı. Benim için iyiydi ben o zamanlar küçüktüm. Babam o zamanlar araba tamirciliği yapıyordu (Nuran, 20, Bekâr, Tacik, Şii).*

Afganistan, Pakistan ve İran'dan gerek doğrudan gerekse de dolaylı olarak Türkiye'ye gelen Afganlar kendilerinin ve ebeveynlerinin önceki yaşamlarına dair çeşitli sorunları

aktarmışlardır. Türkiye'ye göç etmeden önceki yaşamlarında çeşitli sorunlar yaşayan Afganlar yaşadıkları baskılar, tehditler ya da eşitsizlikler nedeniyle göç etmeye karar vermişlerdir.

4.3.2. Eşitsizliklerin Kesişiminde Göç Etmeye Karar Vermek: Yaşamak İçin Mecburi Bir Seçim

Farklı ülkelerden Türkiye'ye gelen Afganlar, buraya gelmeden önce yaşadıkları çeşitli problemler nedeniyle göç etme kararı adlıklarını vurgulamaktadırlar. Afganlar ya tek başına ya da aile bireyleriyle göç etmeye karar vermektedirler. Afgan kadınlar ebeveynlerinin onlardan habersiz göç kararı alarak, hazırlıksız bir biçimde göç yolculuğuna çıktıklarını şöyle ifade etmektedir:

> *Aileme nereye gidiyoruz diye sordum Türkiye'ye gidiyoruz dediler. Çocuğun fikri alınmaz. Birde Afganlarda! Bizde büyüklerin fikri bile alınmıyor çocukları kim dinler ki. Türkiye'yi dizilerden biliyordum sonra okulda tarih kitaplarında da görmüştüm (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).*

> *Ailem hazırlık yaptı. Benim haberim bile yoktu orada kimseyle vedalaşmadım. Buraya gelmemize ailem karar verdi. Başka bir yere gidemezdik. Direkt Van'a geldik (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).*

Göç etmeye karar verirken çocukların bu süreçten bağımsız olduklarını söylemek her zaman için mümkün değildir. Babası tarafından küçük yaşta zorla evlendirilmek istenen Afgan kadın, annesiyle birlikte zorunlu olarak göçe karar verme süreçlerini şöyle ifade etmektedir:

> *Biz göç ettiğimizde ben 14 yaşıma yeni girmiştim. Kaçmak zorunda kaldık. Ailede bazı sorunlar vardı. Babamdan kaçtım. Babam beni evlendirmeye çalıştı 20 yaş benden büyük biriyle. Annemde buna karşı çıktığı için anneme de şiddet uyguluyordu. Onun için bizde kaçtık. Şimdide beni bulsa beni hemen öldürür. Hiçbir hazırlık yapmadık. Bir anda kaçtık geldik. Çünkü o haftada benim nikâhım olacaktı. O yüzden bir anda kaçtık geldik. Dayım ve ninemgilin de farklı sorunları vardı. Onlarda kaçtı. Beraber geldik. Sorunlarımızı birleştirdik ve başka bir ülkeye kaçmak zorunda kaldık. Başka çaremiz yoktu. Şimdi oraya geri dönsek hepimiz öldürülürüz. Ben babam tarafımdan. Annemde eski eşi tarafından (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

Ailevi nedenlerle göç etmeye karar verdiklerini söyleyen Afgan kadın İran'a göç etmek için karar verme süreçlerini şöyle açıklamaktadır:

> *Ailevi nedenlerle kaçtık. Kocam birisiyle kavga etti. Ondan dolayı göç ettik. Esas göç etme nedenimiz. Ama Afganistan'daki durum zaten herkesi etkiliyor. Biraz altınlarımız vardı onları sattık geldik. Afganistan'dan Kabil'den İran'a Meşete kadar uçakla geldik. Oradan Tahrana otobüsle geldik. Orada altı ay bir akrabamızın evinde kaldık. Sonra biraz para toplayıp evimizi kurduk. Allah bize yardım etti. İran'a gittik orada bizi çok dışladılar. Ekmek almak bile zordu, bize küfür ediyorlardı, eziyet ediyorlardı. Sonra İran'a yakın bir ülke Türkiye'dir. Türkiye'yi herkes biliyor ki göçmen için en iyi ülkedir. İran'da bir buçuk yıl kaldık (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).*

Kızının hayatı için göç etme kararı aldığını ifade eden Afgan erkek kızıyla birlikte eril şiddetten kaçmak için göç kararı aldıklarını şöyle açıklamaktadır:

> *Kızım için kaçtık. Kocası ona çok eziyet ediyordu. Paramız olmadığı için Türkiye'ye gelemiyorduk. İran'da yedi-sekiz yıl yaşadık. Herkes Türkiye'nin daha iyi ve rahat olduğunu söylüyordu. Onun için Türkiye'ye geldik. Burada tanıdığımız yoktu (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).*

Afganistan'dan İran'a eşiyle birlikte göç ettikten sonra İran'da eşinden şiddet gördüğü için Türkiye'ye göç etme kararı veren Afgan kadın göç kararını şöyle ifade etmektedir:

> *Kocam çok işkence yaptığı için kaçtım. Kaçtığımda çocuğumu yeni emziriyordum. Afganistan'da eşimin polis olan kardeşiyle sorun yaşadık. Bizi mahkemeye ve Talibana şikâyet edeceğini söyleyince bizde oradan kaçtık. İran'da çalışıyordum biraz param vardı. Biraz da eşyalarımız vardı onları sattık buraya geldik. İran'da fabrikada, tavuk çiftliğinde falan çalışıyordum. Afganistan'dan İran'a geldiğim zaman hedefim Türkiye değildi. Orada çalışıyordum resmi bir şekilde boşanayım ve çocuğumu ondan alayım istiyordum ama olmadığı için ve benim geleceğim önemli değil, çocuğumun geleceği daha önemli olduğu için İran'dan Türkiye'ye geldim (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).*

Afganistan'da eşini kaybettikten sonra kız çocuklarıyla birlikte Türkiye'ye göç etme kararı alan Afgan erkek süreci şöyle ifade etmektedir:

> *Afganistan'da bulunduğumuz şehirde savaş çoktu, Talibanlar çok fazlaydı. Çocuklarım okula bile gidemiyordu. Kız çocukları olunca daha da zor oluyor. Herat şehrinde ilçede yaşıyorduk orada Taliban çoktu. Bir anda kaçtık. Önceden bir hazırlık yapmadık. Afganistan'da her an çatışma vardı. Türkiye diğer ülkelere göre İran'a göre daha iyidir mülteciler için. Onun için Türkiye'ye gelmek istiyordum (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).*

İran'da eşinden şiddet göre Afgan kadın göçmen olduğu için İran devletinin kendisiyle ilgilenmediği gerekçesiyle Türkiye'ye göç etme kararı aldığını şöyle ifade etmektedir:

> *İran'da kimsem yoktu bana yardım etsin. Kocam bana işkence yapıyordu. Devlette bizim sorunlarımızla ilgilenmiyordu. Onun için bende Türkiye'ye kaçtım. Hamileyken bana işkence yaptığı için çocuğumu düşük yaptım. Çocuğum yok. Arkadaşım bana kaçakçıları buldu. Zaten benim ne kadar işkence çektiğimi görüyordu. Bana kaçakçıların numarasını verdi. İran'da yaşayan Iraklılar vardı. Irakta savaş olduğunu biliyordum. Bunun için Irak'a gitmedim. Türkiye'ye geldim. Beni çok tehdit ediyordu. Canım tehlikedeydi. Oradaki insanlar bana hiç yardımcı olmuyorlardı. Burada bana çok yardımcı oluyorlar. Kendimi güvende hissediyorum (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).*

İran'dan deport edilip tekrar Afganistan'a gitme korkusu nedeniyle Türkiye'ye göç etme kararı aldıklarını ifade eden Afgan kadın İran'da yaşadıklarını ve göç etme kararlarını şöyle açıklamaktadır:

> *Türkiye'ye gelmeseydik kocamı yine sınır dışı edeceklerdi. Yeniden Afganistan'a gidip eziyet çekecektik. Afganistan'da yaşamak istemiyorum. Orada güzel şeyler yaşamadım. Hiçbir hazırlık yapmadık. Bir anda kaçtık geldik. Çünkü o haftada benim nikâhım olacaktı. O yüzden bir anda kaçtık geldik. Dayım ve ninemgilin de farklı sorunları vardı. Onlarda kaçtı. Beraber geldik. Sorunlarımızı birleştirdik ve başka bir ülkeye kaçmak zorunda kaldık. Başka çaremiz yoktu. Şimdi oraya geri dönsek hepimiz öldürülürüz. Ben babam tarafımdan. Annemde eski eşi tarafından.İran'da kocam deport edileceği için Türkiye'ye geldik. Çünkü Afganistan'a gitmek istemiyoruz. İran'da bize iyi davranmıyorlar. Çünkü annem İranlı olsa bile babam Afgan diye. Bize Afgan diyorlardı kötü davranıyorlardı.*

Bunun için Türkiye'ye geldik. Ben kendimi Afgan olarak tanımlıyorum. İranlıları sevmiyorum (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Erkek çocuklarını Taliban'a vermemek için önce gönderen ve ardından Türkiye'ye göç etme kararı alan Peştun ve Sünni olan Afgan erkek göç sürecini şöyle ifade etmektedir:

Biranda kaçtık. Düşmanlarımız olduğu için mecbur kaldık. Birikmiş paramız vardı yanımıza eşyalarımızı alamadan yalnızca kıyafetlerimizi alarak biranda kaçtık. Biri 26 diğeri 18 yaşında iki oğlum var. Onlar Taliban yüzünden dört yıl önce Türkiye'ye kaçtılar. Taliban eve baskın yaptı çocuklarımı götürmek istediler. Çocuklarım karşı çıkınca bir oğlumun elini diğerinin de ayağını kırdılar. Sonra çocuklarım Türkiye'ye kaçtılar. Türkiye Müslüman bir ülke olduğu için bizde canımızı kurtarmak için buraya geldik. Talibandan kaçtık. İran'a gidemezdik çünkü orada Afganlara iyi davranmıyorlar, çocuklar iyi eğitim alamazlar orada. Türkiye'den üçüncü ülkeye gideceğiz (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).

Taliban'dan kaçmak için önceden hazırlık yaptıklarını ifade eden Afgan kadın Türkiye'ye göç etme kararlarını ve planlarını şöyle açıklamaktadır:

Talibanlardan kaçtığımız için tabi ki bazı hazırlıklar yapmıştık önceden. Biraz birikmiş paramız vardı. Ev eşyalarımızı sattık, geldik. Afganistan'da başka bir şehire gidemiyorduk çünkü her yer aynıydı. İran'da da çocuklar için eğitim falan hiç imkânlar yok. Onun için en iyi yer Türkiye olurdu. Direkt Türkiye'ye gelmeyi planladık. Zaten iki tane çocuğum buradaydı, Van'a geldik (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).

İran'da eşinden şiddet gören kızı için göç etme kararı alan Afgan erkek durumu şöyle açıklamaktadır:

Eşyalarımızı sattık biraz para biriktirdik. Türkiye'ye üç buçuk ay önce ailemle beraber kaçak yollardan geldik. İran'da evli olan kızımın eşi bağımlıydı, kızım boşandı sonra kızımı çok tehdit ediyordu bizde o yüzden buraya kaçmak zorunda kaldık. Damadım İran'da yaşıyor ama Afgan'dır (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

Yaşadıkları tehdit nedeniyle İran'dan göç etmeyi düşünen Afgan kadınlar Müslüman bir ülke olduğu Türkiye'ye göç etme kararı verdiklerini şöyle ifade etmektedir:

> *İran'da kızımı ve bizi o kadar çok tehdit ediyordu ki biz biranda kaçıp geldik. Yola çıkmadan önce çok fazla hazırlık yapamadık. Türkiye Müslüman bir ülke olduğu için buraya geldik. Hem kızımın kocasının kardeşleri Afganistan'da yaşıyor o yüzden Afganistan'a gidemezdik (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).*

> *Van'da yaşayan Afgan kız arkadaşımla instagramdan tanıştık. Van'a gelmemizde onun da etkisi var. Pakistan emniyetli olmadığı için oraya gitmedik. Türkiye'de uzaktan tanıdıklarımız vardı. İki ay önce biraz hazırlık yaptık sonra da biranda geldik. Eşyalarımızı sattık. O sıkıntıdan dolayı kaçtık (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).*

Kızının küçük yaşta evlendirilmesine engel olmak için Türkiye'ye göç etme kararı alan Afgan kadın göç sürecini şöyle ifade etmektedir:

> *Afganistan'da kızım ikinci sınıfa kadar okul okudu. Sonra onun okula gitmesine engel oldular. Kızımı amcasının oğluyla evlendirmek istediler. Ama amcaoğlunun büyük bir sıkıntısı vardı. Yani böyle erkektir ama erkek hisleri yok. Öyle bir sıkıntısı vardı. Kızım o zaman 11 yaşındaydı. Sonra bizde İran'a kaçtık. Afganistan'dan İran'a kaçak yoldan gittik. İran'dan Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldık. Çünkü İran'da kocamı polisler yakalasalardı hemen sınır dışı edeceklerdi, Afganistan'a göndereceklerdi. Yeteri kadar paramız yoktu. Başka bir yere gidemezdik. Zaten buraya gelirken de bir yerden borç para aldık (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).*

Afganistan'da Taliban tarafından ölümle tehdit edilen ve güvenlik gerekçesiyle göç etme kararı veren Afgan kadın göç etme sürecini şöyle açıklamaktadır:

> *Babamızı şehit ettiler sonra bizi de tehdit ettiler bizde Herat şehrine kaçmak zorunda kaldık. İki ay Herat'ta kaldık. Ben bekâr bir kızım, iki tane küçük kardeşim ve annem vardı böyle yaşayamazdık sonra başka ülkeye kaçmaya karar verdik. Hazırlık yapamadık. Taliban tarafından tehdit ediliyorduk. Başka bir çaremiz yoktu biranda kaçıp geldik. Afganistan'dan kaçmaya karar verince planımız Türkiye'ye gelmekti. İran üzerinden direkt Türkiye'ye geldik. İran ve*

Pakistan Afganistan'a yakın olduğu için bizi bulabilirlerdi. O yüzden Türkiye uzak ve daha iyi olduğu için buraya geldik (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Güvenli bir ülke olduğu için Türkiye'ye göç etme kararı alan Afgan kadın hazırlık sürecini ve göç sürecini şöyle ifade etmektedir.

Birikmiş param vardı. Altınlarım vardı onları satıp kaçakçıların parasını ödedim sonra da buraya geldik. Pakistan'da ya da İran'daki insanlar bizi Taliban'a verebilirdi ondan korkuyorduk. Türkiye daha güvenli olduğu için buraya geldik. 3-4 aydır buradayız daha sakin bir hayatımız var (Hayriye, 60, Eşi Vefat Etmiş, Peştun, Sünni).

Pakistan'da yaşadıkları ailevi sorun nedeniyle hazırlıksız bir biçimde Türkiye'ye göç etme kararı veren Afgan kadın süreci şöyle ifade etmektedir:

Gelmeden önce bir hazırlık yapmadık problemler çıkınca biranda çıkıp geldik. Pakistan'daki arkadaşım bize Türkiye'yi önerdi. Arkadaşımın kardeşleri daha önce Türkiye'ye gelmişlerdi burayı biliyorlardı, daha sonra buradan başka ülkelere gittiler. Arkadaşım bize Türkiye'nin her açıdan güvenli bir yer olduğunu söyledi (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

İran'da eşi vefat ettikten sonra eşinin ailesi tarafından çocuğunun elinden alınmasına karşı koyan kadın Türkiye'ye göç etme kararını şöyle açıklamaktadır:

Eşimin ailesi oğlum emiri benden almak için çok eziyet ettiler. İran'dan en yakın ülke Türkiye'dir. En güvenli yer Türkiye'dir burada savaş yok. Afganistan'da savaş var biz oraya gitsek bizi hemen kesecekler. Ben babamın yanında kalıyordum. Gelirken paramı babam verdi. O zaman kişi başı 3.000 TL para ödedik. Bizi Van'a getirdikten sonra parayı verdik, peşin verilmez. Van İran'la çok yakındır, bizi ilk Van'a getirdiler (Gülsüm, 32, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Farklı ülkelerden Türkiye'ye göç etme kararı alan Afganlar, birbirlerinden farklı gerekçelerle göç etme karar vermektedirler. Ayrıca görüşülen Afganların önemli bir kısmı ani gelişen olaylar nedeniyle hazırlıksız bir biçimde göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

4.3.3. Kaçak Yollardan Zor(un)lu Bir Göç Yolculuğu

Afganistan ile Türkiye arasındaki karayolu mesafesi 3.852 kilometredir. Afganistan'dan Türkiye'ye yasal yollardan, kara yollarıyla, gelmek için arabayla yaklaşık olarak iki günlük yolculuk etmek gerekmektedir. Ancak Afganlar çoğunlukla kaçak yollardan göç etme eğiliminde oldukları için yolculuk süresi değişmektedir. Afganistan ile Türkiye arasında İran bulunmaktadır. Kaçakçıların göç rotası, coğrafi şartların zorluğu, göç edilen mevsim ve sınırdaki güvenlik önlemlerinin yoğunluğu yolculuk süresini arttırıp ya da azaltabilmektedir.

Afgan kadın zorlu göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

Çantalarımızı aldık İran'a geldik. İran'da zaten iki gün kaldık. Araba, yürüyerek, atla geldik. Bazı yerler yoldur arabayla gidebiliyorsun. Bazı zamanlar dağdır yürüyerek geliyorsun. Yaşlılar mesela ninem yaşlıydı onu ata bindirdiler. Kaçan çok kişi vardı, nerdeyse üç yüz kişi vardı. Kaçakçılar bir iki kişi vardı. Yolu biliyorlardı. Türkiye'ye Doğu Beyazıt'tan girdik. Orada bir iki gün kaldık bir evde. Sonra dediler ki sizi Van'a götüreceğiz. Sonra arabayla Van'a geldik. Biz yürüyerek gelmedik. Sonra burada kimlik aldık burada yaşadık. Dayım, ninem ve annemle kaçak yoldan geldik. Afganistan'dan İran'a. İran'da da bir-iki gün kaldık sonra Türkiye'ye geldik (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Afgan kadın sosyal sermayelerini kullanarak tanıdıkları aracılığıyla kaçakçılara ulaşma yollarını şöyle açıklamaktadır:

İnsan isterse her şekilde kaçakçılara ulaşabilir. Tanıdığımız var. O bize gösterdi. Afganistan'dan İran'a getirenler Afgan'dır. İran'dan da buraya kadar getirenler Kürtlerdir. Türkiye'ye yetiştiğin zaman Türkler oluyor. Her ülkede ayrı ayrı kişiler olur. Onlarla iletişim kuracaksın. Sonra vardığın zaman parayı verisin. Mecburen güvenmek zorundayız. Başka çaremiz yok. Ölebilirdik on yedi saat yürüdük biz (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

İran'dan Türkiye'ye kaçak yollardan gelen Afgan kadın kaçakçılarla zorlu göç yolculuğunu şöyle anlatmaktadır:

İran'ı iyi bulmadığımız için Türkiye'ye geldik. Sınıra kadar arabayla geldik. Oradan altı buçuk saat yürüdük. Kaçakçılarla geldik. O kadar zordu ki kadın

erkek hepsi karışık, hiç yiyecek bir şey yoktu. Çok fazla zorluklar çektik. Seksen-doksan kişiydik. Üç aile vardı. Diğerleri hepsi bekârdılar. Yürüyerek geldik. Kaçakçılar bize yolu gösterdiler bu yolu gidin dediler. Üç buçuk tömen para verdik. İran'daki tanıdığımız baktı biz çok zorluk çekiyoruz. Bize dediler burdan gitseniz daha iyi olur. Bize kaçakçıları gösterdiler. Hatta iki kişi içinde şimdiye kadar borcumuz kaldı (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii)..

Afganistan'dan İran'a giden Afgan erkek kızı ve torunuyla çıktığı zorlu göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

Kızım ve torunumla birlikte geldik. Önce Afganistan'dan Nivruz şehrine gittik. Orada sınırı geçmeyi birkaç kez denedik ama başaramadık. Çünkü sınırda polisler vardı. İran'a gittik. Orada yedi-sekiz yıl kaldık. Sonra İran'dan kaçakçılarla birlikte Türkiye'ye geldik (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

Sınırda güvenliği gözeterek kaçak yoldan Türkiye'ye gelen Afgan kadın kaçakçılara nasıl ulaştıklarını ve zorlu göç yolculuklarını şöyle ifade etmektedir:

İlk önce İran'a kaçtık. Burada birkaç yıl kaldık. Sonra Türkiye'ye kaçtık. On sekiz gün sınırda bekledik. Gidip geliyorduk. Polisin olmadığı zamanı bekliyorduk. Yolda aç kaldık. On dört gün yürüyerek geldik. Kaçakçılara yirmi altı milyon tömen para ödedik. Babamdan biraz daha para istediler. Babam da bir süre onlara çobanlık yaparak borcumuzu ödedi. Kaçakçıları İran'daki komşularımız aracılığıyla bulduk. Tanıdıklarımız aracılığıyla (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Türkiye yakın bir tarihten itibaren Afganlar için hedef ülke haline gelmeye başlamıştır. Çocuklarıyla birlikte kaçak yollardan Türkiye'ye gelen Afgan erkek zorlu göç yoluculuğunu şöyle anlatmaktadır:

Afganistan'dan kaçak yoldan geldik. On ok iki gün kadar İran'a yürüdük. Çocuklarımla birlikte geldik. Afganistan'dan İran'a geldik. Oradan da Türkiye'ye. İran'da hiç kalmadık, direk Türkiye'ye geldik. Hedefimiz Türkiye'ye gelmekti (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

İran'da komşusunun yardım etmesiyle kaçakçılara ulaşan Afgan kadın kış mevsiminde yaptığı zorlu yolculuğu şöyle ifade etmektedir:

Kimsem yok Afganistan'da bir abim var. Onunla da bazen konuşuyoruz. İran'da komşumuz vardı. Arkadaşım bana kaçakçıları buldu. Zaten benim ne kadar işkence çektiğimi görüyordu. Bana kaçakçıların numarasını verdi. İlk önce ben geldim. Sonra komşum kocasından kaçıp geldi. Yani tek başıma geldim. Kaçakçılarla geldim. Bir aile vardı birde bekârlar vardı onlarla yürüyerek geldik. Çok soğuktu ve kar yağıyordu. Çok kötü bir şekilde geldik. İki ay oldu geleli (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Beş yıl önce kaçak yollardan Türkiye'ye geldiğini ifade eden Afgan kadın kış mevsiminde yaşadıkları zorlu göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

İran'dan Türkiye'ye kocam ve çocuğumla beraber geldik. Kaçakçılarla beş yıl önce geldik. Kıştı geldiğimizde, çok soğuktu, karlıydı yürürken zorlanıyordum, çok düşüyordum. Çocuğum iki aylıktı. İran sınırından Türkiye'deki köye kadar yürüdük. Köyden Van'a getirdiler. Kaçakçılara kişi başı iki milyon tömen verdik (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Afganistan'ın İran'la sınır şehri olan Nimruz'da kaçakçıları bulup ailesiyle birlikte kaçak yollardan Türkiye'ye gelen Afganlar zorlu göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

Ailecek geldik. Karım, küçük oğlum ve kızımla geldik. İki oğlum daha önceden gelmişti. Kaçakçılarla geldik. Nimruz a gelince, Nimruz Afganistan'da bir sınır şehirdir, orası zaten kaçakçılarla doludur. Kaçakçıları oradan bulduk. Yola gelirken bazen arabayla bazen de yürüyerek geldik. Afganistan'dan Türkiye'ye kadar bir ayda geldik (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).

Annem ve iki kardeşimle beraber kaçtık. Kaçakçılar aracılığıyla kaçtık. İran sınırına, Nimruz şehrine kadar gittik. Orada kaçakçılar vardı kaçakçılarla anlaştık. Onlara kişi başı 500 dolar verdik. 18 gün yolda geldik. Bazen yürüdük bazen arabayla geldik. Yolların müsaitliğine göre değişiyordu. Yalnızca yemek konusunda zorluk yaşadık (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Zorunlu göçün insanlar üzerindeki etkisi bazen içinde bulundukları trajik durumu karşıdaki insana alay ederek yansıttıkları görülmektedir. Afganlar yaşadıkları zorlu göç yolculuğunu alaylı sözlerle şöyle ifade etmektedirler:

Ailece kaçtık. Kaçakçılar bizi getirdiler. Kaçak yolan gelmek çok zordur. Denemek ister misiniz? (gülmeler) Sizi Talibanın eline verelim mi? (gülmeler) Yürüyerek geldik, zorluklar vardı, bir ay kadar sürdü. Kaçakçılar sadece yemek veriyorlardı ölmeyelim diye. Yemekte ücrete dâhildi (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).

Kaçakçıları bir şekilde buluyoruz (gülüyor). Kişi başı on bin tümen verdik. Çocuklardan para almıyorlar. Üçü torunum toplam sekiz kişi geldik. İran'dan Türkiye'ye iki saat yürüyerek geldik sonra arabayla geldik, yolculuk iyiydi (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

Uzun süreler koşarak ve yürüyerek zorlu bir şekilde Türkiye'ye göç ettiklerini ifade eden Afgan kadın yaşadıklarını şöyle açıklamaktadır:

Annem babam ve küçük kardeşimle beraber geldik. Çok zor bir şekilde geldik. Çok zaman aldı gelmemiz. Koşarak, yürüyerek çok zor koşullarda geldik. Yolun yarısını kendimiz geldik diğer yarısını da kaçakçılarla geldik. Yolda gelirken bazen kalabalık bir grup oluyorduk bazen de yolda bazıları kalıyordu biz devam ediyorduk. İran'a ve sonra da Türkiye'ye geldik. İran da Afganistan gibi olduğu için orada kalmadık Türkiye'ye geldik. Daha önce Türkiye hakkında hiç bilgim yoktu, biranda geldik (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Türkiye'ye ailesiyle birlikte gelen Afgan kadınlar zorlu göç yolculuklarını şöyle ifade etmektedir:

Türkiye'ye ailemle birlikte kaçakçılarla geldik. Kaçakçıları tanıdıklardan sora sora bulduk. Kaçakçılara 7 bin 500 tümen para verdik. İran'dan Türkiye sınırına kadar arabayla geldik. Sonra yürüdük biraz dağlarda kaldık sonra bir şekilde Türkiye'ye vardık (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

Buraya annem ve babamla birlikte geldik daha sonra da kız kardeşim geldi. Kaçakçılarla geldik. Kaçakçıları tanıdıklardan sora sora bulduk. Kişi başı 8 bin tümen gibi bir para verdik. Yolculuk zorluydu. İran polisi bizi sınırdan alıyordu bize küfrediyorlardı, erkekleri dövüyorlardı. Biz 12 kişilik bir grupla beraber geldik. Türkiye sınırına geldiğimizde Türk polisi bizi yakalamadı. İsfahan'dan Türkiye'ye 7 günde falan geldik. İsfahan'dan sınıra kadar arabayla geldik.

Sonra da büyük arabalarla geldik. Sonra koştuk, yürüdük tekrar arabaya bindik geldik (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Kaçakçıların kadın ve erkekleri farklı araçlarla götürdüklerini ifade eden Afgan erkek Afganistan'dan Türkiye'ye komşularıyla birlikte zorlu bir yolculuğun ardından geldiğini şöyle ifade etmektedir:

İran'da birkaç gün kaldık sonra Türkiye'ye geldik. Yolculuk 15-16 gün sürdü. Erkek olunca daha kolay gelebiliyorsun. Bir kamyonda 40 tane erkek oluyor ama kadınlar erkeklerin arasında olmasın diye ayrı geldiği için onların ki daha uzun sürüyor. Afganistan'dan bir aileyle beraber geldim. Bir kadın ve iki çocuk vardı. O aile bana yardım etti. O aile mahalleden bizim komşumuzdu. O ailenin Taliban'la arası biraz iyiydi bir akşam arabaya binip yola çıktılar. Beni de arabaya aldılar onların çocuğu gibi gösterdiler. Çocuklardan yolda para almıyorlar zaten o zaman ben 14 yaşındaydım. Buraya gelmeseydik şimdi bizde zorla Taliban olmuştuk. Pakistan zaten hepsi Taliban'dır. İran'da eğitim konusunda her konuda iyi değil. Türkiye'de abim vardı burayı seçtim. Beni yanlarında getiren aile de Van'a geldi (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Afganistan'dan Türkiye'ye gelen kimi Afganlar kaçakçıların belirlediği rotaya göre doğrudan İran üzerinden gelmek yerine Pakistan üzerinden gelmektedirler. Zorlu bir göç yolculuğu sonunda Türkiye'ye gelen Afgan kadın göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

İran'dan Türkiye'ye geleli 4 ay oldu. Annem babam geldikten 15 gün sonra biz geldik. Kocam kaçakçıları buldu. Onlara 8 bin tümen para ödedik. 8 bin tümen burada yaklaşık iki milyar. Sınıra kadar arabayla geldik, sonra büyük arabalarla başka bir yere gittik, biraz yürüdük. Türkiye'ye arabayla geldik. Türkiye'ye gelirken çok kötü değildi ama Afganistan'dan İran'a gelirken yolda çok zorluklar çektik. Çünkü Afganistan'dan İran'a giderken Pakistan yolu üzerinden geçtik. Pakistan'da bizim önümüzdeki arabayı patlattılar. Gözümüzün önünde oldu çok zorlandık. Bir arabada 40 kişi vardı. Toplamda 17 günde geldik. Sınırda İran polisleriyle karşılaştık hava soğuk olduğu için ve yanımızda çocuklar olduğu için bize birey demediler bizi oradaki yakın bir köye gönderdiler (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).

Yaşlı ve hasta olmasına rağmen çocukları için zorlu göç yolculuğuna çıkmayı göz alan Afgan kadın yaşadığı zorlu göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

> *Herat'tan İran sınır şehri olan Nimruz'a geldik. Oradan İran'a ve Türkiye'ye geldik. Bazen yürüdük bazen arabayla geldik. İki ay Herat'ta kaldım. Hasta olduğum için Pakistan'a gittim orada ameliyat pahalı olduğu için tekrar Herat'a döndüm. Herat'ta ameliyat oldum. Büyük bir kızım vardı onun başına bir şey gelir diye korkuyordum. Onun için Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldık (Hayriye, 60, Eşi Vefat Etmiş, Peştun, Sünni).*

Pakistan'dan Türkiye'ye kaçakçılarla gelen Afgan kadın zorlu göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

> *Dört buçuk yıl önce Pakistan'dan Türkiye'ye geldik. Pakistan'da canımız tehlike altındaydı. Ailevi nedenlerden ötürü geldik, detayı söylemek istemiyorum. Türkiye'ye çocuklarımla beraber geldik. Pakistan'da yaşayan bir arkadaşım bize kaçakçıları buldu. Kişi başı 500 dolar verdik. Benim annem Kanada'da yaşıyor paramızı o ödedi (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

Kaçakçıların yolda kendilerini gasp ettiğini ifade eden Afgan kadın zorlu göç yolculuğunu şöyle açıklamaktadır:

> *Çok hatırlamıyorum ama elbiselerimizi sırt çantasına koyduk. Çantalarımızın kaç tanesi yolda kayboldu. Kaçakçılar çantalarımızı bizden alıyordu bizde bir şey söyleyemiyorduk. Ver çantanı sen ne yapacaksın bunu diyorlardı. O zaman küçük olduğum için kaçakçılara ne kadar para verdiğimizi bilmiyorum (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).*

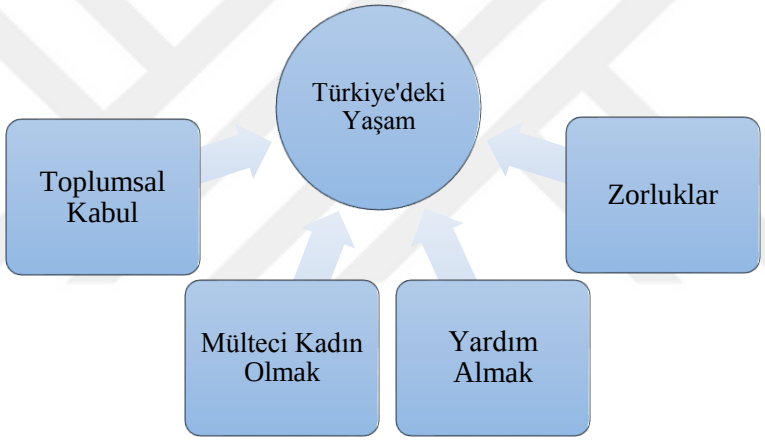
Daha önce Türkiye'ye gelen tanıdıkları aracılığıyla kaçakçıları bulan Afgan kadın yaşadığı zorlu göç yolculuğunu şöyle ifade etmektedir:

> *Kaçakçılar bize hiç eziyet yapmadılar, iyi davrandılar. Kaçakçıları İran'da abim buldu. Abimin birkaç arkadaşı kaçak yollardan Türkiye'ye gelmişti. Onlarla görüştü dedi bizim kaçakçılar çok iyidir, numaralarını aldık. Yol kötüdür. Yürüyerek geldik biraz eziyet çektim ama kaçakçılar bize kötü davranmadılar. İki gün yürüdük yol iyi olunca araba gelip bizi aldı, arabayla geldik. Kaçakçılar bizi getirip büyük parkta bıraktılar. 27 gün parkta kaldık (Gülsüm, 32, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

Afganlar Türkiye'ye gelmek için bulundukları ülkelerdeki kaçakçılarla belli bir ücret karşılığında anlaşmaktadırlar. Afganlar coğrafi şartların zorluğu nedeniyle yolun bir kısmını yürüyerek, bir kısmını at sırtında ve bir kısmını ise arabayla geldiklerini ifade etmişlerdir.

4.4. Afgan Kadınların Türkiye'deki Yaşamları

Bu bölümde, zorlu ve zorunlu bir göç yolculuğunun ardından sınır kent Van'a gelen Afgan kadınların Türkiye'deki yaşamlarına odaklanılmaktadır. Türkiye'deki yaşamları teması Afgan kadınların Van'da toplum tarafından kabul edilmesi, mülteci bir kadın olarak Van'daki yaşamları, yardım alma durumları ve genel olarak yaşadıkları maddi-manevi zorlukları içermektedir.

Şekil 4.5. Türkiye'deki Yaşam Temasını Oluşturan Kategoriler

Afgan kadınlar dünyanın başka ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar. Van'da toplumsal kabul konusunda genel olarak sorun yaşamadıklarını ifade eden Afgan kadınlardan özellikle genç olanlar erkekler tarafından zaman zaman rahatsız edildiklerini ifade etmektedirler. Türkiye'nin sınır kenti olan Van işsizliğin yüksek olduğu kentlerden biridir. Van'daki sınırlı çalışma yaşamı içerisinde kendilerine yer edinmekte zorlanan Afgan kadınlar, başta ekonomik zorluklar olmak üzere birtakım zorluklar yaşamaktadırlar. Ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için devletin ya da sivil toplum örgütlerinin verdiği yardımlara ulaşmakta zorluk yaşadığını ifade eden Afgan kadınlar yardımların yetersizliğine dikkat çekmektedirler.

4.4.1. Van'daki Yaşam ve Toplumsal Kabul

Şehir, münferit olarak insan yığınlarından ve sosyal koşulların uygunluğundan (sokaklar, binalar ve ulaşım ağları vb.) daha fazlasıdır. Benzer şekilde kurumların ve idari aygıtların (mahkeme, okul, hastane vb.) oluşturdukları gruptan daha fazlasıdır. Şehir bunlardan farklı olarak bir ruh haline, bazı gelenek ve adetlere, bu adetlere içkin olan düzenlenmiş davranışlara ve duyarlılığa karşılık gelmektedir. Başka bir ifadeyle şehir, fiziksel yapılardan çok onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci kapsayan; doğanın ve özellikle de insan doğasının bir ürünüdür (Park & Burgess, 2016, s.37). Bu açıdan kentin fiziksel yapısının yanı sıra kentte yaşayan insanların demografik yapısı da önemli bir unsudur. Sınır kent Van, 2021 yılı itibariyle 1 milyon 140 bin nüfusla Türkiye'nin en kalabalık 19. şehridir. Ancak Van'daki eğitim ve sağlık alanındaki eksiklikler, işsizlik, altyapı, kentleşme ve çevre sorunları, çevre illerden aldığı zorunlu iç göçler ve dış ülkelerden aldığı uluslararası zorunlu göçlerle artarak varlığını sürdürmektedir (Açıkgöz, 2019, s.134).

Van, Doğu Anadolu bölgesindeki diğer şehirlerden zaman zaman farklı gerekçelerle iç göçler alan bir kenttir. Kozmopolit bir şehir olan Van'da Kürtler, Türkler, Kırgızlar ve İranlılar gibi farklı etnik kökenlerden insanlar yaşamaktadır. Farklı etnik kökenler, farklı diller ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı çok kültürlü bir kent olarak Van, şehirde yaşayan insanlara, farklılıklara karşı uyum sağlama refleksi kazandırmaktadır.

Yerli ile yabancının karşılaşması, farklı parametreler içeren yeni ilişki biçimleri yaratmaktadır. Basit bir ikilik olarak tanımlanamayacak kadar derinlikli bir ilişki olan yerli ile yabancı arasındaki ilişki, karşılıklı etkileşimlerinin olduğu ve etkileyici dönüşümler yaratan bir ilişki biçimidir (Ünsaldı, 2016, s. 9). Van'da yaşayan katılımcılar buradaki yaşamlarından memnun olduklarını belirtirken Van'daki yerli halkla karşılaşmalarını ve ilişkilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *Van'da bazen dışarı çıkıyorum. Pazara falan gidiyorum geliyorum ama maddi durumumuz iyi olmadığı için çok bir şey alamıyorum. Dışarıdaki insanlar iyiler bize iyi davranıyorlar. Bazı gittiğim yerlerde bana soruyorlar Afgan mısın diye. Afgan olduğumu söyleyince mutlu oluyorlar, bana yardımcı oluyorlar (Hayriye, 60, Eşi Vefat Etmiş, Peştun, Sünni).*

> *Buradaki yaşamımız iyidir. Çocuklarım var onlarla ilgileniyorum, mutfak işleri var. Bazen dışarı çıkıyorum. Beşyola kadar gidip geliyoruz. Alış veriş yapıyorum soğan, patlıcan alıyorum. Biraz Türkçe biliyorum biraz da Farsça*

dışarıdakilerle bir şekilde anlaşıyoruz. Türkçeyi çok az biliyorum. İnsanlar iyidir. İran'dan daha iyidir. Biz Afganız deyince bize ser çava diyorlar. İran gibi değil. Afgan olduğumuz için bize küfretmiyorlar burada bize en azından saygı duyuyorlar (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).

Van dışında başka bir şehirde yaşamak istemem. Van'da en azından tanıdığım insanlar var. Başka bir şehire neden gideyim ki. Bir defa abimle Erzurum'a gittik çalışmak için. 15 güne kadar izin alabiliyoruz. Sürekli kalamayız onun için orada çalışıp geri döndük. Van'ı seviyorum burada yerleri tanıyoruz (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Afganistan'daki hayata göre burada yaşamak daha iyidir. İnsanlar bize kötü davranmıyorlar. Ayağım kırılmadan önce çarşıya gidip gezerdim ama artık gidemiyorum. Çalıştığım yerde Türklerle karşılaşıyorduk. Bize iyi davranıyorlardı hiç yabancı olarak görmüyorlardı bizi. Az çok öğrenmiştim Türkçeyi bir şekilde anlaşıyorduk. Paramı biraz geciktiriyorlardı ama veriyorlardı, hakkımı yemediler. Orada Kürtçe konuşan insanlar vardı. Kürtçe Farsçaya yakındır biraz anlıyordum, anlaşıyorduk onlarla (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Burada normal bir hayatımız var. Kafamız rahattır mesela burada kardeşlerim dışarı çıktıkları zaman kimse onları bir yere götürmez, dışarıda bir tehdit yoktur. Bende bazen dışarı çıkıyorum. Zaten birkaç aydır geldik fazla yerler bilmiyorum. Yakın çevrede gezip geliyorum. Dışarıdaki insanlarla işaret diliyle anlaşıyoruz, bize iyi davranıyorlar. Burada Afgan arkadaşlarım var. Bazen onlar bize gelirler bazen ben onlara giderim (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Thomas Faist (2003, s.271) ulusaşırı toplumsal alanlar kavramıyla kültürel, siyasi ve ekonomik süreçte çeşitli sermaye türlerinin biriktirilmesini, kullanımını ve etkilerini; bu sermaye türlerinin büyüklüğünü ve değişim durumunu açıklamaktadır. Afganların Van'da oluşturmaya başladıkları bir ulusötesi alan söz konusu olmaya başlamıştır. Van'da tanıdığı olan Afganlar Van'a gelmek ve buraya uyum sağlamak konusunda diğer Afgan kadınlara göre daha şanslı sayılmaktadırlar. Van'da sosyal sermayeye sahip olduğunu ifade eden Afgan kadınlar buradaki yaşamlarını şöyle açıklamaktadır:

Van'da tanıdığımız olduğu için Doğu Beyazıt'tan Van'a geldik. Geldiğimiz o kışı hiç unutamıyorum. Çok zordu dil bilmiyordum. Bir yerde çalışıyordum. Orada

dışarıda bekliyordum. Bizim şehrimiz sıcak bir yerdi o yüzden hiç bu kadar soğuk hava görmemiştim. Eşyalarımız yoktu hiç bir şeyimiz yoktu. Bir ev vardı ayda iki yüz elli TL veriyorduk. Bir yatak o evde vardı. Dört kişi o yatakta yatıyordu. Battaniye falan hiçbir şey yoktu. Sonra benim patronum gördü bizim durumumuzu anladı. Çünkü ben hep ağlıyordum ve küçüktüm yani yabancı insanlar kimseyi tanımıyordum. Sonra geldiler evimize baktılar eşyalarımızı, kömürü her şeyi onlar getirdiler. Çok yardımcı oldular bana. Kendimizi geliştirdik. Hayat devam ediyor (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Afganistan'a göre İran'a göre burası çok iyi. Ekmek bulmak zor ama canımız emniyette. Bulaşık yıka, çocukla ilgilen, kursa gidecektim ama çocuğum olduğu için gidemedim. Dediler ki çocuk yasaktır. İzin vermediler. Türkçe öğrenme kurusunu Birleşmiş Milletler veriyordu. Türkçe öğrenmek istiyorum çünkü sıkıntılarımı halletmem lazım. Ama çocuğum yüzünden gidemiyorum. Bel fıtığı rahatsızlığım da var gidemiyorum. Türkleri tanımıyorum. Dil bilmediğim için kimseyle konuşmuyorum. Burada bir akrabamız vardı onun yanında kalıyorduk. Sonra ev arıyorduk bu evi bulduk. Akrabamız da üç yıldır Van'da yaşıyor (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).

Her karşılaşmada birtakım gerilimler veya disforilerin, mecburi iştirakler ile kendiliğinden iştirakler arasında birtakım uyuşmazlıkların var olması muhtemeldir (Goffman, 2020a, s.48). Afgan kadınların Van'da yerel halkla karşılaşmaları oldukça kısıtlı olsa da çoğunlukla gençlerin kamusal yaşama dâhil olmaları onları karşılaşmaların merkezine çekmektedir. Genç yaştaki Afganlar çoğunlukla eğitim, iş, yardım arayışı vb. nedenlerle dışarıyla daha fazla temas kurmaktadırlar. Afgan kadınlar Van'daki yerel halk ile ilişkilerini şöyle ifade etmektedirler:

Burada arkadaşlarım daha çok Türklerdir. Okuldan, eski iş yerimden. Bir şekilde tanıştık onlarla. İyiler, samimiler onları seviyoruz. Ben Türkçeyi istediğim için öğrendim. Buradaki diğer Afganlar öğrenmiyorlar. Türkçeyi öğrenmek zor geliyor onlara (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Türk arkadaşlarım yok. İş yerimde vardı iş bitince başka yerlere gidiyorduk sonra bende onu bulamıyordum o da beni bulamıyordu. Daha çok Afganlarla iletişim kuruyoruz (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Bazen pazara gidiyorum. Türklerle pek konuşmuyoruz çünkü dil bilmiyoruz. Çoğunlukla işaret diliyle anlaşıyoruz. Mesela sebze falan bir şeyler alınca onu işaret ediyoruz öyle anlaşıyoruz (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

Burada Türk arkadaşlarım var. Hepsi çok iyi hepsini çok seviyorum onlar da beni çok seviyorlar. Onlarla okuldan tanıştık. Kızlar da var erkekler de var hepsi çok iyi. Benim için arkadaş arkadaştır Afgan ya da Türk fark etmez. Nasıl ki buradaki arkadaşlarım beni yabancıyım diye ayırmıyorlar bende ayırmıyorum. Arkadaş arkadaştır (Nuran, 20, Bekâr, Tacik, Şii).

Burada genelde Afgan arkadaşlarım var. Onlarla ilk geldiğimiz zaman parkta tanıştık. Ben kimsenin evine gitmiyorum genelde onlar bize geliyorlar. Binada üçüncü katta Afgan arkadaşım var, onunla gidip geliyoruz. Türk komşumuz var yandaki okulda hocadır. Bayramda kimseye gidip gelmiyorum kimseye. Bir şey lazım olunca gidip isteyebiliyorum. Bize iyi davranıyorlar (Gülsüm, 32, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Açık bölgelerde inşa edilen karşılıklı saygı ve iyi niyet varsayımı, birbirini tanımayan kişiler arasındaki temasın olası fenalığının etkisini kırmak için bir temel teşkil eder, bu da sosyalleşmeyi sağlayan erişilebilirliğin temellerinden biridir (Goffman, 2020b, s.152). Afgan kadınlar açık alanlarda ya da kamusal alanlarda sınırlı vakit geçirmeleri Türklerle arkadaşlık ilişkileri geliştirmelerinin önünde engel yaratmaktadır; kadınlar çoğunlukla Afganlarla özel alanları olan evlerde ilişkiler geliştirmektedirler.

Göçmenler arasında dayanma stratejilerinin varlığı uzun yıllardır literatürde yer edinen bir olgudur. Van'da yaşayan Afgan kadınlar kendi aralarında çeşitli dayanışma biçimleri geliştirmişlerdir. Van'da tanıştığı Afgan arkadaşı sayesinde ev bulan ve hayatını kolaylaştıran Afgan kadın bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Kaçakçılar İran'dan Van'a kadar bizi getirdiler. Sonra paralarını alıp gittiler. Yüz elli kişilik bir grupla geldik. Önce babam geldi. Benim çocuğum bekâr erkeklerin yanında kaldığı için ben geri döndüm. Yedi sekiz gün sonra ben de babamdan sonra sınırdan geçtim Van'a geldim. Van'da sosyal yardımlaşmada tanıştığımız Afgan arkadaşım sayesinde bu evi bulduk (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Van otogarında iki ay yaşadıktan sonra kendisine tanıştığı Afgan kadının yardımıyla hayatını düzene sokan Afgan erkek bu durumu şöyle açıklamaktadır:

> *Van'a kaçakçılarla yürüyerek geldik. Altı ay oldu geleli. Geldiğimizde hava güzeldi yazdı. İki ay otogarda kaldık. Burada Afgan bir kız bize yardım etti. Şimdi kaldığımız evi buldu, eşyaları bulmamıza yardım etti. Onunla burada tanıştık. Burada yaşamaktan memnunum ama eksiklerimiz var tamamlamamız lazım. Burada genelde dışarı çıkmıyorum. Çocuklarımın yayında evde kalıyorum. İleride iş bulursam çocuklarımın durumuna göre çalışabilirim. Üç çocuğum var. Çocuklarımın biri on yaşında, biri yedi yaşında, diğeri üç yaşında (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).*

Bireyler topluma iki ana bağ ile bağlıdırlar: Üyelik vasıtasıyla kolektivitelere ve toplumsal ilişkiler vasıtasıyla da diğer bireylere. Buna mukabil bireyin kendisi de, onun da içinde yer aldığı toplumsal birimleri birbirine bağlayarak bir toplumsal ağın oluşumuna katkı sağlayabilir (Goffman, 2021b, s.229). Mülteciler arasındaki dayanışma ilişkileri çoğunlukla toplumsal ilişkiler vasıtasıyla kurulan ağlardan neşet etmektedir. Türkçeyi iyi bildiği için Van'da yaşayan Afgan kadınlara hastanelerde, okul kayıtlarında ya da diğer kurumlarda gönüllü tercümanlık yapan Afgan kadın dayanışma deneyimini şöyle ifade etmektedir:

> *Van dışında başka şehre gitmek isterdik ama buraya alışık. Van'daki hayatım belirsiz. Bazen çarşıda dolaşıyoruz. Benim hayatım çok belirsizdir. Hiç bir günüm belli değil. Başka insanlara yardımcı oluyorum. Arıyorlar diyorlar ki tercümanlık için buraya gel. Gidiyorum. Her günüm farklı. Türkçe bildiğim için beni yardıma çağırıyorlar. Bazen hastaneye giderken, bazı zamanlar sosyal hizmetlere giderken Türkçe bilmedikleri için farklı yerlere dil bilmedikleri için işlemlerini yapamadıkları için bende onlara yardımcı oluyorum. Bazıları dili biliyorlar ama doktorlarla falan konuşamıyorlar. Bazıları biliyorlar dertlerini anlatamıyorlar sadece merhaba, nasılsın bir dil değil. Dertlerini anlatmaları baya zor. Ben anlatıyorum (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

Afganistan'dan gelen ailesi için ev arayışında olan Afgan erkek başka bir Afgan arkadaşının yardımıyla ailesine ev bulduğunu şöyle ifade etmektedir:

> *Ayağım kırılmadan önce işe gidiyordum, evi toparlıyordum ya da çarşıya gidiyordum. Bu evi babam annem gelince tuttuk. Eskiden iki sokak aşağıda*

bekâr arkadaşlarımızla hepimiz bir odada yaşıyorduk. O evi Afgan arkadaşımız buldu abimle beraber orada yaşıyorduk (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Afgan kadın eşi rahatsız olan Afgan arkadaşına destek olmak amacıyla geceleri onlara gittiğini şöyle açıklamaktadır:

Ben akşamları bir arkadaşımın evinde kalıyorum. Arkadaşım evli ve bir çocuğu var. Arkadaşımın kocası hasta olduğu için onun yanında kalıyorum. Sabah uyanınca oradan evime geliyorum. Sonra öğrencilerim geliyor onlara ders veriyorum. Belki bir şeyler yiyorum zamanım kalırsa. Sonra da dil kursuna gidiyorum. Türkçe dil kursu. Türkçe biliyorum ama belgesini almak için daha iyi bir yerde çalışmak için kursa gidiyorum. Gençlik merkezinin verdiği bir kurs, ezberciler iş merkezinde. Ben Türkçeyi bildiği için kurs biraz sıkıcı gidiyor. Genelde Afganlar geliyor kurs hocası çok iyidir. Hafta içi her gün gidiyorum (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

Türkiye'ye ilk geldikleri zaman kaçakçıların onları bıraktığı parkta tanıştığı Afgan kadının yardımıyla yabancı şubeye gidip başvuru işlemlerini yaptırdığını ifade eden Afgan kadın bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Türkiye'ye Van sınırından girdik. Kaçakçılar bizi eski meydana götürdüler. Biz orada bir iki gece parkta kaldık. Sonra bir Afgan bizi görünce bizi yabancı şubeye kadar götürdü. Şuan yan komşumuz olan Afganlarla tanıştık sonra da bu eve taşındık. Buraya ilk geldiğimizde kimseyi tanımıyorduk onun için bu pahalı evi tuttuk. Şimdi daha uygun bir ev arıyoruz. Van'a geldiğimizde hiç kimseyi tanımıyorduk. Kimlik başvurusunda bulunduk. İl göçte bize iyi davrandılar. Van'da yaşamaktan memnunum (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Sabah 6 gibi uyanıyorum, emirle birlikte kahvaltı yapıyorum sonra emiri okula bırakıyorum. Sonra eve dönüyorum tekrar yatıyorum saat on gibi kalkıyorum purya ile birlikte kahvaltı yapıyorum. Sonra onu okula bırakıyorum, emirle birlikte eve dönüyorum. Sonra alışveriş olsa, göç dairesinde imza varsa onu hallediyorum (Gülsüm, 32, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Görüşülen Afgan kadınlar neredeyse tamamı ya kendileri ya da çocuklarının güvenliği nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle güvende olmak onlar için son derece

önemlidir. Afgan kadınlar kendilerini Van'da güvende hissettiklerini söyle ifade etmektedirler:

> *Sabah uyanında hiç bir şey yapmıyoruz. Akşama kadar birbirimizin yüzlerine bakıyoruz. Dışarıya çıksak dil bilmiyoruz, nasıl konuşacağız. Bir yerlere gidip başvuru yapmak istiyoruz ama henüz kimliğimiz yok. Başvuru yaptık kimliğin çıkmasını bekliyoruz. Kimliği çıkarttıktan sonra bir şeyler yapmayı düşünüyorum. Şuan çok dışarı çıkmıyorum. Türkiye'de kendimi çok güvende hissediyorum (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).*

> *Afganistan'dayken Van'da yaşayan iki oğlumla ayda bir telefonla görüşüyorduk. Afganistan'da Taliban sürekli telefon hatlarını kesiyor. Onun için telefonla çok az konuşabiliyoruz. Çocuklarım dört yıldır burada yaşıyordu. Bizde daha sonra onların yanına geldik. Daha erken gelemedik çünkü durumumuz yoktu. Buraya gelince çocuklarım başka Afganlarla tanışmıştı, bir süre çocuklarımın kaldığı genç Afganların evinde kaldık, sonra bu evi bize tuttular bu eve yerleştik (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).*

> *Şükürler olsun burada canımız güvende. Kızlarım burada rahattır insanlar çok iyi davranıyor bize. Kalp ve diyabet hastası olduğum için çoğunlukla evde kalıyorum (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).*

Karşılıklı erişilebilirliğin temel kurallarından biri "açık bölgeler" olarak tanımlanan yerlere dayanmaktadır. Bu yerler, birbirini tanıyan ya da tanımayan herhangi iki kişinin selamlaşmak için bir birleriyle yüz irtibatı kurma haklarının olduğu fiziksel açıdan sınırlı bölgelerdir (Goffman, 2020b, s.148). Van'daki Afgan kadınların kamusal yaşama ya da açık alanlara dâhil olmasının ve bir etkileşim kurmalarının önündeki en büyük engellerden biri dil bariyerdir. Goffman'a göre İnsanlar bulundukları ortama yeni birisi girdiği zaman genelde ya o kişi hakkında bilgi edinme ya da sahip oldukları bilgileri kullanma çabasına girerler (Goffman, 2014b, s.15). Afgan kadınların kendilerini ifade etmek ve etkileşim kurabilmek için en temel ihtiyaçlarından biri Türkçeyi öğrenmeleridir. Çoğu Afgan kadın Türkçe bilmediği için insanlarla iletişim ve etkileşim konusunda zorluk yaşadığını şöyle ifade etmektedir:

> *İş olsa burası güzel. Türkçeyi bilmiyorum onun için öyle bir işim olsun ki dil gerekmesin. Dikiş yapmayı biliyorum daha önce Afganistan'da biraz çalışmıştım. Buradaki hayatımız dilencilik gibidir. Akşama kadar sosyale*

(Sosyal Hizmetlere) gidiyoruz dilenciler gibi, öyledir valla. Burada genelde Afgan arkadaşlarımla beraber sosyal, belediye, vakıflar yardım alınan yerlere gidiyoruz. Onun dışında evdeyim genelde. Daha 6 aydır buradayız, dışarıyı çok bilmiyoruz (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Dışarı çıkınca bazen konuşmak isteyen oluyor. Yanımda Türkçe bilen arkadaşım olunca arkadaşım onlara cevap veriyor. Beni rahatsız eden olmadı, insanlar bize iyi davranıyorlar. Türk arkadaşlarım yok, ne yapacağım Türk arkadaşları (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Önceden ailesizlikten dolayı çok zorlanıyordum. Dil bilmediğimiz içinde baya zorlandık. Kimseyle bir sorun yaşamadık kendi yolumuzda gidip geliyoruz. İş yerimdekilerden biraz Türkçe öğrendim (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Bu ev sobalı kirası 570 lira. Hem odun hem kömür yakıyoruz. Burada insanlar iyidir. Ama burada yaşam zordur olmuyor. Okumak istiyorum ama okuyamıyorum. Ben dili dışarıda öğrendim. Kız kardeşim var o dili okuldan öğrendi, kitaptan öğrendi o kolay okuyacak. Ama ben dışarıda çalışarak öğrendim. Dışarıdaki dille kitaptaki dil çok farklı onun için okul okumam çok zor. Kardeşim 7. Sınıfa gidiyor. O Türkçeyi kitaplı bir şekilde öğrendi hem okumayı hem yazmayı iyi biliyor (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

En temel ilgi ve dikkat odağı olarak konuşma başka herhangi bir şeye benzemez. Çünkü sohbet biçimindeki konuşma katılımcı için diğerlerinin de içinde olduğu bir dünya ve bir gerçeklik yaratmaktadır. Herkesin böyle birlikte ve kendiliğinden katılması mistik bir birleşme, bir toplumsallaşmış vecd halidir (Goffman, 2021a, 132). Afgan kadınların önemli bir kısmı günün büyük bir kısmını evde geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Dil bilmedikleri için dışarı çıkıp kamusal hayata dâhil olamadıklarını ve toplumsallaşma süreçlerinden yoksun kaldıklarını şöyle ifade etmektedirler:

Geldiğimizden beri daha çok evdeyiz. Dışarı çok az gidiyoruz. Bazen çarşıya gidiyorum. Türklerle konuşmuyorum çünkü Türkçe bilmiyorum. Türkçe bilseydim konuşmak isterdim. (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).

Burada çoğunlukla evde vakit geçiriyoruz. Alış veriş için bazen çarşıya gidiyorum. İnsanlarla anlaşmamız zor oluyor ama Kürtçeyle Farsça yakın olduğu için anlaşıyoruz. Türkler çok iyi insanlardır. Şimdiye kadar bir sıkıntı

yaşamadık ama dil sıkıntımız var. Bir dernekten yardım falan almaya gittiğimizde, doktora falan gittiğimizde sıkıntı yaşıyoruz. Böyle bir yere gittiğimiz zaman yanımızda Türkçe bilen birini götürüyoruz. Mesela Afgan komşumuzun kızı var bizimle beraber geliyor. Afgan olduğumuz için bize yardım ediyor (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Van'daki hayatım idare eder. Biz hep sorun içinde yaşıyoruz maddi sorunlarımız var böyle hayat güzel olmuyor. Genelde dışarı çıkmıyorum, psikolojim bozuldu (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Damga, günümüzde genellikle asıl semantik köküne benzer bir anlamda kullanılsa da gözden düşmenin bedensel belirtisinden ziyade gözden düşmenin bizatihi kendisi için kullanılmaktadır. Bir yabancıyla karşılaştığımızda o an itibariyle ilk intibalar bizim karşılaşılan kişinin dâhil olduğunu düşündüğümüz kategorisini ve niteliklerini ve buradan hareketle toplumsal kimliğini kestirmemize olanak tanır. Ancak kişi, bizim tarafımızdan varsayılan toplumsal kimliğinin ötesinde bir kimliğe sahip olabilir. Gerçekten dâhil olduğu kategoriler ve sahip olduğu sıfatlar nedeniyle kişinin fiili toplumsal kimliği farklılık arz edebilir (Goffman, 2014a, s.27-29). Nitekim bu araştırmada görüşülen katılımcıların önemli bir kısmı Dari dilini (Afganistan Farsçası) konuşmaktadırlar. Ayrıca önemli bir kısmı İran'dan gelen Afgan kadınlar Van'daki insanların kendilerini İranlı zannettiklerini ve arzulanmayan bu damgadan ötürü rahatsızlık duyduklarını şöyle ifade etmektedirler:

Dışarı da ki insanlar iyidir. İyi karşılıyorlar bizi. Birkaç kişi bize sordu İranlı mısınız diye bizde dedik hayır Afgan'ız (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).

Dışarı çıktığımda bize İranlı mısınız Afgan mısınız diye soruyorlar. Biz Afgan'ız deyince seviniyorlar bize hoş geldiniz diyorlar. Burada İranlıları pek sevmiyorlar. Günümü daha çok dışarı geçiriyorum. Alış verip yapıyorum, BİM'e gidiyorum, doktora gidiyorum. Van'da yaşamaktan memnunum. İnsanlar iyidir. Ben İstanbul'u da Ankara'yı da gördüm gerçi oralarda çok kalmadık ama buradaki insanlar hem iyiler hem Müslümanlar. Diğer şehirleri hiç sevmiyorum Van'da yaşamak istiyorum. Burada daha önceden tanıdığımız kimse yoktu (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Van'da yaşayan Afganlar ibadetlerini yaparken mezhepsel ayrımcılık yaşamadıklarını şöyle ifade etmektedirler:

> *Burada Boylar Camisine Kuran kursuna gidiyorum. Çok güzel Rukiye abla çok iyi bir insan. Ben reçetemi verdim bana ilacımı aldı. 112 TL tutuyordu ben alacam dedi benim ilaçlarımı aldı sağ olsun. Biz Şiiyiz. Camidekiler de biliyorlar bu konuda hiç sorun yaşamadım. Ben bir kenara geçer namazımı kılarım. Pakistan'da bir yanda Şii Camii var diğer tarafta Sünni Camisi var. Türkiye'de de Şii Camisi olsun isterim. Van'da da bir tane var ama ismini bilmiyorum (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

> *Günde bir saat gidiyorum dışarıya. Mescide falan gidip geliyorum. Van'da bir sıkıntı yaşamadım. Mescide gittiğimde namazımı kılıp geliyorum kimseyle konuşmuyorum. Sağlık problemim var. Doktora gidemiyoruz çünkü kimliğimiz çıkmadı. Bel ve ayaklarımdan rahatsızım. Hiç hastaneye gitmedim. İran'dan getirdiğim birkaç tane ilacı kullanıyorum (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).*

Afgan kadınlar Van'da toplumsal kabul konusunda önemli bir problem yaşamamaktadırlar. Van'ı güvenli bulduklarını ifade eden kadınlar burada mezhepsel ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Van'da yaşayan Afgan kadınların ağırlıklı olarak içe kapanık, cemaat/topluluk tarzı ilişkiler (Tönnies, 2019, s.42) geliştirdikleri ve yaşamlarını böyle sürdürdükleri tespit edilmiştir.

4.4.2. Mülteci Bir Kadın Olarak Zorlukların Kesişiminde Yaşamak

Göç öncesinde yaşadıkları toplumda kadın olmanın zorluklarını yaşayan Afgan kadınlar göç sonrasında da kendilerini birtakım zorlukların kesişiminde bulmuşlardır. Van'da yaşayan Afgan kadınlar mülteci bir kadın olmanın kendileri açısından bazı zorluklar yarattığını ifade etmişlerdir. Çoğunlukla genç Afgan kadınlar çalışma yaşamında, yardım başvurusunda ya da gündelik yaşamda Van'daki genç erkekler tarafından rahatsız edildiklerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *Şuan çalışmıyorum. İş arıyorum. Eskiden buranın insanları iyiydi şimdi genç kız olduğum için zorlanıyorum. Çünkü bir erkek olmadı başımızda, zorlanıyoruz. Maddi durumumuz kötü. Yani soba yakmak zor. Böyle şeylerde zorlanıyoruz. Eskiden küçüktüm ama şimdi insanlar bir şekilde rahatsız ediyorlar. Laf söylüyorlar. Sokaktaki insanlar, serseriler (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

Dışarıda insanlar bize karşı iyiler ama erkekleri biraz daha açgözlüler. Kötü gözle bakıyorlar. Mesela birkaç gün önce bize bir yardım getirmişlerdi. Böyle eski elbiseleri bize getirmişlerdi. Bizi sıraya dizmiştiler. Al bu sana al bu da sana diye köpek gibi atıyorlardı. Numaramızı istediler sonra bir şeyler yaparız, konuşalım dediler. Böyle şeyler yapmaya hakları yok. Zaten o elbiseleri de İstanbul'dan getirmişlerdi. Başka zengin insanlar göndermişlerdi. Su istimal ediyorlar. Bizi taciz ediyorlar. Bazıları iyidir. Bazı kadınlar da diyorlar mültecisiniz falan uzak durun diyorlar (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Bir şekilde kızımı getirmek istiyorum. Babası bağımlıdır kızıma işkence yapıyor. Hem onun hem benim psikolojim bozuldu. Tek yol kaçak yoldur. Kızım küçük olduğu için kaçak yoldan gelemez. Bir yolu olsa sadece kızımı getirsem yeter. Okul okumak isterim, çalışmak isterim. Bir meslek öğrenmek isterim. Türkçe öğrenmeyi yüzde yüz isterim çünkü gerekiyor. Birleşmiş Milletlerin Türkçe kursu var ama annem hasta olduğu için ben daha çok ev işlerini yapmam gerekiyor onun için kursa gidemiyorum. Hem benim yaşım büyüktür o kurs bana göre değil. Her yaşa göre kurs olsun (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Ataerkil sistemin Afganistan'da olduğu gibi Türkiye'de de işlediğine şahit olan Afgan kadın yardım için erkeklerin başvuru yapmasının uygun olmadığını düşünmektedir. Yardım için başvuru yapmaya gittiğinde kadın olmanın süreci kolaylaştırdığını ifade eden Afgan kadın deneyimini şöyle açıklamaktadır:

Yardım için bir yerlere gitmem gerekiyor, babam ve abilerim gidemez. Burada yardım alırken kadınlarla daha iyi ilgileniyorlar. Yardım istemeye gidince bana iyi davranıyorlar (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

İran'dan Türkiye'ye gelen Afgan kadın daha kadınların rolleri olarak tanımlanan ev işlerinde zorlandığını şöyle ifade etmektedir:

İran'da gaz var. Sıcak su var, kalorifer var. İnsan ilk geldiği zaman burada soba falan zor oluyor. Hayatımdan memnumum ama bazı sıkıntılarım var. Mesela bir şarj cihazım yok ki telefonumu şarja bırakayım, abimle konuşayım. Çalışmak istiyorum, dil bilmek istiyorum. Kendi paramı kazanmak istiyorum. Çünkü hiç param yok (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Mülteci bir kadın olarak geri gönderme merkezinde çeşitli zorluklar yaşayan kadın süreci şöyle ifade etmektedir:

> *Kurubaş'ta (geri gönderme merkezi) sıkıntı yaşadım. Oraya kim giderse gitsin korona olmasa bile 14 gün karantinada kalıyor. Emniyetle İl Göç yan yanadır. İl göçe gideceğimize yanlışlıkla emniyet binasına gittik. Onlarda bizi alıp hemen Kurubaş'a gönderdiler. Kimlik almak için il göçe gitmiştik. Kurubaş'ta bizimle konuşmuyorlardı bize sadece yemek verip gidiyorlardı. Orada bir oda vardı yatak ve banyo vardı. Çocuklarımın bir tane elbisesi vardı. Bize elbise bile vermediler orada. Çocuklarımın elbisesini yıkayınca onlar battaniyenin altında kurumasını bekliyorlardı (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).*

Yardım başvurusu yapmak için bazı kurumlara müracaat eden Afgan kadınlar uğradıkları istismar vakasını şöyle ifade etmektedirler:

> *Müdürler bize eziyet ediyor. Arkadaş olarak bize mesaj atıyorlar. Diyor gel gidelim kahve içelim sen benimle arkadaş olmazsan yardımlarını kesecem diye tehdit ediyorlar. Bazen insanlar mecbur kalıyor gidiyor onlarla beraber kahve içiyor, diskoya gidiyor, çok şeyler yapıyor onlara. Ama kimse onları şikâyet etmeye cüret edemiyor. Şikâyet etsek bir şey olmuyor (Gülsüm, 32, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

İş bulmakta zorlanan Afgan kadınlar çalışma yaşamında kadın oldukları için başka sorunlarda yaşamaktadırlar. Afgan kadınlar yaşadıkları sorunları şöyle ifade etmektedirler:

> *Dışarı çıktığımızda çarşıya falan bu güne kadar kötü davranan olmadı. Şey oluyor bazen. Bazı İranlı müşteriler bazı Kürt müşteriler numaramı istiyordu. Bende göründüğüm gibi sakin biri değilim kavga ediyordum (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).*

> *Burada terzilik yapıyorum. Evde çalışıyorum makinem var ama kimse eve iş vermiyor. Dışarıda çok iş bulmaya çalıştım ama çok rahatsız ettiler. 20 yaşındaki bir çocuk diyor ki ben 29 yaşındayım. Seni çok seviyorum, seninle evleneceğim, senin çocuklarına ben bakacağım (Gülşah, 34, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).*

Otelde günlük 70 TL'ye temizlik yapıyorum. Başka bir iş yapmıyorum. Yardım almıyoruz. Evlere temizliğe gitmiyorum korkuyorum (Meliha, 26, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

İnsanlardan memnunuz ama burada olmaktan da korkuyoruz. Dosyamızla ilgili olarak korkuyoruz. Eşimi öldürdüler, o çok iyi bir insandı. Van sınıra çok yakındır. O yüzden biz çok korkuyoruz. Eşim öldüğü için biz Türkiye'ye geldik. Ben kendim burada terzilik öğrendim. Esnafın çoğu kötü gözle bakıyor. Yüzde beşi iyidir. Çok yardım ederler ama bazı zamanlar da kötü şeyler isterler. Ben bekâr bir kadınım (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Afgan kadınlar yaşadıkları çeşitli sorunların ardından, bilmedikleri yeni bir ülkede yaşamaya çalışırken, kadın olmaları nedeniyle burada da bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

4.4.3. Yoksulluk ve Mülteciliğin Kesişiminde Yardım Al(ama)mak: Devlet Türklere Yardım Ediyor!

Türkiye'de göçmenlere yönelik çeşitli çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri çoğunlukla büyük metropollerde ya da Suriyeli göçünün yoğunlaştığı Güneydoğu Anadolu bölgesindeki şehirlerde varlık göstermektedir. Türkiye'nin İran'la en uzun sınırını oluşturan sınır kent Van tarih boyunca göçmenler için önemli bir geçiş noktası olmuştur. Ancak Van'da göçmen ve mültecilere yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin sayısı oldukça sınırlıdır. Bu durum bir uydu kent olan Van'daki mülteci ve sığınmacılar için önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Sivil toplum örgütleri sosyal hizmetlerin sivil oluşumunu ifade etmektedir (Akbaş, 2021, s.337). Van'da göçmen ve mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplumlarının nicelik ve nitelik açısından yetersiz olması ilgili gruplara yönelik sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların sınırlı olması anlamına gelmektedir. Mülteci olmanın getirdiği dezavantajlı durumla birlikte daha da yoksullaşan Afgan kadınlar yoksulluğun ve mülteciliğin kesişiminde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Van'da yaşayan Afgan kadınlar yardımların yetersiz olduğunu ve devletin çoğunlukla Türklere yardım ettiğini şöyle ifade etmektedirler:

Sigortamızı açsınlar. Maddi durumumuz olmadığı için hastalanınca zorlanıyoruz. Hastaneye gidemiyoruz. Bazı yardımlarımızı vermiyorlar. Türklere veriyorlar diyorlar siz yabancısınız bunun için vermiyorlar. Bu zordur.

Biraz daha yardımcı olsalar. Bizim hayatımız daha güzel olur. Şuan Kızılay desteği kesildi. Sosyal hizmetlerden destek alıyoruz. Nakit para. Eskiden bin yüz TL idi. Şimdi 700-800 TL oldu. Ben on sekiz yaşıma girdiğim için düştü. Şimdi kardeşimin üstündedir onun içinde çok zorlandık. Vermiyorlardı. Hepsi Türkler içindir, yabancılar için yapmıyorlar. Baya uğraşacaksın. Bazı zamanlarda uğraşsan bile bir sonuç alamazsın. Bir dernek vardı. Geldiler benim başım açık diye bize yardım etmediler. Zaten genelde Türklere yardım ediyorlar (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Devletin yanı sıra sivil toplum örgütlerinin de Türklere yardım verdiğini ifade eden Afgan kadın bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Bir tane dernek vardı bize destek vermediler. Türklere yardım veriyorlar. Hastayım, çalışamam yardım etsinler. Para yardımı yapsınlar. Sigortamızın süresi bitince kapatmasınlar. Özel bir hastalığım var. Hep muayene olmam lazım. Borçlarımız çok var. O yüzden geçinemiyoruz (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).

Dernek var ama yardım vermiyorlar. Çok gittik sabahtan akşama kadar yollardayız. Evinize gelip bakacağız diyorlar, şimdi koronadır diyorlar, yabancı uyruklusunuz diyorlar vermiyorlar (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Afgan kadın yardım arama durumunu dilencilik olarak tanımlayarak bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Sabah uyanınca yardım bulmak için oraya buraya gidiyorum, dilencilik yapıyorum gibi. Sosyal yardımlara, sosyal vâkıflara, Kızılay'a gidiyorum. Nakit para, eşya ne olsa yardım istiyoruz. Çamaşır makinesi. Çünkü elle yıkıyamıyorum. Evimizin bir odası serili. Diğer oda boştur. Burada bir soba var o da emanettir. Sosyal hizmet kömür verdi. Yeni geldiğimiz için bir yıl sigorta veriyorlar. Çalışmak istiyorum. Çocuğumun eğitim almasını istiyorum. Türkiye'ye geldiğim için memnunum burası İran'dan daha iyidir (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Afgan kadınlar nakit yardımların yanı sıra sağlık sigortasına ihtiyaç duyduklarını şöyle ifade etmektedirler:

Sigortamız olsun, nakit para yardımı olsun isterim. Birileri durumumuzu gönce bize biraz para veriyor, o kadar (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

Sigortamız yok, kömürümüz bitmiş, maddi yardıma ihtiyacımız var. Gıda yardımı da olsa çok iyi olur. Şuan sobada odun yakıyoruz. Kömürümüz yok. İnsanlar yardım ediyor ama dernekler yok (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Sigortamızı açsalar iyi olur. Çocuklarım okumayı, eğitimi çok seviyorlar onlar okula gitsinler istiyorum. Sosyal bize bazen kömür veriyor. Sosyal bana maaşımı geri versin, aylık bir gelirim olsun istiyorum (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Afgan kadınlar nakit yardımların yanı sıra ayni yardımlara da ihtiyaç duyduklarını şöyle ifade etmektedirler:

Evde buzdolabımız yok. Eşyalarımız eksik. Onların tamamlanmasını isterim. Para yardımı yapılsın isterim. Maddi ihtiyacımız var. Bazı zamanlar evde bir parça meyve bile olmuyor çocuklarıma vereyim (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Afgan kadınlar maddi yardımların yanı sıra eğitim, Türkçe dil kursu ve meslek edindirme kursları taleplerini şöyle ifade etmektedirler:

Gerçekten durumumuz çok kötü. Ne dil biliyoruz, ne bir mesleğimiz var bir iş yapmamız için, hiçbir şey bilmiyoruz, şimdi gerçekten zor duruma düşmüşüz. Gerektiği kadar bize yardım versinler. Bir kurs olsa Türkçe öğrenmek isterim. Şimdiye kadar bir yardım almadık. Kızım her gün sosyale (sosyal yardımlar) gidiyor koşumuzun kızıyla beraber (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).

Şimdilik hayatımız iyidir. Hayatımız böyle devam etsin. Kardeşlerim okul okusun. Maddi yardım versinler bize. O kadar başka bir şey istemiyorum. Türkiye bize her türlü yardımı yapabilir ama öncelikle kardeşlerimin okusun bu bizim için daha önemli. Bende burada üniversiteye gitmek isterim (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

İşimiz yoktur. Bir şey yapmıyoruz yardım istemek için vakıf ve derneklere gidiyoruz. Paramız olmadığı için gidip gezmiyoruz. Şuan hiçbir şeyimiz yok. Çok ihtiyacımız var. Çamaşır makinamız yok. Eşimin bel fıtığı var doktor dedi ki bu elbise yıkayamaz çok ayakta duramaz. Şuan kimliğimiz var bir yıla kadar sigortamız var. Türkçe öğrenmek isterim, kurs olsa giderim. İl göç bize kağıt verdi çocuğumu okula kaydetmek için. Çocuğumun okula gitmesini istiyorum. Aylık bir gelirimiz olsa, bir yerden gıda yardımı falan gelse iyi olur (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).

Çok fazla bir şey istemiyorum. Sakin bir hayat istiyorum ve futbol oynamak istiyorum. Maddi yardım olsa iyi olur kaç aydır çalışamadım maddi olarak zorlanıyoruz. Yazın çalışıyorduk paramız vardı şimdi ayağımda kırıldığı için çalışamıyorum. Şimdi kirayı ödemekte zorlanıyoruz. Ayağımın tedavisi için hastaneye gittim. Bana çok iyi davrandılar. Onlar için fark etmezdi ki biz Afgan'ız ya da İranlıyız ya da Türk'üz. İki hafta önce gittiğimde dikişleri aldılar dediler ki şimdi yürüyebilirsin ama yavaş bir şekilde (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Çeşitli kurumlara ve sivil toplum örgütlerine yardım başvurusunda bulundukları halde geri dönüş alamayan Afgan kadınlar bu durumu şöyle ifade etmektedirler:

Sosyale (Sosyal Hizmetler) gittik, evinize bakacağız diye bize söz verdiler ama iki aydır kimse gelmedi. Yardım falan etmediler. Belediye'ye de gittim gıda kartı için onu da vermediler (Hayriye, 60, Eşi Vefat Etmiş, Peştun, Sünni).

Yardım veren dernek yoktur ama bazen yoldan geçerken sorup ekmek ya da gıda falan getirenler oluyor. Bunlar mahalleden ya da başka yerlerden gelen insanlar oluyor (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

Bazen dışarı çıkıp yürüyüş yapıyoruz. Çarşıya gidiyoruz, Afgan olduğumuzu söyleyince insanlar bize çok iyi davranıyor. Şimdiye kadar kimse bize yardım getirmedi yalnızca bir defa bir dernek biraz gıda yardımı yaptılar (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

Maddi durumumuz çok kötü çocuklarımız var ihtiyaçlarımız var. Kızılay'a başvurduk. Komşumuzun kızıyla beraber gittik, bize iyi davrandılar (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).

Van'da göçmen ve mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin yetersiz olması insanların sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardan daha az faydalanmasına sebep olmaktadır. Van'daki Afgan kadınlar maddi yardımların yanı sıra eğitim, sağlık sigortası vb. hizmetler konusunda da yardıma ihtiyaç duyduklarını yapılan yardımların yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

4.4.4. Sermayesizliğin Kesişiminde Yaşamak: Burada Ekmek Bulmak Zor Ama Halimize Şükür!

Van'ın da içinde bulunduğu TRB2 bölgesinde iş gücüne katılım oranı %47,6 olarak tespit edilmiş olup Türkiye ortalamasının altındadır. Bölge'deki işsizlik oranı ise %23,6 olarak Türkiye ortalamasının neredeyse iki katı kadar işsizlik tespit edilmiştir. Van'daki istihdam oranı ise %36,4 olarak Türkiye ortalamasının oldukça atlında bir orana sahiptir (TÜİK, 2020). Genel olarak TRB2 bölgesinde ve Van'da işsizliğin oldukça yüksek, iş gücüne katılım oranı ve istihdamın ise oldukça düşük oranlarda olduğu görülmektedir. Van'da yaşayan Afganların iş gücüne katılımlarının oldukça zor olduğu ancak bazılarının kayıt dışı istihdam ve emek sömürüsüyle karşı karşıya oldukları görülmektedir. Ekonomik sermayeye sahip olmadıkları gibi dil sermayesine de sahip olmayan Afgan kadınlar sahip oldukları kısıtlı sosyal sermayeleriyle yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Katılımcılar Van'da iş bulmakta zorluk yaşadıklarını ancak her şeye rağmen şükrettiklerini şöyle ifade etmektedirler:

> *Van'daki yaşamımdan memnunum, hasta olduğum için çalışamıyorum ama halimize şükür. (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).*

> *Burada da iş yok. Van'da yaşamaktan memnunuz ama iş yok. Ne yiyeceğiz, kirayı faturaları nasıl ödeyeceğiz, paramızda bitiyor. Bu evi bir Afgan tanıdığımız aracılığıyla bulduk. Böyle bir ev bulduğumuz için Allaha şükrediyoruz (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).*

Küçük yaşta çalışıp ailesine bakmak zorunda olan Afgan kadın yaşadığı zorlu durumu şöyle açıklamaktadır:

> *Burada tanıdığımızın yanına geldik. Sonra o bize gösterdi. O bir buçuk yıldır Türkiye'deydi. Ben bir işe girdim. Parfümcüde çalıştım. Sonra aileme bakmak zorunda kaldım. 13-14 yaşında bir kız aileme bakmak zorunda kaldım. 2016 yılıydı geldiğimiz zaman (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

Eşinin sanayide geçici ve zorlu işlerde çalıştığını ifade eden Afgan kadın yaşadığı zorluğu şöyle ifade etmektedir:

Dil bilmemek, eşyaları bulmak, kışlık falan bulmak zordur. Kimse bize yardım etmedi. Benim eşim az çok çalıştığı için toparlandık bir şeyler aldık. Her yere gidip çalışıyor. Şuan sanayide eleman olarak çalışıyor. Bir yıl üç aydır orada çalışıyor (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).

Farsça bildiği için Van'daki İranlı müşterilere satış yapan Afgan kadın çalışma deneyimini şöyle ifade etmektedir:

Sonra ben, annem, ninem dayım falan hiçbiri Türkçe bilmiyordu. Bende bilmiyordum ama parfümcüde bir genç kız arıyorlardı sonra ben oraya girdim. Aylık beş yüz TL ye çalışıyordum. Zor bir şekilde çalışıyordum. Aileme bakmak için mecburen. Sonra tanıdığımız bize ev falan buldu. Ben Farsça bildiğim için o zamanlar İranlılar çok geliyordu. Dediler ki sen Farsça biliyorsun gel bize anlat. Parfümcüde kapıda bekliyordum çubuk dağıtıyordum (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Türkçe bilmediği için iş bulamadığını ifade eden Afganlar dil öğrenmek istediklerini ve çalışmak istediklerini şöyle ifade etmektedir:

Türkçe bilmediğim için çalışamıyorum. Türkçe bilmek önemli. Temizlikçi olarak iş verseler yaparım. Türkçe öğrenmek istiyorum. Şuan bir gelirim yok. Sosyal yardımlar dedi ki çocuğun okula gitse sana vardım veririz. Çocuğum okula gitmiyor. Çünkü sistemler kapalı bu ayın on beşinde açılacak. İran'da da zaten okul okumuyordu çünkü kimliğimiz yoktu. Çocuğumun eğitimi için bekliyoruz (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Bir yere gittiğim zaman iş aradığım zaman Türkçe bilmediğim için beni işe almıyorlar. Bir kursta yok ben gideyim Türkçe öğreneyim. Zorluk yaşıyorum. Türkçe öğrenmek istiyorum. Şimdiye kadar hastaneye gitmedik şükür iyiyiz. Dışarıda insanlar bize karşı iyi davranıyorlar. Onlarla işaret diliyle anlaşıyoruz. Zaten yemek belediyeden geliyor. Mesela gittiğim zaman işaret ediyorum diyorum onu ver falan. Çocukları bazı zamanlarda parka götürüyorum. Şimdiye kadar parkta bir sorun yaşamadık (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Türkçe öğrenmek için kursa giden Afgan kadınlar kursta yaşadıklarını şöyle ifade etmişlerdir:

Bende Türkçe eğitim almak istiyorum. İki gündür Birleşmiş Milletlerin açtığı Türkçe kursuna gidiyorum. Kursta şimdiye kadar bir şey öğrenmedim. Hoca yazıyor bizde yazıyoruz. Kursta on beş kişi falan var, hepsi Afgan. Birkaç tane erkek var diğerleri kadın. Kardeşim kursa gelmiyor. Biraz Türkçe biliyor, konuşabiliyor. Şuan iş arıyor ama iş yok (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Parasızlık, işsizlik burada çok sorunumuz var. Eğitim almak isterim ama zaten 18 yaşıma girdim okula gidemem. Türkçe kursu olsa dili daha çabuk öğrenirim. Daha önce Birleşmiş Milletlerin Türkçe kursuna gittim ama hoca Türk'tür. Dersi sadece Türkçe anlatıyorlar anlamıyordum. Mesela yabancı bir hoca olsa hem Türkçe hem Farsça anlatsa Türkçeyi daha iyi öğrenirdim, bende kursu bıraktım (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Türkçe bilmediği için hastanede doktorlarla anlaşmakta zorluk yaşadığını ifade eden Afgan kadın yaşadıklarını şöyle açıklamaktadır:

Sigortamız şuan var. Üç ay falan sonra bitecek. İl göç yeni gelenlere sigorta veriyor. Üç ay sonra süresi bitecek. Hastaneye gittiğimde dil bilmediğim için çok zorluk çekiyorum. Komşumuzun kızını götürüyorum. O Türkçeyi biliyor. Bize yardımcı oluyor. Bir keresinde tek gittiğimde doktor geldi o kadar konuştu ben bilmedim. Sonra bana biraz bağırdı. Neler söyledi hiç anlamadım. Çocuğum küçük okula gitmiyor. Ben istemiyorum benim gibi olsun. Büyüğünde okula göndereceğim. Burada kimseye karışmıyorlar. Bir sorunumuz yok. Dil bilmediğim için muhatap olmuyorum (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).

Benim mide problemim var. Bir kez hastaneye gittim üç saat falan beklettiler sonra muayene oldum ilaç kullanıyorum şimdi daha iyiyim. Hastanede çok kötüleşmiştim insanlar bana inanmıyordu bu yalan söylüyor diyordular. Ama yine de iyi davrandılar. Annem tansiyon hastası. Annem Türkiye'ye gelmeden iki hafta önce safra kesesi ameliyat olmuştu. Şimdi ilaç kullanıyor (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Hastaneye gittiğimde dil bilmediğim için benimle Türkçe bilen komşumuzun kızı geliyor, doktorlarla anlaşıyoruz. Küçük oğlum için okula gittik bize ayın 15 inde

gelin dediler. Diğer çocuklarım büyüktür. Zaten maddi durumumuz olmadığı için şuan bizim için önemli olan onların çalışmasıdır (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).

Çalışmak için meslek kursuna gitmek istediğini ifade eden Afgan kadın işsizlik sürecini şöyle açıklamaktadır:

Bir evim olsun, biraz eşyalarım olsun. Yaşamak istiyorum. Elbise, gıda yardımı falan istiyorum. Dil öğrenmek istiyorum. Çalışmak istiyorum. Ne iş olsa yaparım. Mesleğim yok çünkü ben hep evdeydim, ev hanımıydım, hiçbir şey öğrenemedim. Ama kuaförlük işlerini öğrenmek istiyorum. Kuaförlük kursları falan olsa gitmek isterim (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Eşi rahatsız olduğu için çalışmak istediğini ifade eden Afgan kadın çocuklarına bakacak kimse olmadığı için çalışamadığını şöyle ifade etmektedir:

Çalışmak isterim ama çocuğuma kim bakacak. Zorlukları çekerim ama çocuğumu başkalarına bırakmak istemem kendim terbiye etmek isterim. Eşim rahatsızdır. Sürekli çalışamıyor. Hatta hastaneye gidecektik. Kulak iltihabı olmuştu, kulak tembelliği olmuş, baş ağrıları oluyor. Sigortamız olmadığı için hastaneye gidemiyoruz (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Van'da iş bulamadıkları için başka bir şehre gidip çalışmak istediğini ifade eden Afgan kadın yaşadığı zorluğu şöyle ifade etmektedir:

Başka bir şehre gitmek istiyorum. Çalışmamız lazım zaten bize burada kimseden yardım almıyoruz biz. İş problemimiz var. Benim bir sağlık problemim yok ama annem babam rahatsızlar (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Afganlar yaşadıkları ekonomik zorluklarla mücadele etmek için bir strateji olarak evde farklı bir ısınma yöntemi geliştirmişlerdir. Afgan kadın yaşadıkları zorlukları ve geliştirdikleri çözümü şöyle ifade etmektedir:

Evde soba yakmaya izin vermiyorlar. Bir ay doğal gazı açınca 500 TL fatura geldi. Ödeyemiyoruz sonra da açmadım. (Araştırmacının Notu: Alternatif bir ısınma biçimi bulmuşlar. Dediklerine göre bu Afganistan'da da var olan bir ısınma biçimiymiş. Bir masanın altında elektrikli ocak yakılır. Masanın üzeri battaniyelerle kapatılır. Masanın altında sıcaklık muhafaza edilir. Üşüyenler masanın etrafına toplanır ayaklarını masanın atlına sokarak ısınmaya

çalışırlar). Hastaneye gittim filim çekecekler onun için sıramı bekliyorum. Doktorlar iyiler. Kızım tüm gün hiçbir şey yemiyor, midesi almıyor, canı istemiyor. Yani bilmiyorum böyle hayat nasıl gidecek. İki kez okula gittik çocukların kayıtları için tarihleri bekliyoruz (Hayriye, 60, Eşi Vefat Etmiş, Peştun, Sünni).

Geçim sıkıntısı yaşadıkları için ortak ev paylaşımında bulunduklarını ifade eden Afganlar yaşadıkları zorluğu şöyle açıklamaktadır:

Damadım düzenli bir işte çalışmıyor, bazen kaynak işleri yapmaya gidiyor. İşe gittiği zaman günde 40 TL falan alıyor. Onunda üç çocuğu var nasıl geçinecek çok zorlanıyor. Onun için bir evin kirasını iki aile paylaşıyoruz ki daha iyi geçinelim (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

Evde temizlik yapan Afgan kadın çocuklarının ve kendisinin çalışma yaşamında karşılaştığı zorlukları şöyle ifade etmektedir:

Burada hayat çok sıkıntılıdır, zorlu geçiyor. Kışın hava soğuyunca çocuklarım çalışamıyorlar, gelirimiz azalıyor o yüzden çok zorlanıyoruz. Sigortamızda yok. Bir ilaç aldığımız zaman çok pahalı oluyor, zorlanıyoruz. Çocuklarım okullarını bitirmişler fakat sanayide çalışıyorlar çok zorlanıyorlar. Okulu bitiren birine sanayide az maaşla çalışmak çok zor gelir. Çocuklarım lise mezunu oldular, İngilizceyi çok iyi biliyorlar, çok başarılı çocuklardır. Biranda kaçak yoldan geldiğimiz için diplomaları Pakistan'da kaldı bunun için burada üniversite okuyamıyorlar. Çocuklarım Türkçe, İngilizce, Farsça ve Urduca biliyorlar ama eğitim alamıyorlar. Bende eskiden çalışıyordum. Temizlik yapıyordum, çocuk bakıyordum. Şimdi de iş olsa çalışırım. Buradaki camii yi temizliyorum, 500 TL maaş veriyorlar. Çok az maaş veriyorlar onun için bu yıl çalışmaya gitmedim. İş olursa çalışmak istiyorum (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Covid-19 pandemisi tüm dünyayı derinden etkilemiştir. İlk zamanlarında yaşanan belirsizlikler bireysel açıdan kaygı ve korkulara neden olurken toplumsal hayatı ve gündelik yaşam pratiklerini de derinden etkilemiştir (Karabıyık, 2021, s.38). Pandeminin özellikle kadınlar, çocuklar, göçmen ve mülteciler, engelli bireyler ve yaşlılar gibi toplumsal kaynaklara erişimde hâlihazırda sorun yaşayan dezavantajlı gruplar daha fazla etkilenmektedirler (Taymaz & Taymaz, 2021, s.165).

Van'da yaşayan Afganlar Covid-19 nedeniyle yaşadıkları zorlukları şöyle ifade etmektedirler:

Burada normal bir hayatımız var yeterlidir başka bir şehire gitmek istemem. Türkiye'ye gelirken hava soğuktu hasta olma korona olma ihtimalimiz vardı. Buraya gelince bizi Kurubaş'a götürdüler. Orada on altı gün karantinada bekledik (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Çünkü iş yok, kurs yok. Korona var. Koronaya karşı dikkat ediyoruz çünkü annem şeker hastasıdır (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Kurubaş'ta 15 gün kaldık. Biz korona olmadık. Oraya giden herkesi karantinaya alıyorlar öyle bir kural var (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).

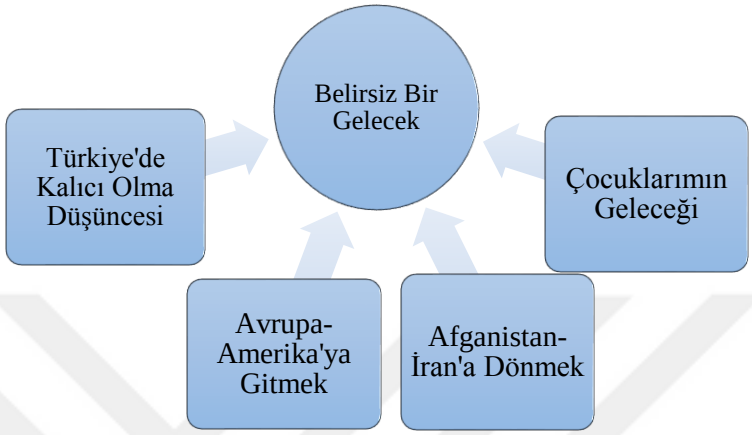
Çocukları okula kayıt yaptırdım. Ama okula başlamadılar. Okul koronadan dolayı kapalı. Hiç Türkçe bilmedikleri için uzaktan eğitim yapamıyorlar. Önce biraz Türkçe öğrenmeleri lazım. Şimdilik sadece kayıtlarını yaptık (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Dil bilsek çalışmak isteriz, maddi açıdan çok zorlanıyoruz. Koronadan dolayı Türkçe öğrenmek için kursa gidemiyoruz (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

Afgan kadınlar, Türkçe bilmedikleri için Van'da iş bulamadıklarını, fatura ve kiralarını ödemekte zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları küçük yaşta çalışmak zorunda kaldığını açıklayan Afgan kadınlar çoğunlukla evlere temizliğe gitmek gibi geçici işlerde çalıştıklarını, Farsça bildikleri için Turistlere yönelik işlerde çalışabildiklerini ifade etmişlerdir. Türkçe bilmedikleri için iş bulamadıkları gibi hastanede de bazı zorluklar yaşadıklarını ifade eden Afgan kadınlar Türkçe öğrenmek için kursa gittiklerini beyan etmişlerdir. Çalışmak istediğini ancak çocuklarına bakacak kimsenin olmaması nedeniyle çalışamadığını ifade eden Afgan kadınların yanı sıra meslek kurslarının açılmasını ve bir meslek edinmek istediğini söyleyenler de bulunmaktadır. Bazı Afgan kadınlar Van'daki işsizlik nedeniyle başka bir şehre gitmek istediğini ifade ederken bazıları ise Covid-19 sürecinde yaşadıkları zorluklara dikkat çekmişlerdir.

4.5. Afgan Kadınların Geleceğe İlişkin Endişeleri

Bu bölümde, Türkiye'de kalıcı olma düşüncesi, Avrupa-Amerika'ya gitmek, Afganistan-İran'a dönmek ve çocuklarımın geleceği kategorileri birbirleriyle ilişkilendirilerek belirsiz bir gelecek teması etrafında toplanmıştır.

Şekil 4.6. Belirsiz Bir Gelecek Temasını Oluşturan Kategoriler

Kısaca göç sürecinden ve sığınma başvuru sürecinden söz eden Afgan kadın geleceğe dair yaşadıkları belirsizliği şöyle ifade etmektedir:

> *İl göçe gittik dertlerimizi anlattık. Sonra bize kimlik verdiler. Dosya açtırdılar. Böyle devam etti. Birleşmiş milletlere biz başvurmuyoruz il göç dosyamızı gönderiyor sonra onlar bizi çağırıyorlar. Birleşmiş milletlere birkaç defa gittik görüşmek için çağırdılar. Başka ülkelere gitmek için gidiyorsun. Görüşmelerimiz iyi geçti kabul aldık bekliyoruz. Süre vermiyorlar onlar bize diyorlar ki belli değil ne zaman gideceğiniz (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).*

Çoğunlukla güvenlik gerekçesiyle ülkelerini terk eden Afgan kadınların Türkiye'deki belirsiz durumları onların geleceğe ilişkin ciddi endişelere sahip olmasına neden olmaktadır.

4.5.1. Türkiye'de Kalıcı Olma Düşüncesi

Afganistan, Pakistan ve İran'dan Türkiye'ye gelen Afgan kadınlar yaşadıkları sorunlardan kaçarak kendilerine daha müreffeh bir hayat kurmak istemektedirler. Bunun için katılımcıların önemli bir kısmı Avrupa'daki bazı ülkeler ile Amerika'ya gitmek istediğini ifade etmiştir.

Afgan kadınlar gelecekte Türkiye'de yaşamak istemediklerini şöyle ifade etmektedirler:

Türkiye'de kalmak kötü bir rüya gibidir. Düşünün eviniz sıkıntılı olsa ne kadar zordur. Biz hep mülteci olduk bir ülkeden başka ülkeye gittik. Göçmen olduk. Baya zorluk çektik artık yorulduk. Zaten Türkiye bizi gönderecek bizde mecburen gideceğiz (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

İleride burada yaşamayı düşünmüyorum. Türkiye'de durum iyi değil. Şimdilik memnumum ama bu kadarını hep istemem. Daha fazlasını isterim. Amerika'ya gitmek istiyoruz. Ailem hepsi buradan gitmek istiyor. Çünkü burada belirsizlik var. Bizim şimdi kimliğimiz var, başka bir ülkeye gidemeyiz. İstanbul'da yaşayamayız. Bizim böyle haklarımız yok Türkiye'de. Çalışma izinlerimiz yok. Biz bir şekilde çalışırız ama Birleşmiş Milletlere göre yasaktır çalışmamız. Yani biz son bir hayat istiyoruz. Bu ülkeden o ülkeden sıkıldık artık mülteci olmaktan. Türkiye vatandaşlık verse istemiyorum. Amerika'ya gitmek istiyorum. Her planlarım orada. Planlarımı burada gerçekleştiremem. Orada hayatımı kurarım. Burada istemiyorum (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Başka bir yere gitmek istemiyorum. Van'da kalmak istiyorum. Bu bizim elimizde değil devletin elinde olan bir şeydir. Türkiye devleti bizi gönderirse gideriz (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

Sakin bir yuvamız olsun, can sıkıntısı olmasın başka bir şey istemiyorum. Almanya'ya gitmek isterim. Yeğenim orada Almanya'yı seviyorum. Ama buna biz karar vermiyoruz Birleşmiş Milletler karar veriyor. İl göç dedi ki Van'da kalacaksınız. Biz başka bir şehire gitmek istiyorduk iş için çalışmak için ama izin vermediler. Bizim çalışma iznimiz yok. Burada iş yok. Çocuğum inşaattan düşüp ayağı kırıldı Türkler ilgilenmediler. İnşaatta iş bulan bir Afgan vardı o ziyaretimize geldi meyve falan getirdi. O kadar. Zaten bizim kendi sigortamız vardı (Mehmet, 61, Evli, Peştun, Sünni).

Bazı Afganlar ise gelecek için planlarının olmadıklarını gönderilecekleri üçüncü ülke hangisi olursa oraya gitmeye razı olduklarını şöyle ifade etmektedirler:

Gelecek için planım yok. Üçüncü ülke olsa gitmek isterim. Neresi bizim için daha iyi olsa oraya gitmek isterim. Ben bilmiyorum ki Amerika mı bizim için iyidir

yoksa Almanya mı? Burada dil öğreneyim, mesleğim olsun burada da kalırım. Ayağım biraz daha iyileşirse Türkçe kursuna da gideceğim (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Üçüncü ülkeye gitmek isterim. Beni nereye gönderirlerse oraya giderim. Özel olarak gitmek istediğim bir ülke yok. Türkiye'de kalmak istemem. İzin verseler Van dışında başka şehirlere gitmek isterim. Afganistan'dan buraya kadar nasıl geldiysek orada da yaşayabiliriz. Buraya kadar geldik buradan da başka bir ülkeye gidebiliriz korkmayız (Şerife, 40, Evli, Tacik, Sünni).

Afgan kadınlar çoğunlukla güvenlik gerekçesiyle Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bundan dolayı güvenliği önceleyen Afgan kadın Türkiye'de kalma düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

Türkiye bizi deport etmesin. Ne İran'a ne de Afganistan'a hiçbirine gidemeyiz biz. Burada güvende olalım istiyoruz. Birde maddi olarak bize yardım versinler bazı zamanlar ekmek almakta bile zorlanıyoruz. Allah hepimize sağlık versin (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

Türkiye beni öldürsün ama beni sınır dışı etmesin. Beni sınır dışı etme ihtimali var. Türkiye'nin bütün yabancıları deport etme ihtimali var (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).

Büyük çoğunluğu Türkiye'de kalıcı olma düşüncesine sıcak bakmayan Afgan kadınlar, öncelikle Avrupa ya da Amerika'ya gitmek istediklerini ifade ederken bazıları ise güvenlik endişesi nedeniyle Türkiye'de kalmanın daha güvenli olacağını düşünmektedirler.

4.5.2. Avrupa-Amerika'ya Gitmek: Artık Güzel Bir Hayatımız Olsun!

Göçmen ya da mülteciler Hobolardan farklıdırlar. Hobo bireyci bir kişiliktir. Öyle ki hiçbir oyuncu bir Hobo kadar benmerkezci davranamaz. Gündelik sosyal yaşama uyum sağlamayı reddeden Hobolar modern peygamberlerdir. Her türlü sosyal disiplini reddeden Hobolar örgütlü ve düzenli toplumsal yaşam ile ipleri koparmışlardır (Anderson, 2017, s.220). Ancak mülteciler düzenli ve kalıcı bir sistem içerisinde yaşamak istemektedirler.

Katılımcılar içerisinde özellikle genç olanlar ve yurtdışında tanıdığı olan Afgan kadınlar Avrupa ya da Amerika'ya gitmek istemektedirler. Gelece ilişkin çeşitli hayallere sahip olan Afgan kadınlar hayallerini tutkulu bir biçimde şöyle ifade etmektedirler:

Gelecekte doktor olacağım. Amerika'da iyi bir eğitim alacağım. Bunu için Amerika'ya gideceğim. Bunun için İngilizce öğreniyorum. Amerika'yı araştırıyorum. İngilizceyi de öğrensem dört dil biliyorum. Afganca, Farsça, Türkçe birde İngilizce. Amerika'da istediğim hayat olacak. Orada tanıdığa gerek yok. Birleşmiş milletler tarafından gidiyorum. Her şeyi onlar yapacak, yardımcı olacak. Oraya gittiğimde çalışırım, okurum. İstediğim hayatı elde edeceğim. Beş yıldır Van'dayız. Bekliyoruz kader işte belli değil ne zaman çağıracakları. Onlar bizi arıyor tarih verecekler. Bu bir süre için dosya inceleme, dediklerimiz doğru mu, neden kaçtınız her şeyi incelemesi gerekiyor. Amerika'ya dosyalarımızı götürecekler. Her şey birleşmiş milletler tarafındandır (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Bir mesleğimin olmasını istiyorum. Kendime güzel bir hayat kurmak istiyorum. Amerika'ya gitmek istiyorum (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Başka bir ülkeye gitmek isterim. Arkadaşım gibi Amerika ya gitmek isterim. Şuan burada kalmak zorundayız. Birleşmiş Milletler bizi nereye gönderirse oraya gitmek zorundayız (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Amerika'ya gitmek istiyoruz. Çocuğumun iyi bir hayatı olsun istiyorum. Afganistan'da İran'da sonra burada zor bir hayatımız var. Artık güzel bir hayatımız olsun istiyoruz (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Başka bir ülkeye gitmek istiyorum. Daha iyi bir gelecek için kendim için ailem için gitmek istiyorum. Amerika'ya gitmek istiyorum ama ne zaman nasıl gideceğiz bilmiyorum. Anneannem dayımla beraber Kanada'da yaşıyor. Dayım kalp hastası olduğu için çalışmıyor. Biz başvuru yaptığımız zaman Kanada kabul etmiyordu bizde Amerika'ya gitmek için başvurduk. Görüşmeler için Ankara'ya iki üç kez gittik (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

Avrupa'da tanıdığı olan Afganlar neden Türkiye'den Avrupa ülkelerine gitmek istediklerini şöyle ifade etmektedirler:

Türkiye devleti izin verirse başka ülkeye gitmek isteriz. Almanya'ya gitmek isterim. Orada akrabalarımız var, onlarla telefonda görüşüyoruz (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

Almanya'ya gitmek isterim. Almanya'ya daha önce gitmedim ama orayı seviyorum. Van dışında başka bir şehre gitmek istemem. Burada tanıdıklarım var, komşularımız var (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Gelecekte daha güzel bir hayatım olsun isterim. Kızımı yanıma alsam başka bir ülkeye gitmek isterim. Almanya'ya gitmek isterim, orada akrabalarım var. Amcaoğullarım Berlin'de yaşıyor. Teyzemin kızlarım var orada (Derya, 29, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).

Amerika'da aile bireyleri olan Afgan kadınlar Türkiye'den Amerika'ya gitmek istediklerini şöyle ifade etmektedirler:

Sekiz yıldır ben ikizimi görmedim onu görmek isterim. Ablamla ikizim beraber gittiler Amerika'ya. Ailemle beraber onların yanına Amerika'ya gitmek isterim. İkizim babamı göremeden babam öldü. O yüzden ikizimin yanına gitmek istiyorum (Havva, 23, Bekâr, Peştun, Sünni).

Amerika'ya gitmek istiyoruz. Çocuklarımın eğitim almasını daha çok istiyorum. Benim ne olacağım önemli değil onların geleceği parlak olsun (Cemile, 48, Eşi Vefat Etmiş, Hazare, Şii).

Toplumsal eşitsizliklere ilişkin körlük, tüm eşitsizlikleri ve özellikle de tedrisi başarıyla ilgili olanları, doğal eşitsizlikler, yani yetenek eşitsizlikleri olarak açıklamaya müsaade eder; hatta buna zorlar (Bourdieu & Passeron, 2015, s.107). Gelece ilişkin çeşitli hayallere sahip olan özellikle genç yaştaki Afgan kadınlar, hayallerini gerçekleştirmek ve genel olarak yaşamlarındaki eşitsizlikleri aşmak için Türkiye'den gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca Avrupa'da tanıdığı olan Afganlar Avrupa ülkelerine gitmek istediklerini ve Amerika'da aile bireyleri olan Afgan kadınlar ise Türkiye'den Amerika'ya gitme gerekçelerini ifade etmişlerdir.

4.5.3. Afganistan-İran'a Dönmek: İmkânsız Bir Hayal!

Kolektif hafıza bireysel hafızaları kuşatır fakat onlarla karışmaz; daha çok onların yasaları doğrultusunda dönüşür ve zaman zaman bazı bireysel hafızalar ona nüfuz etse de, artık kişisel bir bilinç olmayan bir küme içerisine yerleşir yerleşmez şekil değiştirirler (Halbwachs, 2021, s.46). Bu çalışmada görüşülen Afgan kadınlar, gerek bizzat kendi deneyimleriyle gerekse de ebeveynlerinin hatırlarından hareketle Afganistan'a dair bazı bilgilere sahiptirler. Afganların sahip olduğu bu bilgilerin önemli bir kısmı kolektif hafızaya

dayanmaktadır. Bu nedenle görüşülen Afgan kadınların bazıları Afganistan'a kesinlikle dönmek istemediğini ifade ederken bazıları ise yine kolektif hafızanın tesiriyle günün birinde anavatanlarına dönmek istediklerini ifade etmektedirler.

Yaşadığı ülkeleri çoğunlukla güvenlik gerekçesiyle terk etmek zorunda kalan Afgan kadınlar daha önce yaşadıkları ülkelere geri dönmeyi düşünmediklerini şöyle ifade etmektedirler:

Afganistan'da görüştüğüm kimse yok. Asla Afganistan'a dönmek istemem. İleri de de gitmek istemem, savaş bitse de gitmek istemem (Hanife, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

İl göçte bize eskiden iyi davranıyorlardı, şimdi çok kötü davranıyorlar. Oradaki insanlara çok Afgan gelmiş yalan söylemişler. Şimdi iyi davranmıyorlar. Çok fazla yardımcı olmuyorlar. Kötü davranıyorlar. Hatta bazen onlara ters davransak bize hemen gel görüşme yapalım seni deport edelim diyorlar. Yani onlar için çok kolay bir şey olmuş bizi ülkemize göndermek. Bilmiyorlar biz ne kadar zorluk çektik buraya gelmek için. Deport etseler ölmek daha iyi (Fatma,18, Bekâr, Tacik, Sünni).

Afganistan'dan kimseyle görüşmüyorum. Görüşsem bizi bulurlar. Annemle bile konuşmuyorum. Annem beni zorla evlendirdi onunla da görüşmüyorum. Annemi geride bıraktığımız için pişman değilim. Orada diğer kardeşlerimle yaşıyor. Afganistan'da savaş var hep. Umudumuz yoktur. Afganistan'a dönmeyi istemem (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Eşim çatışmalarda öldü. Benim bir tane yeğenim bomba patlamasında öldü. İki tane dayımın oğlu da öldü. Bir tanesi de elini kaybetti. Ben hep savaştan kaçtım. Afganistan'a bir daha geri dönmek istemiyorum. Hatta çocuklarımın gitmesini de istemem. Yedi yaşlarımdaydım çalışıyordum, okul okuyordum. Zor bir şekilde okula gidip geliyordum. Yani hep savaştı. Çok savaş gördük. Şimdiye kadar da devam ediyor. Afganistan düzelmez. Afganistan daha da geriye gidecek. İnsanları hep geride kalmışlar, geriye bakıyorlar. İleri bakamazlar (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Afganistan'da yaşayan tanıdıklarıyla görüştüklerini ifade eden Afgan kadınlar Afganistan'da yaşanan sorunları açıklarken oradaki tanıdıklarının da göç etmeleri gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

> *Afganistan'dakilerle bazen telefonda görüşüyorum. İyiler zaten dışarı çıkamıyorlar. Evde çıkınca helallik istiyorlar belki geri dönemezler diye. İnsanları tanımadığı insanlar öldürüyorlar para için, bir telefon için insanları öldürüyorlar. Onların gelmesini de istiyoruz. Ama biz kendimiz zorluklarla geldik, borçlarımız var. Afganistan'a gitmeyi hiç istemem. Güzel bir yaşam olsa her şey bitse tabi isterim. Kırk yıldır savaş var. Otuz yaşındayım bitmedi. Kızımın yaşındayken dağlara gidiyorduk, yani kendi ülkemizde farklı yerlere kaçıyorduk. O yüzden okul falanda okumadık. Kabili özlüyorum ama emniyetli olsun, savaş bitsin istiyorum (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).*

> *Afganistan'da abim var. Orada öğretmendir. Sabah çıkıyor okula gitmek için akşam eve dönmek için umudu olmuyor. Onu arayıp tehdit ediyorlar. Evlidir üç çocuğu var. Onlarında Türkiye'ye gelmesini istiyorum. Fazla paraları olmadığı için gelemezler. Afganistan'dan İran'a pasaportla gitmeleri lazım. Oradan da Türkiye'ye kaçak gelmeleri lazım. Çok para lazım. Ben çok istiyorum Afganistan'dan başka bir ülkeye gitmesini. Orada telefonunu, arabasını, leptabını çaldılar (Hatice, 25, Eşinden Ayrı, Tacik, Sünni).*

İran'da yaşayan Afgan erkek Afganistan'ın tarihsel dönüşümün ve siyasal belirsizlikleri açıklarken Afganistan'a dönmek istemediğini şöyle ifade etmektedir:

> *Ben İran'da yaşadığım için çok bilmiyorum. Eskiden Taliban yoktu Ruslar vardı. Orada savaşın biteceğini düşünmüyorum. Mesela orada telefonla konuşmana bile izin vermezler canın hep tehlikededir. Hiçbir zaman sakin bir yaşam olmayacak orada. İran, Pakistan, Amerika gibi ülkeler işin içinde olunca bu savaş bitmez. Bitmesine izin vermezler. Talibanlara İran ve Pakistan yardım ediyor. Devlete Amerika yardım ediyor, hepsi bir birine girmiş. Türkiye işlere karışmıyor. İran'a dönmek istemem Afganistan'a da dönmek istemem. Güvenli bir yerde olalım, canımız tehlikede olmasın başka bir şey istemeyiz (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).*

Afganistan'da aile bireyleri olan Afgan kadın ülkelerinde ve İran'da güvenlik sorunu yaşadığı için tekrar dönmek istemediğini şöyle ifade etmektedir:

Afganistan'da bir abim var onunla da 5-6 ayda bir konuşuyoruz. İran'da görüştüğümüz kimse yoktur. İran'a da Afganistan'a da hiçbirine geri dönmek istemem. Afganistan'da Taliban var DAEŞ var orada yaşayamayız, İran'da da güvenliğimiz yok orada da yaşayamayız. Güvende olacağımız rahat bir ülkede yaşamak isteriz (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

Afganlardan bazıları Afganistan'da savaş ve çatışma ortamının sona ermesi halinde aidiyet hissettikleri vatanlarına dönmek istediklerini şöyle ifade etmektedirler:

Afganistan'a hiç gitmedim. Oraya gidip ne yapacağım ki. İnsanlar çok zorluklar çekerek buraya geliyor. Kimi yolda ölüyor kimi burada ölüyor. Şimdi biz buraya kadar gelmişken neden gidelim ki. Yoksa kim vatanında olmak istemez. Kendimi oraya ait hissediyorum Afganistanlıyım diyorum. Pakistan'da doğmuş olabilirim ama oralı değilim (Zeliha, 18, Bekâr, Tacik, Mezhep Yok).

Hiçbir yer Afganistan gibi olmaz ama biliyorum ki buna mecburum o yüzden gidemem. Hiç kimse ülkesinden kaçmak istemez ama mecbur olduğu zaman kaçar. Savaş biterse Afganistan'a seve seve giderim (Zeki, 18, Bekâr, Peştun, Sünni).

Afganistan düzelirse gitmek isterim niye başka ülkelerde gezeyim ki. Annem küçüklüğünü anlatıyor diyor ki biz çocukken çok güzeldi, serbesttik o zamanlar öyleydi. Tıpkı Türkiye gibiymiş. Taliban geldikten sonra her şey bitti. Bunu İslam adına yapıyorlar ama kendilerine kelime-i şahadet getir deyince bilmiyorlar. Ama kendilerini Müslüman diye tanıtıyorlar. Onlar Afgan değil ya Amerika tarafından gönderiliyor ya başka ülkeler tarafından gönderiliyor (Nuran, 20, Bekâr, Tacik, Şii).

Afganistan'da kimseyle görüşmüyoruz. Kaçtığımız için oraya bir daha dönemeyiz. Savaş bitse her şey rahat olsa belki döneriz. Savaş biter mi bilmiyorum Allah'ın bildiği iştir (Ali, 60, Eşinden Ayrı, Hazare, Şii).

Afgan kadınların önceki yaşam yerlerine dönmeleri onlar için imkânsız bir hayaldir. Nitekim kadınların çoğu ülkelerine dönem istemediğini ve üçüncü ülkeye gönderilmeyi beklediklerini ifade etmişlerdir.

4.5.4. Çocuklarımın Geleceği: Annelik Kimliği ile Kadınlık Kimliğinin Kesişiminde Bir Gelecek Hayali

Toplumsal eyleyicilerin toplumsal dünyayı pratik bir biçimde tanımak için kullandıkları bilişsel yapılar bedene işlenmiş toplumsal yapılardır. Toplumsal dünyaya ilişkin olarak makul davranışın öngördüğü pratik bilgi, sınıflandırıcı kalıpları nesnel bir biçimde sınıflara bölünmenin sonucu olan ve bilincin ve söylemin berisinden işleyen tarihsel algı ve değerlendirme kalıplarını yaşama geçirir. Bir toplumun temel yapılarının bedene işlemiş hali olan bu bölme ilkeleri, söz konusu toplumun eyleyicilerinin tamamına özgüdür ve hem ortak hem de anlamlı bir dünyanın üretimini olanaklı kılar (Bourdieu, 2017, s.676-677). Kadınların makul bir davranış olarak çocuklarıyla ilgilenmesi toplumun ön gördüğü kalıplaşmış pratik bir bilgidir. Göç sonrasında da etkili olan bu davranış, kadınların kendi öznel varlıkları için olduğu kadar çocukları için de göç ettiği gerçeğini açığa çıkarmaktadır. Evli Afgan kadınlar eşlerinin, ailelerinin ya da Taliban'ın uyguladığı baskı, ayrımcılık ve şiddet nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Çocuğu olan Afgan kadınlar ise çocuklarının hayatlarını değiştirmek için göç etmeyi önemli bir strateji olarak bulduklarını şöyle ifade etmektedirler.

> *Kendim için hep okumak isterdim ama okuyamadım. Çocuklarım okusunlar bir gelecekleri olsun. Bu ülkede kalalım güzel bir yaşamımız olsun istiyorum. Afganistan dışında başka bir yere gönderirlerse de gideriz. İran'a gitmek istemem çocuklarım okumasa bana bir kimlik vermeseler İran'a gitmek istemem (Zehra, 27, Evli, Tacik, Sünni).*

> *İyi olsun hayatım istiyorum. Hangi yer benim için iyi olacaksa geleceğim ve çocuğumun geleceği iyi olacaksa orada olmak isterim (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).*

İran'dan Türkiye'ye göç eden Afgan kadın Afganistan'da ve İran'da yaşadığı zorlukları ve Türkiye'ye göç etme nedenlerini şöyle ifade etmektedir:

> *Afganistan'da Kabil şehrinde yaşıyorduk. Hazare'yiz biz. Afganistan'da daha çok zulüm gören insanlar Hazareler. Bir yıl üç ay önce geldik. Kocam, kocamın kardeşiyle birlikte ve üç aylık kızımla kaçtık. Hem kızımın geleceği için hem eşim için oradan Türkiye'ye kaçtık (Ayşe, 30, Evli, Hazare, Şii).*

Önceden araba tamiri yapıyordum. İki üç yıl bu işi usta olarak yaptım. Aynı işi yapmak istiyorum. Buraya çocuklarım için geldim. Çocuklarımın geleceği parlak olsun diye (Ahmet, 43, Eşi Vefat Etmiş, Tacik, Sünni).

Benim bu yaştan sonra bir gelecek planım yok. Çocuklarımın geleceği önemli onların düzgün bir hayatı olsun yeter (Veli, 60, Evli, Tacik, Sünni).

Başka bir ülkeye gitmek istiyorum. Dosyamızı kabul etseler bize gönderseler giderim. Ama bizi göndermeseler burada da kalırım. Sadece çocuğumun geleceği önemlidir (Emine, 25, Eşiden Ayrı, Hazare, Şii).

Afgan kadınlar için çocuklarının iyi bir eğitim alması oldukça önemlidir. İçinde bulunduğu ekonomik şartlardan ötürü çocuğunu şuan okula gönderemediğini ifade eden Afgan kadın yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir:

Çocuğum şuan okula gitmiyor. Ana okula gitmesi lazım onun içinde ayda yüz lira falan istiyorlar gönderemiyoruz. Çocuğum okula devam etmediği için sosyal yardım çocuk parasını da kesti. Evimizin dört yüz TL kirasını bile zor ödüyoruz. İleride çocuğumu okula göndereceğim (Zeynep, 27, Evli, Özbek, Şii).

Çocuklarımla beraber Almanya'ya gidelim istiyorum. Çocuklarım orada okullarına devam etsinler. Orada daha iyi bir yaşamları olsun istiyorum (Meryem, 47, Evli, Tacik, Sünni).

Aile bütünlüğünü sağlamak ve çocuklarının iyi bir geleceğe sahip olması için Amerika'ya gitmek isteyen Afgan kadın durumu şöyle ifade etmektedir:

Türkiye'den gitmek istiyorum. Amerika'ya kızlarımın yanına gitmek istiyorum. Burada geçimimiz iyi olsun aylık bir gelirimiz olsun istiyorum. Çocuklarım iyi olsun iyi bir gelecekleri olsun istiyorum başka da bir şey istemiyorum. Çocuklarımla hepimiz beraber olalım istiyorum. 8 yıldır ayrıyız onlardan (Hayriye, 60, Eşi Vefat Etmiş, Peştun, Sünni).

Çocuk sahibi olan Afgan kadınlar çocuklarının iyi bir gelece sahip olması için farklı ülkelerden Türkiye'ye doğru göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle eğitim alamayan ya da eğitimi yarım kalan Afgan kadınlar Türkiye'de ya da gidecekleri başka ülkelerde çocuklarının iyi bir eğitim almalarını istemektedirler.

5. TARTIŞMA

Bu bölümde Van'da yaşayan Afgan kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular literatürdeki diğer çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılarak tartışılmaktadır. Afgan kadınların yaşadıkları eşitsizlikler, göç süreçleri, Türkiye'deki yaşamları ve geleceğe ilişkin beklentilerine dair ilgili araştırmalar çerçevesinde tartışma yürütülmektedir.

5.1. Afgan Kadınların Yaşadığı Eşitsizlikler

Kadın kategorisini genelleştirmeden kadın kategorisi içerisindeki farklılıkları dikkate almak ve görünür kılmak önem arz etmektedir. Göç eden kadınlar göç etme gerekçelerinden göç süreçlerine varıncaya kadar birbirlerinden farklılaşan deneyimlere sahiptirler (Buz, 2006, s.91). Sınır kent Van'da yürütülen bu çalışmada, görüşülen Afgan kadınlar genel kategorisi içerisinde etnik, inançsal ve diğer sosyal farklılıklar gözetilerek kadınların birbirinden farklılaşan göç deneyimleri keşfedilmiştir.

Afganistan'da erkeklerin kadınlara dair yaklaşımları büyük ölçüde sosyo-kültürel yapıda içkin olan kadına yönelik olumsuz tutumlardan kaynaklanmaktadır. Kadın-erkek ilişkileri sosyal etkileşimden ziyade dini yorumlar tarafından şekillenirken, kadının evle sınırlı yaşamına dikkat çekilmektedir. Genel olarak toplumsal yapıdaki bu anlayış cinsiyet eşitsizliğine sebep olurken erkeğin güçlenip kendi çıkarlarını korumasıyla sonuçlanmaktadır (Akyüz, 2018, s.212).

Görüşme yapılan katılımcılara Afganistan'da kadınların durumları sorulmuştur. Katılımcılardan Afganistan'da yaşamış olanlar doğrudan kendi deneyimlerini aktarmışlardır. Afgan kadınlar erkek egemen kültürün yarattığı eşitsizliğin yanı sıra Taliban'ın kadınlara karşı uyguladığı eşitsizlik ve baskı durumunu detaylı bir biçimde açıklamışlardır. İran ve Pakistan'da yaşayan Afganlar ise ebeveynlerinden duydukları ya da medyadan gördükleriyle açıklama yapmaya çalışmışlardır. Ayrıca, Türkiye'ye gelmeden önce İran ve Pakistan'da yaşayan Afgan kadınlar yaşadıkları yer ile Afganistan'ı karşılaştırmışlardır. Görüşme yapılan Afgan kadınların yanı sıra erkekler de Afganistan'daki kadınların yaşadığı eşitsizlikleri açıklıkla ifade etmişlerdir. Akyüz Afganistan'da yürüttüğü saha araştırmasındaki izlenimlerine göre Afganistan'da kadın ve erkek eşitliği yalnızca doğum ve ölüm anında mümkün olmaktadır. Bu iki başlangıç ve bitiş noktalarının haricinde

erkeğin kadına göre her daim birincil olduğunu destekleyen bir kültürel ortam bulunmaktadır (Akyüz, 2018, s.211).

Bu araştırmada Afganistan'da kadınların yaşadığı eşitsizlikleri Afgan kadınların yanı sıra erkekler de dile getirmektedirler. Burada en fazla dikkat çeken konu kadınların şiddete maruz kalması ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle tanımlanan eşitsiz görevlerinin olmasıdır. Ahmadi (2017, s.101) çalışmasında toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin kaynağını oluşturan ataerkil yapı ve ilişkilerin kadına yönelik şiddetin temel kaynağı olduğunu tespit etmiştir.

Erkek şiddetine maruz kalan ve göç eden kadınların göç nedenlerinin sosyal nedenler olarak adlandırılması ve sosyal nedenlere indirgenmesi, kadınların yaşadığı şiddetin anlaşılmasını engellemektedir. Erkekler tarafından şiddete uğrayan kadınların yaşadığı şiddet deneyiminin göz ardı edilmesi; ülkedeki politik yapıyla yakından ilişkili olduğu için erkek şiddeti nedeniyle göç eden kadınların göç etme nedeninin politik olduğunu söylemek mümkünüdür (Buz, 2006, s.66). Mosawi (2019, s.140) Afganistan'daki cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyete dayalı şiddet konulu araştırmasında eğitimli genç Afgan kadınların kadın hakları için mücadele ettiğini, kültürel engelleri ortadan kaldırmak için gayret ettiklerini tespit etmiştir. Benzer şekilde bu araştırmaya katılan Afgan kadınlar da toplumdaki cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyete dayalı şiddete karşı bir mücadele stratejisi olarak göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Doğan (2020, s.132) Trabzon'da görüştüğü Afgan kadınların bazılarının aile bireyleri tarafından şiddete maruz kaldıklarını; bazılarının ise zorla evlendirilmeye karşı direndikleri için yakınları tarafından şiddet gördüklerini tespit etmiştir. Van'da görüşülen Afgan kadınların bazıları eşi tarafından şiddete maruz kaldığını; bazıları ise zorla evlendirilmek amacıyla şiddete uğradığını ve bu nedenle göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Eraslan (2022, s.41) kadın katılımcıların geldikleri ülkelerinde özellikle aile bireyleri tarafından şiddete uğradıklarını ve göç sürecinde de kaçakçılar ya da yerli halktan erkekler tarafından toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Bu çalışma kapsamında Van'da görüşülen Afgan kadınların bazıları benzer şekilde geldikleri ülkelerde aile bireyleri tarafından şiddete uğradıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu çalışma kapsamında görüştüğümüz Afgan kadınlar göç sürecinde kaçakçılardan şiddet görmediklerini aynı zamanda Van'daki erkekler tarafından da şiddete maruz bırakılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Afgan kültüründe yer edinmiş olan erkek egemen kültür Afganistan'dan İran'a göç eden kadınların deneyimlerinde açığa çıkmaktadır. İran'da yaşayan Afgan kadınlar yaşadıkları eşitsizlikleri, ayrımcılığı ve baskı ataerkil kültürün devam ettiğinin göstergesidir. Ayrıca Pakistan'da yaşayan Afgan kadınlar ise Afganistan'daki kadınların sorunlarını açıklarken Pakistan'da kadınların daha iyi bir yaşama sahip oldukları ifade etmişlerdir.

Van'da görüşülen Afgan kadınların çoğunluğunun eğitimli olmadığı ve bir meslek sahibi olmadıkları tespit edilmiştir. Afganistan'da kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın en büyük sonuçlarından biri de kültürel sermayenin cinsiyetler-arası eşitsiz dağılımıdır. Eğitim alamadıkları için meslek edinemeyen ve yeteneklerini geliştiremeyen Afgan kadınlar Afganistan'da olduğu gibi göç ettikleri ülkelerde de yoksullukla mücadelede zorluk yaşamaktadırlar (Arpacı, 2020, s.153).

Van'da görüşülen Afgan kadınlara göre Afgan kültüründe kadına yönelik ayrımcılıklar kadınların kamusal hayattan dışlanmasına sebep olmaktadır. Benzer şekilde Nezami (2019) çalışmasında Afgan kadınların özel ve kamusal hayatta karşılaştıkları sorunların temelinde siyaset ile dinin birbirine karıştırılması yanılgısının olduğunu tespit etmektedir. Ayrıca siyaset ve din arasında kalan kadın kamusal alandan ters köşe edilerek; eğitim, siyasi düşünce ve teknik alanlarda geri kaldıklarını tespit etmiştir. Bu çalışmada da Van'daki Afgan kadınların inanç ile etnisite arasında sıkışıp kaldıklarını ve yaşadıkları sorunları yalnızca inanç farklılıkları ekseninde değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Kent ve kır ayrımına dikkat çeken bir Afgan görüşmeci ise kadınlara yönelik eşitsizliklerin büyük kentlere oranla küçük şehirlerde daha yaygın olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Akyüz (2019, s.726) çalışmasında kadının kentte veya kırsalda yaşama durumuna yönelik farklılaşmanın olduğunu tespit emiştir. Benzer biçimde görüştüğümüz katılımcılardan bazıları kadınların kentteki ve köydeki yaşamlarının ve haklarının farklılaştığını ifade etmişlerdir. Ahmadi (2017, s.101) ise çalışmasında Afgan kadınların uğradıkları şiddetin ataerkil kökenlerine dikkat çekerken; bu durumun köyde ya da kentte yaşayanlar açısından farklı deneyimlendiğini tespit etmiştir.

Afganistan'da şiddetin kurumsallaşmış biçimi olan Taliban'ın uyguladığı baskı diğer şiddet biçimlerini neredeyse gölgede bırakmıştır. Şiddetin kurumsal tezahürü olan Taliban bünyesinde ağırlıklı olarak Peştun etnik kimliği, Sünni mezhepsel kimliği ve erkeklik toplumsal cinsiyet kimliğini barındırmaktadır. Ancak Taliban kendini çoğunlukla din kaynaklı bir örgütlenme olarak sunduğu için kamusal alanda din kimliğinin daha fazla ön

planda olduğu söylenebilir. Bu nedenle Taliban şiddetinin hedefindeki kişiler yaşadıkları şiddet durumunu çoğunlukla mezhepsel farklara odaklanarak açıklama eğilimindedirler. Oysa insanlar aynı zamanda etnik kökenleri ve toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle şiddetin hedefindedirler. Hazare etnik kökeninden insanlar çoğunlukla Şii mezhebine mensup oldukları için şiddetin hedefinde bulunurken konunun yalnızca mezhepsel farkla açıklanamayacağını açıklar niteliktedir. Van'daki katılımcı Taliban'ın uyguladığı eşitsizlik ve şiddeti mezhepsel farklara dayandığını iddia etmektedir.

Van'daki bazı katılımcılar Afgan kadınların etnik farklılıklar nedeniyle şiddetin hedefi haline geldiğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Suh (2021, s.79) çalışmasında Afganistan'da Hazarelerin diğer etnik gruplar tarafından baskı ve tehditlere maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Akyüz (2018, s.210) Afganistan'da yürüttüğü araştırması da etnik kökenin Afganistan'da kadına bakış açısını belirlediğini tespit etmiştir. Afganistan genelinde farklı etnik grupların cinsiyet konusuna bakış açısında, dini anlayış açısından çeşitli farklar tespit edilmiştir. Akyüz'ün çalışmasında Peştunların muhafazakârlığı ile Hazarelerin yeniliklere uyumu ve kadın konusundaki farklı anlayışları dikkat çekicidir. Aslan (2022) ise çalışmasında Afganların Türkiye'ye gelmeden önce tehdit edildiklerini, ölümle korkutulduklarını ve zarar gördüklerini tespit etmiştir.

Toplumdaki genel inanç eğiliminin aksine farklı inanç gruplarından kadınlar göç öncesinde yaşadıkları ülkede hem inançları hem de kadın olmaları nedeniyle zorluk yaşamaktadırlar (Buz, 2006, s.89). Afganistan'da kadınlara yönelik ayrımcılığın, eşitsizliğin ve şiddetin temelde iki kaynağı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi kültürde içkin olan ataerkil eğilimler ve eril şiddettir. İkincisi ise şiddetin kurumsallaşmış biçimi olan Taliban'dır. Daha önce de açıklandığı üzere Taliban kendini çoğunlukla din kaynaklı bir örgütlenme olarak sunduğu için kamusal alanda din kimliği ön plana çıkmaktadır.

Van'da görüşülen katılımcılar Afganistan'da gündelik yaşamda mezhepsel farklılıkların ayrım yaratmadığını ve Müslümanlık kimliğinin bütünleştirici olduğuna dikkat çekmişlerdir. Buz (2006, s.90) ise çalışmasında farklı inançtan kadınların göç sonrasında Türkiye'deki diğer kadınlar tarafından kabul görmediğini tespit etmektedir. Ancak bu tez kapsamında Van'da görüşülen Afgan kadınların farklı inançlara sahip diğer kadınları dışlamadıkları hatta empati kurdukları tespit edilmiştir. Afgan kadınlar maruz kaldıkları eşitsizlik ve şiddetin kökenlerini çoğunlukla Taliban'ın dini kimliği nedeniyle mezhepsel

farklarla açıklamaktadırlar. Oysa katılımcılar gündelik yaşamlarında mezhepsel farklılıkların önemsiz olduğunu ısrarla vurgulamaktadırlar.

Bu çalışmada Sünni olduğu halde Taliban'ın şiddetinin hedefinde bulunan bazı katılımcılar tespit edilmiştir. Bu durum yaşanan ayrımcılık, eşitsizlik ve şiddetin kaynağının inançsal farklılıkların ötesinde başka nedenlere açıklanabileceğini göstermektedir. Çalışmada Afgan kadınlar içerisinde inanç temelli eşitsizliklerden en fazla etkilenen gruplardan birinin ise farklı mezheplere inanan ebeveynlere sahip olan kişiler olduğu tespit edilmiştir.

Kan ile Köroğlu (2022, s.60) Dini hayat açısından ise, Afganistan'ın baskıcı bir yapıya sahip olduğu, bu baskının özellikle Taliban rejiminin iktidara gelmesiyle gittikçe arttığı, Afgan uyruklu gençlerin tamamının bu durumdan mağdur olduklarını belirttikleri görülmektedir. Taliban rejimi sonrası, özellikle kadın katılımcılar, aileleri ile göç ederek bu baskıdan kurtulmaya çalışmışlardır.

Afganistan'da kendini Sünni inancıyla özdeşleştiren ve böyle tanımlayan Taliban'ın şiddetinden kaçan Şii mezhebine mensup Afganlar daha rahat yaşayabilecekleri düşüncesiyle İran'a göç etmektedirler. İran'da ise durum Afganistan'dakinin tam tersidir. İran'a göç eden Sünni mezhebinden Afganlar ise tezat bir biçimde İran'da da ayrımcılık, eşitsizlik ve şiddetle karşı karşıya kalmaktadırlar.

İran'da yaşayan Afganlar gündelik yaşamda inançsal farklılıkların ortaya çıkardığı ayrımcılık, eşitsizlik ve şiddet durumuyla sık sık karşıya kalmaktadırlar. Afganların İran'da gündelik hayatta ibadetlerini yerine getirirken ayrımcılığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Genel olarak Afganistan ve İran'da inançsal farklılıkların ayrımcılık ve eşitsizliklerin kaynağı olduğunu ifade eden katılımcılar Pakistan ve Türkiye'de böylesi bir ayrımla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir.

Göçmez (2008, s.168) Hatay'da yaşayan Afganların maddi kültür alanındaki değişmelerin manevi kültür alanındaki değişmelere göre daha hızlı olduğunu ancak yeni nesil eğitimli gençlerin dinle aralarındaki mesafenin gün geçtikçe arttığını tespit etmiştir. Bu çalışmada Özbek etnik kökeninden bir katılımcının aralarında bulunduğu Afgan kadınların Afganistan'da yaşadıkları dini kökenli baskılar nedeniyle dini konularda esnek görüşlü oldukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde Van'da görüşülen Afgan kadınların da mezhepsel farklılıklara toleranslı oldukları gözlenmiş, dini konularda esnek bir anlayış geliştirdikleri tespit edilmiştir.

5.2. Afgan Kadınların Göç Süreçleri

Afganistan'da belirsiz bir ekonomik ve siyasi durum yaratan uzun süreli çatışmalar ve iklim değişikliğinin yol açtığı kuraklık ve kıtlık, yaklaşık 7 milyon Afgan'ı daha iyi bir yaşam arayışıyla anavatanlarını terk etmeye ve kuzeyden kaçmaya zorlamıştır (Dashti, 2022, s.311).

Afgan kadınlar daha önce yaşadıkları ülkelerde çoğunlukla maddi olmayan sorunlar nedeniyle göç etme eğiliminde olmuşlardır. Katılımcılar içerisinde Afganistan'dan göç edenler kişilerin çoğunlukla Taliban'ın şiddetinden, ailevi sorunlardan ya da eril şiddetten kaçtıkları görülmektedir. Katılımcılardan İran ve Pakistan'dan göç edenlerin ise eril şiddetten kurtulmak, hukuki haklarını elde etmek ya da ailevi nedenlerle göç ettikleri gözlenmiştir. Yeşil (2019, s.72) Çanakkale'deki Afganlarla yürüttüğü çalışmada Afganların büyük çoğunluğunun güvenlik gerekçesiyle göç ettiğini tespit etmiştir.

Tümtaş ise (2021, s.352) çalışmasında göçmenlerin Afganistan'daki siyasal istikrarsızlık, çatışma ve savaş sebebiyle ekonominin kötüleşmesi, iş bulamamaları ve çok ciddi yaşamsal riskleri göze alarak, ülkelerini terk ederek Türkiye'ye ulaşmaya çalıştıklarını tespit etmiştir. Afganlar ülkelerinde hem tehdit altında yaşamakta hem de yaşamlarını sürdürebilecek ekonomik ve sosyal olanaklardan mahrumlardır.

Ekmekcioğlu (2021, s.238) Van'da yürüttüğü çalışmasında yeterli sayıda Afgan kadınla görüşemediğini ifade ederken katılımcıların çoğunlukla savaş, çatışmalar ve güvenlik gerekçesiyle göç ettiklerini tespit etmiştir. Doğan (2020, s.132) Trabzon'da yürüttüğü çalışmasında görüştüğü Afganların bazıları ülkedeki siyasi istikrarsızlık ve iç savaş nedeniyle bazıları ise Talibanın baskısı nedeniyle göç ettiklerini tespit etmiştir. Benzer şekilde, bu çalışmada da Van'daki Afgan kadınların önemli bir kısmının kurumsallaşmış şiddet olan Talibanın uygulamaları nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Van'da görüşülen katılımcılardan bazıları çocuğunun bazıları ise kendisinin Afganistan'da küçük yaşta zorla evlendirilmeye çalışıldığını ifade etmişlerdir. Hashimi (2013, s.123) çalışmasında Afgan kadınların büyük bir kısmının kız çocuklarının küçük yaşlarda zorla evlendirildiğini tespit ermiştir.

Van'da görüşülen Afgan kadınlardan bazılarının İran'da yaşadıkları sorunlar nedeniyle Türkiye'ye göç ettikleri tespit edilmiştir. Hashemi ile Ünlü (2021, s.168) İran'da yaşayan Afganların zorlu koşullar altında yasa dışı yollardan Türkiye'ye geçiş yaptıklarını

tespit etmiştir. Durmaz (2019) İran'dan Türkiye'ye gelen Afganlara dair yürüttüğü araştırmada katılımcılardan İran ve Türkiye'deki yaşantılarına yönelik karşılaştırma yapmaları istediğinde, ekonomik nedenlerin yanı sıra toplumsal kabul, ayrımcılık ve uyum konuları dikkat çekmektedir. Katılımcılar Türkiye'de sevildiklerini ve ayrımcılığa uğramadıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde bu araştırmada Van'da görüşülen İran'dan Türkiye'ye gelen Afgan kadınlar da İran'a göre Türkiye'nin daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

Van'daki Afgan kadınların bazılarının Pakistan'da yaşadıkları problemler nedeniyle Türkiye'ye göç ettikleri tespit edilmiştir. Aslan'ın (2022, s.153) çalışmasındaki Afganlar sırayla Afganistan, İran ve Pakistan'dan gelen kişilerdir. Afganların geliş nedenleri içerisinde yoğun olarak rejimle karşı karşıya gelip kaçak durumuna düşme ile dini gerekçelerin olduğu tespit edilmiştir. Çakırer (2012, s142) Afgan sığınmacıların İran'dan ve Pakistan'dan Türkiye'ye aşamalı olarak geldiklerini tespit etmiştir. Benzer şekilde bu araştırmaya katılan Afganlar Afganistan'ın yanı sıra çoğunlukla İran ve Pakistan'dan Türkiye'ye gelen kişilerdir.

Erkekler tarafından kadınlara yöneltilen şiddet yalnızca göç öncesinde değil göç sonrasında da incinebilirliği arttıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Eşiyle birlikte göç ettikten sonra eşi tarafından şiddete uğrayan ya da eşinin ölümünün ardından eşinin ailesinden şiddet gören kadınların durumu bunu açıklar niteliktedir (Buz, 2006, s.63).

Van'da görüşülen katılımcılardan Afganistan, Pakistan ve İran'dan gerek doğrudan gerekse de dolaylı olarak Türkiye'ye gelen Afganlar kendilerinin ve ebeveynlerinin önceki yaşamlarına dair çeşitli sorunları aktarmışlardır. Türkiye'ye göç etmeden önceki yaşamlarında çeşitli sorunlar yaşayan Afganlar yaşadıkları baskılar, tehditler ya da eşitsizlikler nedeniyle göç etmeye karar vermişlerdir.

Afganistan'da çocuklar çoğunlukla ebeveynlerinin yaşadıkları hayatın gölgesinde yaşam sürmektedirler. Van'da görüşülen bazı Afgan kadınların ebeveynlerinin yaşadığı sorunlardan dolayı göç ettikleri tespit edilmiştir. Çocuğuyla göç eden sığınmacı kadınlara göre göç yolculuğu oldukça zorlu ve tehlikelidir. Kadınlar adeta kaçmışlardır göç için sınırlı bir hazırlık dışında herhangi ciddi bir hazırlık yapmamışlardır. Göç eden kadınların göçün ardından sorumlulukları ve ebeveyn rolleri artmaktadır (Buz, 2006, s.68-70).

Çoğunlukla ataerkil bir toplumda yaşama ve kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı engeller kadınların göç etme nedenlerinin asıl kaynaklarını oluşturmaktadır. Kadınların göç etmesinin ardında ekonomi dışı ve ekonomik pek çok neden bulunmaktadır. Çoğu zaman bu sebeplerin birkaçının bir arada bulunması durumunda göçe karar verilmektedir (Buz, 2006, s.13). Farklı ülkelerden Türkiye'ye gelen Afganlar, buraya gelmeden önce yaşadıkları çeşitli problemler nedeniyle göç etme kararı adlıklarını vurgulamaktadırlar. Afganlarda göç etmeye karar vermenin genellikle çocuklardan çok ebeveynlerin özellikle de babanın kararı olduğu dikkat çekmektedir. Afgan kadınların çoğunlukla hazırlıksız bir biçimde göç yolculuğuna çıktıkları tespit edilmiştir. Arpacı (2020, s.141) çalışmasında Afgan kadınların savaş ve şiddet dışındaki sosyolojik faktörlerin de göçe etki ettiğini; kadınların ayrımcılık, yoksulluk ve işsizlik gibi Afganistan'daki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kaynaklanan bazı sosyal ve hukuki sorunlar nedeniyle göç ettiklerini tespit etmiştir. Akman (2021, s.52) Amasya'da görüştüğü katılımcılar erkekler tarafından şiddete maruz bırakılmak, eğitim alamamak, psikolojik baskıya maruz kalmak, zorla evlendirilmek ve özgür olamamak gibi gerekçeleri Afganistan'da kadın olmanın zorlukları olarak açıklamışlardır.

Sığınmacı kadınlar ülkelerindeki genelleşmiş ya da kurumsallaşmış şiddetten ve erkek şiddetinden kaçmak için göç etmektedirler. Erkek şiddeti göç öncesinde başlayan ve kadınların göç etme kararı almalarında önemli bir faktördür. Bu açıdan göç erkek şiddetinden kaçmak için bir strateji olarak görülmektedir (Buz, 2006, s.63).

Suh (2021, s.76) çalışmasında görüşmecilerin Afganistan'dan ayrılmasının en büyük nedeninin Taliban olduğunu tespit etmiştir. Çatışmalar özellikle kırsal kesimde yaşayan Afganların eğitim, iş, sağlık gibi hizmetlere erişimini engellediği tespit edilmiştir. Eraslan (2022, s.33) çalışmasında Taliban'ın Afganistan'daki insanlara karşı uyguladığı şiddet ve ölüm tehditleri nedeniyle insanların göç ettiklerini tespit etmiştir.

Kadınlar, toplumsal cinsiyet normları nedeniyle aile içi şiddetten, ülkedeki kurumsallaşmış şiddete varıncaya kadar farklı şiddet türleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınların ülkelerinde gördükleri kurumsallaşmış şiddet göç etmelerine sebebiyet vermektedir (Buz, 2006, s.61).

Afganistan'da Taliban tarafından ölümle tehdit edilen ve güvenlik gerekçesiyle Türkiye'ye göç etme kararı alan Afgan kadınlar çoğunlukla detaylı bir hazırlık yapamadan göç etmektedirler.

Hashimi (2013, s.122) çalışmasında Afgan kadınların önemli bir kısmının burka giymeye karşı olduklarını ancak toplumsal bakılar nedeniyle giymek zorunda olduklarını tespit etmiştir. Qiamy (2017,s.133) çalışmasında Afganistan'da kadına yönelik şiddet konusunda hocaların rolüne dikkat çekmektedir. Ona göre hocalar da son zamanların çatışmalar, savaş ve aşırı baskılar altında kadına karşı ortaya çıkan ayrımcılık, mahrumiyet ve şiddette önemli rol üstlenmektedirler.

Van'da görüşülen bir Afgan kadın küçük yaştaki kızının evlendirilmesine engel olmak için Türkiye'ye göç etme kararı aldığını ifade etmektedir. Başka bir Afgan kadın ise babası tarafından küçük yaşta zorla evlendirilmek istendiği için annesiyle birlikte zorunlu olarak göç etmeye karar verdiklerini ifade etmiştir. Dostum (2021, s.150) Afganistan'daki kız çocuklarının eğitim konusunda oldukça istekli olduklarını, lise eğitimi sonrasında üniversite okumak istediklerini, yurt dışına gitmek istediklerini ve kendilerini geliştirmek istediklerini tespit etmiştir. Eşini kaybeden ya da eşinden ayrılan kadınlar göçe karar verme sürecinde ve sonrasındaki yaşamlarına dair tüm kararları kendileri vermektedirler (Buz, 2006, s.89).

Afgan kadınların yanı sıra bazı Afgan erkekler de Taliban şiddetinden kız çocuklarını kaçırmak amacıyla göç etmek zorunda kalmışlardır. Van'da görüşülen Afgan erkek Afganistan'daki çatışma ortamında eşini kaybettikten sonra kız çocuklarıyla birlikte Türkiye'ye göç etme kararı aldığını ifade etmiştir.

Afganistan'da kadınlara yönelik baskının çok olduğunu ve ataerkil eğilimlerin göç sonrasında da devam ettiğini tespit etmiştir (Çakırer, 2021, s.189). İran'dan ve Pakistan'dan Van'a gelen bazı Afgan kadınlar ailevi nedenlerden ötürü göç etmeye karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Afgan erkek kızıyla birlikte eril şiddetten kaçmak için göç kararı aldıklarını ve kızını damadının şiddetinden kurtardığını ifade etmiştir. Görüşülen Afgan kadınlardan bazıları Afganistan'dan İran'a eşiyle birlikte göç ettikten sonra İran'da eşinden şiddet gördüğü için Türkiye'ye göç etme kararı verdiklerini ifade etmişlerdir.

İran'da eşinden şiddet göre Afgan kadın göçmen olduğu için İran devletinin kendisiyle ilgilenmediği gerekçesiyle Türkiye'ye göç etme kararı aldığı ifade etmiştir. Sığınmacı kadınlar geldikleri ülkelerinde yaşadıkları şiddet deneyimlerinden sonra psikososyal ve yasal olarak destek görmemektedirler (Buz, 2007, s.46). Eraslan (2022, s.35) çalışmasında Afganistan'dan İran'a göç eden Afganların İran'da karşılaştıkları ayrımcılıklar nedeniyle Türkiye'ye göç ettiklerini tespit etmiştir.

Bu çalışmada Van'da görüşülen bir Afgan kadın İran'da eşi vefat ettikten sonra eşinin ailesi tarafından çocuğunun elinden alınmasına karşı koyarak Türkiye'ye göç etme kararı aldığını ifade etmiştir. Sosyal ve politik nedenlerle göç eden kadınların annelik rolü ön plana çıkmakta ve çocuklarının geleceği onlar için öncelikli konulardan biri haline gelmektedir (Buz, 2006, s.71).

Farklı ülkelerden Türkiye'ye göç etme kararı alan Afganlar, birbirlerinden farklı gerekçelerle göç etme karar vermektedirler. Ayrıca görüşülen Afganların önemli bir kısmı ani gelişen olaylar nedeniyle hazırlıksız bir biçimde göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Arınç'a göre Türkiye, göç rotalarının merkez bölgesi özelliğinde olduğundan, mülteci sorunlarının en fazla yaşandığı ülkelerden biridir. Mültecilerin Türkiye'ye yönelmesinde Türkiye'nin Suriyelilere yönelik açık kapı politikası uygulaması etkili olmaktadır. Ayrıca, İran ve Pakistan'da zorluk yaşayan milyonlarca Afgan'ın dikkatini çekmektedir (Arınç, 2018, s.1481).

Din göç sürecinin farklı aşamalarında karşımıza çıkan bir olgudur. İnsanlar dini inançları nedeniyle ya da dini baskılardan kaçmak amacıyla göç kararı alabilmektedirler. Göçün planlanması aşamasından yerleşme ve entegrasyon aşamasına kadar etkili olan din, gelecek nesillerin aidiyet duygusuna varıncaya kadar göçün her aşamasında varlık göstermektedir (Ihlamur Öner, 2021, s.315). Van'da görüşülen bir katılımcı İran'da yaşadıkları tehditler nedeniyle Türkiye'ye göç etmeye karar verdiklerin, bu kararda Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasının etkili olduğunu ifade etmiştir. Tekinyer (2022, s.74) çalışmasında görüşme yaptığı Afganların göç için Türkiye'yi tercih etme sebepleri arasında Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması gerekçesini tespit etmiştir. Açıkgöz (2018, s.76) çalışmasında burada tanıdıklarının olması, burada rahat edeceği düşüncesi ile Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması gibi nedenlerin Afganların Türkiye'ye geliş sebepleri olarak tespit etmiştir. Benzer şekilde bu araştırmaya katılan bazı Afgan kadınlar Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasının burayı tercih etmelerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Demir (2022, s.73) görüşme yaptığı Afganlardan bazılarının dini gerekçelerle Türkiye'ye geldiklerini tespit etmiştir.

Van'da görüşülen Afgan kadınlar güvenli bir ülke olduğu için Türkiye'ye göç etme kararı aldıklarını ifade etmişlerdir. Öksüz (2021, s.96) çalışmasında katılımcıların çok az bir kısmının Türkiye'yi hedef ülke olarak gördüklerini ve burada kalmak istediklerini tespit etmiştir. Yeler (2021, s.441) Afganistan'dan Türkiye'ye gelerek Ankara'da yaşayan

katılımcıların burada inanç konusunda herhangi bir dışlama ya da ayrımcılığa maruz kalmadıklarını tespit etmiştir.

Afganistan ile Türkiye arasındaki karayolu mesafesi 3.852 kilometredir. Afganistan'dan Türkiye'ye yasal yollardan, kara yollarıyla, gelmek için arabayla yaklaşık olarak iki günlük yolculuk etmek gerekmektedir. Ancak Afganlar çoğunlukla kaçak yollardan göç etme eğiliminde oldukları için yolculuk süresi değişmektedir. Afganistan ile Türkiye arasında İran bulunmaktadır. Kaçakçıların göç rotası, coğrafi şartların zorluğu, göç edilen mevsim ve sınırdaki güvenlik önlemlerinin yoğunluğu yolculuk süresini arttırıp ya da azaltabilmektedir.

Sever (2009, s.69) Afganları da dâhil ettiği araştırmasında göçmenlerin Türkiye'ye çoğunlukla kaçak yollardan gediğini ve Avrupa ülkelerine gitmek istediklerini tespit etmiştir. Benzer şekilde bu araştırmaya katılan Afgan kadınların önemli bir kısmı Avrupa ülkelerine ve Amerika'ya gitmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Van'da görüşülen Afgan kadınlar kaçakçılara çoğunlukla aile, tanıdık ya da komşuları aracılığıyla ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Demir (2022, s.78) Afganların Türkiye'ye gelirken karşılaşacakları riskli durumları en aza indirmek için kaçakçıları akraba ve tanıdıkları aracılığıyla bulduklarını tespit etmiştir. İdiz (2019, s.60) çalışmasında Afganların genellikle tanıdıkları aracılığıyla kaçakçılara ulaştığını, kaçakçılara herkesin ulaşabildiğini ve kaçakçıların herkes tarafından tanınan kişiler olduğunu ve uluslararası örgütlenme biçimlerini tespit etmiştir. Benzer şekilde bu çalışmada da Afgan kadınların kaçakçılara tanıdıkları aracılığıyla ulaştıkları ve benzer biçime Afganistan'dan İran'a oradan Türkiye'ye örgütlenmiş olan bir uluslararası kaçakçılık ağının varlığı tespit edilmiştir. Van'da görüşülen bir Afgan kadın Afganistan'ın İran'la sınır şehri olan Nimruz'da kaçakçıları bulup ailesiyle birlikte kaçak yollardan Türkiye'ye geldiğini ifade etmiştir. Görüşülen bir Afgan kadın kaçakçıların yolda kendilerini gasp ettiğini ifade etmiştir.

Afganlar Türkiye'ye gelmek için bulundukları ülkelerdeki kaçakçılarla belli bir ücret karşılığında anlaşmaktadırlar. Afganlar coğrafi şartların zorluğu ve mevsim koşulları nedeniyle yolun bir kısmını yürüyerek, bir kısmını at sırtında ve bir kısmını ise arabayla geldiklerini ifade etmişlerdir. Çocuğuyla göç eden sığınmacı kadınlara göre göç yolculuğu oldukça zorlu ve tehlikelidir (Buz, 2006, s.68). Kaçakçıların kadın ve erkekleri farklı araçlarla götürdüklerini ifade eden Afgan katılımcı Afganistan'dan Türkiye'ye komşularıyla birlikte zorlu bir yolculuğun ardından geldiğini ifade etmiştir. Afganistan'dan Türkiye'ye

gelen kimi Afganlar kaçakçıların belirlediği rotaya göre doğrudan İran üzerinden gelmek yerine Pakistan üzerinden gelmektedirler.

5.3. Afgan Kadınların Türkiye'deki Yaşamları

Resmi rakamlara göre 2021 yılı itibariyle 1 milyon 140 bin nüfusa sahip olan Van Türkiye'nin en kalabalık 19. şehridir. Ancak Van'daki eğitim ve sağlık alanındaki eksiklikler, işsizlik, altyapı, kentleşme ve çevre sorunları, çevre illerden aldığı zorunlu iç göçler ve dış ülkelerden aldığı uluslararası zorunlu göçlerle varlığını sürdürmektedir (Açıkgöz, 2019, s.134).

Van, Doğu Anadolu bölgesindeki diğer şehirlerden zaman zaman farklı gerekçelerle iç göçler alan bir kenttir. Kozmopolit bir şehir olan Van'da Kürtler, Türkler, Kırgızlar ve İranlılar gibi farklı etnik kökenlerden insanlar yaşamaktadır. Farklı etnik kökenler, farklı diller ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı çok kültürlü bir kent olarak Van, şehirde yaşayan insanlara, farklılıklara karşı uyum sağlama refleksi kazandırmaktadır.

Van'da yaşayan katılımcılar buradaki yaşamlarından memnun olduklarını belirtirken buradaki insanların kendilerine iyi davrandıklarını ifade etmişlerdir. Aslan (2022, s.164) görüşme yaptığı Afganlardan yaklaşık olarak yarısının yerel halkla ilişkilerinin iyi olduğunu tespit etmiştir. Benzer biçimde bu araştırmaya katılan Afganların Van'da yerel halkla genel olarak sınırlı bir ilişki olsa bile iyi ilişkilere sahip oldukları tespit edilmiştir.

Thomas Faist (2003, s.271) ulusaşırı toplumsal alanlar kavramıyla kültürel, siyasi ve ekonomik süreçte çeşitli sermaye türlerinin biriktirilmesini, kullanımını ve etkilerini; bu sermaye türlerinin büyüklüğünü ve değişim durumunu açıklamaktadır. Afganların Van'da oluşturmaya başladıkları bir ulusötesi alan söz konusu olmaya başlamıştır. Van'da tanıdığı olan, sosyal sermayeye sahip olan Afganların Van'a gelmek ve buradaki yaşama uyum sağlamak konusunda diğer Afgan kadınlardan şanslı olduğu görülmektedir.

Genç yaştaki Afganlar çoğunlukla eğitim, iş ve sosyal yardım arayışı gibi nedenlerle dışarıyla daha fazla temas kurmakta, kamusal hayata dâhil olmaktadırlar. Afgan kadınların Van'daki yerel halk iyi ilişkiler geliştirdikleri tespit edilmiştir. Açıkgöz (2018, s.110) İstanbul Beykoz'da yürüttüğü araştırmasında mahalle sakinlerinin Afganları kabul etmediklerini ve Afganların kendilerini buradaki kültüre yabancı hissettiklerini tespit etmiştir. Bir metropol kent olan İstanbul'a uyum sağlamak ve toplumsal kabulün Afganlar

için zor olduğunu söylemek mümkündür. Sınır kent Van'da yürütülen bu çalışmada ise Açıkgöz'ün İstanbul'daki bulgularının aksine Van'da yaşayan Afgan kadınlar buradaki insanlarla iyi ilişkilere sahip oldukları tespit edilmiştir. Afganların Van'daki toplumsal kabul süreçlerinin daha kolay olmasının Van'ın sosyo-kültürel ve ekonomik yapısıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Üstübici (2020, s.296) çalışmasında Zeytinburnu ilçesinde yaşayan Afganların artışına, Suriyeliler de dâhil olunca ilçedeki göçmen varlığı çok daha görünür olduğunu; bu durumun yerel halkın göçmenlere yönelik tutumunun, zaman zaman düşmanlığa varan yabancı karşıtı bir söyleme dönüşmesine neden olduğunu tespit etmiştir. Sarı ile Sine Nazlı (2022, s.172) yakın zamanda Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelmesinden sonra Türk medyasında inşa edilen Afgan kadın imajının medya kuruluşlarının ideolojik yaklaşımlarına göre farklılaştığını tespit etmişlerdir. Sözcü Gazetesi, Afgan kadınların özgürlüğü için ve can güvenliğinin tehlikeye girmesine vurgu yaparken; Yeni Şafak Gazetesi, kadınların tehlikede olmadığı ve dünyanın konuştuğu tehlikeli atmosferi Batı medyasının oluşturduğunu vurgulamaktadır. Hürriyet Gazetesi ise Afgan kadınların eğitimine odaklanarak Taliban'ın kadınlara yönelik kararlarında eskiden farklı bir politika izleyerek haklarını koruyacağı yönündeki açıklamalarına inanmayan bir anlatı geliştirmektedir.

Açıkgöz (2018, s.110) İstanbul Beykoz'daki Afganların getto oluşturduğunu tespit etmiştir. Araştırmacı bu durumu mahalledeki yerli gençlerin Afganlarla daha önce yaşadığı kavgalar nedeniyle korku kültürünün yerleşmesiyle açıklamaktadır. Sınır kent Van'da yürütülen bu çalışmada ise Afganların Van'da herhangi bir getto oluşturmadıkları, şehrin en merkezi yerlerinde farklı mahallelerde dağınık halde yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durum Afganların Van'daki toplumsal kabul süreçlerinin kolay olmasıyla açıklanmaktadır. Açıkgöz'ün (2018) İstanbul Beykoz'daki tespitlerinin aksine, Rahmani (2019, 85) İstanbul Zeytinburnu'nda yaşayan Afgan kadınların yerli halkla etkileşim ve uyum süreçlerinin arttığını böylece Afgan kadıların haklarını daha iyi öğrenmeye başladıklarını tespit etmiştir. Bu durum Zeytinburnu'nda Afganların daha fazla bulunmasıyla açıklanmaktadır. Yiğit Yazğan (2019, s.106) İstanbul Beykoz'da yürüttüğü çalışmasında toplumsal cinsiyet, din ve kalış süresinin yerel halkla ilişki kurma ve uyum konusunda belirleyici olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada İstanbul'daki bulgunun aksine Van'daki Afgan kadınların uyumu konusunda kadın olmaları, inançları ya da kalış süresinin yüksek düzeyde etkili olduğuna dair bulguya rastlanmamıştır. Van'da yerel halkla etkileşim ve uyumun ardında Van'ın tarihsel ve sosyal yapısındaki özellikler bulunmaktadır. Bozkurt (2019, s.201) Niğde'de

yürüttüğü çalışmasında Afganların yerli halkla iyi ilişkilere sahip olduklarını, yerli halkın Afganlara karşı yardımsever olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde bu çalışmaya katılan Afgan kadınlar Van'daki insanlarla iyi ilişkiler geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Doğan (2020, s.149) Trabzon'da görüştüğü Afganların bazılarının Türk komşularıyla iletişimlerinin olmadığını, karşılaştıklarında yalnızca selamlaştıklarını ve dil bilmedikleri için konuşamadıklarını ifade etmişlerdir. Benzer biçimde Van'daki Afgan kadınlar dil bilmedikleri için Türklerle iletişim kurmaktan kaçındıklarını ifade etmişlerdir. Demir (2022, s.87) Ankara'da yürüttüğü çalışmada Afganların yerli halkla sınırlı ilişkilere sahip olduklarını, bu ilişkilerinse çoğunlukla Afganların maddi ihtiyaçlarının karşılanması biçiminde gerçekleştiğini tespit etmiştir. Kan ile Köroğlu (2022, s.61) Afgan gençlerin ülkelerinde aile ve akrabalık ilişkilerinin oldukça sıkı olduğu ancak Türkiye'de sınırlı bir sosyal çevre ile iletişim içerisinde yaşamak durumunda kaldıkları tespit edilmiştir. Yeler (2021, s.441) Ankara'daki çalışmasında katılımcıların çoğunlukla Türkiye'yi geçici olarak gördüklerini bunun için içe kapanma ve sosyal izolasyon eğilimi göstererek oluşturdukları gettolarda yaşamlarını sürdürdüklerini tespit etmiştir.

Ökten (2012, s.171) Hatay'daki çalışmasında yerli halk ile mültecilerin kaynaşamadığını tespit etmiştir. Mültecilerin yerlilerden farklı ve yabancı oldukları düşüncesi onlarda içe kapanmaya neden olurken; bu düşüncenin sosyal bütünleşmeyi engellediği tespit edilmiştir. Açıkgöz (2019, s.64) Beykoz'daki çalışmasında Küçüksu'daki işçi pazarında Afganlar ile diğer ülkelerden gelen işçilerin sıkça karşılaşmalarına ve fiziksel bir yakınlık olmasına rağmen, aralarında çok fazla iletişimin olmadığı ve ciddi bir sosyal mesafenin var olduğunu tespit etmiştir.

Göçmenler arasında dayanışma stratejilerinin varlığı uzun yıllardır literatürde yer edinen bir olgudur. Van'da yaşayan Afgan kadınlar kendi aralarında çeşitli dayanışma biçimleri geliştirmişlerdir. Van'da tanıştığı Afgan arkadaşı sayesinde ev bulduğunu ve hayatını kolaylaştırdığı tespit edilmiştir. Van'da görüşülen Afgan kadınlardan bazıları Türkçeyi iyi bildiği için Van'da yaşayan diğer Afgan kadınlara hastanelerde, okul kayıtlarında ya da diğer kurumlarda gönüllü tercümanlık yaptıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bir Afgan kadın eşi rahatsız olan kadın Afgan arkadaşına destek olmak amacıyla geceleri onlara gittiğini ifade etmiştir. Başka bir Afgan ise Van'a ilk geldikleri zaman kaçakçıların onları bıraktığı parkta tanıştığı Afgan kadının yardımıyla yabancı şubeye gidip başvuru işlemlerini yaptırdığını ifa etmiştir.

Görüşülen Afgan kadınlar neredeyse tamamı ya kendileri ya da çocuklarının güvenliği nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle güvende olmak onlar için son derece önemlidir. Afgan kadınlar kendilerini Van'da güvende hissettiklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Sharaf Mansoor (2022, s.200) görüştüğü Afganların kendilerini Konya'da güvende hissettiklerini tespit etmiştir. Üstün ile Vargün (2022, s.82) Afganların Ankara-Altındağ'ı tercih etmelerinde akraba ve tanıdıklarının etkili olduklarını tespit etmişlerdir.

Van'daki görüşülen Afgan kadınların önemli bir kısmı günün büyük çoğunluğunu evde geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Dil bilmedikleri için dışarı çıkıp kamusal hayata dâhil olamadıkları tespit edilmiştir. Afgan kadınların en temel ihtiyaçlarından biri Türkçe öğrenmektir. Çoğu Afgan kadın Türkçe bilmediği için zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Ancak Türkçeyi öğrenen Afgan kadınların uyum süreçlerinin kolaylaştığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Yiğittürk Ekiyor (2021, s.833) çalışmasında Afgan gençlerin dil öğrendikçe uyum sorunlarının azaldığını tespit etmiştir.

Katılımcıların önemli bir kısmı Dari dilini (Afganistan Farsçası) konuşmaktadırlar. Ayrıca önemli bir kısmı İran'dan gelen Afgan kadınlar Van'daki insanların kendilerini İranlı zannettiklerini ve bu durumdan rahatsızlık duydukları tespit edilmiştir. Afgan kadınlar Van'da toplumsal kabul konusunda önemli bir problem yaşamamaktadırlar. Ayrıca Van'ı güvenli bulduklarını ifade eden kadınlar burada ibadetlerini yaparken herhangi bir mezhepsel ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. 1982 yılında Afganistan'ın Pamir bölgesinden Türkiye'ye göç eden 1137 Kırgız 1987 yılında Van'ın Erciş ilçesinde devlet tarafından kendileri için inşa edilen bir köye yerleşmiştir. 1990'lı yıllarda ekonomik yapıdaki değişim, güvenlik konusunda gelişmeler ile büyük şehirlerin cazibe merkezi haline gelmesi başta giyim-kuşam olmak üzere yemek, dil anlayışları da hızlı bir değişime neden olmuştur. Ancak kapalı bir topluluk olan bu grubun soy bağ ilişikleri, aile ve akrabalık yapıları çok az derecede değişiklik göstermiştir (Uehara, 2001; Şimşek, 2019). Keleş (2017, s.44) Van'daki yaşamları inançlarını etkilemeyen Kırgızlarda mezhepsel ve diğer dinsel açıdan ciddi bir değişim tespit edilmemiş olup Cuma namazında verilen hutbelerin Kırgızca olduğu tespit edilmiştir. Çetin (2017, s.76) çalışmasında Afganistan'dan Van'a göç eden Kırgızların yerel kültürle etkileşim halinde olduğunu ve Türkiye'deki kültürel uygulamalarının Kırgız kültür ve geleneklerine karıştığını tespit etmiştir. Keleş (2017, s.44) çalışmasında Kırgızların milli kimliklerini ve inançlarını günümüze kadar yaşatmayı başardığını tespit etmiştir.

Van'da yaşayan Afgan kadınlar mülteci bir kadın olmanın kendileri açısından bazı zorluklar yarattığını ifade etmişlerdir. Çoğunlukla genç Afgan kadınların çalışma yaşamında, yardım başvurusunda ya da gündelik yaşamda yerli halktan genç erkekler tarafından rahatsız edildikleri tespit edilmiştir.

Ataerkil sistemin Afganistan'da olduğu gibi Türkiye'de de işlediğine şahit olan Afgan kadın yardım için erkeklerin başvuru yapmasının uygun olmadığını düşünmektedir. Görüşülen Afgan kadın yardım için başvuru yapmaya gittiğinde kadın olmanın süreci kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Coşkun ile Çetin (2022, s.) Hatay'da yürüttükleri araştırmada, yaşam alanları değişen Afgan kadınların, çalışma yaşamları değişirken; göç sonrası kültürel ve sosyal yapılarının aynı hızda değişim göstermediğini tespit etmişlerdir. Araştırma Afgan kadınların patriyarkal aile yapısı, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve yaşam mekânlarının büyük oranda göç öncesiyle benzerlik gösterdiğini açığa çıkarmıştır.

Afgan kadınların Van'da yaşadıkları ekonomik zorluklar iyi bir evde yaşayamamalarına ve doğal gaz sistemini kullanamamalarına sebep olurken onlar açısından ev işlerini de zorlaştırmaktadır. Afgan kadınlar iş bulmakta zorlanırken yardım başvurusu yapmak için bazı kurumlara müracaat ettikleri zaman istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Basmacı Kaya (2020, s.91) İzmir'de yürüttüğü çalışmasında mültecilerin Türkiye'de barınma, güvenlik, cinsel şiddet, yabancılık ve uyumsuzluk ve dil konusunda problem yaşadıklarını tespit etmiştir.

Türkiye'de göçmenlere yönelik çeşitli çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri çoğunlukla büyük metropollerde ya da Suriyeli göçünün yoğunlaştığı Güneydoğu Anadolu bölgesindeki şehirlerde varlık göstermektedir. Türkiye'nin İran'la en uzun sınırını oluşturan sınır kent Van tarih boyunca göçmenler için önemli bir geçiş noktası olmuştur. Ancak Van'da göçmen ve mültecilere yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin sayısı oldukça sınırlıdır. Bu durum bir uydu kent olan Van'daki mülteci ve sığınmacılar için önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Sivil toplum örgütleri sosyal hizmetlerin sivil oluşumunu ifade etmektedir (Akbaş, 2021, s.337). Van'da göçmen ve mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplumlarının nicelik ve nitelik açısından yetersiz olması ilgili gruplara yönelik sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların sınırlı olması anlamına gelmektedir.

İş bulmakta ve çalışmakta zorlanan kadınlar çoğunlukla sosyal yardımlarla geçimlerini sürdürmektedirler (Buz, 2006, s.81). Van'da yaşayan bazı Afgan kadınlar, yardımların yetersiz olduğunu ve devletin çoğunlukla Türklere yardım ettiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca

bazıları ise devletin yanı sıra sivil toplum örgütlerinin de Türklere yardım ettiğini ifade etmiştir. Evi olmayan ve ailesiyle birlikte gelen genç kadınların göçle birlikte sorumluluk ve rollerinin daha da arttığı gözlenmiştir. Genç kadınlar annelerinin ya da diğer aile bireylerinin sorumluluğunu almaktadırlar (Buz, 2006, s.71).

Sınır kent Van'da mülteci ve sığınmacılara yönelik sivil toplum örgütlerinin oldukça sınırlıdır. Bu nedenle Afgan kadınlar sivil toplum örgütlerinden yeteri kadar yararlanamamaktadırlar. Ancak Çakırer (2012, s.155) çalışmasında bir metropol kent olan İstanbul'da yaşayan Afgan kadınların çeşitli sivil toplum örgütlerine dahil oldukları ve buralarda sosyal faaliyetler gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Akbaş'ın ifadesiyle (2021, s.337) sivil toplum örgütleri sosyal hizmetlerin sivil oluşumunu ifade etmektedir. Bu açıdan göçmen ve sığınmacıların sosyalleşmelerinden sosyal yardım ve hizmetlere erişimlerine kadar sivil toplum örgütleri önemli bir işleve sahiptir. Van'da mülteci ve sığınmacılara yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin nicelik, faaliyet alanı ve kapasitelerinin arttırılması gerekmektedir.

Demir (2022, s.91) Ankara'da görüştüğü Afganların sivil toplum örgütlerinden gündelik hayatta karşılaştıkları problemlerinin çözümü için bilgi aldıklarını, STK'lar aracılığıyla iş bulduklarını ve bu sayede yerli halkla uyum süreçlerini kolaylaştırdıklarını tespit etmiştir. Karakaya ile Karakaya (2021, s.110) Türkiye'de sivil toplum örgütleri mülteci ve sığınmacılara yönelik ihtiyaç analizleri yapmalı, korunma, temel ihtiyaçlar, sağlık, barınma, eğitim gibi hizmetlere erişimleri ile çalışma yaşamına katılımlarını kolaylaştırmak için daha çok çalışmalıdırlar. Van'da göçmen ve mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin yetersiz olması insanların sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardan daha az faydalanmasına sebep olmaktadır. Van'daki Afgan kadınlar maddi yardımların yanı sıra eğitim, sağlık sigortası vb. hizmetler konusunda da yardıma ihtiyaç duyduklarını yapılan yardımların yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Van'ın da içinde bulunduğu TRB2 bölgesinde iş gücüne katılım oranı %47,6 olarak tespit edilmiş olup Türkiye ortalamasının altındadır. Bölge'deki işsizlik oranı ise %23,6 olarak Türkiye ortalamasının neredeyse iki katı kadar işsizlik tespit edilmiştir. Van'daki istihdam oranı ise %36,4 olarak Türkiye ortalamasının oldukça atlında bir orana sahiptir (TÜİK, 2020). Genel olarak TRB2 bölgesinde ve Van'da işsizliğin oldukça yüksek, iş gücüne katılım oranı ve istihdamın ise oldukça düşük oranlarda olduğu görülmektedir. Van'da yaşayan Afganların iş gücüne katılımlarının oldukça zor olduğu ancak bazılarının

kayıt dışı istihdam ve emek sömürüsüyle karşı karşıya oldukları görülmektedir. Van'da yaşayan Afgan kadınların iş bulmakta zorlandıkları ancak her şeye rağmen şükrettikleri tespit edilmiştir. Şimşek (2019, s.84) Van'da görüşme yaptığı Afganların ekonomik sorunlar yaşadıklarını, iş bulma konusunda zorlandıklarını tespit etmiştir. Benzer şekilde bu çalışmada da Afgan kadınların iş bulmakta zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Çakırer Özservet (2013, s.171) Zeytinburnu'nda yürüttüğü araştırmasında bölgeye Afganistan'dan gelen göçmen grup içerisinde, Türk kökenlilerin sayıca fazla olduğunu, sosyal ağların Türkler için kolaylaştırıcı bir mekanizma oluştururken Türk kökenli olmayanların ise bölgede zorluk yaşadıklarını tespit etmiştir.

Afgan kadınların çoğu Türkçe bilmedikleri için iş bulmakta zorluk yaşadıklarını ifade ederken bazıları ise Farsça bildikleri için Van'a gelen İranlılar yönelik hizmet sunan sektörlerde iş bulabildiklerini ifade etmişlerdir.

Şimşek (2019, s.58) Van'da yaptığı çalışmasına dâhil ettiği Afganların göç öncesinde sağlık problemi yaşadıklarını ve böylece göç ettiklerini ve Türkiye'de tedavi süreçlerinin devam ettiğini tespit etmiştir. Bu çalışmada görüşülen bazı Afgan kadınların da çeşitli sağlık problemleri olduğu ve Van'da tedavi süreçlerinin devam ettiği tespit edilmiştir.

Bazı Afgan kadınlar Türkçe bilmediği için Van'da hastaneye gittikleri zaman doktorlarla anlaşmakta zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Şimşek (2019, s.69) Van'da sağlık hizmeti almak amacıyla hastaneye gittiklerinde doktorlarla dil problemi dışında bir sorun yaşamadıklarını tespit etmiştir. Benzer biçimde bu çalışmada görüşülen Afgan kadınların da sağlık hizmetlerine erişimde bir problem yaşamadıkları tespit edilmiştir. Sharaf Mansoor (2022, s.96) Konya'da yürüttüğü araştırmasında Afganların dil öğrenme, iş bulma, sağlık hizmetlerine erişim konusunda sorunlar yaşadıklarını tespit etmiştir. Benzer şekilde Van'da görüşülen Afgan kadınların iş bulmak ve sağlık hizmetlerine erişim konusunda çeşitli zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Bazı Afgan kadınlar çalışmak istediğini, meslek kurslarına gitmek istediğini ancak çocuklarına bakacak kimse olmadığı için çalışamadığını ifade etmişlerdir. Üstün ile Vargün (2022, s.82) Ankara'da yürüttükleri çalışmada Afganların büyük çoğunluğunun maddi sorunlar yaşadığını, evli olan kadınların eşlerinin geçici işlerde çalıştığını ve eşlerinin iş bulmakta zorlandıklarını tespit etmişlerdir.

Sharaf Mansoor (2022, s.104) Konya'da görüştüğü Afganların ev kiralama ve barınma konusunda zorluk yaşadıklarını tespit etmiştir. Afganlar mülteci oldukları için yüksek kiralarla karşılaştıklarını ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun aksine Van'da görüşülen Afgan kadınlar barınma konusunda ayrımcılığa uğramadıklarını ve zorluk yaşamadıkları ifade etmişlerdir. Canpolat (2020, s.211) Sivas'ta yürüttüğü çalışmasında Afganların barınma, eğitim ve sağlık konularında sorun yaşamadıklarını ancak dil bariyeri ve istihdam gibi konularda sorunları olduğunu tespit etmiştir.

Covid-19 pandemisi tüm dünyayı derinden etkilemiştir. İlk zamanlarında yaşanan belirsizlikler bireysel açıdan kaygı ve korkulara neden olurken toplumsal hayatı ve gündelik yaşam pratiklerini de derinden etkilemiştir (Karabıyık, 2021, s.38). Pandeminin özellikle kadınlar, çocuklar, göçmen ve mülteciler, engelli bireyler ve yaşlılar gibi toplumsal kaynaklara erişimde hâlihazırda sorun yaşayan dezavantajlı gruplar daha fazla etkilenmektedirler (Taymaz & Taymaz, 2021, s.165). Van'da yaşayan Afganlar Covid-19 nedeniyle sosyo-ekonomik açıdan zorluklar yaşamışlardır. Demir (2022, s.93) Ankara'daki Afganlarla yaptığı görüşmelerde pandeminin mültecilerin çalışma yaşamını ve eğitime erişimini sınırladığını ve yaşamlarını zorlaştırdığını tespit etmiştir.

Pandemi süreci, mültecilerin tüm temel hak ve hizmetlere erişimini sınırlandırmış ve mevcut yaşam koşullarını giderek kötüleştirmiştir. Yaşanan en büyük sorun iş piyasalarına erişim ile geçim kaynaklarındaki azalmadır. Çalışma bulgularından çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise, pandeminin mültecilerin her biri üzerindeki etkisinin, kesişimsellik boyutunun öne çıkması ve cinsiyet, eğitim durumu, sınıf gibi değişkenler etrafında farklılaşmasıdır (Köşer Akçapar & Çalışan, 2021, s.237). Bozok ile Bozok (2020, s.183) İstanbul'da yürüttükleri araştırmada Covid-19 pandemisinin Afgan göçmenlerin hayatında hâlihazırda var olan derin ve yapısal sorunları etkileyerek yaşamlarını daha da zorlaştırdığını tespit etmişlerdir.

Afgan kadınlar, Türkçe bilmedikleri için Van'da iş bulamadıklarını, fatura ve kiralarını ödemekte zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları küçük yaşta çalışmak zorunda kaldığını açıklayan Afgan kadınlar çoğunlukla evlere temizliğe gitmek gibi geçici işlerde çalıştıklarını, Farsça bildikleri için Turistlere yönelik işlerde çalışabildiklerini ifade etmişlerdir. Türkçe bilmedikleri için iş bulamadıkları gibi hastanede de bazı zorluklar yaşadıklarını ifade eden Afgan kadınlar Türkçe öğrenmek için kursa gittiklerini beyan etmişlerdir. Çalışmak istediğini ancak çocuklarına bakacak kimsenin olmaması nedeniyle

çalışamadığını ifade eden Afgan kadınların yanı sıra meslek kurslarının açılmasını ve bir meslek edinmek istediğini söyleyenler de bulunmaktadır. Bazı Afgan kadınlar Van'daki işsizlik nedeniyle başka bir şehre gitmek istediğini ifade ederken bazıları ise Covid-19 sürecinde yaşadıkları zorluklara dikkat çekmişlerdir. Demiral (2015, s.75-86) Erzurum'daki çalışmasında kentte yaşayan Afganların sosyo-ekonomik problemler yaşadığını ve yerli halkla ilişki kurmak konusunda güçlük çektiklerini tespit etmiştir. Yıldırım Geyik (2018, s.154) çalışmasında yoksullukla mücadele eden Afganların daha iyi bir yaşam için göç ettikleri ülkelerdeki mevcut hayatlarında ciddi bir değişimin olmadığına dikkat çekmektedir. İran'da ya da Afganistan'daki yaşamlarına göre Türkiye'deki hayatları daha iyi olsa bile burada da ihtiyaçları ve eksiklikleri devam etmektedir.

5.4. Afgan Kadınların Geleceğe İlişkin Beklentileri

Afganistan, Pakistan ve İran'dan Türkiye'ye gelen Afgan kadınlar yaşadıkları sorunlardan kaçarak kendilerine daha müreffeh bir hayat kurmak istemektedirler. Van'da görüşülen Afgan kadınların önemli bir kısmı Türkiye'de kalmak istemediğini Avrupa'daki bazı ülkeler ile Amerika'ya gitmek istediğini ifade etmişlerdir.

Eğitim düzeyi görece yüksek olan mülteci kadınlar Türkiye'yi geçici olarak görürken; eğitim düzeyi daha düşük kadınlar Türkiye'ye yerleşmeyi bir seçenek olarak görmektedirler (Buz, 2006, s.91). Eraslan (2022, s.40) çalışmasında Türkiye'deki Afganların sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanamadıkları için Avrupa'ya gitmek istediklerini tespit etmiştir. Tekinyel (2022, s.76) çalışmasında bazı Afganların Türkiye'de kalmak istediklerini, bazılarının Avrupa'ya gitmek istediklerini tespit ederken bazılarının ise Afganistan'da hayat koşulları düzelirse geri dönebileceklerini tespit etmiştir.

Büyük çoğunluğu Türkiye'de kalıcı olma düşüncesine sıcak bakmayan Afgan kadınlar, öncelikle Avrupa ya da Amerika'ya gitmek istediklerini ifade ederken bazıları ise güvenlik endişesi nedeniyle Türkiye'de kalmanın daha güvenli olacağını düşünmektedirler. Demir (2022, s.99) Afgan göçmenlerin Türkiye'deki kalış süreleri uzadıkça Türkiye'ye veya başka bir ülkeye gitme konusunda isteklerinin azaldığını tespit etmiştir. Ayrıca çoğu katılımcının Afganistan'a dönmek istemediğini ve bazı katılımcıların ise asıl hedeflerinin Avrupa'da bir ülkeye gitmek olduğu gözlemlemiştir.

Van'daki Afgan katılımcılardan Avrupa ya da Amerika'da tanıdığı olanlar Türkiye'den ayrılarak tanıdıklarının olduğu ülkelere gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, Aslan (2022, s.152) Afganların Türkiye'ye geliş nedenleri arasında Avrupa'ya geçiş için uygun bir ülke olması ve Türkiye'de tanıdıklarının olması sebeplerinin en çok sunulan gerekçe olduğunu tespit etmiştir. Yeşil ise (2019, s.74) Çanakkale'deki Afganlarla yürüttüğü çalışmada Afganların önemli bir kısmının Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin Avrupa'ya yakınlık, iş imkânları ve din etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Öksüz (2021, s.89) çalışmasında katılımcıların Türkiye'ye göç etme nedenlerini Türkiye'nin coğrafi konumu, BMMYK'nin burada bulunması ve Avrupa ülkelerine yakınlığı olarak tespit etmiştir. Özgün (2021, s.15) Trabzon'da yürüttüğü araştırmada Afganların Türkiye'yi tercih etmelerini Türkiye'de İran ve Pakistan'a göre hukuki süreçlerin daha kolay yürümesi, kültürel benzerlikler ve Türkiye'nin seçenekler arasında insan hakları anlamında Batıya daha yakınlığı olarak tespit etmiştir. Bu özellikleri Türkiye'nin hem transit ülke hem de hedef ülke olabileceğini göstermektedir.

Gelece ilişkin çeşitli hayallere sahip olan özellikle genç yaştaki Afgan kadınlar hayallerini gerçekleştirmek için Türkiye'den gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Talwasa (2020, s.269) çalışmasında Afgan mültecilerin göç nedenleri ve transit ülkelerdeki uluslararası insan hakları koşulları Türkiye'yi seçmelerinde önemli bir faktör olduğunu ancak Afgan mültecilerin Türkiye'deki diğer mülteci gruplara göre insan hakları konusunda daha az ilgi gördüklerini ve yasal korumanın yeterli olmadığını tespit etmiştir.

Afganistan'da belirsiz bir ekonomik ve siyasi durum yaratan uzun süreli çatışmalar ve iklim değişikliğinin yol açtığı kuraklık ve kıtlık, yaklaşık 7 milyon Afgan'ı daha iyi bir yaşam arayışıyla anavatanlarını terk etmeye ve kuzeyden kaçmaya zorlamıştır (Dashti, 2022, s.311). Van'da görüşülen Afgan kadınların önemli bir kısmı yaşadığı ülkeleri çoğunlukla güvenlik gerekçesiyle terk etmek zorunda kaldıklarını ve daha önce yaşadıkları ülkelere geri dönmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Doğan (2020, s.152) Trabzon'da görüştüğü katılımcılardan Afganistan'a dönmek istemeyenlerin Afganistan'ı güvenli bulmadıkları ve çocuklarının daha iyi bir geleceğe sahip olmaları gibi gerekçelerle dönmek istemediklerini tespit etmiştir. Benzer şekilde Van'daki Afgan kadınların önemli bir kısmı Afganistan'ın güvenli olmadığını ve oraya dönmek istemediklerini ifade ederken evli olanlar ise çocuklarının geleceği için Afganistan'a dönmenin iyi bir fikir olmadığını ifade etmişlerdir.

Yiğittürk Ekiyor (2021, s.836) Türkiye'de yükseköğrenime devam eden Afgan kadın ve erkek öğrencilerle yürüttüğü araştırmasında öğrencilerin hem kendi kariyerleri hem de ülkelerinin geleceği için endişeli olduğunu tespit etmiştir. Afganistan'daki durumların düzeleceğine dair umutları biten gençlerden bazıları mezun olduktan sonra ülkelerine dönüp çalışmak istediklerini ancak bu koşullarda bunun mümkün görünmediğini ifade ederken üçüncü ülkeye gitmenin daha faydalı olacağını belirtmişlerdir. Van'da görüşülen kişiler Afganistan'da yaşayan tanıdıklarıyla görüştüklerini oradaki sorunların devam ettiğini ve oradaki tanıdıklarının da göç etmelerini istediklerini ifade etmişlerdir. Üstün ile Vargün (2022, s.83) çalışmasında göç deneyimleri açısından travmatik hikâyelere sahip olan Afganların ülkelerinde yaşanan sorunlar yüzünden geri dönmek istemedikleri ve ülkelerinde kalanlar tanıdıkları için özlem ve endişe duyduklarını tespit etmişlerdir. İran'dan Türkiye'ye gelen Afganlar İran'a geri dönmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Bazı Afgan kadınlar ise Afganistan'da savaş ve çatışma ortamının sona ermesi halinde aidiyet hissettikleri vatanlarına dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Türe ve arkadaşları (2020, s.181) görüştükleri Afgan gençlerin vatansızlık sorununun geleceğe yönelik kaygıların temelini oluşturduğunu tespit etmişlerdir.

Çocuğuyla göç eden sığınmacı kadınlara göre göç yolculuğu oldukça zorlu ve tehlikelidir (Buz, 2006, s.68). Van'da görüşülen evli Afgan kadınlar eşlerinin, ailelerinin ya da Taliban'ın uyguladığı baskı, ayrımcılık ve şiddet nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Çocuğu olan Afgan kadınların ise çocuklarının hayatlarını değiştirmek için göç etmeyi önemli bir strateji olarak buldukları tespit edilmiştir. Göç eden kadınların göçün ardından sorumlulukları ve ebeveyn rolleri artmaktadır (Buz, 2006, s.70). Afgan kadınlar çocuklarının iyi bir eğitim almasını oldukça önemsemektedirler. Keleş (2017, s.46) çalışmasında tespit ettiğine göre Afganistan'da eğitim alamayan ve eşitsizlik yaşayan Afganların Van'da çocuklarının eğitim alması için çok çaba göstermektedirler.

Van'da görüşülen Afgan kadın aile bütünlüğünü sağlamak ve çocuklarının iyi bir geleceğe sahip olması için Amerika'ya gitmek istediğini ifade etmiştir. Sosyal ve politik nedenlerle göç eden kadınların annelik rolü ön plana çıkmakta ve çocuklarının geleceği onlar için öncelikli konulardan biri haline gelmektedir (Buz, 2006, s.71). Çocuk sahibi olan Afgan kadınlar çocuklarının iyi bir gelece sahip olması için farklı ülkelerden Türkiye'ye doğru göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle eğitim alamayan ya da eğitimi yarım kalan Afgan kadınlar Türkiye'de ya da gidecekleri başka ülkelerde çocuklarının iyi bir eğitim almalarını istemektedirler.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bazı teorisyenlere göre içinde bulunduğumuz çağ göçler çağıdır. Kuzey ve Güney arasındaki artan eşitsizlik büyük bir ihtimalle daha iyi yaşam koşularına erişmek için daha fazla insanı göç etmeye zorlayacaktır. Çeşitli politik, ekolojik ve demografik sorunlar pek çok insanı kendi ülkeleri dışında mülteci olarak yaşamaya zorlamaktadır. Eşitsizliklerin derinden hissedildiği, eşitsizliklerle dolu dünyamızda kadınları dezavantajlı, erkekleri avantajlı kılan sistematik eşitsizlikler neredeyse tüm toplumlarda görülmektedir. Toplumdaki siyasi iktidarlar ve güç ilişkileri, ekonomik kaynakların dağılımı, cinsel ilişkiler, aile ve kültürel yapılar incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği belirgin bir biçimde açığa çıkmaktadır. Nitekim ırk, etnik köken, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi kategorilerin kesişiminde hayatını sürdüremeyen insanlar çoğunlukla doğdukları ülkeleri terk ederek göç etmek zorunda kalmaktadırlar.

Bu tezde "Toplumsal cinsiyet, etnisite ve inanç kesişiminde yaşamını sürdüremeyen ve uluslararası sınırları geçerek göç hareketliliğine dâhil olan Afgan kadınlar nasıl bir göç deneyimine sahiptiler?" temel araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla sınır kent Van'da yaşayan yirmi Afgan kadın ve kadınlara göç sürecinde eşlik eden beş Afgan erkek olmak üzere toplam yirmi beş kişiyle görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen Afgan kadınlar genel kategorisi içerisinde etnik, inançsal ve diğer sosyal farklılıklar gözetilerek kadınların birbirinden farklılaşan göç deneyimleri araştırılmıştır. Bu araştırmaya Tacik etnik kökeninden on kişi, Peştun etnik kökeninden beş kişi, Hazare etnik kökeninden dokuz kişi ve Özbek etnik kökeninden ise bir kişi katılmıştır. Afganistan'daki nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan dört etnik kökenden katılımcılar araştırmaya dâhil edilmişlerdir. Ayrıca katılımcılardan on üç kişi Sünni mezhebinden olduğunu; on bir kişi Şii mezhebinden olduğunu ve bir kişi ise mezhepsel farklılıkların yarattığı çatışmalardan rahatsızlık duyduğunu ifade ederken herhangi bir mezhebe mensup olmadığını belirtmiştir.

Türkiye, Pakistan ve İran'dan sonra Afganların en fazla göç ettiği ülkelerden biridir. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve küresel siyasetteki pozisyonu Afgan mültecilere Avrupa'ya geçebilmeleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak sanılanın aksine Türkiye'ye gelen Afganlar yalnızca Afganistan'dan gelmemektedirler. Öyle ki, Afgan mültecilerin bir kısmı anavatanlarından gelirken bir kısmı ise daha önce göç ettikleri İran ve Pakistan'dan Türkiye'ye gelmektedirler. Bu araştırmanın çalışma grubu belirlenirken

Afganistan, İran ve Pakistan'dan gelen Afganların seçilmesine dikkat edilmiştir. Araştırmaya katılan on katılımcı Afganistan'dan, on iki katılımcı İran'dan ve üç katılımcı ise Pakistan'dan Türkiye'ye gelmiş olan Afganlardır. Katılımcıların seçimi ve araştırma sahasına ilişkin detaylı bilgiler *Yöntem ve Araştırma Süreci* bölümünde detaylı bir biçimde aktarılmaktadır. *Bulgular* bölümü boyunca görülmektedir ki Afgan kadınlar toplumsal cinsiyet, etnisite, inanç temelli esşitsizliklerin kesişiminde göç etmeye karar vermişlerdir. Afgan kadınların farklı tahakküm sistemlerinin kesişiminideki göç süreçlerine ilişkin anlatıları onların göç deneyimlerinin kitlesel göçle gelen Suriyeli kadınlardan farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Afgan kadınlar her şeyden önce toplumsal cinsiyet rollerinin kendilerine yüklediği eşit olmayan sorumluluklar nedeniyle ayrımcılığa, kamusal hayattan dışlanmaya ve şiddete maruz aklmaktadırlar. Bunun yanı sıra sahip oldukları etnik ve mezhepsel farklılıkların Afgan kadınlar açısından toplumdan dışlanma, ayrımcılık ve şiddeti deneyimlemelerine sebep olmaktadır.

Afganistan'daki kadınlar küçük yaşlardan itibaren toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadın olmanın yarattığı dezavantajlılık durumunu deneyimlemektedirler. Afganistan'da toplumsal yapıda içinkin olan ataerkil uygulamalar ve dini söyleme dayandırılan pratikler kız çocuklarının küçük yaşta zorla evlendirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Görüşülen Afgan kadınlardan çoğunluğu küçük yaşta zorla evlendirildiklerini ifade etmişlerdir. En dikkat çekici sonuçlardan biri ise Afganistan'daki toplumsal cinsiyet normları tarafından inşa edilen cinsiyet eşitsizliklerinin göç sonrasında da sürdürülmesidir. Göç sonrasında da Afgan kız çocuklarının küçük yaşta zorla evlendirilmesi ya da eril şiddetin kadınlar üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Görüşülen Afgan kadınlardan bazılarının eşleri tarafından şiddete maruz kaldıkları; bazıları ise kız çocuklarının küçük yaşta zorla evlendirilmesine engel olmak için göç etmeyi bir strateji olarak geliştirdiği tespit edilmiştir. Afgan toplumunda içkin olan hegemonik erkekliğe karşı mücadele eden kadınların yanı sıra sayıları azda olsa Afgan erkekler de bulunmaktadır. Nitekim bu araştırmada bazı Afgan erkeklerin kızını damadının şiddetinden kurtarmak için Türkiye'ye göç ettikleri tespit edilmiştir.

Afganistan'da kadınların sistematik olarak uğradıkları erkek şiddetinin yanı sıra Taliban'ın şiddeti de söz konusudur. Afganistan'da şiddetin kurumsallaşmış biçimi olan Taliban erkek, Peştun ve Sünni kimliğine sahip bir yapılanmadır. Bu kimliklerin dışında kalan herkes doğrudan ya da dolaylı olarak Taliban'ın şiddetinin hedefinde bulunmaktadır.

Taliban geçmişte iktidarı elde ettiği zaman kadınlara yönelik olarak ciddi baskılar uygulamıştır. İktidarda olmadığı zamanlarda ise özellikle kırsal bölgelerde baskıcı uygulamalarını sürdürmüştür. Sünni ve Şii mezhebinden Afgan kadınların ve aile bireylerinin zaman zaman Taliban'ın şiddet uygulamalarına maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Afgan kadınların Taliban'ın sert uygulamaları nedeniyle özgür bir biçimde evden dışarı çıkamamaktadırlar. Kadınların buqra (burka) isimli bir kıyafet ile aileden bir erkek eşliğinde dışarı çıktıkabildikleri tespit edilmiştir. Bu durum Afgan kadınların eğitim, sağlık ve çalışma gibi nedenlerle kamusal hayata dâhil olmalarının önündeki en büyük engellerden biri olarak tespit edilmiştir.

Afganistan'da fiziksel özellikleri nedeniyle gündelik yaşamda fark edilen ve çoğu Şii mezhebinden olan Hazare etnik kökeninden insanların Taliban'ın şiddetinin hedefinde oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca Afganistan'da etniksite kökenli ayrımcılığın hatta şiddetin hedefinde olan başka grupların varlığı da dikkat çekmektedir.

Taliban'la aynı kimliği taşıyan ancak Taliban'a ve şiddet uygulamalarına karşı çıkan Sünni, Peştun ve erkek kimliğinden Afganlar da Taliban şiddetinin hedefinde bulunmaktadırlar. Talibanla ilişki kurmayı reddeden Afgan erkekler Taliban şiddetinin hedefinde oldukları için göç etmek zorunda kalmışlardır.

Afganistan'daki ataerkil kültür nedeniyle eril şiddetin ve sahip oldukları etnik köken ile mezhepsel farklılıklardan ötürü Taliban'ın şiddetinin kesişiminde çeşitli eşitsizliklere, ayrımcılığa ve şiddete maruz kalan ve burada yaşamlarını sürdüremeyen Afganlar göç etmek zorunda kalmışlardır.

Afganistan'da yaşadıkları sorunlar sebebiyle İran'a giden ve burada belli bir süre yaşayan Şii mezhebinden Afganlar, İran'daki hâkim inanç sistemiyle uyumlu olmalarına rağmen etnik farklılıkları ve mülteci olmaları nedeniyle İran'da dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmışlardır.

Afgan kadınlari gerek anavatanları olan Afganistan'da gerekse de İran ya da Pakistan'da yaşadıkları çeşitli sorunlar nedeniyle Türkiye'ye göç etme karar vermişlerdir. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak görülmesi, BMMYK'nin burada bulunması ve Avrupa ülkelerine geçmek için uygun bir ülke olması gibi sebepler Afgan kadınların Türkiye'yi tercih edip buraya göç etmesinde etkili olmuştur.

Afgan kadınlar göç etmeye karar verdikten sonra akraba, komşu ya da başka tanıdıkları aracılığıyla kaçakçılara ulaşmaktadırlar. Kadınların sosyal sermayelerini kullanarak kaçakçılara ulaşmaları zorlu göç yolculuğundaki riskleri azaltacağı düşüncesine dayanmaktadır. Kaçakçıların uluslararası düzeyde bir organizasyon kurdukları, Afgan kadınların göç yolculuklarına dair anlatılarından açığa çıkmaktadır. Afgan kadınlar kaçakçılarla anlaştıktan sonra bazen yürüyerek bazen at sırtında ya da araçlarla zorlu bir şekilde göç etmişlerdir.

Van'daki Afgan kadınlar genel olarak kendilerini güvende hissettiklerini ve yerli halkla iyi ilişkilere sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak özellikle genç Afgan kadınlar zaman zaman yerli halktan genç erkekler tarafından rahatsız edildikleri tespit edilmiştir.

Afgan kadınlar genel olarak devletin Türklere yardım ettiğini, kendilerine yeterince yardım edilmediğini ifade etmişlerdir. Afgan kadınlar arasında daha çok Türkçe bilen genç kadınların yardım aramak için sosyal hizmet merkezlerine, belediyelere ve çeşitli yerel sivil toplum örgütlerine müracaat ettikleri tespit edilmiştir.

Görüşülen Afgan kadınların çoğu Türkçe bilmedikleri için Van'da iş bulmakta zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı Afgan kadınların düzenli olmayan işler, örneğin temizlik ya da terzilik gibi işler yaptıkları tespit edilmiştir. Evli olan Afgan kadınlar ise eşlerinin zaman zaman sanayide geçici ve az ücretli işlerde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Afgan kadınlar Türkçe öğrenmek istediklerini ve meslek kurslarının olması halinde mesleki eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir.

Afgan kadınların önemli bir kısmının Türkiye'de kalıcı olma fikrine sıcak bakmadıkları ve özellikle gençlerin Avrupa ya da Amerika'ya gitmek istedikleri tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Avrupa ya da Amerika'da aile bireyleri olan ya da tanıdığı olan Afgan kadınların Türkiye'den gitmek konusunda daha istekli oldukları dikkat çekmektedir. Çocuğu olan Afgan kadınlar ise çocuklarının eğitimi ve geleceği için neresi iyi olacaksa oraya gitmeye gönüllü olduklarını belirtmişlerdir.

Gelecek konusunda endişeli olan Afgan kadınlar hayatlarındaki belirsizliğin sona ermesini istemektedirler. Görüşülen Afgan kadınların önemli bir kısmı Afganistan'daki sorunların hiç bitmeyeceği ve savaşın sürekli olarak devam edeceği düşüncesinden hareketle Afganistan'a dönmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde İran'dan Türkiye'ye gelen Afgan kadınların da İran'a dönmek konusunda isteksiz oldukları tespit edilmiştir. Ancak bazı Afgan kadınlar Afganistan'da durumların düzelmesi halinde vatanları olan

Afganistan'a dönebileceklerini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak uzun zamandır göç eden ve göç yolculuğuna devam edecek olan Afgan kadınlar için Türkiye'deki yaşamları bir son olmayıp hayallerine kavuşmak için bekleme durağını ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında araştırmacılara ve politika yapıcılara yönelik geliştirilen öneriler ise şöyledir:

- Türkiye'deki en kalabalık ikinci mülteci grup olan Afganlara yönelik farklı şehirlerde yapılacak olan nitel araştırmalarla ilgili grupların deneyimlerinin açığa çıkarılması önerilmektedir.
- Özellikle mülteci gruplar içerisinde suskun olarak görülen ve görünmez kılınan Afgan kadınların yaşadığı göç deneyimleri, sorunları ve çözüm önerilerine yönelik kesişimsel perspektiften araştırmalar yapılması önerilmektedir.
- Afgan kadınlarla diğer mülteci kadınların deneyimlerini karşılaştıracak karşılaştırmalı göç araştırmalarının yapılması önerilmektedir.
- Afgan kadınların yaşadığı dil bariyerinin ortadan kaldırılması için politika yapıcılar mültecilere yönelik Türkçe kurslarını yaygınlaştırıcı politikalar geliştirmesi önerilmektedir.
- Afgan kadınların çalışma yaşamına dâhil olabilmeleri için çalışma izinleri konusunda mülteci kadınlara özgü yeni formüllerin geliştirilmesi ve ilgili gruba yönelik sertifikalı meslek edindirme kurslarının düzenlemesi önerilmektedir.
- Mülteci kadınlara yönelik olarak sosyal yardımların nicelik ve nitelik yönünden arttırılması ve sosyal hizmet uygulama alanlarının genişletilmesi önerilmektedir.
- Başta mülteci kadınlar olmak üzere tüm şartlı mültecilerin üçüncü ülkeye gönderilme süreçlerini hızlandıracak yeni bir düzenlemenin geliştirmesi önerilmektedir.
- Mültecilerin üçünü ülkeye gönderilinceye kadar Türkiye'de yaşadıkları süreçte yaşamlarını kolaylaştıracak biçimde hukuki statülerinin yeniden inşa edilmesi önerilmektedir.

7. KAYNAKLAR

Abadan Unat, N. (1977). Dış göç akımının Türk kadınının özgürleşme ve sözde özgürleşme sürecine etkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 10(1):106-132.

Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç*. İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Açıkgöz, R. (2019). Van'da Zorunlu Göç, Yoksulluk ve Kente Uyum. İçinde: Çağlayan E. (Editör). Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum: Dünya'da Van. İstanbul, İletişim Yayınları, 127-142.

Açıkgöz, S. (2018). Metropol Kentlerde Düzensiz Göçmenlerin Mekânsal Kümelenme Dinamikleri: Beykoz-Yenimahalle Afganistanlılar Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Açıkgöz, S. (2019). Metropol kentlerde düzensiz göçmenlerin mekânsal kümelenme dinamikleri: Beykoz-Yenimahalle Afganistanlılar örneği, *Middle East Journal of Refugee Studies*, 4 (1):47-61.

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara, Nobel Yayıncılık.

AFÜR (2017). T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Afganistan Ülke Raporu. https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Afganistan.pdf. 15 Mayıs 2022.

AFÜR (2020). T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Afganistan Ülke Raporu. https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/afganistan/raporlar/musavirlik-raporlari. 15 Mayıs 2022.

Ahmadi N.A. (2017). Afganistan'da Kadınlara Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Akbaş, E. (2021). Göçmenler Arasındaki Dayanışmacı Ağların Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu. İçinde: Öner, G.I. & Şirin Öner, A., (Editör). *Küreselleşme Çağında Göç*. İstanbul, İletişim Yayınları, 335-352.

Akis, E.Y. (2021). Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler. İçinde: Öner, G.I. & Şirin Öner, A. (Editör). *Küreselleşme Çağında Göç*. İstanbul, İletişim Yayınları, 379-396.

Akman, S. (2021). Afganistan Uyruklu Kadın Sığınmacılarda Bir Göç Nedeni Olarak Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Deneyimi: Fenomenolojik Bir Çalışma. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5 (20): 293-303.

Akyüz, M. (2018). İçeridekinin Bakış Açısıyla Kadın, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Akyüz, M. (2019). Afgan erkeğinin kan davası algısı, *Journal of International Social Research*, 12(62): 722-730.

Allan, K. (2020). *Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori: Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Altunkaynak Vodina, S. (2020). Toplumsal Cinsiyet ve Göç Araştırmalarında Araştırmacının Konumsallığı: Patriarkal Pazarlık Kıskacında Kız Başına Araştırma Yapmak. İçinde: Biehl, K., & Danış, D. (Editör). *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları*. İstanbul, Göç Araştırmaları Derneği, 122-142.

Anthias, F. (2013). Intersectional what? Social divisions, intersectionality and levels of analysis. *Ethnicities*, 13(1): 3-19.

Arendt, H. (2018). *Şiddet Üzerine*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Arı, K. (1999). Türkiye'de Mübadele Dönemi Toprak Mülkiyeti ve Tarımda Değişim. İçinde: Oya Baydar (Editör). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 97-114.

Arınç, K. (2018). Doğu sınırlarından Türkiye'ye yaya mülteci akını ve ortaya çıkan sorunlar, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (3):1467-1485.

Arpacı, M. (2020). Ulusaşırı göç ve toplumsal cinsiyet: Erzincan'da yaşayan Afgan kadınlar örneği, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1):135-154.

Aslan, U.S. (2022). Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Düzensiz Göçle Mücadele Kapsamında Türkiye'deki Afgan Göçmenlerin Değerlendirilmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Göç yazınındaki düzenli ve düzensiz göç kavramları: İnsan hakları temelinde bir kavramsal sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı* 34: 1-20.

Bağcı, C. (2001). Van ili sınır köyleri üzerine sosyolojik bir yaklaşım: Sorunlar ve çözüm önerileri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2:2-26.

Bapaeva, J.M. (2015). Göç Nedeniyle Van Kırgızlarının Sosyo-Kültürel Yapısında Oluşan Değişimler: Halkbilimi Verilerine Göre Bir İnceleme, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Barfield, T. (2021). *Afganistan: Politik ve Kültürel Bir Tarih*. İstanbul, VakıfBank Kültür Yayınları.

Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. Ankara, Hece Yayınları.

Basmacı Kaya, A. (2020). Türkiye'deki Mülteci ve Sığınmacılara Sağlanan Sosyal Hizmetlerin İncelenmesi: İzmir İli Örneği, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.

Baş, T., & Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Dünyada Kültür*. Ankara, Atıf Yayınları.

Beauvoir, S. D. (1993). *Kadın "İkinci Cins" Bağımsızlığa Doğru*. İstanbul, Payel Yayınları.

Becker, H.S. (2019). Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?. Ankara, Heretik Yayınları.

Biehl, K., & Danış, D. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları.* İstanbul, Göç Araştırmaları Derneği.

Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (2015). Varisler: Öğrenciler ve Kültür. Ankara, Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. Ankara, Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2021). *Düşünümsel Sosyolojiye Davet.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (2017). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Ankara, Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. (2019). *Eril Tahakküm*. İstanbul, Bağlam Yayınları.

Bourdieu, P. (2021). *Genel Sosyoloji: College de France Dersleri (1981-1983)*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Bowleg, L. (2008). The methodological challenges of qualitative and quantitative intersectionality research. *Sex roles*, 59(5): 312-325.

Bozarslan, H. (2015). *Ortadoğu, Bir Şiddet Tarihi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Bozkurt, C. (2019). Afganistanlı Sığınmacı ve Mültecilerin Gündelik Yaşam Deneyimleri: Niğde Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Bozok, N., & Bozok, M. (2020). Pandemi mevcut sorunları derinleştirdi: istanbul'da kayıtdışı Afgan göçmenler, sağlık, hastalık ve kovid-19 pandemisi, *Göç Dergisi*, 7(2):165-188.

Brah, A., & Phoenix, A. (2004). Ain't ı a woman? Revisiting intersectionality. *Journal of international women's studies*, 5(3): 75-86.

Brah, Avtar (1996), *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London, Routledge.

Braidotti, R. (2009). Feminist post-postmodernizmin eleştirel bir kartografyası, *Cogito*, 58: 227-242.

Bratram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. Ankara, Hece Yayınları.

Butler, J. & Scott J.W. (1992). Introduction. In: J. Butler and J. W. Scott (eds). *Feminists Theorize the Political*. New York, Routledge, xiii-xvii.

Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul, Metis Yayınları.

Buz, S. (2006). Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2):37-50.

Canpolat, M. D. (2020). Harmonisation process of Afghan asylum-seekers: A case study of Sivas satellite city. *Cappadocia Journal of Area Studies* 2:188-215.

Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Center for Women's Global Leadership (2001). *A Women's Human Rights Approach to the World Conference Against Racism*. ww.cwgl.rutgers.edu/globalcenter/policy/gcpospaper.html

Chafetz, J. S. (1997). Feminist theory and sociology: Underutilized contributions for mainstream theory. *Annual Review of Sociology*, 23(1): 97-120.

Chiswick, Barry. R. (2000). Are Immigrants Favorable Self-Selected? An Economic Analysis. In: C. B. Bretelli & J. F. Hollified (eds). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York, Routledge.

Collins, P. H. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. New York and London, Routledge.

Collins, P. H. (2004), *Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and the New Racism*. New York and London, Routledge.

Cook, B.A. (2006). *Women and War. A Historical Encyclopedia from Antiquity to the Present*, Santa Barbara: ABC-Clio Press.

Coşkun, M. & Çetin, B. (2022). Özbek asıllı Afgan göçmen kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerine göre mekân kullanımı ve kültürel adaptasyon sorunları: Ovakent örneği (Hatay), *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (49):386-410.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*. 1: 139-167

Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43, 1241-1299.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni*. Ankara, Siyasal Kitabevi.

Cumhuriyet G. (2021). Erdoğan Türkiye'deki Afgan göçmenlerin sayısını açıkladı. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-turkiyedeki-afgan-gocmenlerin-sayisini-acikladi-1862065. 10 Mayıs 2022.

Çakırer Özservet, Y. (2013). İstanbul Zeytinburnu İlçesi'nde Afgan Türklerinin ulusötesi kentleşme ağlarının analizi, *Fsm İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* 0 (2):163-181.

Çakırer, Y. (2012). İstanbul – Zeytinburnu'nda Ulusötesi Kentleşme Aktörleri Olarak Türk Kökenli Göçmenler, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Çetin, N. (2017). Van Ulupamir Kırgız Türkleri'nin Siyasi Tarihi ve Kültürleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi.

Çınarlı, Ö. (2009). Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Dashti, Z. (2022). Afghan external migration movements in the historical process, *Asya Studies*, 6 (20):301-314.

Davis, A.Y. (2021). *Kadınlar, Irk ve Sınıf*. Ankara, Heretik Yayınları.

Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist Theory*, 9(1): 67-85.

Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma*. Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık.

Demir, E. (2022). Türkiye'de Yaşayan Afgan Göçmenlerin Göç Süreçleri: Sosyal Ağların Rolü, Bölge Çalışmaları Enstitüsü, Asya Çalışmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. Bursa, Sentez Yayıncılık.

Demiral, S. (2015). Afganlı sığınmacıların kimlik sorunu: Erzurum örneği, *Cyprus International University, Folklor/Edebiyat Dergisi*, 21(81):75-86.

Doğan, Y. (2020). Uluslararası Göç ve Entegrasyon Teorileri Bağlamında Afganistan Hazaralarının Türkiye'ye Göçü: Trabzon İli Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Dostum, A. J. (2021). Afganistan'da Kız Çocuklarının Eğitimi ve Sorunları (Mezar-İ-Şerif Şehri Örneğinde), Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Durmaz, İ.T. (2019). Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçünde İran Etkisi (1979-2018), Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Eisenstadt, S. N. (1953) Analysis of patterns of immigration and absorption of immigrants, *Population Studies: A Journal of Demography*, 7(2):167-180

Ekmekcioğlu, A. (2021). Afganlı Düzensiz Göçü Bakımından Sınır Güvenlik Yönetiminin İncelenmesi: Van İli Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Ela Özcan, E. D. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4): 183-215.

Emini, M. E. (1996). Afganistan'da yönetim arayışları ve anayasal görünümü. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 5:455-471.

Engels, F. (1990). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Ankara, Sol Yayınları.

Eraslan, A. (2022). Türkiye-Yunanistan ve Bulgaristan Sınırlarındaki Düzensiz Göç Hareketleri İçerisinde Sığınmacıların Deneyimleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erder, S. (2020). Göçmenlik, Mültecilik ve Değişen Uyum Anlayışı. İçinde: Sallan Gül, S., Dedeoğlu, S. & Kahya Nizam, Ö. (Editör). Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum: Geri Dönüş Mü, Birlikte Yaşam Mı?. İstanbul, Bağlam Yayınları, 21-37.

Erdoğan, M. (2021). Türkiye Afgan göçünün hedef ülkesi mi olacak?. https://web.archive.org/web/20210717223705/https://www.amerikaninsesi.com/a/taleban-egemenligi-turkiye-yi-hedef-ulke-mi-yapacak/5969560.html. 20 Mayıs 2022.

Erez, E., Adelman, M., & Gregory, C. (2009). Intersections of immigration and domestic violence: Voices of battered immigrant women. *Feminist Criminology*, 4(1): 32-56.

Ergas, Y. (1992). 1970'lerin Feminizmleri. İçinde: Duby, C. & Perrot, M. (Editör). *Kadınların Tarihi V: Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 481-499.

Erman, K. (2013). Ahmed Şah Dürrani öncesinde Afganistan tarihinde Türkler ve diğer kavimler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53 (2):479-495.

Erol, M. & Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1):47-68.

Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul, Bağlam Yayınları.

Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği: Kadın Özgürlüğü Davası*. İstanbul, Payel Yayınları.

Flood, M. (2015). Men and gender equality. In M. G. Flood & R. Howson (eds). *Engaging Men in Building Gender Equality*. Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 1-31.

GAR (2021). *Ghosts of Istanbul: Afghans at the Margins of Precarity*. İstanbul, Göç Araştırmaları Derneği.

Geyik, S. (2018). Göç ve Afganlar: İstikrarlı mülteciler. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2):128-159.

Gezgin, M.F. (1994). *İşgücü Göçü ve Avusturya'daki Türk İşçileri*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

GİB (2022). Göç idaresi başkanlığı göç istatistikler. https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler# 1 Temmuz 2022.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul, Kırmızı Yayınları.

Goffman, E. (2014a). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ankara, Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2014b). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul, Metis Yayınları.

Goffman, E. (2020a). *Karşılaşmalar: Etkileşim Sosyolojisinde İki Çalışma*. Ankara, Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2020b). *Toplum İçinde Davranmak: Etkileşimlerin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar*. Ankara, Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2021a). *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler.* Ankara, Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2021b). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. Ankara, Heretik Yayınları.

Göçmez, E. (2008). Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbekler'in Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ovakent Beldesi Örneği), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Gözübüyük Tamer, M. (2019). *Trabzon'da Mülteci ve Sığınmacı Kadınlar: Bir Göç Deneyimi ve Kültürlerarası İletişim.* Ankara, Siyasal Kitabevi.

Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2): 37-60.

Halbwachs, M. (2021). *Kolektif Hafıza*. Ankara, Heretik Yayınları.

Hamşioğlu, O. (2006). Afgan Modernleşmesi ve Türkiye (1880-1933), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Hancock A. M. (2007a). When multiplication doesn't equal quick addition: Examining intersectionality as a research paradigm. *Perspectives on Politics* 5(1): 63–79.

Hancock, A. M. (2007b). Intersectionality as a normative and empirical paradigm. *Politics & Gender,* 3(2): 254-263.

Harris, J. R. & Todaro, M. P. (1970), Migration, unemployment and development: A two sector analysis, *The American Economic Review*, 60(1): 126-142.

Hartmann, Heidi (2006). *Marksizm'le Feminizmin Mutsuz Evliliği*. İstanbul, Agora Kitaplığı.

Hashemi, S. R. & Ünlü, M. (2021). An analysis of opportunıtıes and challenges towards the Afghan immigrants in Turkey, *International Journal of Geography and Geography Education*, (43):159-172.

Hashimi, S. M. (2013). Afganistan'da Kadınların Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu (Cüzcan Örneği), Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Hekmat, Z. (2022). Tanıklık: İhtiyacımız Olan Mülteci Kadınların Güçlendirilmesidir. İçinde, Coşkun, E., Kaşka, S. & Williams, L. (Editör). *Göçmen ve Mülteci Kadınlar: Türkiye'de Araştırma, Politika ve Uygulamada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 33-35.

hooks, b.(2015), *Ain't I A Woman: Black Women and Feminism*, New York and London, Routledge.

hooks, b.(2016). *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika.* İstanbul, Bgst Yayınları.

Husserl, E. (2012). *Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology*. New York: Routledge.

IOM (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf. 10 Eylül 2021.

IOM (2022). World Migration Report. https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022. 5 Temmuz 2022.

İçduygu, A. & Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. İçinde: Oya Baydar (Editör). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 249-260.

İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde Transit Göç. İçinde: Erdoğan M.M. & Kaya, A. (Editör). *Türkiye'nin Göç Tarihi*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 279-292.

İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023 Ulus devlet oluşumundan ulus ötesi dönüşümlere. İstanbul, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

İdiz, E. (2019). Görünmeyen göçmenler Afganlar: Türkiye köprü mü? Hedef mi?, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

İGUEP (2005). İltica ve göç ulusal eylem planı. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf. 8 Haziran 2022.

Joseph, G. (1981). The Incompatible Menage a Trois: Marxism, Feminism, and Racism. In Lydia Sargent (eds). *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy*. London and Sydney, Pluto Press, 91-107.

Kan, İ. & Köroğlu, C. Z. (2022). Çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden Afgan gençlerin kültürel sorunları: Uşak ili örneği. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 3 (1):40-65.

Karabıyık, M.S. (2021). Pandeminin Sosyolojisi: Pandemi Sürecinde Toplum ve Gündelik Hayat. İçinde: Karabıyık, M.S. & Karaşin, Y. (Editör). *Covid-19 Pandemisinde Sağlık ve Toplum Krizle Mücadele ve Değişim*. İstanbul, Efe Akademi Yayınları, 38-53.

Karaca, S., & Doğan, U. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu. Mersin, Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi.

Karakaya, C. & Karakaya, E. N. (2021). Türkiye'nin göz ardı edilen göçmenleri: Afganlar, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad)*, 7(1):100-111.

Keleş, A. (2017). Ulupamir Köyü Kırgızlarının Göç Süreci ve Sosyo-Kültürel Gelişim Tarihi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi.

Knapp G.A. (2005) Race, class, gender, reclaiming baggage in fast travelling theories. *European Journal of Women's Studies* 12(3):249-265.

Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3):163-184.

Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.

Koyuncu, A. A. (2013). Aile araştırmaları metodolojisi: Yaklaşımlar ve yöntemler. İçinde Mustafa Aydın (Editör). *Sistematik Aile Sosyolojisi*. Konya, Çizgi Kitabevi, 41-62.

Körükmez, L., Danış, D., & Karakılıç, İ. Z. (2022). Zorunlu göç bağlamında suriyeli kadınların ücretli işgücüne katılımında toplumsal cinsiyet müzakeresi. *Alternatif Politika,* 14(2):201-228.

Köşer Akcapar, Ş. & Çalışan, A. (2021). Neoliberal düzende artan kırılganlıklar: Pandemi döneminde mülteci sağlığı. *Göç Dergisi*, 8(2): 223-241.

Kristeva, J. (2007). *Ruhun Yeni Hastalıkları*. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Kristeva, J. (2012). Kadınların zamanı. *Defter Dergisi*, 21:7-29.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1):47-57.

Lewis, A.W. (1966). Sınırsız Emek Arzı ile İktisadi Kalkınma. İçinde: *İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları*. ODTÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınlar. 89-131.

Lewis, G. J. (1982). *Human Migration A Geographical Perspective*. New York, St. Martin's Press.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Neturalistic Inquiry.* Thousand Oaks, CA, Sage

Lutz, H. (2002). Intersectional analysis: A way out of multiple dilemmas? Paper presented at the *International Sociological Association conference*, Brisbane, July.

Lutz, H., Vivar, M.T.H. & Supik, L. (2016). Framing intersectionality: An introduction. In *Framing Intersectionality: Debates on a multi-faceted concept in gender studies*. Routledge, 1-22.

MacKinnon, C. A. (1982). Feminism, Marxism, method, and the state: An agenda for theory. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 7(3):515-544.

MacKinnon, C. A. (2007). *Are Women Human?*. Harvard University Press.

Mangalam, JJ. (1968). *Human Migration*. University of Kentucky Press, Lexington, Ky.

Margesson, R. (2007). *Afghan Refugees: Current Status and Future Prospects*. Congressioanal Research Service. Washington DC.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. & Engels, F. (2016). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. Ankara, Sol Yayınları.

Matsuda, M. J. (1991). Beside my sister, facing the enemy: Legal theory out of coalition, *Stanford Law Review*, 43(6):1183-96.

McCall, L. (2005). The Complexity of Intersectionality. *Journal of Women in Culture and Society*, 30(3):1771-1800.

Mead, G. H. (2021). *Zihin, Benlik ve Toplum*. Ankara, Heretik Yayınları.

Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Meulenbelt, A. (1987). *Feminizm ve Sosyalizm*. İstanbul, Yazın Yayıncılık.

MHİS (1961). Mültecilerin Hukukuna İlişkin Sözleşme. 5 Eylül 1961 Tarihli Resmi Gazete. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MultecilerinHukukiDurumunaDairSozlesme.pdf. 20 Mayıs 2022.

Mies, M. (2012). *Ataerki ve Birikim: Uluslararası İş Bölümünde Kadınlar*. Ankara, Dipnot Yayınları.

Milliyet, G. (2014). Afgan mülteciler Ankara'da ağızları dikili adalet bekliyor. https://www.milliyet.com.tr/gundem/afgan-multeciler-ankarada-agizlari-dikili-adalet-bekliyor-1888599. 11 Mayıs 2022.

Mixed Migration Centre (2020). Destination Unknown-Afghans on the move in Turkey. www.mixedmigration.org. 21 Mayıs 2022.

Morgan, L. Henry (1998). *Eski Toplum II*. İstanbul, Payel Yayınevi.

Mosawi, S.M. (2019). Afghan Masculine Ghairat: A Qualitative Study in Kabul, Sosyal ilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Nail, T. (2022). *Göçmen Figürü*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Naiman, J. (1988). *Marksizm ve Feminizm*. İstanbul, Amaç Yayıncılık.

Nawabi, M. (2018). Afganistan'da Siyasete Katılan Kadınların Amaçları, Sorunları ve Kazanımları, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar: 1-2 Cilt*. Ankara, Yayınodası Yayınları.

Nezami, F. (2019). Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset: Kamusal ve Özel Alan Ayrımında Afganistan'da Kadın, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Öksüz, D. N. (2021). Afganistan'dan Batı Ülkelerine Göç Sürecinde Türkiye'nin Konumu: Trabzon'daki Afganlılar Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Ökten, Ş. (2012). Zorunlu göç zor(un)lu kabul: Ceylanpınar Afgan göçmenleri üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28:171-186.

Özgün, C. (2021). Afgan göçmen profili üzerine bir araştırma: Trabzon örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7 (12):1-17.

Park, R.E. & Burgess, E.W. (2016). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler.* Ankara, Heretik Yayınları.

Patton, M.Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi.

Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23(3):256-266.

Phoenix A. (2006). Interrogating intersectionality: Productive ways of theorising multiple positioning. *Kvinder, Køn & Forskning*. 21-30

Poloma, M. M. (2010). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara, Gündoğan Yayınları.

Prins, B. (2006). Narrative accounts of origins: A blind spot in the intersectional approach?. *European Journal of Women's Studies*, 13(3):277-290.

Qiamy, H. (2017). Afganistan'da Kadına Karşı Aile İçi Şiddet (Yapılan Araştırmalara Bir Bakışla Kadına Karşı Ailedeki Yaşamının Farklı Aşamalarında Şiddetin İncelenmesi),

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Rahmani, F. (2019). Gender and Migration from Afghanistan: An Analysis of Women's Empowerment and Migration, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Raof, M.T. (2017). 11 Eylül 2001 Sonrası Afganistan'dan Türkiye'ye Göçler ve Bunların Türkiye'ye Etkileri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Rıttersberger-Tılıç, H. & Bal, S. (2019). Türkiye Emek Piyasasında Mülteciler/ Göçmenler: Görünmeyen Emek Ve Görünen Politika Üzerine Bir Değerlendirme. *Nüfusbilim Dergisi*, 41 (1):26-51.

Saayı, Z. (2016). Afganistan'da Kadın Hakları (Yasal Boşluklar ve Çelişkilerden Pratik ve Sosyal Sorunlara), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı*. Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Salihy, M.A. (2014). Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler, 1973-2014. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul, Metis Yayınları.

Sarı, G. & Sine Nazlı, R. (2022). Haberde kadının inşası: Afgan kadınları örneği. *Sosyal Mucit Academic Review*, 3 (1):148-175.

Sart, G. (2015). Fenomenoloji ve Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz. İçinde: F.N. Seggie & Y. Bayyurt (Editör). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. Ankara, Anı Yayıncılık. 70-81.

Sayın, H. (2010). Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Schütz, A. (2020). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler*. Ankara, Heretik Yayınları.

Sert, D. Ş. (2021). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. İçinde: Öner, G.I. & Şirin Öner, A. (Editör). *Küreselleşme Çağında Göç*. İstanbul, İletişim Yayınları, 29-47.

Sever, H. (2009). Yasadışı göçmenlerin profili: İstanbul ili örneği, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Polis Akademisi.

Sever, H. (2009). Yasadışı Göçmenlerin Profili: İstanbul İli Örneği, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Polis Akademisi.

Sharaf Mansoor, M. (2022). Türkiye'deki Afgan Mültecilerin Durumunun ve Sorunlarının Sosyolojik Olarak Değerlendirilmesi (Konya Örneği), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Shields, S. A. (2008). Gender: An Intersectionality Perspective. *Sex Roles*, 59:301–311.

Sivrioğlu, T. & Türkoğlu A.J. (2017). *Başlangıçtan Günümüze Afganistan Tarihi*. İstanbul, Kalkedon Yayınları.

Smith, J., Flowers, P., ve Larkin M. (2009). *Interpretetive Phenomenological Analysis: Theory, Method, Research*. London, Sage.

Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2):173-178.

Strauss, A., & Corbin, J. M. (1998). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. Sage Publications, Inc.

Suh, G. (2021). Sebepleri ve Sorunlarıyla Göçmenlik: İstanbul'daki Afganlar, Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Şimşek, A. R. (2019). Ulupamir Kırgızlarında Kuşaklar Arası Sosyo-Kültürel Değişim, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi

Şimşek, S. (2019). Van İlinde Yaşayan Mültecilerin / Sığınmacıların Sağlık Alanında Yaşadığı Sorunlar Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Şirin Öner, A. (2021). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. İçinde: Öner, G.I. & Şirin Öner, A. (Editör). *Küreselleşme Çağında Göç*. İstanbul, İletişim Yayınları, 13-27.

Talwasa, S. (2020). Seeking a better life in Turkey: Afghan refugees international human rights condition in Turkey . *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (11):245-274.

Taymaz, B. & Taymaz, T. (2021). Pandemi Sürecinin Yaşlılara Etkisi. İçinde: Karabıyık, M.S. & Karaşin, Y. (Editör). *Covid-19 Pandemisinde Sağlık ve Toplum Krizle Mücadele ve Değişim*. İstanbul, Efe Akademi Yayınları, 164-185.

Tekin, F. (2012). Sosyolojik Açıdan Sınır: Hakkâri Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Tekinyer, S. (2022). Afganistanlı Mültecilerin Sosyal Uyuma İlişkin Deneyimleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Tepe, M. (2021). Afgan Uyrukluların Yaşadığı Sorunlar ve Sosyal Hizmet Gereksinimlerinin İncelenmesi: Kocaeli Örneği, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.

Toksöz, Gülay. (2006). *Uluslar Arası Emek Göçü*. İstanbul, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tong, R. (2008). *Feminist Düşünce*. İstanbul, Gündoğan Yayınları.

Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*. İstanbul, Vakıfbank Kültür Yayınları.

Tümertekin, E. & Özgüç N. (2002). *Beşeri Coğrafya: İnsan Kültür Mekân*. İstanbul, Çantay Kitabevi Yayınları.

Tümtaş, M. S. (2022). Türkiye'ye düzensiz Afgan göçü: zorunlu göç mü istila mı?, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21 (1):338-353 .

Türe, E., Kagan, M., Atalay, M. & Alkan, G. (2020). Türk okullarında Afgan öğrenci olmak: Fenomenolojik bir çalışma, U*luslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2):173-186.

Türkoğlu, M.E. (2014). Avrupa Birliği İslam Ülkeleri İlişkileri Bağlamında Dini Radikalizm (El Kaide Örneği), Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Polis Akademisi.

Uehara, M. (2001). Türkiye`de Kırgız göçmenleri: Kültürel süreklilik ve değişme, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Uslu Ak, B. (2021). Türkiye'de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İstihdam Deneyimleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Ünsaldı, L. (2016). *Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik*. Ankara, Heretik Yayınları.

Üstübici, A. (2020). Görünmezlikten görünürlüğe: İstanbul'un kent dokusunda göçmenlik ve mültecilik deneyimleri, *İmgelem*, 4 (7):273-298.

Üstün, K. & Vargün, B. (2022). Uluslararası göç ve Afgan göçmenler örneği. *Belgü*, (6):76-86.

Wallace, R.A. & Wolf, A. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara, Doğu Batı Yayınları.

Wallerstein, Immanuel. (1995). Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları Ve Emek Gücü Oluşumu. İçinde: Balibar, E. & Wallerstein, I. (Editör). *Irk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. İstanbul, Metis Yayınları, 131-140.

Warner, L. R. (2008). A best practices guide to intersectional approaches in psychological research. *Sex roles*, 59(5):454-463.

World Bank (2021). World Bank Data - Afghanistan. https://data.worldbank.org/country/afghanistan. 20 Haziran 2022.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara, Anı Yayıncılık.

Yamanlar, Y. (2020). Göç kuramları çerçevesinde ikinci dünya savaşı sonrası batı Avrupa'nın göç deneyimi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2):553-583.

Yeler, A. (2021). Düzensiz göçmenlerde sosyo-kültürel entegrasyon: Ankara'da yaşayan Afgan-Özbek Türkler. *İmgelem*, 5 (9):419-445.

Yeşil, V. (2019). Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan ve Statü Sahibi Olan Afganların Sosyal Yardımlara Ulaşımı: Çanakkale Örneği, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yiğit Yazğan, İ. (2019). Urban Integration of Irregular Afghan Migrants in İstanbul: The Case of Yeni Mahalle Neighborhood, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Yiğittürk Ekiyor, E. (2021). Göç ve kültürlerarası iletişim ilişkisi üzerine bir alan araştırması. *Journal of Humanities and Tourism Research,* 11 (4):819-843.

YUKK (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf. 8 Nisan 2022.

Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies*, 13(3):193-209.

Zapata-Barrero, R. & Yalaz, E. (2019). Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalara Giden Yolu Açmak. İçinde: Zapata-Barrero, R. & Yalaz, E. (Editör). *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar*. İstanbul, Göç Araştırmaları Derneği, 1-9.

8. EKLER

EK-1. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

A- Demografik Bilgi Soruları

1. Cinsiyet
2. Yaş
3. Medeni Durum
4. Eğitim
5. Meslek
6. Aylık Gelir

B- Göç Öncesine İlişkin Sorular

1. Afganistan'dan neden göç ettiniz?
2. Afganistan'dan kimlerle ve nasıl göç ettiniz?
3. Afganistan'dan göç ederken ne tür hazırlıklar yaptınız?
4. Türkiye'ye göç etmeye nasıl karar verdiniz?
5. Afganistan'daki Taliban, savaş ve çatışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?
6. Afganistan'daki mezhepsel farklılıklar hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Afganistan'daki kadınların hayat şartları hakkında ne düşünüyorsunuz?

C- Göç Sürecine İlişkin Sorular

1. Türkiye'ye gelmeden önce başka bir yere göç ettiniz mi?
2. Türkiye'ye nasıl göç ettiniz?

D- Göç Sonrasına İlişkin Sorular

1. Van'a nasıl geldiniz?
2. Van'da gündelik yaşamınız nasıldır, bir gününüzü anlatır mısınız?
3. Van'da karşılaştınız zorluklar nelerdir, bu zorluklarla nasıl mücadele ediyorsunuz? İş, sağlık, eğitim, toplumsal ilişkiler vb?
4. Türkiye'den beklentileriniz nelerdir?
5. Gelecek için hedef ve planlarınız nelerdir?
6. Türkiye'de size hangi sivil toplum kuruluşları yardımcı oluyor?
7. Afganistan'da tanıdıklarınızla ilişkilerinizi nasıl sürdürüyorsunuz?

EK-2. AYBÜ ETİK KURULU ARAŞTIRMA ONAY BELGESİ

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ)
ETİK KURULU
PROJE ONAY BELGESİ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı öğrencilerinden Muhammed Sinan Karabıyık'ın, Mültecilerin Göç Deneyimleri, Yaşadıkları Zorluklar ve Mücadele Stratejileri adlı araştırması değerlendirilmiştir.*(Bu kısım başvuru sahibi tarafından doldurulmalıdır)*

Proje etik açısından uygun bulunmuştur. [X]

Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir. [ ]

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır. [ ]

AYBÜ ETİK KURULU KARARI (Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)	
Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2021 – 50
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	28.02.2021
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	16.02.2021 – 50
Yer	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BAŞKANI, BAŞKAN YARDIMCISI VE ÜYELER: **İMZA**

9

EK-3. ARAŞTIRMA GRUBU BİLGİLERİ ÇİZELGESİ

Kod Adı	Cinsiyet	Etnik Köken	Mezhep	Geldiği Ülke ve Şehir	Kalış Süresi	Kimlerle Geldiği	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek
Fatma	Kadın	Tacik	Sünni	Afganistan Badgis	5 yıl	Eşiyle	18	Bekâr	Lise terk	Yok
Ayşe	Kadın	Hazare	Şii	Afganistan Kabil	1 yıl	Eşi ve çocuğuyla	30	Evli	Okula gitmemiş	Ev hanımı
Ali	Erkek	Hazare	Şii	İran Farklı şehirlerde	4 ay	Kızı ve torunuyla	60	Eşinden ayrı	Okula gitmemiş	İşçi - şuan işsiz
Emine	Kadın	Hazare	Şii	İran Farklı şehirlerde	4 ay	Babası ve çocuğuyla	25	Eşinden ayrı	7. sınıfa kadar okmuş	Yok
Ahmet	Erkek	Tacik	Sünni	Afganistan Herat	6 ay	Kızlarıyla	43	Eşi vefat etmiş	6. sınıfa kadar okmuş	Araba tamircisi- şuan işsiz
Hatice	Kadın	Tacik	Sünni	İran İsfahan	2 Ay	Tek başına	25	Eşinden ayrı	Okula gitmemiş	Yok
Zeynep	Kadın	Özbek	Şii	İran Gürgan	5 yıl	Eşi ve çocuğuyla	27	Evli	Lise mezunu	Ev hanımı
Mehmet	Erkek	Peştun	Sünni	Afganistan Badgis	6 Ay	Eşi ve çocukları yla	61	Evli	Okula gitmemiş	İnşaat işçisi- şuan işsiz
Şerife	Kadın	Tacik	Sünni	Afganistan Badgis	6 Ay	Eşi ve çocukları yla	40	Evli	Okula gitmemiş	Yok
Hanife	Kadın	Peştun	Sünni	Afganistan Badgis	6 Ay	Aile bireyleriyle	18	Bekâr	Okula gitmemiş	Yok
Zeki	Erkek	Peştun	Sünni	Afganistan Badgis	4 yıl	Komşularıyla	18	Bekâr	Ortaokul terk	İnşaat işçisi- şuan işsiz
Veli	Erkek	Tacik	Sünni	İran İsfahan	4 ay	Aile bireyleriyle	60	Evli	Okula gitmemiş	Temizlikçi- şuan işsiz
Meryem	Kadın	Tacik	Sünni	İran İsfahan	4 ay	Aile bireyleriyle	47	Evli	Okula gitmemiş	Ev hanımı
Derya	Kadın	Tacik	Sünni	İran İsfahan	4 ay	Anne ve babasıyla	29	Eşinden ayrı	Lise mezunu	Sekreterlik- şuan işsiz
Zehra	Kadın	Tacik	Sünni	Afganistan Herat	5 ay	Eşi ve çocukları yla	27	Evli	9. sınıfa kadar okmuş	Ev hanımı

Kod Adı	Cinsiyet	Etnik Köken	Mezhep	Geldiği Ülke ve Şehir	Kalış Süresi	Kimlerle Geldiği	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek
Havva	Kadın	Peştun	Sünni	Afganistan Badgis	3 ay	Annesi ve erkek kardeşleriyle	23	Bekâr	Lise terk	Yok
Hayriye	Kadın	Peştun	Sünni	Afganistan Badgis	3 ay	Çocuklarıyla	60	Eşi vefat etmiş	Okula gitmemiş	Ev hanımı
Cemile	Kadın	Hazare	Şii	Pakistan İslamabat	5 yıl	Çocuklarıyla	48	Eşi vefat etmiş	Lise mezunu	Temizlikçilik
Zeliha	Kadın	Tacik	Mezhep yok	Pakistan İslamabat	5 yıl	Aile bireyleriyle	18	Bekâr	Lise terk	Yok
Nuran	Kadın	Tacik	Şii	Pakistan İslamabat	5 yıl	Aile bireyleriyle	20	Bekâr	Lise terk	Yok
Gülsüm	Kadın	Hazare	Şii	İran	3 yıl	Çocuğuyla	32	Eşi vefat etmiş	Lise	Yok
Naciye	Kadın	Hazare	Şii	İran	2 yıl	Çocuklarıyla	48	Evli	İlkokul Mezunu	Aşçı-Şuan işsiz
Meliha	Kadın	Hazare	Şii	İran	2 yıl	Aile bireyleriyle	26	Eşinden ayrı	Ortaokul Mezunu	Temizlikçilik
Gülşah	Kadın	Hazare	Şii	İran	3 yıl	Aile bireyleriyle	34	Eşi vefat etmiş	Lise Mezunu	Terzilik
Songül	Kadın	Hazare	Şii	İran	2 yıl	Aile bireyleriyle	18	Bekâr	Lise terk	Yok